

Samle
Nationaløkonomisk Tidsskrift,

Maanedsskrift

for

Samfundsspørgsmaal, Økonomi og Handel.

Udgivet af

V. Falbe Hansen og Will. Scharling.

Sextende Bind.

Kjøbenhavn.

P. G. Philipsens Forlag.

1880.

Kjøbenhavn. — Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri.

AUG 14 '23

North

Indhold.

Syvende Hefte.

	Side
Polyteknisk Lærestalt og Nationaløkonomi. Af Aleksis Petersen	1.
Sverigs private Seddelbanker III—IV. Af cand. jur. J. Heckscher	25.
Ny udenlandsk Literatur (Neurath: Volkswirthschaftl. Essays; Bernstein: Schulze-Delitzsch)	52.
Forening til unge Handelsmænds Uddannelse	62.

Ottende Hefte.

Moralstatistiken og den frie Vilje. Af Dr. Cl. Wilkens	65.
Vexelloven	97.
Amerika. III. Et Bidrag til de Forenede Staters Toldhistorie	109.
Ny udenlandsk Literatur (E. de Laveleye: Lettres d'Italie)	121.
Smaa Meddelelser (Nekrolog: Thornton, I. Pereire, H. Passy; den tyske Lov om Vareomsætningens Statistik)	124.

Niende Hefte.

Kapitalopsamling, Kapitalværdi og Kapitaludbytte i Danmark 1878	
—80. Af Prof. Dr. Will. Scharling	129.
Høsten i Danmark 1879	176.
Smaa Meddelelser (Hvor meget ofrer det Offentlige paa Skole og Kirke i Danmark? [Prof. Falbe Hansen]. Nekrolog: Ad. Held)	192.
Ny udenlandsk Literatur (Statist. Jahrbuch. der Stadt Berlin; Minoprio: Jahrbuch; Bericht d. Steuer- und Wirthschafts-reformer; B. Becker: Pariser-Kommune	195.
Bibliografi	199.

Tiende—Ellevte Hefte.

	Side
Aagerspørgsmaal og Aagerliteratur. Af Aleksis Petersen . .	201.
Social Udvikling. Af Dr. Cl. Wilkens	240.
Folketingsvælgerne og Folketingsvalgene 1875—80	260.
Den amerikanske Konkurrence	270.
De danske Banker. En Efterskrift. Af Prof. Dr. W. Scharling	275.
Nationalekonomisk Forening (Generalforsamling. Overretsproku- rator J. H. Mundt: Om den danske Aagerlovgivning) . . .	278.
Den tyske Aagerlov	285.
Et nyt socialpolitisk Tidsskrift	288.
Ny udenlandsk Literatur: (Stockholms Nationalekonom. För- eningen; Ljungman: Universitet i Gøteborg; Walcker: Schutz- zölle; Gamp: wirthschaftl.- sociale Aufgaben; Christians: Börsenpapiere; Hanssen: agrarhist. Abhandl.; Fitger: Steuer- reform-Plan)	293.
Anmeldeiser (Wulff, Kaarup: Vexelloven)	300.
Smaa Meddelelser (den tyske national-økonomiske Kongres) . .	301.
Bibliografi	304.

Tolvte Hefte.

De franske Told- og Skibsaftgifter i Henseende til deres Forhold til Danmarks Handel og Skibsfart paa Frankrig. Af Prof. V. Falbe Hansen	305.
Irland	328.
Industriatistik. Af Aleksis Petersen	341.
Adolf Held. Eft. Prof. Dr. Nasse	365.
Kjøbstadarbejderes Vilkaar (Læge Th. Sørensen)	372.
Den østrigske (galiziske) Aagerlov; den østrigske (galiziske) Lov mod Drukkenkab.	378.
Bibliografi	384.

Polyteknisk Lærestalt og Nationalekonomi.

Af Aleksis Petersen.

Den Kommission, der for nogle Aar siden var nedsat i Sverig for at tage Spørgsmaalet om den tekniske Undervisning, særligt om Oprettelsen af en teknisk Højskole under Overvejelse, udtalte i sin Betænkning bl. A.: »Den store, stedse voxende Betydning, som de nationalekonomiske Discipliner efterhaanden have faaet, har foranlediget, at **Nationalekonomien** er bleven indført som Læremne ved næsten alle Udlandets **polytekniske Skoler**. Uden Tvivl er dette fuldkomment berettiget. En klar Indsigt i de for Samfundet i Almindelighed og for Industrien i Særdeleshed saa vigtige økonomiske Spørgsmaal kan med Grund fordres af Lederne af store industrielle Foretagender, og er overhovedet særdeles nyttig for Alle, der have noget at gjøre med Tekniken.» Kommissionen stillede derfor Forslag om, at Nationalekonomien optoges som Fag i Læreplanen for den ny svenske tekniske Højskole. Den vilde ogsaa have stillet et saadant Forslag med Hensyn til den lavere tekniske Undervisning, naar

den havde troet, at «Forholdene» tillod det, d. v. s. naar Sverig raadede over tilstrækkelige nationaløkonomiske Lærerkrafter. Dens Standpunkt blev godkjendt af Regeringen, — og siden 1877 doceres Nationalekonomi ved «tekniska Högskolan» i Stockholm.

Saaledes i Sverig. — Og Danmark?

I.

Det nittende Aarhundrede er Teknikens Aarhundrede. Det er muligt, at man i enhver anden Retning maa frakjende det al Originalitet og Storhed; — men i Retning af Teknik maa det indrømmes, at det har præsteret større og mere originale Ting end noget andet Aarhundrede. Af de store tekniske Fremskridt vilde Samfundet imidlertid ikke have høstet megen Glæde, naar det under den produktive Virksomhed ikke var blevet erkjendt, at «al Teknik, der arbejder for at tilfredsstille Fornødenhederne, er Økonomien underordnet.»

For et halvt Aarhundrede siden gav Hermann i sine «statsøkonomiske Undersøgelser» denne Tanke Ord. Han paaviste, hvorledes enhver produktiv Virksomhed har to Sider: den tekniske og den økonomiske. Han paaviste, hvorledes Maalet for den produktive Virksomhed vilde forfejles, naar man over Bestræbelserne for at frembringe Ting, der i teknisk Henseende ere mere eller mindre fuldkomne, glemte den forstandige Husholdning, glemte at sætte Tæring efter Næring. — Er det nittende Aarhundrede Teknikens Aarhundrede, saa maa det,

hvis denne Teknik har til Formaal at afhjælpe Menneskenes Savn, ogsaa være Økonomiens Aarhundrede.

Hvad er Meningen med at indføre Nationaløkonomien i den Undervisning, der gives paa de tekniske Højskoler? Er Formaalet kun det: at fortælle de vordende Teknikere, at den produktive Virksomhed ogsaa har en økonomisk Side? Hvis kun det var Formaalet, kunde man gjerne betegne den økonomiske Undervisning som temmelig overflødig. Enhver Landmand, enhver Fabrikant, enhver Haandværker, enhver Arbejder véd aldeles «instinktmæssigt» adskilligt om Betingelserne for, at hans Virksomhed kan betale sig. I Aartusinder før der kunde blive Tale om nogen økonomisk Undervisning, har man, omend ubevidst, bøjet sig for Økonomien. Den ubevidste Anerkjendelse af den skal ved Undervisningens Hjælp gjøres til en bevidst. Undervisningen i Nationaløkonomi skal tjene til at modne og udvikle Elevernes Aand; den skal lette dem Forstaaelsen, den bevidste Forstaaelse, den klare Forstaaelse af det Liv, hvori de bevæge sig; den skal opmuntre dem til selvstændig Forsken og Tænken; — og det kan om en dygtigt ledet nationaløkonomisk Undervisning siges, at den som Dannelsesmiddel og som et Middel i Aandsudviklingens Tjeneste vil staa i forreste Række blandt alle de Fag, der kunne finde Plads indenfor den tekniske Højskoles Omraade. Det gjælder ikke blot at udvikle de Studerendes Forstaaelse af Virksomhedens tekniske Side; — de skulle, naar de forlade Højskolen, tillige være i Besiddelse af en saadan almindelig Dannelse, at der er Rimelighed for, at de ville kunne udfylde de Pladser, for hvilke de have arbejdet. Det tør dog ikke overses, at naar en «polyteknisk Lærestalt» vil betragtes som en Højskole, saa maa

det Maal, dens Undervisning har for Øje, ikke sættes altfor lavt. Ved Hjælp af Nationaløkonomien vil man kunne give Teknikerne en højere, ideal Opfattelse af deres Kald; — man fordrer ikke af dem som af de Universitets-Studerende en filosofisk Dannelse; — man kunde maaske fordre en nationaløkonomisk. Det almindelige Dannelses-Grundlag er dog ogsaa her af Betydning.

Dr. V. Böhmert — tidligere Professor ved den polytekniske Lærestalt i Zürich, nu ved den i Dresden, en af de Mænd, der kraftigst have taget sig af den nationaløkonomiske Undervisning ved tekniske Højskoler, — skriver herom bl. A.: «De Forhold, med hvilke en Tekniker nutildags faar at gjøre, ere blevne saa storartede, at de umuligt kunne overses og beherskes, medmindre Teknikeren er i Besiddelse af en almindelig økonomisk Dannelse, og har en sund, fri, logisk og systematisk disciplineret Forstand paa Penge- og Varemarkedets almindelige Forhold, paa politiske og økonomiske Begivenheder og disses Tilbagevirken paa Omsætningen. . . . Den selvstændige Tekniker, den selvstændige Driftsherre, maa være i Stand til at kaste Blikket udover sit eget snævre Værkstedes Grænser. Han maa lære at bedømme den almindelige økonomiske Situation; lære at behandle og benytte den Statistik, der angaar Arbejdsløn og Varepriser, Høstudbyttet og Vareforraad, Indførsel og Udførsel; lære at beregne Virkningerne af Kommunikationsmidlerne og Omsætningsmidlerne, Mønt-, Bank- og Kreditforhold osv. osv. . . . Ved Hjælp af deres sunde Menneskeforstand, ved selvstændig Eftertænken og Læsning, ved gode eller slemme Erfaringer have mange Driftsherrer vel bragt det til en vis Sikkerhed i Bedømmelsen af foreliggende økonomiske Spørgsmaal; — men netop saadanne Mænd med

videre Horisonter føle ofte en Trang til systematisk at kunne gennemforske de økonomiske Kjendsgjerningers og Erfaringers mægtige Stof, og til at kunne drage sig andre Menneskers Viden og Erfaringer til Nytte. Saa-danne Mænd tage sjeldnere fejl og se i Almindelighed klarere end Theoriens Foragtere. Og overhovedet er den økonomiske Theori jo ikke Noget, der Intet har at gjøre med Praxis. Den er kun den logisk og systematisk ordnede Fremstilling af de i Praxis indvundne Erfaringer, eller af de ud af tilstedeværende Kjendsgjerninger udledede Love og Grundsætninger.» Og paa et andet Sted skriver den nævnte Forfatter omtrent Følgende: «Hvem der vil bygge Jernbaner, hvem der vil anlægge eller administrere Fabriker, hvem der vil indføre Maskiner og ny Driftsmaader, maa fremfor Alt beregne sine Omgivelsers økonomiske Tilstande; han maa tage Hensyn til Befolkningens Tæthed, dens Produktions- og Konsumtionskraft, dens Levevis og Arbejdsløn, dens Flid, Duelighed, Spar-sommelighed, Dannelse, sociale og politiske Forhold, naturlige Rigdomskilder, Handel og Industri, Told- og Beskatningsforhold osv.; han maa, kort sagt, være i Stand til at forstaa den hele økonomiske Stilling. Kapitalisterne betro sig i Almindelighed helst til dem, der have denne Forstaaelse.»

Nu er det sandt nok, at denne Forstaaelse i et stort Omfang ofte vil kunne erhverves i — Erfaringens Skole. Erfaringens Skole er en fortræffelig Skole; — kun Skade, at den i Almindelighed ogsaa er en meget kostbar Skole. Og det, man lærer i den, lider desuden ofte af en vis Ensidedighed og Begrænsethed. Det vilde selvfølgelig være en besynderlig Overdrivelse, om man gjorde gjældende, at Den, der har gennemgaaet et theoretisk Kursus i Na-

tionaløkonomi, altid ogsaa i det praktiske Liv vilde vise sig som en bedre Økonom end Den, der savner al theoretisk Vejledning heri; det vilde være en Overdrivelse, ja en Paastand, hvis Urimelighed Erfaringen hver Dag gjør indlysende. Men dermed falder ikke den nationaløkonomiske Undervisnings Betydning ogsaa for det praktiske Liv. Hvis man vil have Noget at vide herom, sammenligne man to forøvrigt ensstillede Mænd med hverandre, af hvilke den ene hjælper sig med de økonomiske Forestillinger, han har arvet eller erhvervet sig ad empirisk Vej, medens den anden tillige systematisk og methodisk er bleven øvet i Betragtningen af Samfundets økonomiske Forhold. Hvem der af disse to har de bedste Chancer for sig i det praktiske Liv, er neppe tvivlsomt.

Som Dannelsesmiddel, som Middel i Aandsudviklingens Tjeneste har den nationaløkonomiske Undervisning altid haft sin Betydning. Men efterhaanden som de enkelte Samfundsmedlemmers tidligere relative Isolerethed bliver afløst af en stedse mere udpræget økonomisk-Solidaritet, vil Trangen til en systematisk og methodisk ledet Forstaaelse af det social-økonomiske Maskineri blive mere og mere følelig. Den enkelte Landmand, Industridrivende, Handelsmand er, mere eller mindre, solidarisk med Landets øvrige Landmænd, Industridrivende, Handelsmænd; de forskellige Samfundsklasser ere knyttede til hverandre ved mere eller mindre stærke Baand; og de enkelte Lande ere stedse mere i Begreb med at forene sig til et økonomisk Forbund. Det økonomiske Liv antager stedse mere et kosmopolitisk Præg. Om nogle Handelspolitikere, der have studeret Nationaløkonomi hos Bismarck, forsøge ved protektionistiske Forholdsregler m. m. at arbejde i modsat Retning, er, ligeoverfor den hele store Bevægelse,

for saa vidt betydningsløst. De civiliserede Samfunds Tilbøjelighed til at slutte sig sammen til et i økonomisk Henseende solidarisk Hele er uimodstaaelig. Hvad netop Teknikerne have gjort for at tilfredsstille denne Tilbøjelighed, opvejer tusinde Gange, hvad Bismarck'ske Økonomer og Politikere ville og kunne præstere i modsat Retning. En Gjennemboring af et St. Gotthard bringer os langt flere Skridt henimod «Verdensøkonomien», end en Bismarck'sk Toldlov trækker os tilbage herfra. Men jo mere det økonomiske Liv faar et «verdensøkonomisk» Præg, desto vanskeligere vil det blive for Fabrikanten saavel som for Landmanden og Handelsmanden at udfylde sin Plads som Producent, naar han skal hjælpe sig med de økonomiske Forestillinger, der i Almindelighed kunne erhverves af Folk, hvis Erfaringskreds er snævert begrænset, og hvis Iagttagelsesevne ikke er bleven udviklet. Jo mere kompliceret og sammensat det social-økonomiske Maskineri bliver, desto stærkere vil Trangen til en methodisk social-økonomisk Undervisning, til en Skærpelse af Blikket for de social-økonomiske Fænomener føles.

II.

Ønskeligheden af at de Mænd, der udgaa fra de polytekniske Lærestalter for i det praktiske økonomiske Liv at spille en i vor Tid saa fremtrædende Rolle, ogsaa have stiftet et theoretisk Bekjendtskab med de Love, der raade i dette Liv, — erkjendes paa de fleste Steder. Men undertiden er denne Erkjendelse dog af en noget passiv Karakter. Medens Nationaløkonomien af nogle af Udlandets polytekniske Skoler anerkjendes som sideordnet og ligeberettiget med de andre Fag, der doceres dér,

have andre polytekniske Skoler kun indrømmet det nævnte Fag en tarveligere Plads, — og atter andre have endog slet ingen Plads tilovers herfor. Hvad er Grunden til den mindre tilfredsstillende Behandling, Nationaløkonomien paa sine Steder er Gjenstand for? Grunden er maaske den, at Nationaløkonomien som den yngste Videnskab ogsaa maa finde sig i, at Turen kommer sidst til den. Men engang kommer Turen ogsaa til den. Den Vej, den efterhaanden har banet sig i Udlandet, tør lade os haabe, at den ogsaa har en Fremtid for sig i Danmark.

Men er der Plads for Nationaløkonomien ved den polytekniske Lærestalt? ere de Studerende ikke allerede saa overlæssede, at der er mere Grund til at lette dem Byrden end til yderligere at forøge den? — Naar man ved Udlandets største og mest ansete (og ofte tillige ved de mindre) polytekniske Skoler har forstaaet at skaffe Plads, saa kunde det vel ogsaa lade sig gjøre i Danmark. Nedenfor skal jeg give endel Oplysninger om, hvorledes Sagen er bleven ordnet i Sverig, Tyskland, Østrig og Schweiz; men inden jeg skrider hertil, skal jeg først udtale mig om den Maade, hvorpaa en nationaløkonomisk Undervisning formentlig bør ledes ved en polyteknisk Lærestalt, og om den Stilling der bør gives den.

Her opstaar der da først Spørgsmaal, om Nationaløkonomi skal være et obligatorisk Fag, et Examensfag, eller om der blot skal gives de polytekniske Studerende Lejlighed til ved den polytekniske Lærestalt at høre nationaløkonomiske Forelæsninger, som særligt ere afpassede efter dem, altsaa om Nationaløkonomien her kun skal være et rent frivilligt Fag, i hvilket der ikke høres ved Examen. I sidste Fald er der ganske vist Fare, for at det vil blive meget forsømt, og at det kun vil blive

opfattet som et *hors d'oeuvre*. Alligevel kan det gjerne være, at praktiske Hensyn tale for foreløbig kun at indføre Faget som frivilligt Fag, ikke som Examensfag. Saaledes bar man sig f. Ex. ad i Sverig. Det er en Ordning, der har sine Misligheder; men som en Begyndelse kan den maaske anbefales.

Er man paa det Rene med, hvilken Stilling man vil indrømme Faget, kommer Spørgsmaalet om det Omfang hvori, og den Maade hvorpaa det skal doceres. Det gaar aabenbart ikke an at docere Nationaløkonomi for Polyteknikere paa samme Maade og i samme Omfang som for statsvidenskabelige Studenter. De dogmehistoriske Partier maa, saavidt muligt, stryges; de kritiske stærkt begrænses, og den «theoretiske» Nationaløkonomi indskrænkes til de Sætninger, der ere uundværlige for Forstaaelsen af den «praktiske» Nationaløkonomi. Det er paa denne sidste, at Hovedvægten skal lægges. Gjennem hele Undervisningen bør det haves for Øje, at det er med vordende Teknikere, at Docenten har at gjøre; der bør derfor saavidt muligt gives Undervisningen en privatekonomisk-teknisk Farve, og til Belysning af de theoretiske Sætninger maa der fremføres Exempler og statistiske Oplysninger fra de Omraader, der ligge Eleverne nærmest.

Disse korte almindelige Antydninger ville blive supplerede af de følgende specielle Oplysninger om Forholdene i Udlandet. Læseren vil under disse Oplysninger finde Hovedpunkterne af forskellige Programmer for Undervisningen i Nationaløkonomi ved tekniske Højskoler.

III.

Om Sverig er Følgende at berette:

Ifølge de under 2. Marts 1877 udfærdigede Statuter for «*egl. tekniska Högskolan*» i Stockholm indgaar «*ationalekonomi jemte industriel lagstiftning*» blandt Højskolens Læreemner. Ifølge en af Højskolens Bestyrelse given Bestemmelse er det nævnte Fag — indtil Videre — frivilligt, saa at der ikke ved Afgang fra nogen af Højskolens særskilte Afdelinger eller Fagskoler fordres Bevis for at have deltaget i de nationalekonomiske Øvelser eller hørt Forelæsninger over Nationalekonomi og Industrilovgivning. — I Begyndelsen af hvert Læseaar fremlægges der i Højskolens Kancelli en Liste, paa hvilken de Elever, der baade ville høre nationalekonomiske Forelæsninger og have Bevis herfor, skulle tegne sig. De, der saaledes have tegnet sig, ere forpligtede til at følge Undervisningen i Nationalekonomi paa samme Maade som i de obligatoriske Fag; d. v. s.: naar de uden gyldigt Forfald udeblive skulle de erlægge Bøder paa 1 Kr., der tilfalde Stipendiekassen. Foruden de saaledes tegnede Elever, der i de forløbne tre Aar gennemsnitligt have udgjort 20, have ogsaa andre af Højskolens Elever samt Personer udenfor Højskolen, saakaldte «*Extra-Elever*», hørt Forelæsninger. Blandt disse sidste findes et Par Ingeniører, en Handelsbogholder, en Telegrafassistent, en Redaktør af en Industritidende, en Dr. phil. osv. Den Omstændighed at Deltagelsen i den nationalekonomiske Undervisning er rent frivillig, har ganske vist medført, at Deltagernes Tal er blevet forholdsvis lille; men det maa paa den anden Side fremhæves, at de Elever, der overhovedet have taget Del i Undervisningen, have fulgt den med den største Interesse og draget den størst mulige Nytte af den. —

Forelæsningsaaet gaar fra 1. Oktober til 1. Maj. Ugenlig holdes to Forelæsninger à 1½ Time. — Undervisningsformerne ere: Forelæsninger, Examinationer, og Ekursioner til industrielle Etablissementer (efter tysk Mønster). — Paa Grund af den knappe Tid, der er indrømmet den nationalekonomiske Undervisning, kan der naturligvis kun gives den en elementær Karakter. — Programmet for Undervisningen lyder, for 1880—81, saaledes:

A. Nationaløkonomi.

I. Indledning. Husholdningens Begreb og Væsen. Forskjellige Arter af Husholdning. Lovene for Husholdningen og disse Loves Videnskab. Betydningen af Studiet af Nationaløkonomi. Den økonomiske Udviklings Hovedfaser.

II. Grundbegreber. De menneskelige Fornødenheder. Formue. Værdi.

III. Produktionen. Dens Væsen og almindelige økonomiske Opgave. Naturens Medvirken. Arbejdet som Produktionsfaktor. Den nationale Arbejdskrafts Omfang og Uddannelse. Arbejdets økonomiske Organisation: dets Deling og Forening; Betingelserne herfor, Fordele og Mangler. Kapitalen. Maskiner. De forskellige Former for Driften («Unternehmung»). Aktieforetagender og Lovgivningen herom. Betingelserne for Produktionens Udvikling. Den store og den lille Industri. De forskellige Industrigrænes Karakter.

IV. Omsætningen. Ombytningen og dens forskellige Former. Bytteværdi og Pris. Lovene for Prisdannelsen. Mønt. Møntvæsenets Udvikling og Indretning med særligt Hensyn til Sverig. Kreditens Begreb, Arter og økonomiske Virkninger. De forskellige Arter Kreditpapir. Møntrepræsentativer. Banker og Kreditinstituter. Det svenske Bankvæsen og Banklovgivning. Transport- og Kommunikationsvæsenet. Handelen. Frihandel og Toldbeskyttelse.

V. Fordelingen. Dens almindelige økonomiske Opgave. Forskjellige Arter af Indkomst. Arbejdsløn. Kapitalrente. Driftsherregevinst. Jordrenten.

VI. Forbruget. Forskjellige Arter. Ligevægt mellem Produktion og Forbrug. Overproduktion og Kriser. Forsikring. Luxus.

VII. Nationaløkonomiens Historie. Oldtiden.

Middelalderen. Merkantilismen. Fysiokraterne. Adam Smith og hans Skole. Den nyeste Tid. (Erfaringen har — mener Hr. Westman — vist det at være fordelagtigst at henlægge den historiske Oversigt til Kursusets Slutning i Stedet for til dets Begyndelse).

VIII. Exkursioner til industrielle Etablissementer, med dertil hørende Redegjørelser og Samtaleøvelser.

Endelig — forsaavidt der gives Anledning dertil og Tid haves —, Specialforelæsninger over Spørgsmaal paa Dagsordenen.

B. Næringslovgivning.

Historisk Overblik over den svenske Næringslovgivnings Udvikling. Almindelige Forskrifter om Udøvelse af Handel og Industri. Særlige Bestemmelser om visse Industriegrene. Retsforholdet mellem Arbejdsherrer og Arbejdere. Fabriklovgivningen. Patentlovgivningen. Beskyttelse af Mønstre og Varemærker. Bjergværkslovgivningen. Expropriationsloven. Vexel- og Konkurslovene (samt forskellige andre Punkter af den økonomiske Lovgivning, der behandles under A).

Læreren i Nationalekonomi og Næringslovgivning ved den Stockholm'ske tekniske Højskole er Hr. vice Härads-höfding Claes Westman. Ogsaa ved andre svenske tekniske Skoler end Højskolen har han givet Undervisning i Nationalekonomi.

Schweizes berømte polytekniske Højskole, «das eidgenössische Polytechnikum» i Zürich, der ifølge Forbundsforfatningen af 1848 er et Forbundsinstitut (medens de schweiziske Universiteter ere kantonale Anstalter), bestaar af følgende syv Afdelinger: 1) Ingeniør-, 2) Mekaniker-, 3) Arkitekt-, 4) Kemiker-, 5) Landbruger- og Skovbruger-Afdelingen (i to Underafdelinger), 6) den matematisk-naturvidenskabelige samt 7) den historisk-literære Afdeling. I den sidste Afdeling, der — som en Art «filosofisk Fakultet» — supplere de øvrige sex, doceres blandt andre Fag: Nationalekonomi, Statsret, Forvalt-

ningsret, Handelsret, Retslære, politisk Historie, fremmed Literatur etc. For Land- og Skovbrugere er Nationaløkonomien obligatorisk, for Landbrugerne desuden Finansvidenskab. Anbefalet, — d. v. s. optaget i Studienplanen, men ikke obligatorisk — er Nationaløkonomien for Ingeniører og Mekanikere. — Den nuværende Professor i Nationaløkonomi er Prof. Dr. G. Cohn. I fire ugenlige Timer (Oktober—Marts) læser han over Nationaløkonomiens »almindelige Del«, med et Tilhørertal paa omtrent 70. Finansvidenskab læser han i to ugenlige Timer. Ved Siden af Forelæsningerne har han indrettet et nationaløkonomisk »Practicum«, Examinatorier, Colloqvier, Diskussioner etc. — Man arbejder for Øjeblikket paa en Reform af det zürichske Polyteknikum, og det antages, at der fremtidigt vil blive indrømmet Nationaløkonomien en større Plads.

Inden Prof. Cohn kaldtes til Zürich, beklædtes det nationaløkonomiske Professorat her af Prof. Dr. V. Böhmert. I et Program for 1872 har han givet en udførlig Oversigt over den Plan og Methode, som hans Erfaringer fra en fleraarig Docentvirksomhed anbefalede ham at følge. Det Følgende er et Sammendrag heraf:

A. Politisk Økonomi.

1. Indledende Fremstilling af den politiske Økonomis Opgaver og Formaal, Begreb og Væsen. Lovmæssighed og Orden i det økonomiske Liv. — 2. Den politiske Økonomis Stilling til de beslægtede Videnskaber og til det praktiske Liv. — 3. Omrids af den politiske Økonomis Historie. — 4. Anbefaling af nationaløkonomiske Skrifter til Privatstudium. — 5. Grundlag og Grundbegreber. Mennesket som Økonomiens Subjekt. Dets Fornødenheder. Mennesket som socialt Væsen. Den personlige Interesse og Almenaand som det økonomiske Livs Drivkræfter. Objekterne: Vare, Værdi, Formue, Rigdom. — 6. Produktionen. Naturen og Naturkræfterne som For-

betingelserne. Arbejdet. Arbejdsdeling. Den internationale Arbejdsdeling. Kapitalen. Produktionsfaktorerens Samvirken. Ejendomsinstitutioner. — 7. Omsætningen. Bytteforhold. Pris. Penge. Kredit. Kommunikationsmidlerne. — 8. Fordelingen. Arbejdsløn. Kapitalrente. Jordrente. — 9. Forbruget. Luxus. Assurance. Statsforbrug. — 10. Befolkningslære. — 11. Speciel Del. Produktionens Hovedgrene. Urproduktion. Industri. Handel. Immateriel Produktion. — 12. De forskellige Virksomheders Solidaritet. Skildring af Verdensøkonomien, Verdensudstillinger, Verdensomsætning.

B. Økonomisk Politik.

1. Den økonomiske Politik's Begreb og Omraade og Forhold til Statsforvaltningslære og Politividenskab. Statens Opgaver. — 2. Den økonomiske Politik's Hovedretninger. Forsvarsvæsenets økonomiske Betydning. Konsulatsvæsenet. Retspleje og Politi. Omsorg for Arbejdet; Arbejdernes Kontraktsforhold, Lønningsvæsen, Striker, Kvinde- og Bornearbejde, Søndagsarbejde, Arbejdstiden, Normalarbejdsdag. Driftsherrernes Erstatningspligt. Landarbejdere. Fabrikarbejdere. Tyende. Arbejderforsikring. Socialisternes Fordringer til Staten. Den socialdemokratiske Stat. Opgaver for en Arbejderlovgivning. Arbejderspørgsmaalet. Udvandringsvæsen. Omsorg for Kapitalen. Rentefrihed. Vexel-, Konkurs- og Hypotheklove. Statens Stilling til Sparekasser og til Forsikringsanstalter. Bankpolitik. — 3. Speciel Omsorg for enkelte af Produktionens Hovedgrene: a. Agrar- og Forstpolitik; b. Industripolitik: Lavsvæsen, Næringsfrihed, Fabrik-, Patent-, Mønster- og Varemærkelovgivning, Industriudstillinger, teknisk Undervisning; c. Handelspolitik: Told-, Mønt-, Markeds-, Børs- væsen; Søfartsforhold, kommerciel Undervisning; Kommunikationsforhold, Jernbanevæsen etc. etc. — 4. Kriser og Statens Forhold til dem. — 5. Fattigvæsen.

C. Finansvidenskab.

Finansvidenskabens Begreb, Opgaver og Forhold til de øvrige økonomiske Videnskaber. Budgettets Betydning. Statshusholdning og Privathusholdning. — Statsudgifterne. — Statsindtægterne, Domæner, Regaler, Gebyr, Skatter, Statslaan og Statsgjæld etc.

Endelig: Practica, Examinatorier, Diskussioner, Exkursioner etc.

Blandt de tyske Stater staar Preussen vistnok lavest. Ved nogle af de preussiske tekniske Højskoler meddeles den nationalekonomiske Undervisning kun meget flygtigt af en «Hjælpelærer», ved enkelte maaske endog slet ikke; ved atter andre, saaledes i Aachen, er Nationalekonomi derimod et ordenligt Lærefag.

I Berlin er Forholdet saaledes: Udaf en Haandværkerskole udviklede der sig et «teknisk Institut» (1821), et «Gewerbe-Institut» (1827), et «Gewerbe-Akademie» (1866). Dette «Gewerbe-Akademie», der overvejende lagde Vægten paa den praktiske Uddannelse, er først for ganske nylig blevet ført nærmere hen til de moderne «Polyteknika», og er nu (1879) blevet omdøbt til en «kgl. teknisk Højskole». Allerede ved «Gewerbe-Akademie» havde Nationalekonomien en Plads; men naar man tager i Betragtning den væsenlige praktiske Karakter, som Akademiet havde, vil man let forstaa, at de Foredrag i Universitets-Stil, der blev holdte her (bl. A. af Proff. G. Hanssen og Ad. Wagner), ikke kunde glæde sig over nogen stor Tilhørerkreds; Deltagelsen var jo ganske frivillig. Nu er Dr. M. Meyer, en mindre lærd men mere praktisk Mand, ansat som Docent ved den «tekniske Højskole». Om Vinteren læser han «theoretisk», om Sommeren udvalgte Kapitler af den «praktiske» Nationalekonomi, navnlig Penge- og Bankvæsen, Handelspolitik, Industripolitik, Kommunikationsvæsen. I sine Foredrag tager han stadigt Hensyn til Praxis, indfletter Exempler hentede fra Teknikerens Virkeomraade osv. — Af Deltagere, der betale for Forelæsningerne, var der i det sidste Semester 24 tilstede. De Udvidelser, den tekniske Højskole i en nær Fremtid vil blive Gjenstand for, ville ogsaa komme den nationalekonomiske Undervisning til Gode.

Langt højere end Preussen staar Kongeriget Sachsen.

Det sachsiske Polyteknum i Dresden indtager i flere Retninger en saa ejendommelig Stilling, at det nok har Krav paa en særlig Opmærksomhed.

Ejendommelighederne skrive sig hovedsagelig fra den Forbindelse, der i nationaløkonomisk og statistisk Henseende er bragt tilveje imellem det sachsiske Polyteknum og det sachsiske statistiske Bureau: dettes Chef, Prof. Dr. V. Böhmert, er tillige nationaløkonomisk Professor ved Polyteknum, og det statistiske Bureau har blandt sine andre Opgaver ogsaa den at støtte de polytechniske Elever i deres nationaløkonomiske og statistiske Studier.

De polytechniske Lærestalter have i den korte Tid, ikke ret mange Tiaar, i hvilke de have bestaaet, udviklet sig kraftigt henimod det Maal: at blive Universiteterne, hvis Historie rækker over Aarhundreder, fuldt jævnbyrdige. Udgaaende fra Haandværkerskoler eller rent praktiske tekniske Skoler have de mere og mere stræbt at blive sande Højskoler. Men paa Højskolerne gjælder det — hævder Prof. Böhmert — først og fremmest at udvikle Elevernes Aandsdannelse, at pleje deres videnskabelige Sans, at oplyse dem om Kræfternes og Massernes Virken, over Stoffernes Sammenhæng og de mekaniske Fænomeners Væsen, at spore til selvstændig Forsken og Tænken; — og Oplæringen i det rent Praktiske maa træde mere i Baggrunden. Højskolens Elever maa derfor først studere Grundvidenskaberne, fra dem efterhaanden skride frem til de anvendte Videnskaber, og endelig gaa over til de rent faglige Øvelser. Højskolen kan tillige være en praktisk Øvelsesskole (som Universitetet for Medicinerne, den polytechniske Lærestalt for Kemikere og Mekanikere);

men den specielle Fagpraxis maa dog aldrig opfattes som Hovedsagen. Det Nødvendigste og Karakteristiske for en Højskole-Opdragelse er en universel humanistisk Uddannelse, med hvilken den videnskabelige Forskningsmethode og et Overblik over Verdensøkonomiens Gang lettest kan erhverves. Ikke blot Jurister, Medicinere, Theologer og Filologer, men ogsaa Ingeniører, Mekanikere osv. trænge til denne universelt humanistiske Uddannelse. Saalænge Nationaløkonomien holdes borte fra de polytekniske Skoler, vil der være et betydeligt Hul i denne Uddannelse. Vi træffe daglig udmærkede Teknikere, hvis Dannelse er mangelfuld, navnlig fordi den ikke strækker sig ind paa det nationaløkonomiske Omraade. De have gennemgaaet en polyteknisk Skole, og ere dér blevne uddannede til udmærket kyndige Teknikere, men *kun* til Teknikere; — i nationaløkonomisk Henseende er deres Aand ikke bleven modnet dér, og Følgen af den ensidige Uddannelse viser sig ofte deri: at de ere uskikkede til selvstændigt at lede et større Foretagende. I tidligere Tider, da Industri og Handel bevægede sig i snævrere, mere let overskuelige Baner, var den tekniske Ensidighed mindre farlig; men i Dampens og Elektricitetens, i Verdensøkonomiens Tidsalder er det vanskeligere at overskue de økonomiske Forhold i deres Brogethed og Sammensathed for Den, der mangler en almindelig humanistisk og økonomisk Dannelse. Dette er ogsaa blevet erkjendt af mange polytekniske Lærestalter, og særligt har Prof. Böhmert efter Evne arbejdet paa Dresdner Polyteknikernes nationaløkonomiske Dannelse.

Udgaaende fra de ovenfor gjengivne Betragtninger har Prof. Böhmert ikke indskrænket sig til ved den poly-

tekniske Lærestalt at holde Forelæsninger over politisk Økonomi, og udvalgte Afsnit af økonomisk Politik, over Verdensøkonomiens Historie og Udvikling, Industri- og Handelspolitik etc., — men til Forelæsningerne knytter han praktiske Øvelser, Seminarieøvelser*) o. L. (i hvilke forøvrigt ikke blot den polytekniske Lærestalts Elever, men ogsaa unge Ministerialembetsmænd, Lærere, Læger m. Fl. tage Del). En Aften ugenlig samles om Vinteren Deltagerne i disse Øvelser («Seminarie-Medlemmerne») hos Böhmert for at diskutere økonomiske Spørgsmaal. Den, der indleder Diskussionen («Referent» og «Correferent»), faar hos Böhmert Oplysning om den Literatur, der bliver at tage Hensyn til, samt, om fornødent, forskjellige Vink med Hensyn til den Maade hvorpaa Spørgsmaalet skal gribes an. Forsaavidt Indledningsforedragene indeholde noget virkeligt Nyt og Selvstændigt, og forsaavidt de overhovedet egne sig dertil, offentliggøres de, i det statistiske Bureaus Tidsskrift eller andetsteds. Adskillige Jernbanespørgsmaal ere her blevne behandlede, fremdeles Spørgsmaal om Arbejderforhold, om Aktieselskaber, om Bankforhold etc.; endvidere nys udkomne Love eller indbragte Lovforslag etc. etc. Beständig søges Eleverne sporede frem til selvstændig Tænken, selvstændig Arbejden. — I nøje Forbindelse med de nævnte Diskussioner staa Excursionerne. Ved Excursioner til industrielle Etablissements, Landbrug, Kommunikations-

*) Om disse Øvelser se min Afhandling: «Om den nationalekonomiske og statistiske Universitets-Undervisning. I. Om Udvikling af Selvvirksomhed hos de Studerende. II. Oplysninger om de praktiske nationalekonomiske og statistiske Øvelser ved de tyske Universiteter. Særtryk af «Nationalekonomisk Tidsskrift» XIII. Kjøbenhavn, Bianco Lunos Bogtrykkeri. 1879.

anstalter osv. skulle Eleverne selv umiddelbart betragte Produktionsmaaderne, Arbejdsprocesserne, de forskellige administrative Indretninger, — og betragte dem fra et økonomisk Synspunkt. Det er ikke nok, at Eleverne høre Noget om Arbejdets Deling, Storindustri og Lilleindustri etc.; — de skulle se med deres egne Øjne. Overbevist om Nødvendigheden heraf har Böhmert med sine Forelæsninger og andre Øvelser om Sommeren regelmæssigt forbundet økonomiske Excursioner. Han har med sine Elever besøgt store Fabriker, og har betonet, at Opmærksomheden navnlig skulde rettes mod Storindustriens Organisation og Leddeling; han søgte eller lod Eleverne søge Oplysning om Prisforhold, om de Steder hvor Raastofferne hentedes, og hvor Afsætningen skete, om Anvendelsen af Dagløn eller Akkordløn, om Arbejdstiden, om Fabrikkontrollen, om Hjælpekasser, om Arbejderboliger etc. etc. Paa en følgende Diskussionsaften aflagde en Studerende saa Beretning om det Sete, supplerede den med yderligere Meddelelser vedrørende den besøgte Fabrik, hvorefter den økonomiske Betydning af de forskellige Indretninger blev gjort til Gjenstand for Diskussion. Andre Excursioner gjælde Jernbaneforetagender, Toldbodforhold, Børser etc. etc. Den nationaløkonomiske Professor er saaledes ikke udelukkende henvist til Kathedret; han kan føre sine Elever umiddelbart hen til det økonomiske Livs praktiske Former; han kan medvirke til, at de ved selvstændige Iagttagelser modtage Indtryk og Impulser, og han kan benytte sig heraf under sine Bestræbelser for at lutre og klare sine Elevers økonomiske Forestillinger.

Ved det kgl. württembergske Polyteknikum i Stuttgart meddeltes indtil 1879 den nationaløkonomiske

Undervisning af Dr. Landgraf; nu er den overtaget af Finansraad Dr. Schall. Om Vinteren læses der i 3 ugentlige Timer over politisk Økonomi; i Sommeren i det samme Timetal over økonomisk Politik. Forelæsningerne suppleres af Ekspursioner til Omegnens Fabriker og andre praktiske Øvelser. Det « anbefales » Arkitekterne, Ingeniørerne, Maskinbyggerne og Kemikerne at høre de nationalekonomiske Forelæsninger. Examensfag er Nationalekonomi kun for Bjergværksskandidater.

I Bayern er der ved den tekniske Højskole i München et ordenligt nationalekonomisk Professorat, der for Tiden beklædes af Prof. Dr. Max Haushofer. Om Vinteren docerer han fire Timer ugentlig Nationalekonomi, om Sommeren fire Timer ugentlig Finansvidenskab. Ved dette Polyteknikum er der (ligesom i Zürich) en Afdeling for Landbrug, hvor Nationalekonomi er optaget som obligatorisk Fag. Og desuden er baade Nationalekonomi og Finansvidenskab foreskrevne Fag for de Teknikere, der forberede sig til Ansættelse ved Statens Kommunikationsanstalter (Post og Jernbane). Ved Examen høres der i de nævnte Fag. Men Kemikerne, Mekanikerne, Ingeniørerne og Arkitekterne besøge ogsaa, omend frivilligt og uregelmæssigt, de nationalekonomiske Forelæsninger. Tilhørertallet varierer mellem 70 og 140.

En fremragende Stilling indtager det badensiske kgl. Polyteknikum i Karlsruhe, saavel i andre Henseender som med Hensyn til Nationalekonomiens Plads.

For Nationaløkonomien har der her i omtrent to Decennier været et ordenligt Professorat. Medens tidligere en Justitsembedsmand havde holdt nationaløkonomiske Forelæsninger, blev Emminghaus i 1862 kaldet til Karlsruhe som ordenlig Professor. Siden 1874 beklædes dette Professorat af Prof. Dr. J. Lehr. — I Theorien ere alle de Studerende ved Polyteknum forpligtede til at følge de nationaløkonomiske Forelæsninger; faktisk stiller Forholdet sig dog saaledes, at kun de, der interessere sig herfor, give Møde. — Prof. Lehr, der i Almindelighed samler en ret tilfredsstillende Tilhørerskare om sig, indlader sig ikke meget paa subtile Definitioner, men søger at gjøre sine Forelæsninger interessante, praktiske og afpassede efter Teknikeres særlige Behov. Om Vinteren læser han (i 21 Uger med 4 Timer) over politisk Økonomi og økonomisk Politik, saaledes at navnlig Roschers og Rau-Wagners Haandbøger lægges til Grund. Efter hans Opfattelse er der imidlertid ingen ren «theoretisk» Nationaløkonomi, og Adskillelsen mellem en «theoretisk» og en «praktisk» Nationaløkonomi skyldes for en stor Del Trangen til pædagogisk Overskuelighed. Den «praktiske» Nationaløkonomi er egentlig kun en mere speciel Fremstilling af enkelte Omraader, Produktionsbrancher, Anstalter etc. Han griber derfor under Fremstillingen af den «theoretiske» Del jævnlig over i den «praktiske», og kun egentlig for Forstmænd (Karlsruhes Polyteknum omfatter ogsaa Skovbrugsundervisningen) giver han en specialiseret Fremstilling af Skovbrugets Nationaløkonomi (i 63 Timer). Om Sommeren læser han endvidere (i 12 Uger à 3 Timer) over Finansvidenskab samt (i 12 Uger à 2 Timer) over Jernbanepolitik. De sidste Forelæsninger har han oprindeligt indrettet for Maskinbyggere og Ingeniører.

Dertil kommer — efter Tid og Lejlighed — Specialforelæsninger over Penge og Banker, Socialismen etc. etc. Naturligvis maa den nationalekonomiske Professor bestandigt have for Øje, at de Studerendes Tid er stærkt optaget af de tekniske Fag; forøvrigt har han ganske frie Hænder. — Om Nationalekonomien som Examen sfag er at bemærke: de Ingeniører, der tage Statsexamen, maa lade sig prøve i Nationaløkonomi og Jernbanepolitik. De Maskinbyggere, der ønske at indtræde i Statstjeneste, behøve kun at præstere Bevis for at de flittigt have besøgt Forelæsningsne. Forstmændene maa lade sig prøve i Nationaløkonomi, Finansvidenskab og Forstpolitik.

Af Østrigs polytekniske Lærestalter er den k. k. tekniske Højskole i Wien den vigtigste. Prof. Dr. Blodig beklæder her det nationalekonomiske Katheder. Under sine Forelæsninger følger han i Hovedsagen det Böhmer'ske ovenfor meddelte Program. — Ved denne polytekniske Lærestalt er der desuden et særligt, ordenligt Professorat for Statistik. Den statistiske Professor, Prof. Dr. Brachelli, læser over Industristatistik og over evropæisk sammenlignende Statistik.

I Frankrig er Joseph Garnier nationalekonomisk Professor ved «l'École des ponts et chaussées». Ved «l'École polytechnique» har Nationaløkonomi ingen Plads, hvorimod den doceres ved forskellige andre tekniske Skoler.

I Belgien docerer for Exempel Emile de Laveleye «l'économie industrielle» — der i Virkeligheden er

det Samme som Nationaløkonomi, kun betragtet fra et særligt industrielt Synspunkt — ved Bjergværks- og Industriskolerne i Liège.

Ogsaa ved italienske polytekniske Lærestalter er der ansat Professorer i Nationaløkonomi og Statistik.

Ja, hvis en Opgivelse af Prof. Böhmert i hans Bog om det nationaløkonomiske Studium holder Stik, maa Nationaløkonomien i Rusland endog indtage en mere end sædvanlig gunstig Plads ved den polytekniske Lærestalt i Riga.

Det mangler altsaa ikke paa gode Exempler, som vi kunne følge, — og burde følge.

Ann. I. Nogle faktiske Oplysninger om Nationaløkonomiens Stilling ved Udlandets polytekniske Lærestalter har jeg hentet af:

Böhmert: Das Studium d. Wirthschaftswissenschaften an d. techn. Hochschulen. Programm d. eidgen. Polytechnikum. 1872.

Böhmert: fl. Afhandl. i det sachsiske statistiske Bureaus Tidsskrift.

Meyer: Technik u. Nationalökonomie. 1879.

Programm d. k. k. technischen Hochschule in Wien. 1879.

Programm d. kgl. württemb. Polytechnikums zu Stuttgart. 1879.

Wagner: Zur Statistik u. zur Frage d. Einricht. d. nationalök. u. statist. Unterricht an d. deutschen Universitäten; i Zeitschr. d. k. pr. statist. Bur. 1877.

Westman: En Undervisningsfråga för dagen. 1877.

Men de fleste faktiske Oplysninger har jeg dog faaet ved personlige Meddelelser fra følgende Herrer, hvem jeg herved bringer min Tak: Prof. Dr. Blodig, Prof. Dr. Böhmert, Prof. Dr. Cohn, Prof. Dr. Haushofer, Prof. de Laveleye, Prof. Dr. Lehr, Docent Dr. Meyer, Frédéric Passy (Paris), Finansraad Dr. Schall, vice Häradsbörding Westmann.

Ann. 2. Efter at foranstaaende Artikel var sat, har Hr. P. Schmidt (Dresden) tilskrevet mig nogle mere specielle Oplysninger om den nationalekonomiske Undervisning ved det sachsiske Polyteknikum i Dresden. Prof. Dr. Böhmert læser her om Vinteren ugenlig 2—3 Timer «teoretisk» Nationaløkonomi, og afvejlende 1 Time Statistik eller 1 Time Finansvidenskab og Finansstatistik. Om Sommeren læser han ugenlig 2 Timer «praktisk» Nationaløkonomi og 1 Time Industrielære. Som alt bemærket i Artiklen er det til Vinterforelæsningerne, at Seminarieøvelserne slutte sig, medens Excursionerne slutte sig til Sommerforelæsningerne.

hmidt
om den
hikum i
ig 2—3
Statistik
en læser
ndustri-
ngerne,
sig til

Sverigs private Seddelbanker.

Af cand. jur. **J. Heckscher.**

III. Seddeludgivelsen.

Naar man i Overensstemmelse med Banknotens Begreb opfatter den som en af Banken udstedt, til enhver Tid forfalden Gjældsfor skrivning til Ihænde haven, hvilken Modtageren kun frivilligt tager i Betaling, indeholder en Tilladelse for private Instituter til at søge Fordel ved denne Art Bankforretninger ikke nogen egenlig Fare for det Samfund, der forevrigt træffer de fornødne Sikkerhedsforanstaltninger mod Misbrug af denne Tilladelse. Omsætningen vil til enhver Tid forstaa at optage netop saa Meget af private Omløbsmidler, som den behøver, den vil trods alle Kunstgreb aflevere de overflødige Sedler til Indløsning snarest muligt og vil ikke ved den frie Konkurrence — som paa dette Omraade kun har en meget betinget Gyldighed — forledes til at rokke ved Prisen paa en Vare, hvis Natur just er at være Værdimaaler for alle andre. Den Bank, som vover sig ind paa at spekulere i Seddeludgivelse, vil snart se sin Kredit ødelagt, inden den endnu har kunnet gjøre Samfundet nogen Skade. Men udgjøre Banknoterne altsaa kun et blandt flere til en vis

given Tid frivilligt benyttede Omløbsmidler, saa beror det paa Samfundets Tilstand, ofte tilsyneladende paa dets Luner, i hvilket Omfang det vil benytte sig af Banksedlerne til sine Omsætninger; thi det kan til en vis Grad næsten undvære dem og erstatte dem med andre Omløbsmidler. Det anses af Økonomerne endog for et Tegn paa en udviklet Samfundstilstand, naar Kreditmidler som Bankanvisninger, Girooverførsler og Mellemregningsanstalter gjøre Banksedlerne mere og mere overflødige, og der mangler ikke Exempler, baade fra Storbritannien og Tyskland, paa Banker, der frivilligt have opgivet deres Noteprivilegium, fordi det blev dem for kostbart eller mistede sin Værdi.

I Sverig maa dette Privilegium vel endnu anses for en Forretning, der betaler sig; Seddelbankerne vilde i modsat Fald ikke give et saa godt Udbytte (ikke sjældent over 10 pCt.). Men ligesom dette gode Resultat ikke er saa meget bedre end det, hvorved Aktiebankernes Interessenter kunne glæde sig, saaledes kan det i det Hele taget antages, baade at selve Seddeludstedelsen kun for en ringe Kvota bidrager til Udbyttet, og at denne Gren af Bankforretningerne langt fra er i Tilvæxt, snarere det Modsatte. Som det fremgaar af Slutningstabellen til nærværende Afhandling, har Stigningen fra 1871 til 1879 kun været ringe som Helhed betragtet. Selv om man gaar endnu længere tilbage i Tiden, vil man finde, at Tilvæksten ikke er stærk. I 1853, da der kun eksisterede 8 ensk. Banker, vare disses samlede Seddelomløb c. 20 $\frac{1}{2}$ Mill.; nu udgjør de 28 eksisterende Bankers c. 49 Mill. Ganske vist er dette en respektabel Forøgelse, næsten 2 $\frac{1}{2}$ Gange den første Sum; men i samme Tidsrum er Indlaanssummen voxet 50 Gange og Postremisvexlerne voxede op fra Intet

til c. 6 Mill. Ja tager man — hvad man bør gjøre for at danne sig et virkeligt Billede af Samfundets Seddelbehov — alle Sedelbankernes (incl. Rigsbankens) Noteomløb under Et, saa viser det sig, at dette næsten er konstant, afset naturligvis fra tilfældige eller periodiske Svingninger:

Ved Udgangen af Aaret 1854	udgjorde dette Mill.	75,23
— — — 1855	— — —	90,11
— — — 1857	— — —	69,55
— — — 1859	— — —	60,26
— — — 1869*)	— — —	58,90
— — — 1873	— — —	111,94
— — — 1878	— — —	72,79
— — — 1879	— — —	80,81

Som tidligere antydet, vil de ensk. Bankers Seddelomløb med dette Aars Begyndelse tage af ikke ubetydeligt, idet de ikke kunne udstede Sedler under 10 Kroner. I Aaret 1879 har Forholdet næsten gennemgaaende været det, at Femkronesedlerne udgjorde c. $\frac{1}{3}$ af alle de omløbende Sedlers Værdi, og skjønt Tikronesedlerne vel i adskillige Forbindelser ville forstaa at erstatte Femkronesedlerne, maa det dog ventes, at disse ville efterlade et føleligt Savn i de ensk. Bankers Regnskaber. For at bøde derpaa — og tillige, kunde det synes, for paa en praktisk og nem Maade at sætte Rigsbankens Sedler paa de indtagne Privatbanksedlers Plads — har man ved Fdg. af 20. Juni 1879 givet de ensk. Banker Ret til hos Rigsbanken at optage et Laan i dens Femkronesedler, svarende til det Gjennemsnitsbeløb, vedkommende ensk. Bank i de sidste 12 Maaneder har haft løbende i saadanne Sedler,

*) Tallene for dette og foregaaende Aar ere efter Leffler l. c. S. 54—55.

et Laan hvoraf kun svares en lav Rente (i 1880 2 pCt., i de 4 følgende Aar 3 pCt.). —

Det bliver nu at undersøge, hvilke Forsigtighedsregler Lovgivningen har truffet for at sikre Sedlernes Indløselighed og betrygge det Publikum, der, som forud udviklet, kun ufuldkomment kan vurdere deres Sikkerhed. Paa dette Punkt har man i Sverig valgt en Vej, som vel ikke er uden Forbilleder, men dog væsenligt forskjellig fra de Systemer, Centralbankerne følge. Imellem den ubundne Frihed, der indtil 1845 herskede i Skotland, og den strenge Dækningstheori, der som eneste rationelt Grundlag for Seddeludstedelse fordrer Møntmetal, ligger der en Syndflod af mulige og realiserede Systemer, der dog i vor Tid mere og mere bevæge sig henimod den saakaldte »bankmæssige» Dækning ved Hjælp af egenlige Handelspapirer, navnlig diskonterede Vexler. Denne Retning staar den svenske Ordning temmelig fjern. Grundtrækkene i den sidste ere følgende:

Af Grundfonden skal mindst 60 pCt. forvandles til et saakaldt »Grundfondshypothek», bestaaende af — for mindst Halvdelen — let sælgelige, rentebærende Obligationer og — for Resten — af Prioriteter i faste Ejendomme, paa Landet under Halvdelen af Vurderingssummen, i Byerne under Halvdelen af Brandforsikrings- eller Vurderingssummen. Dette Grundfondshypothek deponeres hos det Offentlige (navnlig Amtstuerne).

Seddeludstedelsen tør nu ikke overstige den samlede Sum af følgende Værdier:

1) Grundfondshypotheket, 2) Reservefonden, for saa vidt denne er placeret i tilsvarende Sikkerheder, 3) Bankens »Fordringer» indtil højst 50 pCt. af Grundfonden, dog kun saafremt Bankens Kasse af Kronemønt i Guld gaar op til

10 pCt. af Grundfonden, 4) al ved Hovedkontoret liggende, Banken tilhørende Guldchronemønt udover 10 pCt. af Grundfonden samt umøntet Guld og fremmed Guldmonnt.

Overskridelser af disse Regler straffes med Bøder paa 1000 Kr. for hver Dag, Overskridelsen varer udover 10 Dage; i Gjentagelsestilfælde kan Regeringen tilbagekalde Octrojen.

Grundlaget for Seddelemmissionen danner altsaa Grundfondshypotheket, de i offentlig Forvaring indsatte Prioritetsobligationer og realisable Effekter, hvori Bankens Stiftelseskapital for største Delen er nedlagt. Vexler og andre Bankpapirer komme kun subsidiært i Betragtning, nærmest som en Opmuntring for Bankerne til at holde en Guldbeholdning. Mønt er det mest subsidiære af alle Dækningsmidlerne. Mod dette System er der rejst Indvendinger af Betydning og fra forskellige Standpunkter. Man har mindet om, at man maa gaa til Nordamerika for at finde en tilsvarende Dækningsmaade, baseret paa offentlige, i Statens Værge deponerede Værdier*); dog indeholder, vel at mærke, det svenske System ikke den dobbelte Uregelmæssighed som det nordamerikanske: at grunde Privatbanksedlerne paa Statsforskrivninger, altsaa betinge Udstedelsen af et Laan til Staten, og tillige at lade Staten indestaa for Privatbanksedlernes Indløsning**), to Garantier, der i Grunden gjøre hinanden overflødige. I denne vistnok tilfældige Lighed ligger der intet Foruroligende. Men af den «bankmæssige» Dæknings Forsvarere rejses det Spørgsmaal: Kan den deponerede Sikkerhed virkeligt yde nogen Garanti i et kritisk Øjeblik? I trange Tider og Kriser kjøber Ingen Prioriteter og rentebærende Pa-

*) s. Kjær l. c. S. 95 og 109.

**) jfr. Wagner, System d. Zettelbankpolitik S. 141 ff.

pirer, saa kommer det først og fremmest an paa Guldbeholdningen og dernæst paa Vexelporfeuilleen og lignende rediskontable Værdier*). Og det kan forstaas, at man har været tilbøjelig til at henvise til, hvorledes et System som det angivne nærmer sig til John Law's for længe siden forkastede Methode at grunde Seddeludgivelse paa Sikkerhed i faste Ejendomme.**)

Det kan vel neppe negtes, at de angivne Forskrifter frembyde den Mangel, at de ikke fordre i al Fald et Minimum af Guld som Basis for Seddeludstedelsen. Saa mærkeligt det end ser ud, er det dog virkeligt Tilfælde, at der fra Lovens Side ikke er nogen Nødvendighed for, at en ensk. Bank har et Guldstykke i sin Kasse, uagtet den er forpligtet til at indløse sine Sedler med Guld ved Hovedkontoret (ikke ved Filialerne). Netop fordi denne sidste Forskrift medfører en faktisk Nødvendighed for at holde en mindre Guldbeholdning, er Faren herved dog ikke saa stor. Men unaturligt er det ganske vist ikke mindre, at Bankens Portefeuille kun er stillet i anden Række; thi Grundsætningen om Sedlernes Tilbagestrømning til Banken som en nødvendig Regulator for Seddel-emissionen, ja som det eneste sikre Kjendemærke paa Omsættningens Trang til Seddelforsyning, fyldestgøres kun daarligt, naar Sedlerne hvile paa en fast Kapital, som en Gang for alle er nedlagt i uforanderlig Form. Ogsaa denne Betænkelighed er dog væsenlig theoretisk. Der gives nemlig andre Maader, hvorpaa Bankerne kunne gjøre sig til det, Macleod kalder «centres of attraction»

*) s. især Hertzbergs livlige Udvikling l. c. S. 92 ff.

**) s. Agardh, om Bankväsendet och Penningetheorien, Stockh. 1865, S. 303—4.

for Seddelemissionen. Netop i denne Retning er Ligheden mellem de skotske*) og de svenske Banker slaaende. Ved at give Rente endog paa de mindste Beløb kalde Bankerne med Nødvendighed de overflødige Sedler tilbage fra Omsætningen, og ved den vel ikke gjensidige, men i høj Grad leetede Indløsning af Sedler, navnlig hos en for 19 Banker fælles Kommissionær i Stockholm og Göteborg (Skandin. Kredit-Aktiebolaget) finde Sedlerne snart Vejen tilbage til deres Udstedere.

Den Hovedbetænkkelighed er imidlertid naturligvis desuagtet tilstede, at Bankerne eller en og anden af dem i en Krise ikke hastigt nok vil kunne skaffe Midler til at indløse Sedlerne, naar Dækningen er af en saa ejendommelig bunden Art. Men dette Spørgsmaal kan ikke behandles in abstracto for de ensk. Banker; det maa ses i Forhold til Landets øvrige Omløbsmidler, navnlig Rigsbanksedlerne, og staar altsaa i en uopløselig Forbindelse med Sverigs hele Økonomi. Til en saa udstrakt Under søgelse er Stedet ikke her, og dette Spørgsmaal maa derfor i sin Almindelighed staa hen, saa meget mere som Seddeldækningen hører til de Problemer, hvorom man aldrig synes at kunne komme til Enighed; faa Banklovgivninger have vel i denne Henseende været omhyggeligere forberedte end den britiske af 1844—45, og ingen har vel været udsat for skarpere Angreb bagefter og beredt sine Ophavsmænd større Skuffelser. Kun saa Meget til Belysning af dette vigtige Spørgsmaal:

Til Grund for den Kritik, man har rettet mod den nys skildrede Seddeldækning, ligger som sagt især den Betragtning, at en Række smaa Privatbanker uden selv-

*) jfr. Macleod, theory and practice of banking I S. 406 ff.

stændig Guldbeholdning og uden tilstrækkeligt Herredømme over Markedet til i et givet Øjeblik at skaffe sig, hvad de behøve, paa et kritisk Tidspunkt ere prisgivne det Stormløb, der vil finde Sted imod dem, for saa vidt de ikke tages under Armene af en mægtig Centralbank, der har Vilje og Evne til at hjælpe dem. De ensk. Banker ere nu imidlertid ikke saa aldeles blottede paa Guldforraad, som det kunde være at befrygte. Uagtet deres Seddelomløb, set som en Helhed, ikke gennemgaaende overstiger den samlede Sum af de Sikkerheder, der nærmest skulle tjene Sedlerne som Dækning (Grundfonds- og Reservefondshypotheket) og uagtet de altsaa af Hensyn til Seddeludgivelsens Udstrækning ikke behøve nogen Guldbeholdning, holde de dog imellem 8 og 9 Mill. i Guldkasse, en ganske vist beskeden Sum, der i de sidste 4 Aar har holdt sig temmelig konstant, men dog altsaa c. 15 pCt. af Grundfonden og c. 16—18 pCt. af Seddelomløbet. Det skal imidlertid indrømmes, at dette Forhold kan stille sig forskjelligt for de forskjellige Banker (for Øjeblikket ere Afvigelserne dog ikke store), og Faren for, at den enkelte Bank ikke kan indløse sine Sedler, kan derfor være tilstede lige fuldt. Men det er af Interesse at bemærke, at de Erfaringer, Systemet i den Henseende har gjort, ikke tyde paa en saa stor Fare. Landet har siden Seddelbankernes Oprettelse vel ikke gennemgaaet nogen af de Alt omstyrtende Kriser, i hvilke det engelske System har høstet saa bitre Erfaringer; men det har dog ogsaa haft sine haarde Tider, i hvilke der har været stillet store Krav til Bankerne og været megen Mistro paa Færde. I 1857 vare de ensk. Banker endnu faa og lidet udviklede; det kan af det sparsomme Materiale dog ikke ses, at Seddelemmissionen som Helhed led noget stort Afbræk,

skj
c
næ
lig
ven
følg
tete
Exp
ing
udg
med
snar
tillig
hver
rege
Spri
et s
Slut
nu M
spor
mere
fra c
med
faldn
havd
— g
«Nu
faa n
ikke
er de
Arbej
være

skjønt de ønsk. Bankers samlede Seddelomløb sank med c. 20 pCt. i Forhold til det foregaaende Aar for i 1858 næsten at naa sit forrige Omfang. Fra den Tid, som ligger os allernærmest, vil man imidlertid snarere kunne vente at finde Exempler herpaa; thi Bankerne have selvfølgelig været stærkt interesserede i de mange Kalamiteteter, der i 1878—79 ramte Landets Næringer, specielt Exportindustrierne. Ikke desto mindre viser der sig ingen stor Formindskelse, hverken i den samlede Seddeludgivelse eller i de enkelte Bankers; de Millioner, hvormed Tallet er sunket i de efter 1876 følgende Aar, maa snarere tilskrives en formindsket Omsætning end en Mistillid til Banksedlerne. Ser man hen til de enkelte Banker hver for sig, saa synes Seddelemmissionen at fremvise de regelmæssige, periodiske Bølgebevægelser; men pludselige Spring og Afbrydelser er der intet Spor til. For at nævne et specielt Exempel: Stockholms E.B. var som bekjendt i Slutningen af 1878 særligt lagt for Had; undersøger man nu Maanedsopgivelserne for Seddelomløbet, kan der ikke spores nogen Nedgang; Formindskelsen har her langt mere ramt Depositionerne end Sedlerne. Man har endog fra den Tid en betegnende Anekdote om en Mand, som med megen Bestemthed forlangte sine endnu ikke forfaldne Depositioner i sidstnævnte Bank udbetalte; da han havde faaet dem — i Form af «Enskilda Bankens» Sedler — gik han ud af Døren med det determinerede Udraab: «Nu skal jeg lægge disse hen i min Skuffe, og Ingen skal faa mig til at betro dem til nogen Bank.» Skulde nu ikke desto mindre Mistilliden en Gang vaagne — ja saa er det højst sandsynligt, at Statsbanken vil faa et svært Arbejde; men det er da paa dennes Organisation der vil være at lægge størst Vægt, og man har da ogsaa i de

senere Aar været tilbøjelig til at ønske den underkastet Reformer, som mere gjorde den til en Centralbank i teknisk Forstand og betog den Karakter af Privatbankernes Konkurrent.

Hvad der i denne Sammenhæng dog først og fremmest bør erindres, det er, at de ensk. Banker mere lægge Vægt paa Depositovirksomheden end paa Seddeludgivelsen (se ogsaa Kjær l. c.). Hvis der ingen Fare er ved, at Bankerne sidde inde med over 150 Mill. af Publikums Midler i Form af korte Indlaan, saa kunne de vel ogsaa beholde de c. 50 Mill., de have i Form af Seddelkredit. Naar de for Indlaanenes Vedkommende ikke have anden Dækning end den, de finde for hensigtsmæssig at anskaffe, saa kan Faren ved en lidt uhaandterlig Notedækning — en Dækning, der i al Fald kan betegnes som afgivende fuld Valuta — ikke være det Afgjørende. En dygtig Bestyrelse vil ogsaa vide at skaffe Sedlerne en faktisk Dækning af mere realisabel Natur end den legale. I sidste Instans beror altsaa Alt paa de Aktiver af »bankmæssig» Natur, som Passiverne svare til; til denne Side af Sagen skulle vi i et af de nærmeste Afsnit komme tilbage.

Vil man imidlertid gaa ud fra, hvad der med de refererede Lovbestemmelser for Øje har en Del for sig og muligvis kan blive nødvendigt for Benyttelsen af Seddelprivilegiet, at Sedlerne i Henseende til Dækning maa holdes ude fra Indlaanene og særlig ses i Forhold til det af Loven foreskrevne, af Hensyn til dem anskaffede og normerede Hypothek, saa staar det maaske nok i Strid med Banksedlernes økonomiske Begreb at tage en saadan Dækning for god; men det kan dog nok forstaas, hvorfor saa mange Stater have godkjendt en Opfattelse, der saa lidt stemmer med videnskabelige Resultater. Formaalet

for Notedækningen er, siges det, at sikre Sedlernes Indløselighed; dette Formaål opnaas ved, at Sedlerne anvendes til Anskaffelsen af Aktiver, der svare til denne Bestemmelse; thi Dækningen er i teknisk Forstand de for vedkommende Passiver anskaffede Aktiver (s. Wagner l. c. S. 264). Fra dette Udgangspunkt er det strengt taget kun rede Penge og ædle Metaller, til Nød korte Udlaan mod Vexler o. desl., der kunne benyttes som Sedlernes Dækning. Men saaledes som Fordringen om en rationel Sedeldækning her er formuleret, kan den ikke tages for bogstaveligt. Faktisk anvendes Sedlerne jo til Anskaffelsen af alle mulige Aktiver; de ere jo just en Lettelse i den Byrde, som en stor Kassebeholdning vilde paalægge Banken. Jo mere man dernæst vil accentuere Nødvendigheden af en Dækning, der holder Sedlerne indløselige i ethvert Øjeblik, desto mere forringer man Værdien af Seddelprivilegiet; konsekvent ender man i Macleods Forlangende om ædelt Metal som den eneste berettigede Sedeldækning, et Forlangende, hvis Opfyldelse vilde tilintetgjøre hele Institutionen. Men er det rigtigt, at Sedlernes Indløselighed er et væsenligt Hensyn ved Fastsættelsen af Dækningen, saa er der et andet Hensyn, der ikke er mindre vigtigt, det er Sedlernes stadige Omløb, og dette kan sikres paa den Maade, at Banken henlægger — ikke et mindre brugbart Omløbsmiddel for at sikre et mere brugbart, men en fast Fond af Værdier, der sikre Bankens Solvents. Vil man give en Mand Kredit, saa lader man sig jo først og fremmest bestemme af hans Soliditet; lader denne Intet tilbage at ønske, saa er man ikke saa nøjeregnende med Undersøgelsen af, om han ligger med rede Penge i Kassen til at betale med. Nu kan det maaske siges, at den store Mængde, der er Seddelbank-

ernes Kunder, føler sig nok saa tryk ved Tanken om, at Banken ejer et Sedlernes Værdi betydeligt overstigende Beløb i rentebærende Papirer som Sikkerhed for sin Gjæld; den forstaar bedre at vurdere en saadan Kapital end en Vexelportefeuille, hvis Værdi er uberegnelig for Udenforstaaende og i kritiske Tider ogsaa udsat for Forringelse. Der er derfor nok saa megen Udsigt til, at Seddelomløbet vil blive uforstyrret af paniske Indskydelser med en Garanti som den nævnte; men for at gjøre Skridtet fuldt ud burde man da ogsaa have tilsikret Sedlernes Ihændehavere denne Dækning; den burde være et specielt Pant for Sedlerne. — Det kan herefter forstaas, at en Lovgivning, som ikke tror at kunne løse den svære Opgave: en fuldt rationel Seddeldækning, slaar sig til Ro ved den lettere, at sikre Sedlernes stadige Omløb, saa godt ske kan, navnlig hvor Talen er om en Række Smaabanker, der ikke have Raad til at holde et «kostbart» Dæknings-system, og som desuden have en Statsbank i Ryggen.

IV. Postremisvexlerne.

Den Forretningsgren, der bestaar i at sælge Vexler paa fremmede Pladser, hører til Bankhaandteringens ældste og oprindeligste. Men den omfatter som oftest væsentligst Salg af «fremmede Valuter» eller Vexler paa udenlandske Bankpladser. Ved at sælge en Vexel paa en indenlandsk Plads er der ordenligvis ikke anden Fordel end en højst ubetydelig Rentefortjeneste, og selv dette kun da, naar vedkommende Bank har Penge indestaaende paa Udbetalingsstedet eller Filialer, paa hvilke den kan trassere uden Opofrelser. De svenske Banker, Seddelbanker saa vel som Aktiebanker, gjøre i denne Henseende en

Undtagelse; de sælge Vexler paa hvilkensomhelst Bankplads i Landet uden nogensomhelst Godtgjørelse, og naar man erindrer, at der omtrent er 150 Byer og Pladser i Sverig, som have Bankkontor, vil man forstaa, hvilken Fordel dette er for Publikum. Disse Vexler, der gaa under Navn af Postremisvexler, ere allerede for vel kjendte af vore Forretningsfolk til ikke at fortjene en udførligere Omtale; de aabne desuden Øjet for en Side af Bankvirksomheden, som i Danmark er saa godt som slet ikke exploiteret, og af hvilken man maaske kan have Noget at lære.

Postremisvexlen er en indenlandsk Vexel, udstedt af en Bank enten paa denne selv eller paa en anden Bank, lydende paa bestemt Navn og betalbar ved Forevisning. Disse ere dens Karaktermærker. Hvad Affattelsen forøvrigt angaar, viser den svenske Bankpraxis en broget Mangfoldighed af Variationer; snart er den en egen (Sola) Vexel, snart en Primavexel; den udstedes snart af Hovedkontoret paa Filialen eller omvendt, snart af en enskild Bank paa en Aktiebank eller af en af disse Arter paa en anden af samme Art o. s. v. Men for de ubetinget allerfleste af disse Vexler gjælder, at de, hvad enten dette følger af deres Affattelse eller ej, indløses af alle private Banker i Landet. Det er saa langt fra, at Konkurrencen imellem de mange Banker her gør Skade, at den meget mere i Kraft af Gjensidighedsprincipets Fordele gjøre Bankerne til hverandres Kommissionærer, i det Mindste paa saadanne Pladser, hvor vedkommende Seddeludsteder ikke har noget dertil specielt bemyndiget Institut.

Som Indlaansforretning betragtet — thi Postremisvexlerne repræsentere jo altid en indbetalt Kapital — staar denne Vexeludstedelse midt imellem Sedlerne og Depositi-

tioner. Den repræsenterer for Banken en indbetalt kontant Sum, som til enhver Tid kan fordres tilbage; men Banken kan ikke, som ved Sedlerne, vilkaarligt forøge denne Sum; det er Publikum, som tager Initiativet til Forbruget, ikke Banken. Faren for Misbrug fra Bankens Side er derfor endnu mindre her end ved Seddelemissionen, og da Omløbstiden efter disse Papirers Natur ordenligvis er kortere og Forbruget stærkt begrænset, behøver man ikke at binde Bankerne til bestemte Dækningsformer, hvad man heller ikke har gjort (undtagen for Rigsbankens Vedkommende, hvor de henregnes til «Seddelstokken»). Den Sum, Bankerne have omløbende paa denne Maade, og hvis Rente udgjør Bankernes Fortjeneste, beløber sig for Tiden for de ensk. Banker til $5\frac{1}{2}$ à $6\frac{1}{2}$ Mill., for alle Bankerne (incl. Rigsbanken) til over 9 Mill. (jfr. iøvrigt Tabellen).

Der er desuden en anden Side, fra hvilken disse Vexler frembyde en Ejendommelighed; det er i Forhold til udenlandske Betalinger. Den Omstændighed, at de ere udstedte af bekjendte Bankinstituter og betalbare strax og overalt, tilsikrer dem en stor Kredit udenfor Landets Grænser, og medens Sedlerne have en vis Tendens til at holde sig indenfor Landets Territorium, for saa vidt der ikke ved særlige Overenskomster skaffes dem et Indløsningssted udenfor samme, ere Postremisvexlerne nærved at antage Karakter af et udenlandsk Betalingsmiddel. De ere, naar Talen er om mindre Poster, snart den almindelige Form, i hvilken svenske Kjøbere betale danske og norske Sælgere, og de udvide deres Territorium mere og mere. I Nordtyskland, særligt Hamborg og Lübeck, ere de blevne en søgt Handelsvare for Banker og Bankierer, ja det er ikke uden Exempler, at de komme tilbage

fra Hjertet af Amerika, hvorhen de ofte sendes af Emigranternes herboende Slægtninge.

Til den Udbredelse, disse Papirer saaledes have faaet endog udover Landets Grænser, bidrage næst efter deres lette Indløselighed og deres Udstederes Kredit især to Egenskaber; den ene er deres Vexelform, den anden at de ere stempelfrie (ligesom overhovedet Vexler, udstedte i Sverig paa Indlandet). Jo længere man kommer fra det Sted, hvor et Omløbspapir er udstedt, desto vanskeligere er det at vurdere Udstederens Solvens; Vexlens Betydning som Handelspapir beror derfor paa det samlede Ansvar, der paahviler samtlige Vexeldebitorer overfor Regresfordringer. En saadan Virkning, som jo ikke opnaas ved en blot Anvisning, letter selvfølgelig i høj Grad Papirets Omsættelighed. Hvad Stempelskatten angaar, kunde det synes, at denne havde mindre at betyde, naar den nedsattes til et Minimum (som efter vor Lovregel om korte Vexler). Men det er en Kjendsgjerning, at smaa Afgifter for en Forretningsmand ere irriterende i Længden, og at Omsætningen for at undgaa dem ofte skaber sig nye Former, som kunne forekomme en Ikke-Handelsmand besværligere end Afgiften. Ved disse Egenskaber — Vexelform og Stempelfrihed — komme Postremisvexlerne til at staa i Klasse med et Omsætningspapir, hvis økonomiske Betydning er langt større, nemlig de saakaldte «cheques», saaledes som disse have udviklet sig med England til Hjemsted. I privatretlig Henseende ere disse Papirer selvfølgelig forskellige; «chequen» er en Vexel paa Banken af en af Bankens Kunder, altsaa ikke Bankens Gjældsfor skrivning, Postremisvexlen er — selv om dens Form er en trasseret Vexels — i Realiteten en egen Vexel, udstedt af Banken. Men i økonomisk Henseende

— som Middel til Overdragelsen af Pengesummer — spille de en væsenligt ensartet Rolle. For cheque'ns Vedkommende er det et Faktum, at Stempelfriheden er dens historiske Ophav (hvad der dog ikke har forhindret, at man f. Ex. i Frankrig har gjort den til Gjenstand for Beskatning); naar de engelske «promissory notes», Bankens egne Vexler, ere mindre i Brug end cheques, skyldes dette formentligt netop, at de første ere stempelpligtige, de sidste ikke*).

Det lader sig ikke nægte, at Omsætningsmidler som de her omhandlede høre til det, som man, naar man en Gang har lært det at kjende, ikke godt kan undvære. Er det først blevet indset, at de paa en Gang indeholde en Rentefordel for Banken uden at medføre Seddeludstedelsens Farer og en Fordel for Publikum, som derved med Lethed

*) Uagtet Stedet ikke her er til at belyse cheque'ns Begreb og Natur, skal det dog paa Grund af den Omtale, Cohns Afhandling om dette Emne (i Zeitschr. f. vergl. Rechtswissensch. I) har fundet her i Tidsskriftet, bemærkes, at det Resultat, hvortil denne Afhandling kommer, vistnok er uden stor Værdi. Naar den sammenlignende Methode, som Forf. anvender, fører til den Slutning, at hverken cheque'ns Egenskab af a-vista Anvisning, dens Stempelfrihed eller Begunstigelse i denne Retning, heller ikke Egenskaber hos Trassaten ere nødvendige Begrebsbestemmelser for dette Papir, men at cheques ere «schriftliche Zahlungsaufträge, welche eine Person einer andern mit vorgängiger Zustimmung derselben ertheilt», saa mangler et saadant Begreb enhver rimelig Grænse. En tre Maaneders Vexel, trukken i Henhold til en indrømmet Blankokredit, vilde herefter kunne kaldes en cheque. Dette kan naturligvis ikke være Meningen. I juridisk Henseende er cheque'n en Anvisning, der staar Vexlen nær, men ved positive Bestemmelser dog er udsondret fra den; Interessen ligger imidlertid paa dens økonomiske Side, og om der end kan paa-vises mange Afvigelser fra Typen, er det dog vistnok rigtigt at fastholde Papirets Egenskab af Sigtvexel og at accentuere dets begunstigede Stilling i Henseende til Stempelskatten; s. ogsaa Macleod l. c. I S. 253.

kan overføre smaa Beløb fra Sted til Sted, ja endog skabe sig en bekvem Form for Remisser til Udlandet og Returer derfra, saa fortjener det Opmærksomhed, om Systemet ikke lader sig overføre til andre Lande. Den første Betingelse herfor er naturligvis, at der findes Bankkontorer rundt om i Landet, og i den Retning er Danmark just ikke heldigt stillet; den næste er, at de forskjellige Bankinstituter samvirke og benytte hverandres Tjenester. Den eneste Bank, der udsteder egne Vexler, betalbare i Provinserne, er — saa vidt vides — Nationalbanken; men disse Papirer indløses udenfor Bankens Kontor og Filialer kun i Amtstuerne; de øvrige Banker trassere neppe som Regel paa Andre end deres Filialer og betinge sig et Vederlag derfor. Et Gjensidighedsprincip, om muligt i Forening med Ophævelsen af Stempelskatten paa a-vista Vexler, i al Fald naar de udstedes af Banker, vilde formentlig være til Nytte for den indenlandske Omsætning.

Det bør imidlertid indses, at en Benyttelse af Postremisvexlerne i større Omfang, selv om den ingenlunde betinges af Seddelbankernes Decentralisation, dog højligt lettes derved. Til at honorere Dispositioner uden Forberedelse efter en betydeligere Maalestok hører der en Kasse, som de mindre Provinsbanker ikke have Raad til at holde; kun naar Indløsningen kan ske ved et nyt Kreditmiddel, altsaa ved Hjælp af Sedler, kan den gaa uhindret for sig. Men at dette Omsætningsmiddel dog ikke er afhængigt af Seddeludstedelsen, det viser den store Del, som de svenske Aktiebanker have i dets Benyttelse.

V. Aktivforretningerne.

De Midler, en Bank samler sammen til Frugtbargjærelse og Forrentning, benytter den til at tilfredsstille

Markedets Laanetrang; dens Egenskab af Kreditinstitut beror just paa, at den benytter Kreditten for at give Andre Kredit. For saa vidt ere alle aktive Bankforretninger ensartede. Men jo mere et saadant Institut baseres paa fremmed Kapital, desto vigtigere bliver den Opgave at laane ud ikke blot paa en betryggende Maade, men under Former, som holde Bankkapitalen i en stadigt flydende Form. I Bevidstheden om, at den en Dag kan blive berøvet den Støtte, hvorpaa den bygger, bør Banken stræbe hen til, at dens Udlaan ske paa kortest mulig Tid og imod Sikkerheder, som let lade sig afhænde. De svenske ensk. Bankers dobbelte Egenskab af Seddel- og Depositobanker gjør derfor en Prøvelse af Aktivforretningens Brancher til en lige saa interessant som vigtig Del af enhver Underøgelse vedrørende deres Virkemaade.

Nogen Ejendommelighed i Forhold til den sædvanlige Bankpraxis frembyder Forretningens Art hovedsageligt kun paa ét Punkt, nemlig Kassakreditivernes store Udbredelse. Den Sum, der er udlaant paa denne Konto, udgjør f. T. for de ensk. Banker c. 51 Mill. og har i den nærmest foregaaende Tid været betydeligt højere, næsten den samme som den til Diskontering af indenlandske Vexler anvendte Sum*); paa Antallet af disse Konti kan man ligeledes spore en stærk Benyttelse; de udgjorde

*) For Rigsbanken er Forholdet samtidigt dette:

Diskonterede indentl. Vexler	Mill. 8,81
Udlaan paa Kasse-Kredit.	— 8,65
og for Aktiebankerne henholdsvis	— 21,89
	— 16,63

altsaa er ialt udestaaende paa Kassekreditiver c. 76 Mill. For $\frac{1}{2}$ Aar siden var Summen næsten 12 Mill. større.

d. 30. Juni 1871 c. 11,490

- 30. — 1875 - 16,070

- 31. Dec. 1879 - 17,350

Ogsaa i denne Retning har man haft det skotske Forbillede til Mønster. I Virkeligheden er Kassekreditivet ogsaa et naturligt Supplement til Depositovirksomheden; naar den sidste gaar ud paa at opsamle den ledige Kapital for, om saa for nok saa kort Tid, at anvende den i produktivt Øjemed — altsaa at hindre, at Publikums Kapitaler ligge ledige — saa gaar Kreditivbevillingen ud paa, at hindre, at Bankens Udlaan ligge ledige; der gives nemlig i denne Form Laanet en vis Elasticitet, det lempes efter den Tid, Kunderne have Brug for det, med Adgang til paa ethvert Tidspunkt at afbetale, hvad der ikke kan anvendes, for atter at optage det i et senere Øjeblik. Kreditivet er den mest bevægelige af alle Udlaansformer, ikke blot efter sine Muligheder, men ifølge sin økonomiske Bestemmelse; misbruges det til at aflokke Banken staaende Laan, saa opsiges det. Der er imidlertid rejst Tvivl om Hensigtsmæssigheden af at forene denne Forretning med Seddelbankvirksomhed, navnlig fra det Synspunkt, at Kreditiverne i kritiske Tider, naar Banken selv har Brug for sine disponible Midler, ville bidrage til at unddrage den disse*). Til en vis Grad gjælder dog denne Mislighed om al Udlaansvirksomhed; naar det kræves, kan Banken altid indskrænke Kreditivbevillingen saa vel som Diskonteringen, uden at det Ene vil være mere føleligt for Kunderne end det Andet, og for saa vidt man mener, at der ved Forhøjelse af Diskontoen altid vil være Adgang til at begrænse Diskonteringen til det Nød-

*) s. Hertzberg I. c. S. 20 og 68.

vendigste, saa ses det ikke, hvorfor en Forhøjelse af Udlånsrenten ikke lige saa godt skulde kunne indskrænke Benyttelsen af Kreditiverne som Tilbuddet af Vexler. En Indvending mod Kassekreditivet, hentet fra dets Egenskab af Lombardlaan — d. e. dets Bevilgelse mod haandfaaet Pant som Sikkerhed — vilde være mere berettiget, men er ikke af stor Betydning for Sverig, hvor Kreditivet vist lige saa ofte, om ikke oftere, er tilstaaet paa personel Sikkerhed (Kavtion).

Blandt de øvrige Udlånsforretninger er selvfølgelig Vexeldiskonteringen den betydeligste. I Overensstemmelse med mindre Seddelbankers Opgave at lette den indenlandske Omsætning er det blot de indenlandske Vexler, som her tænkes paa. Naar disse Banker desuden holde en lille Portefeuille af udenlandske Vexler — for Tiden over 6 Mill., men i det Hele hidtil et betydeligt lavere Beløb uden store Svingninger — saa kan en saadan Placering have sin Berettigelse, navnlig som Surrogat for en Guldbeholdning; men som Regel ligger den dog udenfor de mindre Seddelbankers Opgave og Virkekreds (s. Wagner l. c. S. 275), og disse Vexler kunne i al Fald ikke betragtes som et virkeligt Udlaan i produktivt Øjemed; de staa, afset fra Rentefortjenesten, fra Bankens Standpunkt betragtede, nærmest i Klasse med dens Kasse.

Ved Siden af de c. 60 Mill., som Bankerne have placeret i indenlandske Vexler, staa c. 20 Mill. placerede i Gjældsbreve med udelukkende Navnesikkerhed og c. 3 Mill. udlåante mod Kavtion. Grænsen imellem disse 2 Klasser er særdeles vag og beror kun paa den rent tilfældige Omstændighed, om der for Laanet er deponeret et selvstændigt Gjældsbrev som Haandpant, i hvilket Tilfælde det henregnes til den første Klasse. Ogsaa disse Rubrikker

bør vistnok rigtigst betegnes som korte Udlaan. Man er neppe berettiget til at anse «Udlaan mod Borgen» for identiske med staaende Laan^{*)}; de kunne efter deres Beskaffenhed lige saa godt være korte Laan som den større Gruppe, og de ere det vistnok ogsaa.

Af en væsenligt forskjellig Karaktér ere derimod de saakaldte Lombardlaan, Udlaan mod Realsikkerhed, navnlig Haandpant. Der er i Theorien megen Tvivl om deres Fortjenstfuldhed; men mere eller mindre benyttes de dog overalt. Fra nogle Sider fordømmes de absolut; Macleod (l. c. II S. 421—23) siger om dem, at de oftest ere en Form for faste Laan, der tilstaas Personer i uproduktive Øjemed for at hjælpe dem ud over Følgerne af uheldige Fondsspekulationer. Af nyere Banktheoretikere tages de derimod ikke blot som et nødvendigt Onde, men betragtes som en naturlig og retmæssig Bankforretning; Wagner sætter endog Lombardlaanene ved Siden af diskonterede Vexler som de Aktiver, der bør udgjøre den specielle Dækning for Banknoterne. Det erkjendes imidlertid, at man i al Fald bør skjelne imellem de enkelte Arter af Lombardlaan efter Sikkerhedens Beskaffenhed. Bestaar denne i Prioriteter i fast Ejendom eller i Varer, kan der indvendes mod den, hvad der principielt gjøres gjældende mod Seddelbankens direkte Deltagelse i Hypothekforretninger og i Varespekulationer, nemlig at det ligger udenfor dens Opgave og binder Kapitalen paa en uheldig Maade; udgjøres Sikkerheden derimod af Værdipapirer som Obligationer og Aktier, saa er den tilsyneladende Realsikkerhed jo i Grunden en Personalsikkerhed, idet den beror paa vedkommende Foretagendes Kredit, af hvilken atter Effekt-

^{*)} s. dog Hertzberg l. c. S. 32.

ernes Realisationsværdi afhænger. Ere atter i sidste Tilfælde Obligationerne Statens, saa kommer Banken ved deres Overtagelse ind paa den farefulde Vej at blive Statens Kreditor, hvad der med Rette anses for uheldigt, fordi Staten muligvis er solvent nok, men hører til dem, der betale meget langsomt; men denne Fare er dog, vel at mærke, nærmest kun tilstede for en Centralbank, mindre for en Række Smaabanker, der ikke ere kapitalstærke nok til at friste Statens Laanetilbøjeligheder. — Med stor Udførlighed indeholder den svenske officielle Bankstatistik de fornødne Oplysninger om disse Laan. Hos de ensk. Banker udgjøre de f. T. c. 40 Mill., deraf

mod Sikkerhed i Prioritetsoblig.	Mill. 24,42
— — i Varer og diverse	— 2,61
— — i off. Papirer	— 4,62
— — i Aktier	— 9,10

altsaa c. $\frac{2}{3}$ af Diskonteringernes Beløb. Som det ses, udgøres den aldeles overvejende Del af Laan mod Værdier i faste Ejendomme*).

Angaaende de øvrige Aktivposter skal kun bemærkes, at Bankerne have anlagt c. 26 Mill. i Statspapirer og rentebærende Obligationer, en Placering som efter det Foranførte ikke kan anses for særligt uheldig, selv om den efter den hidtil gjældende høje Rentefod neppe har været synderligt fordelagtig i Henseende til Udbyttet.

*) Til Sammenligning: Summerne paa de tilsvarende Konti udgjorde

i Rigsbanken	i Aktiebankerne
Mill. 2,79	Mill. 6,50
— 2,76	— 1,36
— 2,53	— 2,55
— 3,16	— 3,98
Mill. 11,34	Mill. 14,39

Gaa vi nu over til at undersøge, hvorledes disse Aktiver forholde sig til Bankernes Passiver, saa bliver det Første, der maa lægges Mærke til, at samtlige Aktiver hefte i Forening for samtlige Passiver. Den oftere foreslaaede Fremgangsmaade, at lade visse Midler specielt hefte for Sedlerne eller for Sedler og Indlaan og Resten af Midlerne for Passiverne som Helhed, er ikke fulgt i Sverig, og det skjøndt det havde ligget nær under en Ordning, hvor Seddelemmissionen er sat i bestemt Forhold til den indbetalte, i visse foreskrevne Kapitaler placerede Grundfond, hvilke med det solidariske Ansvar til Hjælp maa siges at være en passende Betryggelse for Seddelkreditorene. Ligesom det solidariske Ansvar strækker sig til alle Bankens Forpligtelser, saaledes hefte alle dens Aktiver lige fuldt for Sedler og Postremisvexler som for Indlaanene.

Det bliver under saadanne Omstændigheder altid mere eller mindre en Konstruktion, naar man vil forandre eller søge efter et bestemt Forhold mellem visse Aktiver og visse Passiver. Ser man imidlertid bort fra Driftskapitalen paa dens forskellige Konti og fra tilfældige Posteringer i Mellemregning med andre Banker, og sammenligner man derpaa under Et alle korte Indlaan, inclusive Sedler og Postremisvexler, paa den ene Side med alle korte Udlaan, baade mod Personal- og Realsikkerhed, samt Kassen paa den anden Side, saa vil man finde, at Forholdet f. T. udgjør

Passiva c. Mill. 219

Aktiva — 203

et ingenlunde uheldigt Forhold, naar man betænker, at den lovmæssige Notedækning, som udgjør c. 45 Mill. i

Grundfonds- og Reservefondshypothek, ikke er tagen med i Beregningen.

I Henhold til det ovenfor under Sedeldækningen Anførte er man imidlertid berettiget til at gaa ud fra, at den lovbefalede Sedeldækning ogsaa faktisk repræsenterer den ved Seddeludgivelsen stiftede Gjæld, altsaa at Sedlerne anses for sikrede ved de nysnævnte «Hypotheker», eventuelt i Forbindelse med en Del af Kassebeholdningen. Under denne Forudsætning viser der sig for de øvrige korte Indlaan — afset fra Postremisvexlerne, som faktisk indløses ved Hjælp af Sedlerne og derfor i Henseende til Dækning nærmest bør sammenstilles med dem — et ved sin Overskuelighed interessant og for en Bedømmelse af Sikkerheden beroligende Resultat. Det fremgaar af Tabellen, at naar man sammenlægger Depositions- og Upp- & Afskr.-Konti (de korte Indlaan) paa den ene Side og diskonterede indenlandske Vexler, Udlaan mod Gjælds-brev, paa Kassekreditiv og mod Borgen (de korte Udlaan) paa den anden Side, saa ville disse Summer findes at svare til hinanden næsten ganske nøjagtigt i Tidsrummet 1872—78. Der er i disse Tal en gradevis Stigning indtil Midten af 1877, derefter en Dalen; men Aktiv- og Passivsummerne følges ad aldeles regelmæssigt. Man har altsaa kunnet anbringe de korte Indlaan i korte Udlaan uden at behøve at gaa til Lombardlaanene som Placering for disse bevægelige Værdier. Dette viser paa den ene Side, at de Bankerne betroede Kapitaler have været fornødne til at tilfredsstille Markedets Trang, og paa den anden Side, at Bankforretningen som Helhed er ført med et naturligt Blik for, hvad der er disse Kapitalers Bestemmelse. Fra Slutningen af 1878 brydes denne Harmoni dog mere og mere; Afstanden mellem de korte Indlaan og de korte Udlaan

voxer og gaar tilsidst op til c. 25 Mill., hvormed de første overstige de sidste. Naar man vil undersøge, hvor disse 25 Mill. ere blevne af, saa vil det vise sig, at de ingenlunde ere placerede paa fastere Hænder; tvertimod ere ogsaa Lombardlaanene samtidigt gaaede ubetydeligt ned. Det viser sig ved en nærmere Sammenligning af Regnskaberne, at disse Midler ere anbragte, dels i en noget større Kassebeholdning og i et lidt forøget Obligationsforraad, men hovedsageligt i et langt stærkere Forhold til Udlandet. Medens Beholdningen af udenrigske Vexler er voxet — i det sidste Aar med over 200 pCt. — er samtidigt Benyttelsen af udenlandsk Kredit formindsket fra c. 13¹/₂ Mill. til c. 3 Mill. og den hos udenlandske Bankforbindelser staaende Sum voxet fra c. 800,000 Kr. til c. 2,100,000. Man har altsaa anset det for nødvendigt at styrke sin Beholdning af disponibel Kapital for at møde de Vanskeligheder, kritiske Tider kunde bringe, og samtidigt vist, at man i Nødsfald kan undvære den store udenlandske Kredit, der hidtil har været anvendt.

VI. Kontrolbestemmelser.

Til Slutning skal det endnu angives, hvilke Forholdsregler der ere trufne til Overholdelse af de i det Foregaaende angivne Forskrifter og til Iagttagelse af de af Bankpolitiken nødvendigt følgende Hensyn. Er det end sandt, at den bedste Kontrol for et Banksystem er Publikums stadige Aarvaagenhed og Interesse overfor en Institution, der griber saa mægtigt ind i dets Velvære, og maa det end indrømmes, at Pressen og Administrationen ved hyppige Sammenstillinger og Offenliggjørelser af statistiske Data gjøre Alt, hvad man kan forlange, for at

vejlede Publikum, saa kan det dog ikke ventes, at Receptiviteten hos en stor Del af Befolkningen skal være udviklet nok til, at man kan betragte den offentlige Dom om disse Instituter som et Værn mod alle Misbrug fra deres Side.

Fremfor Alt bør det mærkes, at der paahviler Bankerne Forpligtelse til at indsætte Revisorer med det Hverv at foretage et aarligt Gjennemsyn af Regnskaberne. Disse Revisorer skulle være 2 eller flere og oppebære en passende Løn for deres Arbejde, der vel at mærke ikke er indskrænket til en blot Talrevision.

Den Statsautoritet, under hvilken Bankerne sortere, er Finansministeren og under ham «Kongens Befalingshavende» (Landshøvdingen). Bankerne ere forpligtede til at holde deres Bøger og Regnskaber tilgængelige for disse Avtoriteter til enhver Tid, at meddele Finansministeren alle de Oplysninger, som af ham begjæres, efter hver Maanedes Slutning at tilsende Ministeriet en efter særligt foreskreven Formular og i Overværelse af Landshøvdingen eller hans Repræsentant udarbejdet Oversigt over Bankens Stilling med Angivelse af den for de forskjellige Ind- og Udlaansgrene noterede Rente, samt endeligt til at indsende Ministeriet Revisionsberetningen og lade samme offentligt bekendtgjøre. Overtrædelser af disse Bestemmelser kunne, naar de efter gjort Udsættelse ikke afhjælpes inden en Maanedes Forløb, berettigge til at anse Oktrojen for forbrudt.

Hvis en Bank ikke paa Forlangende indløser sine Sedler med Guld og Seddelejereren efter Optagelse af Notarialprotest anmelder dette for Overavtoriteten, skal denne suspendere Bankens Virksomhed og Oktrojen eventuelt anses for tabt.

Viser det sig efter et Aars reviderede Regnskab, at Banken har tabt Reservefonden og 10 pCt. af den Grundfond, som de solidariske Interessenter have indsat, skal Banken sættes i Likvidation og Interessentskabet opløses, saafremt det ikke erklærer sig villigt til inden 3 Maaneder at restituere Grundfonden til dens oprindelige Beløb.

Disse Kontrolbestemmelers Værdi beror selvfølgelig paa, hvor samvittighedsfuldt de overholdes. I denne Retning har Opdagelsen af de mærkelige Bedragerier i Vadstenabanken givet Anledning til at befrygte en vis Slaphed fra Administrationens Side; at en Administration er temmelig magtesløs, naar den ikke tør gaa ud fra Sandfærdigheden af de Talstørrelser, der forelægges den, er dog indlysende.

Anm. Den i det Foregaaende oftere omtalte Tabel over de vigtigste Aktiv- og Passivkonti findes optagen i forrige Hefte S. 337—338.

Ny udenlandsk Literatur.

Dr. W. Neurath: Volkswirtschaftliche und social-philosophische Essays. Wien. 1880. Faesy & Frick. (521 S.)

Forf. ivrer imod Nutidens Pessimisme og Materialisme, imod Manglen paa «Gemüthstiefe», imod den «Verflachung ja Verrohung der Weltauffassung», der synes at gaa Haand i Haand med den moderne Kulturudvikling. Han vil ved Behandlingen af de økonomiske Spørgsmaal gennemføre en «filosofisk Uddybning» af Spørgsmaalene (Sociologi), og han, der har dediceret sit Værk til Roscher, vil anvende en historisk-realistisk Behandlingsmaade: «den historiske Opfattelse maa træde i Stedet for de Theorier, der give sig ud for at være absolute». Og saa haaber han, at hans Opfattelsesmaade «vil berøre mangt et af Tvivl plaget moderne Gemyt forsonende og opmuntrende». Vi tro dog ikke, at hans «filosofisk uddybende» og historiske Udviklinger paa alle Punkter ville tjene til at forjage den moderne Tvivl. Tværtimod kan det maaske hos Nogle avle Tvivl, naar de se, at Resultatet af hans Historie bliver, at begge Parter faa Ret, eller, som han et Sted udtrykker det: «denne Theori er rigtig, — men den modsatte kan være ligesaa rigtig.» Hans Bog er vel skrevet med Dygtighed og indeholder gode Partier; men Resultatet af Læsningen er ikke ganske tilfredsstillende. Fremstillingen er for bred, og Forholdet mellem Skäl og Kjárne ikke det bedste. Den første Afhandling, om Arbejdets Idealisme (S. 3—24), er for fraserig. Den anden, om det sociale Spørgsmaal, giver i Forhold til sin Længde (S. 25—164), kun lidet.

Den tredje (S. 165—238) giver en paa interessante Partier rig Fremstilling af Forholdet mellem Darwinisme og Socialøkonomi. Den fjerde, om Beskyttelsestold og Frihandel (S. 239—312), omtale vi noget udførligere nedenfor. Den femte, om Pengenes Funktion, er den længste, idet den gaar fra S. 313 lige til S. 521. Den er skreven for at opnaa *venia legendi* ved den tekniske Højskole i Wien. Den søger at vise, hvad der gav de forskellige Opfattelser af Pengenes Betydning deres historiske Berettigelse, og indeholder — hvad er en Fordel — meget lange Citater af ældre Forfatteres Skrifter om Penge.

Afhandlingen om Beskyttelsestold og Frihandel aabnes med følgende Betragtninger:

•Trods den Betydning for Livet, som man indrømmer Nationaløkonomien, frakjender man ofte de nationaløkonomiske Sætninger egenlig videnskabeligt Værd; man ser jo, hvorledes de økonomiske Theorier og deres Gyldighed vexle med Tiderne, og de økonomiske Sætninger synes ikke saaledes som Fysikens eller Kemiens, for ikke at tale om Matematikens, at have Gyldighed for alle Tider og Forhold. . . . Tilvisse ligner Nationaløkonomien kun i ringe Grad Fysikens eller Kemiens, og hvis Lighed med disse Grene af Naturvidenskaben var nødvendig for, at Nationaløkonomien kan gælde for en Videnskab, maatte denne Betydning vel med Rette frakjendes den. Men naar det nu viser sig, at Nationaløkonomien spiller en anden Rolle ligeoverfor Samfundets økonomiske Liv; at den for Exempel ikke er en social Fysik eller Kemi, men snarere kan betragtes som det økonomiske Livs Fysiologi, — hvad saa? Skulde den saa ikke have noget Krav paa videnskabelig Betydning?

Vi vide, at Fysiologien søger at udforske det menneskelige Legemes og andre Organismers Liv, og at Organismerne gennemløbe fra den første Spire indtil Døden en Udviklingsrække. Paa Fysiologien støtter Diætetikken og Medicinen sig. Enhver af Organismens Aldre og Udviklingsfaser fordrer sin diætetiske og medicinske Behandlingsmaade. Diætetiske og medicinske Sætninger, der ere rigtige, naar Talen er om en Organismes Kimtilstand, tabe deres Gyldighed, naar Spørgsmaalet gjælder den ungdommelige modnende Organisme. Og atter ander-

ledes bliver Stillingen, naar det drejer sig om den fuldt modnede eller endog aldrende Organisme. Fysiologiens praktiske Sætninger lyde altsaa forskjelligt paa de forskjellige Udviklingstrin. Og dog frakjender man ikke Fysiologien dens videnskabelige Betydning. Ogsaa Menneskehedens økonomiske Liv, ogsaa de økonomiske Organismer ere underkastede en Udvikling. Den samme Nation gennemgaar forskjellige Perioder, og forskjellige Nationer befinde sig paa samme Tid paa forskjellige Trin af den økonomiske Udvikling. Hvorledes skulde det da kunne være muligt, at de samme Sætninger af den økonomiske Diætetik og Medicin altid og overalt havde samme Gyldighed? En Fysiologi, der passer for den fuldt modne Tilstand, kan ikke passe for den barnlige eller halvmodne Organisme. Og vi kunne ikke bestride Nationaløkonomiens Videnskabelighed, af den Grund, at dens Sætninger ikke altid og overalt have den fulde Gyldighed. Tværtimod mene vi, at Vildfarelsen ligger hos dem, der ved Opstillingen af de økonomisk-praktiske Sætninger se bort fra Tid, Sted og Forhold. At bestemte Retninger i den økonomiske Politik under visse Tidsforhold komme til at raade, kan ikke være paafaldende.»

Det er den historiske Nationaløkonomis Streng, der her anslaa: ethvert Land, enhver Tid har sin Nationaløkonomi. Og saa giver Forfatteren sig til historisk at belyse først Merkantilismen og Toldbeskyttelsen, dernæst Frihandelen. Hans Belysning er gennemført med Dygtighed og læses med Interesse; men Udbyttet af den? Udbyttet er det: at hvad der idag er sund Menneskeforstand, er imorgen Vanvid, for iovermorgen atter at blive sund Menneskeforstand. Dette forekommer os, ærligt talt, lidt mistrøstende.

Vi har — siger Dr. Neurath, efter at have givet begge Parter Ordet, — hørt meget Fornuftigt baade af Frihandelsmænd og af Beskyttelsesmænd; — og dermed vil han sige, at Begge have Ret, og Begge Uret. Man kan — bemærker han videre — slukke et Lys ved at puste paa det; det véd man af daglig Erfaring; men det er ikke mindre bekjendt, at man ved at puste paa et Stykke glødende Kul kan puste en blussende

Flamme frem. Disse to Erfaringer staa ligeoverfor hverandre; men i det, som virkelig er, er der ingen Modsigelse. Naar en Læresætning lød saaledes: «Luftstrømmen dæmper Flammen, ja slukker den», og en anden Lære lød: «den udstømmende Luft forstærker Flammen», saa vilde vi maaske være tilbøjelige til at finde en Modsigelse mellem disse to Sætninger. Imidlertid vil man let indse, og Fysiken forklarer os Sagens Sammenhæng nøjere, at af Forholdet mellem Luftstrømmens Styrke og Flammens eller Glødens Styrke afhænger det, om Resultatet skal blive, at Flammen slukkes eller at den pustes op til en større Brand. Ligesaa med Frihed og Beskyttelse, mener Dr. N. Naar Frihandelsmændene sige, at Kampen med Konkurrenter flammer den producerende Virksomhed op, kunne de have Ret; ligesaa, naar de paastaa, at Statens Beskyttelse avler Slaphed, Slendrian, Dovenskab. Men paa deres Side have Beskyttelsesmændene Ret, naar de hævde, at Statens Beskyttelse har fremhjulpet mangan blomstrende Industri, og at en ulige Kamp lammer Modet hos den, der synes at være den Svageste. Begge Parter have Ret: Beskyttelsen kan slappé, naar der er en Tilbøjelighed til Stillestaaen; men Sikkerhed og Understøttelse kan ogsaa spore dem frem, der overhovedet have Foretagelsesaand. Paa samme Maade kan Kamp og tøjløfri Konkurrence baade virke stimulerende og undergrave Modet og Foretagelseslysten. Det kommer her som ved Flammen an paa Forholdsmæssigheden. Lignende Dobbeltvirkninger have de fleste Ideer: den fatalistiske Tro har opflammet Daadkraften (Mavrerne), og til andre Tider slappet den (Nutidens Tyrkere).

I over hundrede Aar have Nationaløkonomerne nu bestræbt sig for at vise, hvorledes Statsreguleringer og beskyttende sociale Forholdsregler kun kunde have daarlige Virkninger, medens det Heles Vel maatte udgaa af Enkeltinteressernes ubundne indbyrdes Kæmpen med hverandre. Mellem Nationaløkonomiens Fri-Konkurrence og Naturvidenskabens «Kamp for Tilværelsen» har der været stærke Vexelvirkninger. «Kampen for Tilværelsen» er bleven betragtet som et Slags verdensdannende Princip, som en Kilde til alt Fremskridt baade paa det fysiske og paa det sociale Omraade. Det er den Udygtige

der gaar til Grunde i Kampen og Konkurrenceen; det er den Dygtige, der føres frem til Sejr og Fuldkommenhed. Vinden blæser den svage Flamme ud, og gør den stærke endnu stærkere! — En forfærdelig Overdrivelse! — svarer Dr. Neurath. I Naturen raader ikke blot det Individuelle; her er ogsaa Disciplin, Association, Organisation, Samfundsordning. Og man maa dog indrømme, at den kjærlighedsfulde, veldisciplinerede Sammenvirken mellem alle Organismens Dele har i det Mindste en ligesaa høj Betydning for Livet og Samfundets Udvikling som Konkurrencekampene mellem Millioner af Væsener. Ogsaa i Naturen findes der et Beskyttelsessystem, og Forholdet er i Virkeligheden det, at Naturen først opererer med Beskyttelsessystemet, dernæst med Konkurrencesystemet. Uden Beskyttelse vilde den nyfødte Ørn blive tilintetgjort af en gammel almindelig Spurv. Vilde det nu være rigtigt at paastaa, at den udvoxne Spurv er et højere, mere existensberettiget Væsen end den endnu uudviklede Ørn? Ganske vist vilde det være en falsk Slutning. «Men dette,» siger Dr. Neurath! «er den Maade hvorpaa den extreme Frihandelsmand argumenterer. Den Produktionsgren, der først er i Færd med at udvikle sig, nægter han social Beskyttelse, og naar en indenlandsk ganske ung Industriegren bukker under i Kampen med en fremmed, gammel og stærk, Industriegren, saa ser han deri et Bevis for, at det, der forløjnte at leve, har sejret, og at det, der ikke var værdigt at leve, er bukket under.» Det er jo den store Fejl, Frihandelsmændene gjøre sig skyldige i: de se kun paa Nutiden og glemme ganske Fremtiden.

Resultatet af Dr. Neuraths historiske Vandringer og kritiske Betragtninger bliver dette: Spørgsmaalet om «Beskyttelse» eller «Frihandel» kan ikke afgjøres én Gang for alle; baade Frihandelslæren og den protektionistiske skjule store Sandheder i sig; Spørgsmaalet er ikke saameget et almindeligt «om»? , men snarere «naar»? , «hvorledes»? , «hvor meget»? —

Det er mere Dr. Neuraths Udvikling end selve Resultatet, der er af Interesse. Resultatet er jo ikke nyt. Vi have tværtimod temmeligt ofte hørt, at hverken «Tvang» eller «Frihed» have nogen absolut Gyldighed, men at Alt er relativt, af-

hænger af «Forholdene», Udviklingen etc. Nuvel! Ogsaa Beskyttelsen har sin relative Berettigelse! Men fra denne Indrømmelse og til Toldbeskyttelsen er der et uhyre Spring. «Beskyttelsen» er et almindeligt Princip; men Toldbeskyttelsen er en speciel Form af dette Princip, en speciel Maade, hvorpaa det bringes til Anvendelse. Selv om man indrømmer, at det ikke gaar an at forsøge paa at jage Statsbeskyttelsen en Gang for alle ud af Verden, saa har man dog ikke dermed godkjendt Toldskrankerne. Hos Protektionismens Theoretikere søger man forgjæves efter en Retfærdiggjørelse af Toldskrankerne. De søge at vise det Rationelle i en «Beskyttelse»; men det lykkes dem ikke at vise, at der er noget Rationelt i den protektionistiske Anvendelse af Toldskranker, der endnu findes i de fleste Stater. Det tør da ogsaa siges, at den Maade, hvorpaa Staterne søge at besværliggjøre Vareindførselen, er absurd og staar i aabenbar Strid med mange andre af Statens Forholdsregler.

A. Bernstein: Schulze-Delitzsch. Leben und Wirken. Zweite Auflage. Berlin, 1879. (188 S.).

Af den kooperative Bevægelse i Tyskland har Schulze-Delitzsch ubestrideligt større Fortjenester end nogen Anden. I Erkjendelsen heraf var det, at den kooperative Kongres i Eisenach i August 1878 besluttede at lade udarbejde et Jubelskrift til Forhørligelse af Schulze-Delitzsch's halvtfjerdsindstyvende Fødselsdag, der netop da indtraf. Jubelskriftet skulde give en Skildring af Schulzes Liv og Virken, og til dets Forfatter udsaaes Hr. A. Bernstein. Naar dette vides, vil man forstaa, og vil vel ogsaa undskyldte at Skriftet, Jubelskriftet altsaa, tillige blev en Lovprisning, — en Lovprisning, der begynder paa Bogens første Side og — uden nogen Afbrydelse — i høje Toner fortsættes til Bogens sidste Ord.

Ogsaa vi nære oprigtig Sympathi for de Schulze-Delitzsch'ske Foreninger og frakjende dem aldeles ikke deres Nytte. Men vi beklage, at denne af Sangvinikerne er bleven i høj Grad overvurderet. Den Fordel, man lovede Arbejderne af dem,

maatte for en stor Del blive illusorisk. Man spændte Forventningerne for stærkt, og gav Løfter, som ikke kunde indfries. Dette var ikke klogt, — og det har hævnnet sig. Men i et Festskrift som det ovennævnte tør man naturligvis ikke vente at finde denne Side af Sagen belyst. Det er et fortællende, — ikke noget kriticerende eller vurderende Skrift.

Hermann Schulze fødtes i Delitzsch d. 29. August 1808. I denne lille By, i Provinsen Sachsen, havde Schulzes Forfædre gennem flere Slægtled beklædt Stillingen som Borgmester og Dommer. Hans Familie nød her høj Anseelse; og hans egen Betydning blev anerkjendt af den lille By, da den i 1848 valgte ham som sin Repræsentant til den tyske Nationalforsamling. I Parlamentet var og er det en almindelig Skik, at Medlemmernes Navn nævnes i Forbindelse med deres Valgkreds. Men selv senere, da Schulze havde trukket sig tilbage fra Rigsdagslivet, og atter senere, da han paany valgtes til Medlem af den lovgivende Forsamling, men for andre Valgkredse (Berlin og Wiesbaden), — beholdt han Tilnavnet Delitzsch; thi til denne By følte han sig knyttet ved de stærkeste Baand, og her begyndte han den Bevægelse, der efterhaanden skulde brede sig over hele Tyskland og udover Tysklands Grænser. «Schulze» er desuden knap nok noget Egennavn, i Tyskland, — men «Schulze-Delitzsch» er kun En.

Bernstein skildrer os Schulze-Delitzsches Studenter- og Ungdomsliv, hans Virksomhed som juridisk Embedsmand, hans Deltagen i det politiske Liv fra 1848 af, hans Forsøg paa i Forening med andre frisindede Mænd (men ikke Mænd af «yderste» Venstre, thi nogen «radikal» Venstremand har S.-D. aldrig været) at sætte en Skattenegtelse i Stand ligeoverfor Ministeriet Brandenburg, den politiske Monstreproces, Anklage for Højforræderi m. m., der i den Anledning rejstes mod ham og 41 andre Medlemmer af Nationalforsamlingen, hans Frikjendelse i 1850, og hans senere politiske Bedrifter. Alt dette er af Interesse; thi ogsaa som Politiker, som politisk Fremskridtsmand, er Schulze-Delitzsch en karakteristisk Personlighed. Størst Interesse maa der dog selvfølgelig knytte sig til Bestræbelserne paa det økonomiske Omraade. Det maa derfor

beklages, at Bernstein ikke har givet, hvad der dog havde været al Opfordring til ved denne Lejlighed at give, nogen videre fyldig Fremstilling af den kooperative Bevægelses Udvikling. Heller ikke Forholdet til Lassalle m. m. skildres saa indgaaende, som man kunde ønske. Imidlertid, Skriftet fortæller os altid endel, omend med nogle flere Ord og skønne Talemaader og noget mindre Indhold, end ønskeligt.

I Revolutionsaaret 1848 havde S.-D. faaet rig Lejlighed til nøjere at overveje «det sociale Spørgsmaal». Han var bleven stillet i Spidsen for den Kommission, som Nationalforsamlingen i Berlin i Sommeren 1848 havde nedsat til Undersøgelse af Arbejderspørgsmaalet. Sextenhundrede Petitioner, sextenhundrede højest forskellige Forslag til Samfundets radikale Forbedring var blevene henviste til denne Kommission. Arbejde manglede den altsaa ikke. Men da Reaktionen i Slutningen af Aaret begyndte at indfinde sig og i det følgende Aar atter kom i Besiddelse af Magten, blev alle Revolutionsaarets demokratiske og socialistiske Projekter uden Barmhertighed guillotinerede. Socialismen iværksatte sit Tilbagetog, — og Selvhjælps-Bestræbelserne skulde i dens Sted forsøge deres Lykke. Men S.-D. indsaa godt, at det i et Land som Tyskland, der aldrig ret har forstaaet sig paa Frihed, ikke vilde være praktisk strax at anstille Selvhjælps-Forsøget efter nogen stor Maalestok. Selvhjælpen skulde løse det sociale Spørgsmaal, — men kun lidt efter lidt. Sagen skulde gribes an med Varsomhed, og mest praktisk vilde det være saa vidt muligt at knytte det Ny, der tænktes indført, til det alt bestaaende Gamle. Fandtes der all Sygekasser og Laanekasser, der hvilede paa Godtgjørenheds-Principet, saa vilde det ikke være rigtigt at sætte sig i skarp Opposition til dette, men bedre vilde det være med Lempet at faa det afløst af Selvhjælps-Principet. Der skulde stiftes smaa Selvhjælps-Foreninger, og dem vilde man bedst kunne faa i Gang, naar man personligt paavirkede snævre Kredse af Smaa-Næringsdrivende, og ved personlig Omgang med dem søgte at gjøre dem Fordelene ved Selvhjælps-Foreningerne indlysende. Forsøget paa at faa Noget i Gang lykkedes da allerede i Sommeren 1849, idet der opstod en Syge- og Begravelses-

Kasse i Delitzsch, hvortil Skomagernes Raastofforening sluttede sig senere paa Aaret, medens en Forskudsforening oprettedes i 1850. Denne Sidste blev i Begyndelsen støttet ved Indskud af «Honoratieres»; men disse trak sig snart tilbage, og i 1851 blev Foreningen omdannet, saa at den fik den rene Selvhjælp til Grundlag. Og samtidigt hermed tog S.-D. atter fast Ophold i Delitzsch. Et Aarstid, 1850—51, havde han beklædt et Dommerembede i Wreschen i Provinsen Posen; men hos den reaktionære Regering var den liberale S.-D. ikke *persona grata*, og Justitsminister Simons smaalige Chikanerier foranledigede ham til i Efteraaret 1851 at forlange sin Afsked af Stats-tjenesten, hvorefter han vendte tilbage til sin Fødeby. Og nu kunde han med fuld Kraft hellige sig de kooperative Be-stræbelser.

Den umiddelbare personlige Indvirken paa de Klasser, det gjaldt at vinde for de kooperative Selvhjælps-Foreninger, har S.-D. altid tillagt den største Betydning. Og «lykkeligvis har Naturen udstyret ham med rige Gaver hertil. I hans personlige Fremtræden, i hans begejstrede Alvor, i hans henrivende Veltalenhed, i hans uegennyttige Virksomhed, i hans Friheds-aand og i den Tillid, som hele hans offentlige og private Liv vakte, laa den Impuls, der fik de jævne Borgermænd til at overvinde deres sædvanlige Sky ligeoverfor ny Foretagender. . . . Hans Uddannelse som praktisk Jurist, hans omfattende Kjendskab til det virkelige Folkeliv, — alt dette, i Forbindelse med hans ideale Anlæg til at blive Folket en tro Fører, i aandelige og i materielle Forhold, gjorde ham ganske særligt skikket til at føre Bestræbelserne til heldige Resultater». Men om han end tillagde den personlige Tale og Omgang den største Vægt, saa undervurderede han dog ikke Betydningen af det skrevne Ord. Allerede i 1850 havde han offentliggjort en «Mittheilung über gewerbliche und Arbeiter-Associationen», og tre Aar senere gav han baade Beretning om sine Forsøg og Forklaring af de forskellige kooperative Former i sin «Associations-Buch für deutsche Handwerker und Arbeiter». Her gav han en almen-fattelig Fremstilling og Vurdering af de forskellige, navnlig i Frankrig og England fulgte Systemer, og en Paavisning af

hvorledes det vilde være praktisk at begynde med Syge- og Begravelseskasser, derefter tage fat paa Forbrugsforeninger, Forskudsforeninger, Raastof- og Magasin-Foreninger, medens Produktionsforeningerne burde danne Afslutningen paa Systemet. Intel Led i Udviklingen maatte springes; det Hele skulde udvikle sig gradvis, og imod den Tro, at det skulde være en nem Sag at naa op til Udviklingens øverste Trin, burde man vel vogte sig.

Om Reaktionenens Forbitrelse mod S.-D. skriver Bernstein bl. A.: «Med et instinktivt skarpt Blik saa den fevdale Reaktion, at der i den folkelige Kooperation, — om den end nok saa meget fralægger sig politiske Tendenser» — ligger en mægtig Løftestang for Folkeaaendens Frigjørelse. Selvhjælpen paa det økonomiske Omraade blev af Reaktionen opfattet som en naturlig Forløber for Folkets sociale Selvstændighed, der ikke kunde blive uden dyb Indflydelse paa den hele sociale Ordning. Man søgte at gjøre Associationsvæsenet og dets Grundlægger politisk mistænkelig, og fremstillede det som en Forskole for den sociale Revolution, der maatte modvirkes med alle Statsmagtens Midler.» Socialdemokratiets Uvilje er af en ganske anden Art: medens Reaktionen frygtede Kooperationsbevægelsen, fordi den kunde udvikle Folkets Selvstændighedslyster, mente og mener Socialdemokratiet, at Schulze-Delitzsch ved sine Foreninger egenlig kun har holdt Folket for Nar. Alligevel, trods den ganske forskellige, ja i Grunden modsatte Opfattelse, ansaa den «fevdale Reaktion» det for hensigtsmæssigt at indgaa en Alliance med Socialdemokratiet (Bismarck og Florian Paul) imod den kooperative Selvhjælpsbevægelse. Denne Alliance er ret interessant og karakteristisk, — men dens Farlighed er mere tvivlsom. Den farligste Fjende er ikke «den fevdale Reaktion», heller ikke Socialdemokratiet, heller ikke Alliancen af Reaktion og Socialdemokrati. Den farligste Fjende er den, som f. Ex. de danske Husholdningsforeninger kjende af personlig Erfaring, — Mangelen paa Interesse.

A. P.

Forening for unge Handelsmænds Uddannelse.

Under den Diskussion om Varetagelsen af vore kommercielle Interesser, særligt om Oprettelsen af Handelskamre, som Hr. Aleksis Petersen i Vinter indledede i Nationaløkonomisk Forening, blev ogsaa Spørgsmaalet om vor Handelsstands Uddannelse fremdraget, navnlig af Hr. Etatsraad Nationalbankdirektør Levy. Dette Spørgsmaal har i den siden da forløbne Tid været Gjenstand for Overvejelser, og den første Frugt heraf er et i afvigte Majmaaned fremsat Forslag om at oprette en »Forening for unge Handelsmænds Uddannelse.« Vi haabe, at dette Forslag vil blive kraftigt understøttet, og meddele her den af d'Hrr. B. D. Adler, Frantz Th. Adolph, H. Fritsche, Siegfr. Goldschmidt, L. J. Grøn, C. Hage, Alfr. P. Hansen, Ludv. V. Hansen, Julius Holmblad, C. A. Leth, Harry Levin, M. Levy, C. H. Melchior og Fr. C. Smidt undertegnede Indbydelse, der lyder saaledes:

»Erkendelsen af, at Kundskab er Kilden til ethvert Fremskridt, har herhjemme affødt en Række Bestræbelser for at bringe forskellige Samfundsklasser en fyldigere Undervisning end forhen, men for Handelsstandens Vedkommende er der hidtil i saa Henseende kun udrettet saare Lidet; og dog stiller Handelsforholdenes livlige Udvikling store Krav netop til denne Stand. Skal den danske Handelsstand kunne paaregne i Fremtiden at hævede den Stilling, den indtager, endsige at erobre nyt Terrain, hvad baade for deres egen og for hele Landets økonomiske Velfærd er højligt at ønske, saa er det en uaf-

viselig Betingelse, at den i Henseende til Kundskaber og almindelig Uddannelse kan maale sig med et hvilket som helst andet Lands Handelsstand.

Gjennemtrængte af Overbevisningen om Nødvendigheden af en gennemgaaende grundigere og fyldigere Uddannelse end hidtil af de unge Mænd, der vie sig til Handelsvirksomheden, ere vi undertegnede sammentraadte for at fremlægge et Forslag i denne Retning.

Vi formene, at Opgaven bør søges løst ved Dannelsen af en «Forening til unge Handelsmænds Uddannelse» hvis Formaal vil være:

- 1) at tilbyde de Yngre en billig, men af fortrinlige Lærerkrafter ledet Undervisning i almindelige Handelskundskaber, Sprog o. s. v.; denne Undervisning skulde finde Sted dels i en Aftenskole, beregnet paa Elever, der allerede ere beskæftigede paa Handelskontorer, dels, saafremt Midlerne og Krafterne vise sig at række til, i en egenlig Handelskole, der tænkes oprettet for at give unge Mennesker, der ere bestemte for Handelsvejen, Lejlighed til at erhverve en forudgaaende grundig theoretisk Uddannelse.
- 2) at bistaa dygtige Elever med Vejledning og efter Omstændighederne med Pengehjælp, saa at de kunne opnaa Ansættelse til videre Uddannelse paa udenlandske, saavel europæiske som oversøiske Handelskontorer.

En saadan Forening vil imidlertid ikke paa nogen fyldestgørende Maade kunne virke for sine Formaal, medmindre den ser sig istand til at raade over ikke ubetydelige Pengemidler. Vi anse det for nødvendigt, at den raader saavel over et Grundfond som over regelmæssige aarlige Bidrag. Det Omfang hvori dens Opgave lader sig bringe til Udførelse vil væsenlig bero paa Størrelsen af de Midler, som det vil lykkes at samle i dette Øjemed. En detailleret Plan for Foreningens Virksomhed lader sig først da fremlægge, naar Størrelsen af de Beløb, den kan paaregne, lader sig nogenlunde overse.

Vi tillade os at henvende en Anmodning til Enhver, som deler vor Interesse for denne Sag, der er af saa stor Betydning for den danske Handelsstands Fremtid og derved ogsaa for vort Fædrelands almindelige økonomiske Udvikling, om at ville yde sin velvillige Understøttelse til dens Gjennemførelse. Anmeldelse af Bidrag, saavel aarlige som en Gang for alle, modtages af enhver af de Undertegnede.»

Fr
end
ska
uon
So
Lov
Me
obj
tive
Ast
fysi
vil
Liv
For
Him
paa
mon

hed
N

, som
Betyd-
ogsaa
om at
ørelse.
alle,

Moralstatistiken og den frie Vilje.

Af Dr. Cl. Wilkens.

I.

Fra alle Sider lyder det til os: Vilkaarlighedens Rige er endt, Nødvendighedens Rige er kommen. Naturvidenskaben har sejrriig paavist Lovens Herredømme paa det uorganiskes og det fysisk-organiske Livs Omraade; Socialvidenskaberne og Aandsvidenskaberne spore overalt Loven, og Spørgsmaalet er stillet: gaar Samfundet og Mennesket ikke ogsaa ind under Nødvendigheden? Den objektive Vilkaarlighed, Tilfældet, er falden; den subjektive Tilfældighed, Vilkaarligheden, maa følge efter. Som Astronomien vil forudsige os Formørkelserne paa den fysiske Himmel, saaledes optræder der en Videnskab, der vil forudsige os Formørkelserne paa det menneskelige Livs Himmel, Formørkelserne paa Ægteskabets Himmel i Form af Skilsmisernes «nødvendige» Tal, paa Samfundets Himmel overhovedet i Form af «Forbrydelsernes Budget», paa den individuelle Lykkes Himmel i Form af Selvmordenes nødvendige Tal-Krav.

Vilkaarlighedens Rige er forbi. Men er ogsaa Frihedens Rige forbi? Betyder Regelmæssigheden i de

sociale Fænomeners Gang og Udvikling, at Friheden med dens Kuld af Inderligheds-Børn: Valg, Ansvar, Skyld, Anger, nu ligger paa Dødslejeto, skjælvende i en lille Krog i det menneskelige Hjerter, i den menneskelige Tro? Vi finde her besynderlige Anskuelser i den nyere Tid. Vi møde Theorier, der med en begejstret Kultus af Friheden — og Friheden er Grundbetingelsen for al menneskelig Udvikling, og de ariske Folkestammers Historie socialt en Frihedens Udviklings-Historie — vil have Skylden bort, læsse den over paa Samfundets Skuldre. Der er Sandhed heri, men i sin Helhed er det at snigmyrde Skylden, som Macbeth snigmyrdede Sønnen. Der gives endvidere Anskuelser, der med en begejstret Kultus af Friheden, proklamere Materialismen, udraabe: der er ingen Gud, ingen Sjælens Udødelighed, ingen højere Retfærdighedens Orden ud over denne grove Rettens Ordning. Victor Hugo selv er en gammel Nathue. Men proklamere: jeg vil ikke have Skylden, ikke Ansaret, men jeg vil have Frihed, — er en Modsigelse. At sige: det er bevist, der er ingen Gud, ingen over Materien og dog i hemmelighedsfuldt Forhold til Materien staaende Aandens Verden og ikke desto mindre erklære: jeg fordrer Frihed, fuld og grænseløs Demokratisme, mit Herredømme, — er en Modsigelse. Socialismen siger: den nyere Tids Produktionsform har gjort Mennesket til en Tap i en Maskine, og det er ikke Menneskets Bestemmelse. Nej. Men naar den samme Socialisme i mange af dens praktiske Former hylder Materialismen og Ateismen, der udgives for Videnskabens Resultater, er saa ikke Mennesket en Tap i en Maskine, Tilværelsens Hemmelighed en uhyre Mekanisme? Jeg er fattig eller rig med Nødvendighed, Forbryder som et Udslag af Kræfternes Spil i mig, Selvmorder som en

Molekule i Tilværelsens mekanisk-kemiske Gryde. Hvad kan jeg gøre for, hvad jeg er? hvem har mixet mig sammen? At kæmpe for Friheden i den blinde Nødvendigheds Navn er en Modsigelse. Skal der kæmpes for Aand og Fremskridt, saa maa det ske i Frihedens, i Aandens Navn; og er Lovmæssigheden i de sociale Fænomeners Gang slaaende, som den er, saa maa der først spørges: hvorledes kan den forsones med Friheden? Dette er her Problemet.

Hin Anskuelse, der kæmper for Nødvendigheden, har fundet en uventet stærk Støtte i Moralstatistiken, den systematiske Fremstilling og Udvikling af den Del af det sociale Livs Fakta og Love, der forholde sig til Handlinger, som menes at udgaa fra den frie Vilje, — paa Grundlag af kvantitativ Masseiagttagelse; — en Videnskab, der har givet enhver, for hvem Friheden er af alvorlig Interesse, et ejendommeligt Materiale til Eftertanke og ved første Øjekast et højst mærkeligt og som det synes rent negativt Svar paa Spørgsmaalet om Friheden. At en Tids Ideer og Strømninger, enten man taler om de ideelle eller reelle, intellektuelle eller juridisk-moralske eller økonomiske, indvirke paa den Enkelte, har man vel tildels villet indrømme. Men at det individuelle Liv langt dybere og mere omfattende bliver bestemt af almene Aarsager, at det sociale Liv ligesom bliver behersket af en matematisk Rhythmus, at der her viser sig en Regelmæssighed, der vel er af anden Art men ikke mindre end den fysiske, — vil Moralstatistiken vise os. I Ligevægten mellem Kjønnene, i Befolkningens Tilvæxt, i Dødelighedsratens Stigen og Falden viser der sig en mærkelig Regelmæssighed. Dog her have vi jo nærmest med naturlig-fysiske Forhold at gøre. Men tage vi

Ægteskabet, da forholde vi os jo dog til Viljeshandler, der vel have deres naturlige Betingelser men dog deres sidste Grund i den menneskelige Vilje, i Beslutningen. Og det viser sig da ved Statistiken, at «et Folk i Almindelighed betaler sin Tribut til Ægteskabet med større Regelmæssighed end sin Tribut til Døden», over hvilken Viljen dog kun i ringe Grad og indirekte har nogen Indflydelse. Den samme Regelmæssighed viser sig i den kriminelle Statistik. I Forbrydernes Tal og Art viser der sig her en gennemgaaende Konstans, hvad der bragte Quetelet til at udbryde, «at der i Folkenes Liv gaves et andet Budget, der betaltes med større Regelmæssighed end Finansernes — «de aarlige Forbrydelsers Budget». Den samme tilsyneladende Lovmæssighed aabenbarer sig i Selvmordenes Tal og Art, dog saaledes, at Konstansen i Forbrydelserne er mindre end i Ægteskabet, hvorimod Selvmordene vise den største Regelmæssighed. Hvad Meteorologien engang med et tilstrækkeligt Antal Stationer vil kunne opnaa: at forudsige Vejrligets Gang, synes at være opnaaet af Moralstatistiken paa dens Omraade. Men en forudsigende Erkjendelse er kun mulig paa Lovens og Nødvendighedens Grund. Det ser unægtelig besynderligt ud. Det ser ud som om der gaves en Lov, der greb Menneskene ved Haarene og tiltvang sig Opfyldelse. Der mangler et Ægteskab, og Du maa udfylde Rubriken. Der mangler en Tyv i det aarlige Budget og Du, ulykkelige Menneske, gjøres til Tyv med Tallets Nødvendighed. Der mangler et Selvmord, og den arithmetiske Lov trykker Dig Pistolen i Haanden, hvis det da skal være en Pistol, thi ogsaa dette, Selvmordets Art, bestemmer Loven. Ja, Nødvendigheden bliver humoristisk: der savnes et Tilfælde i de uforseglede Breves

«lovbestemte» Antal, og Glemselens Aand griber Dig.
Hvor er saa Friheden?

II.

Af de sociale Forhold, som Moralstatistiken behandler, Ægteskabet, Forbrydelserne og Selvmord, er Ægteskabet ikke blot det, hvor Friheden psykologisk maa antages at være størst, samtidig med at Regelmæssigheden er stor; men tillige det, hvor det er lettest at begribe den kavsale Sammenhæng, Indflydelsen af de Faktorer, der her gjøre sig gjældende. Forbrydelsernes Regelmæssighed viser sig kun ved meget store Tal, og Selvmordenes vidunderlige Konstans kan paa Videnskabens nuværende Standpunkt ikke kavsalt begribes. Hvad vi derfor her særlig vil holde os til er Regelmæssigheden i Ægteskabet og dens Forhold til Viljens Frihed.

Det Første, vi her maa fremhæve, er, at Regelmæssigheden kun viser sig indenfor de enkelte Samfund: der gives ikke en Bevægelsens Lovmæssighed for alle Samfund overhovedet. De fysiske, økonomiske, psykologiske, juridiske, sociale, politiske Forhold ere saa forskellige i de forskellige Samfund, at hver af disse maa ses som et socialt Hele, hvis Lovmæssighed maa forfølges for sig. Fysisk ejendommelige Anlæg som Race og Nationalitet, sociale Livsformer som Lovgivning, Kulturtilstand, Befolkningstæthed, Ernæringsforhold osv. faa her særlig Indflydelse. Hvert Samfund staar socialt som et sluttet Hele, en social Organisme, der kun langsomt forandres og ligesom følger sine egne Love. De forskellige Samfund frembringe forskellige Forhold, men det samme Samfund ensartede Forhold; forskellige Aarsager have forskellige Virkning, men samme Aarsag har samme Virkning. Dette

vil ogsaa ses ved en simpel Sammenligning, selv naar man holder sig indenfor Lande af lignende Kulturgrad. Saaledes varierer de Giftes Antal i Forhold til Befolkningen i de forskellige civiliserede Lande*) fra 38,94 pCt., Frankrig, til 28,64 pCt., Bavern, (Danmark 33,3 pCt.); de Giftes Antal i Forhold til den voxne Befolkning, afhængig af Vielsesfrekvensen og Ægteskabets Varighed, fra 62,3 pCt., Frankrig, til 45,82 pCt., Bavern (Danmark, 53,28 pCt.); Antallet af Enker og Enkemænd i Forhold til den voxne Befolkning fra 16,6 pCt. i Danmark til 7,47 pCt. i Bavern; Fraskilte, ligeledes i Forhold til den voxne Befolkning, fra 0,54 pCt. i Danmark til 0,18 i Bavern. Lignende Varieren med Hensyn til Ægteskabets gennemsnitlige Frugtbarhed, uægte Børn, Ægteskabsfrekvensen osv. Men i det samme Samfund finde vi en forbavsende Regelmæssighed i Bevægelsen fra Aar til Aar i de samme Forhold, og de Faktorer, der have Indflydelse paa Svingningerne, lade sig klart paavise. —

Montesquieus bekjendte Ord: partout, où une famille peut vivre à l'aise, il se forme un mariage, betegner fuldstændig realistisk det Punkt, ud fra hvilket Ægteskabsfrekvensens Sammenhæng med de herskende social-økonomiske Forhold lader sig forklare. Tilfredsstillelsen af Ægteskabets almindelige fysisk-psykiske Fornødenhed viser sig bunden til Forudsætninger, der ikke afhænge af den Enkeltes Vilje. Naar hine Forudsætninger bevæge sig i en vis Orden og Lovmæssighed, saa vil denne ogsaa vise sig i Ægteskabets Bevægelse. Og den viser sig saa-

*) I uciviliserede eller lidet civiliserede Lande som Kroatien, Serbien kommer der en Vielse paa resp. 75 og 83 Indbyggere, medens ellers en Vielse paa 115 Indb. er et meget gunstigt Forhold.

vel i Frekvensen som i Kombinationerne, og størst ved disse, hvad der ved første Øjekast kan synes besynderligt og dog er naturligt, idet Frekvensen mere beror paa ydre Forhold, tidslige, rumlige, fysiske, socialpolitiske og socialøkonomiske Forhold, medens Kombinationerne mere ere afhængige af indre psykiske i Menneskets Natur grundede Faktorer. —

Regelmæssigheden i Ægteskabsfrekvensen, og de aarlige Vielsers Antal i Forhold til Befolkningen, viser følgende Tabel. Paa én Vielse kom Indbyggere:

Aar	Danmark	Preussen	Østerrig	Frankrig	England	Belgien
1844	—	111	124	124	—	—
1845	121	112	131	124	116	—
1846	124	116	125	131	116	—
1847	125	129	136	142	126	180
1848	133	122	117	121	125	152
1849	124	109	112	127	123	138
1850	132	106	105	119	116	130
1851	101	109	103	124	116	133
1852	103	118	—	127	114	142
1853	108	117	—	127	111	145
1854	114	—	—	—	110	152
Gjennitl.	117	115	119	127	118	145

Her viser sig Svingninger, men sammenligner man Ægteskabsfrekvensens Bevægelse med Dødelighedslisterne, vil det vise sig, at Regelmæssigheden i hine af Viljen afhængige Fænomener er større end ved Dødeligheden, der dog kun indirekte staar i Forbindelse med den frie Vilje.

Se vi paa Wagners Tabel, hvor det arithmetiske Gjennemsnitstal af Vielser og Dødsfald hver er sat = 100 finde vi:

	Preussen.		Frankrig.		Belgien.	
	Vielser.	Dødsfald.	Vielser.	Dødsfald.	Vielser.	Dødsfald.
1844	98,9	82,7	100	94,1	98,4	91,8
1845	99,2	88,7	101,2	90,8	98,0	94,6
1846	97,1	97,9	95,8	100,6	86,1	103,3
1847	87,7	106,8	89,2	104,0	81,0	116,2
1848	93,4	113,1	104,8	102,5	96,2	104,7
1849	104,5	102,9	99,0	119,3	106,6	117,3
1850	109,3	93,5	106,3	93,3	113,3	89,8
1851	107,4	90,8	102,4	97,9	111,3	91,6
1852	100,4	115,6	100,0	99,3	104,9	92,8
1853	102,0	107,9	100,2	97,5	102,8	96,7

Det viser sig her, trods det, at de kritiske Aar 1846 og 1848 respektive med Hungersnød og Revolution findes i Rækken, at Uregelmæssigheden i det Hele er betydelig større ved Dødsfaldene end ved Vielserne. Maximum for Afgang fra Gjennemsnittet er ved Ægteskabet 12,3 pCt., ved Døden 17,8; Maximum for Afgang mellem to paa hinanden følgende Aar ved Ægteskabet 11,1 pCt., ved Dødsfald 24,3 pCt. Og samtidig viser Tabellen ved det store Fald i Ægteskabsfrekvensen 1847 Ægteskabets Afhængighed af de social-økonomiske Betingelser, idet Hungersnøden 1846 har forstærket Frygten for at kunne forsørge en Familie, ligesom omvendt den betydelige Forøgelse 1848—50 dels er en Erstatning for Faldet 1847, dels uden Tvivl ogsaa et Udtryk for det Fremtidshaab, de nye Tider vakte. Det er Kjærlighedens Forbindelse gennem Haab og Frygt med Livets reale Betingelser, der rører sig i Tallene. At se hende og elske hende kan vel være Et, men at gifte sig med hende er noget Andet. Denne Ægteskabsfrekvensens Afhængighed af de social-økonomiske Betingelser, af gode og daarlige Aar, viser sig ogsaa klart ved at se paa Forholdet mellem Kornpriserne og Ægteskabsantallet. Der viser sig en temmelig nøje Parallelisme: stiger Kornpriserne, stiger

ogsaa det Befolkningsantal, hvorpaa der gaar et Ægteskab, o: Ægteskabsfrekvensen synker, men Parallelismen er ikke absolut, Tallene stige og synke ikke i samme Grad i begge Rubriker, fordi Ægteskabet jo ogsaa er afhængig af andre sociale Faktorer. Den samme Afhængighed, som Ægteskabsfrekvensen viser ligeoverfor økonomiske Nødaar, viser den ogsaa ligeoverfor socialpolitiske, Krigsaar. Medens vi i de andre evropæiske Lande finde en Stigning i 1848—50 til Udligning af det stærke Fald i 1847, finde vi i Danmark, Slesvig og Holsten, at Vielsesantallet er mindre end i 1847; medens disse Lande have vist sig mindre følsomme for Nødaaret 47 (Afvigelsen var kun 6 pCt.), vise de sig særdeles følsomme for Krigsaarene (den negative Afvigelse i Danmark c. 15, i Holsten c. 21 pCt.), men 1851 viser den »friblevne Ægteskabsdrift» sin udjævnende Kraft og stiger nu til 17,32 pCt. over Gjennemsnittet. Det samme viser sig i Krigsaaret 1864. Medens Frekvensen 1864 gaar c. 27 pCt. under Gjennemsnittet, hæver det sig strax 1865 12 pCt. og 1866 11 pCt. over det og naar i de to følgende Aar sit sædvanlige Leje.

Som Ægteskabsfrekvensen viser sin Sensibilitet, sin fine Følsomhed for Nødaar og Krigsaar, saaledes ogsaa for andre social-politiske Forhold, saasom særlige Lovgivningsforhold. Ægteskabsfrekvensen i Bavern viste indtil 1867 en særlig Konstans, som Haushofer betragter som et meget gunstigt Forhold. Maximum for Afvigelsen fra Gjennemsnittet var nedad, o: under den almindelige Frekvens, kun c. 5 pCt., opad kun 2 pCt. Men denne særlige Konstans havde sin væsentlige Grund i den tidligere bayerske Lovgivning, der bestod til 1868 og som indrømmede Kommunerne et Veto mod Indgaaelse af

Ægteskab mellem Personer, der vare henviste til at leve af Lønerhverv alene. Bavern havde af den Grund kun et forholdsvis ringe pCt.-Antal af første Ægteskab og et uforholdsmæssigt stort Antal uægte Børn; men ved Lovens Ophævelse steg Antallet af første Ægteskab fra 76 til 80 pCt., ja i det første Aar endog til 86 pCt. Det var her Lovgivningen, der etablerede den Fornuft, der viste sig i Tallenes Konstans og bragte Piger og Ungkarle til at foretrække resp. Enkemænd og Enker for at naa et Ægteskab, der ellers kun var et Ønske, men Liden-skaben kunde den ikke udrydde, og de uægte Børn blev Følgen. —

Resultat: Der aabenbarer sig i Ægteskabsfrekvensen i hvert enkelt Samfund en forbavsende Regelmæssighed. Der viser sig Svingninger; den viser sig sensibel for Nødaar, gaar da ned, men Erstatningen følger hurtigt, naar Forholdet har forbedret sig; den viser en slaaende Afhængighed af Kornpriserne, af socialpolitiske Forhold, som Krigsaar, Lovgivningsforhold osv., men sammenligner man den med Dødelighedslisterne, er Regelmæssigheden betydelig større ved Ægteskabet, og tager man ikke Aar for Aar, men 5-Aar for 5-Aar, er Konstansen forbavsende. I Ægteskabsfrekvensens Bevægelse udtrykker sig en vidunderlig Regelmæssighed, der taler til os om, at Samfundet er et stort Legeme, der følger sine ejendommelige social-organiske Love og her viser os Lovene for Celler-nes Forbindelse og Frembringelse af nye Celler. Der fandtes her Svingninger, og Quetelets Sætning, at man i et Samfund absolut kunde forudsige Ægteskabets Budget, er saaledes tilsyneladende ikke ganske sand; men Moralstatistiken kan paavise os Aarsagerne til

disse Svingninger og vil mere og mere kunne naa til at angive os Svingningsaarsagernes forholdsmæssige Styrke, (naturligvis forskjelligt for de forskjellige Samfund), og idet det saaledes viser sig, at Svingningen selv er lovmæssig, bliver det alligevel sandt, at en forudsigende Erkjendelse her er mulig. Ægteskabsfrekvensen kan ses som en Funktion af $A + x_1 + x_2 + x_3$ o. s. v. = $f(A, x_1, x_2, x_3)$, A betegnende den gennemsnitlige Ægteskabsfrekvens i et Samfund for et vist Antal Aar, Graden for den psykiske Ægteskabsdrifts «friblivende Virksomhed», x_1 Kornpriser, Handelsforhold osv., x_2 Krigsaar, x_3 Lovgivningsforhold osv. Forudsigelsen vil kunne afgives med en Sikkerhed, der kun overordenlig lidt vil kunne fravige det sande Forhold (sikkert ikke 1 pCt.), og Loven udtrykker her som overalt en hypotetisk Dom, der udsiger: under disse Forudsætninger vil dette finde Sted.

Er Regelmæssigheden i Frekvensen allerede temmelig foruroligende, medens den dog endnu synes at tillade et lille og skrøbeligt Asyl for Friheden, — saa er Regelmæssigheden i Kombinationerne af en saadan Natur, at selv dybt tænkende Mænd rædselsslagne have givet sig Nødvendigheden i Vold og bekjendt Fatalismen; — hvad der forøvrigt ikke har forhindret enkelte af dem i at være begejstrede Apostle for Fremskridtet, Guderne maa vide efter hvilken Logik. Ægteskabsfrekvensen var konstantere end Dødelighedslisterne, men mindre konstant end de enkelte Kombinationer. Hvad enten vi se paa Civilstandskombinationerne, det forholdsvis Antal af Giftermaal mellem Ungkarle og Piger, Enkemænd og Piger, Enker og Ungkarle, Enker og Enkemænd, eller

paa Alderskombinationerne, træder Bevægelsen her frem med en Lovmæssighed, der ved første Øjekast staar som hemmelighedsfuld Mystik. Tabellerne synes her uforbeholdent at tale Nødvendighedens Sprog. Se vi paa Civilstandskombinationerne finde vi:

I Frankrig giftede sig (Vielsernes Antal sat = 100)

	1836—40.	1841—45.	1846—51.	1861—65.
Ungkarle med Piger	83,39	83,86	83,55	84,72
do. med Enker	3,59	3,54	3,71	3,43
Enkemænd med Piger	9,62	9,37	9,34	8,48
do. med Enker	3,20	3,23	3,40	3,32

I Danmark:

	1860—64.	1865—69.	1870—74.
Ungkarle med Piger	79,1	80,2	82,0
do. med Enker	6,7	6,0	4,9
do. med Fraskilt	0,5	0,5	0,4
Enkemænd med Piger	11,0	10,4	9,8
do. med Enker	1,9	2,0	2,1
do. med Fraskilte	0,2	0,2	0,2
fraskilt Mand med Piger	0,5	0,5	0,5
do. med Enker	0,1	0,1	0,1
do. med Fraskilt	0,02	0,02	0,03

Den stigende Forøgelse af første Ægteskab skyldes de bedre social-økonomiske Forhold, navnlig fra 1870—74, der har ladet Ungkarles og Pigers større gjensidige Tilbøjelighed for hinanden finde mere Frigjørelse; medens de nu erotisk mindre estimerede Enker og Enkemænd mere ere henviste til hinanden, hvad der viser sig i en samtidig Forøgelse af denne Kombination.

Se vi paa Alderskombinationerne finde vi:

Af 100 Par Ægteviiede var i Danmark i hvert Femaar
fra 1855—74:

Alder	Mænd.				Kvinder.			
	1855-59	1860-64	1865-69	1870-74	1855-59	1860-64	1865-70	1870-74
Under 20 Aar	5,2	5,3	5,4	5,9
Fra 20—25 Aar . .	16,1	16,7	16,9	19,4	31,4	32,2	32,8	35,3
- 25—30 - . .	36,4	37,1	38,1	38,3	29,8	31,5	31,9	31,1
- 30—35 - . .	24,1	22,0	23,2	21,8	17,3	15,1	15,9	14,9
- 35—40 - . .	11,5	11,4	9,7	9,8	8,5	7,9	6,6	6,6
- 40—45 - . .	5,5	6,0	5,5	4,7	4,3	4,4	4,0	3,2
- 45—50 - . .	2,7	3,0	2,9	2,8	2,1	2,2	2,1	1,8
- 50—55 - . .	1,8	1,9	1,8	1,7	0,9	0,9	0,8	0,8
- 55—60 - . .	1,1	1,0	1,0	1,1	0,3	0,4	0,3	0,3
- 60—65 - . .	0,5	0,5	0,5	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1
- 65—70 - . .	0,2	0,3	0,2	0,3	0,1	0,0	0,1	0,0
Over 70 Aar . . .	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0

Den langsomme Forøgelse fra 1855—70 og den forholdsviis stærke fra 1870—74 i de yngre Aldersklasser skyldes Indflydelse fra de bedre økonomiske Forhold og er væsenlig den samme som Forøgelse af det 1ste Ægteskab. Den noget stærke Forøgelse af Mænd i Aldersklassen fra 30—35 Aar i Aarene 1865—69 staar uden Tvivl i Forbindelse med Krigsaaret 1864, der har formindsket de yngre Mænds Antal og styrket de ældre i «Kampen om Kvinden». Saaledes viser ogsaa Kombinationerne sig noget afhængige af sociale og social-økonomiske Forhold, men i langt ringere Grad end Frekvensen, og Gjennemsnitstallene for en længere Aarrække kunne næsten ligefrem anvendes til forudsigende Erkjendelse. —

Altsaa synes det at være saa: Friheden er forbi, Tilværelsens Væsen som Pythagoræerne vilde det Tal og Op-

fyldelsen af visse Talforhold Maalet for det menneskelige Livs Kampe og Udvikling, Guddommen en uhyre Regnemester, Tallet den Hellig-Aand. Kan det være saa? Istedetfor, at Friheden gjør Knuder, er det nu Nødvendigheden, der gjør det. Thi er end de »store Tal» ikke Love, men Taludtryk for naturlige eller sociale Forhold, under hvilke en Gruppe af Fænomener staa, saa vise de dog, at der er Love. Hvor er saa Friheden? Er den borte, da synes jo Lovmæssigheden at være let at forstaa, og det, der gjør Vanskelighed, turde da være det, at Lovmæssigheden i de Fænomener, der afhænge af den formentlig frie Vilje, er større end i andre sociale Fænomener, der ikke eller kun i ringe Grad gjøre det. Er Friheden der, da bliver Problemet: hvorledes kan Friheden forsones med den sociale Lovmæssighed? Vi have betragtet Moralstatistiken; vi maa nu se paa Friheden. —

III.

Problemet bliver dette: Naar Virkningen af den formentlig frie Viljes Handlinger i det store Samfundshele er saa konstant, maa ogsaa Aarsagen, o: Samfundsviljen være det; men naar Aarsagen, Samfundets dunkle Totalvilje, er konstant, hvorledes kan der da blive nogen Frihed paa den Enkeltes Konto, — skyldes Alt da ikke en hemmelighedsfuld Lov?

Det gaar ikke an med Quetelet, fulgt af Buckle og tilsidst af Wagner, at ville hævde, »at alle Iagttagelser retfærdiggjøre Sandheden af den Sætning, at den menneskelige Slægt set som Masse hører ind under den fysiske Naturs Fænomener» og grundlægge en Social-Fysik, thi Massen er Individernes Masse, og er Samfundet end

noget langt Andet og Mere end Individernes Masse, saa er dette Mere, der ogsaa udtrykker sig i dets Love, ikke af fysisk, men af social-aandelig Natur. Quetelet vil gjøre den frie Vilje til en «accidentel Aarsag», der ophæves af andre, udslettes og bliver uden Virkning, naar lagttagelsernes udstrækkes til et tilstrækkeligt stort Antal, men denne Tanke, der i sig har et rigtigt Moment, bliver til rent Nonsens, naar han ved Sandsynlighedsregningens Hjælp vil gjøre de «store Tals Love» til individuelle Drifter og taler om en bestemt i Bræk udtrykt Drift til Selvmord, til Ægteskab, til Tyveri osv. Hvad der ganske vist er afhængig af psykologiske Drifter, men i Vexelbestemmelse med en Mængde ydre Betingelser, gjøres her til en enkelt Drift, og Totalitetens, Samfundets gennemsnitlige sædelige og aandelige Niveau gjøres til en Egenskab ved den enkelte, i filosofisk Henseende en ejendommelig Begrebsforvirring; — ligesaa dunkel som Wapæus' Mening, at hine statistiske Love gjælde for Alle uden Undtagelse, men ikke for den Enkelte.

Der er en Opfattelse af Friheden, der med Moralstatistiken for Øje, strax maa forkastes, men som vel at mærke er forkastet af Moralen selv: det er den, der ser Friheden som en libertas indifferentiæ, ser den uden Hensyn til Motivet som absolut Valgfrihed, opfatter den som Evnen til i hvert Øjeblik at kunne vælge lige godt hvilkensomhelst af to Muligheder eller som Evnen til i hvert Øjeblik at kunne handle modsat af som man handler. Som den «sunde Forstand» plejer at sige: jeg kunde have gjort dette, men jeg kunde ogsaa have ladet det være, eller jeg kunde ogsaa have gjort det Modsatte, en i Belysning af Forholdet mellem det ubevidste og det

bevidste Liv*) overordenlig naiv-dristig Sætning. Grundløs og ligegyldig, indifferent, vælger Viljen mellem det udenfra fremlagte Indhold, Jeget opfattes som det rent ubestemte, formelle Jeg. Denne Opfattelse falder individuelt-psykologisk. Den ophæver Karakteren, Personligheden, og al derpaa grundet Tillid mellem Mand og Mand, gjør Begreberne Nedarving og Opdragelse meningsløse og staar i Strid med Vanens faktiske Magt, ja gjør Mennesket uberegnelig og derfor utilregnelig. Naar Determinismen i dens forskellige Former herimod ensidig hævder Viljens nødvendige Afhængighed af de nødvendig opstaaede Motiver, har den en uovervindelig Styrke, og den har tjent Videnskaben ved sin befrugtende Kritik af den abstrakte Frihedslære, og ved at give os et nyt Blik paa Viljens Betingethed, paa Forholdet mellem det bevidste og det ubevidste Liv, paa Forbryderen, Barnet, den Vilde, den Sindssyge. Men den har ikke kunnet opløse Friheden i en falsk Tro paa Friheden, og vil aldrig kunne forsones med Livet: Ansvar er det sædelige Livs Storhed og Styrke. Du skal, ergo Du kan, Dit Væsen er Frihed. En Anskuelse, der skal kunne forsones med Livet, maa vise os et dobbelt: 1) Viljens Betingethed ved Motiver, hentede fra Drift, Klogskab, Fornuft, fra hele Selvets Indhold (det er egentlig ikke Viljen, men Selvet, der er frit), og 2) kunne hævde Muligheden af et Valg. I al Frihed er der noget af en *causa sui*, en Selvsætten, der forudsætter at det sig selv sættende og bestemmende Væsen er, før det er. Som det Absolute er Tankens store Mystorium, er Friheden Menneskets store

*) Se Cl. Wilkens: Liv — Nydelse — Arbejde. Kbhvn. 1876. 2den Del, Nydelse. S. 21 ff.

Mysterium; Gud, Udødelighed, Frihed overhovedet Uvidenhedens store Treenighed, som Troen paa dem den Hellig-Aand i al menneskelig Livsbewægelse. Lad mig strax sige det: Ingen har nogensinde bevist Frihedens Mulighed, og Ingen har modbevist den; thi Vanskeligheden ved dens Tænkelyghed, i Forhold til sig selv, til Gud, eller til Naturen, betegner kun at vi staa ved den menneskelige Erkjendelses Grænse. Men Opgaven er ikke her at gjøre et nyt Forsøg paa at hævde Frihedens Mulighed. Vor Opgave er ligeoverfor Moralstatistiken at vise, at Frihedens Mulighed kan forsones med Regelmæssigheden i de sociale Fænomeners Udvikling.

Viljen fremspringer af Følelsens Grund, særlig af Ulystfølelsen, der vækker en Stræben, en Drift, efter at fjerne Ulystfølelsens Aarsag*). Og Frihedsspørgsmaalet bliver da dette: Kan Mennesket nu, efter at være sat i Bewægelse af Driften, i hin Stræben indvirke paa denne Stræbens, Viljens, Retning og Styrke? Er det Mennesket muligt, naar det ved Erfaring og Erindring har lært, at en vis Handling, mod hvilken hin Stræben gaar, er skadelig for et andet Menneske eller for Mennesket selv, da at modarbejde Driften, standse eller hjælpe til at standse Kavsalitetsrækken, eller drive Virkningen ind i en anden Retning? Eller er det saa, at denne Standsning af Bestræbelsen kun hidrører fra en ny (Modstands-)Drift, som nødvendig vækkes ved Tanken om Følgerne (ved Sympathi for et andet Menneske eller Selvhævdelse, eller Frygt for Loven eller Gud osv.)? Eller for at tage et Exempel: Det er en bekjendt Sag, at naar Driften vækkes i mig i en eller anden Retning,

*) Se Liv — Nydelse — Arbejde. II. 1ste Kap.

f. Ex. den sexuelle, kan der ofte vindes en Slags imaginær Opfyldelse af Driften gennem Fantasien, en farlig Sport, der umærkelig styrker Driften og undergraver min Evne til at modstaa den. Kan jeg nu hæmme min Fantasi ved fri personlig Vilje af Hensyn til Følgerne eller forstærke min ideelle Antipathi mod denne besnærende Bevægelse, saaledes at denne indirekte gennem min Vilje fik større Magt til at modstaa den; eller er min Stræben efter at hæmme den kun en ny Drift, der nødvendig vækkes i mig ved Udsigten til Følgerne af, at jeg ikke hæmmer den? (At jeg mener at være fri i dette Tilfælde, siger Intet, naar man kjender noget til Forholdet mellem det ubevidste og det bevidste Liv.) Men bliver Viljen kun Resultanten af disse Kraftbestræbelser, Tungen paa Motivernes Vægtskaal, hvor er saa Friheden?

Spørgsmaalet bliver her: kan der med de moralstatistiske, etiske og psykologiske Kjendsgjerninger for Øje konstrueres et Frihedsbegreb som Mulighed, der kan forklare dem i Enhedssammenhæng og ikke strider med nogen Kjendsgjerning? At formulere en saadan Frihedshypothese lader sig gjøre, og videre vil Filosofien uden Tvivl aldrig kunne naa. Min Frihedstheori er denne: Mennesket er fri i det Almene, i at kunne forstærke sin ideale, almenbeaandede Viljes Stræben, ikke i det Enkelte, her altid motiveret. Friheden bestaar efter min Hypothese deri, at Mennesket, foranlediget ved ydre Impulser, Drift osv. til enkelt Handling mer og mer kan bestemme sig i Retning af det Gode, det Almene, sit ideale Væsen, naar dette overhovedet ved Civilisationens Udvikling, ved Op-

dragelse, sædelig eller religiøs Erkjendelse osv. er bleven til for Individet. (Barnet; den Vilde, hin Ulykkelige, der kun er opdraget i Liden-skabernes og de løsladte Drifters Atmosfære, maaske Barn af en gammel Forbryderslægt, er ikke fri.) Altsaa: i Til-fælde f. Ex. af Drift til en slet Handling vil et Menneske, for hvem Frihedens Mulighed gennem Opdragelse, sædelig Erkjendelse osv. er bleven til, kunne grundlægge en Frihedens Virkelighed ved ved Frihedens Brug at forstærke sit Væsens ideelle Reaktion mod Handlinger af den Natur og saaledes lægge en Linje til sit ideale Væsens Virkelighedsmagt, hvorved det saaledes forstærkede ideale Væsen igjen vil faa større Magt til i stigende Maal at forstærke sig selv. Denne Frihedssætten, i hvilken Valg-friheden ligger, sker altid i Anledning af enkelte Hand-linger, og Angeren bliver her en mægtig Spore. I Til-fælde af, at den saaledes forstærkede ideale Reaktion mod en slet Handling nu i Forbindelse med naturlige egoistiske (Frygt, Klogskab) eller sympathetiske Reaktionskræfter er stærkere end Driften til den slette Handling, undlades denne, og min Valgfrihed faar saaledes en indi-rekte Virkning paa den enkelte Handling; og det er mere de opsummerede Resultater af tidligere en ideal Karakterens Kjerne dannende Valgfrihed i For-bindelse med det nedarvede Resultat af min Races til-kæmpede Frihed end min nuværende i Anledning af denne Handling givne ideale Bestræben, der faar Hovedindflydel-sen. Men Valgfrihedens Indflydelse er kun indirekte, og den enkelte Handling fremspringer altid med Nødvendig-hed af mit Væsen i Vexelbestemmelse med Betingelserne. De enkelte menneskelige Handlinger, selv de,

der synes os friest eller mest vilkaarlige, ere altid motiverede og overalt udspringe Motiverne, de indre bestemmende Viljesgrunde, fra Vexelvirkningen mellem Menneskets indre sjælelige Natur og de ydre Forhold og Betingelser. Den indre sjælelige Natur er hele det uendelige Væv af sjælelige Bestræbelser, Drifter, Ønsker, sædelige Kræfter, Klogskabs- og Fornuftsgrunde osv., der udgjøre min virkelige ubevidst-bevidste Sjæl, den uendelig sammensmeltede Følgeenhed af Alt, hvad jeg har modtaget gennem ethnisk, social og familiær Nedarving og af hvad jeg har levet og virket, tænkt, følt, villet. Det kan her mer eller mindre være Drift og Lidenskab eller de «naturlige Dyder» som umiddelbar Sympathi og Kjærlighed, social Instinkt eller Fornuften, der er den raadende Grundtone, og den sædelige Valgfrihed: Menneskets Evne til at forstærke sit ideale Væsens Stræben, kan mer eller mindre have aandiggjort den sjælelige Verden. Men hvorledes den nu er, maa jeg handle ud fra den. De ydre Betingelser kunne være fysiske, økonomiske, sociale osv. Men overalt udspringer den bestemte Handling fra Vexelbestemmelsen mellem disse to Faktorer, den indre og den ydre. Vilkaarlighedens Rige er forbi, men Frihedens Rige kan hævdes. Det gode, sædelig udviklede Menneske vil efter Evne understøtte den Lidende; det er Resultatet af tidligere og nuværende sædelig Forstærken af hans ideale Væsen, og han vil understøtte desto fornuftigere, jo mere udviklet hans psykologiske og sociale Erkjendelse er; men hvilken Lidende beror paa Omstændighederne, hans Kjendskabskreds, tilfældige Forhold o. s. v.

IV.

Det staar nu tilbage at vise, hvorledes Friheden, saaledes opfattet, lader sig forene med Lovmæssigheden i de sociale Bevægelser. Med et saadant Frihedsbegreb, hvor Valgfriheden kun bestaar i den større eller mindre Evne til at forstærke det ideelle Væsen, og den enkelte Handling altid er motiveret, vil der psykologisk kunne ventes en betydelig Regelmæssighed i det enkelte Menneskes Liv og derfra i Samfundets. En sædelig rensset Fornuft, ja den blotte Klogskab som herskende i et civiliseret Samfund vil allerede bringe en storartet Ensartethed tilveje i Menneskenes Handlinger. Selv om Fornuften ikke taler med i Forelskelsen, saa taler den med, naar jeg gifter mig, og den byder mig at tage et alvorligt Hensyn til min økonomiske Status og mine øvrige Forhold, til Samfundets økonomiske og sociale Forhold; den byder mig at sætte mig et fornuftigt Maal og stile mod Maalet med fornuftige Midler. Den taler den individuelt-sociale Hensigtsmæssigheds Sprog. Og Hemmeligheden er nu den, at Mennesket er Social-Menneske, og at det er denne sociale Del af Menneskets Væsen (der for en meget stor Del ikke staar i Strid med sædelige Principer, og paa hvilken Valgfriheden derfor kun faar ringe Indflydelse), der i uendelig Vexelbestemmelse med andre Social-Mennesker medføre Samfundets lovbestemmende Væsen. Det er denne sociale Art af det personlige Bidrag, der bestemmer Sæder, Fornødenheder, et Folks nationale Aand osv. og regulerer Moralstatistikens Budget, og paa den maa der virkes, hvis Budgettet skal forandres. Viljens Motiver ere væsentlig direkte eller indirekte af social Natur. Vore Sæder, Sædvaner, Promenader, vore Samtaler, Glæder,

Hviletimer, ja Tiden for vor Søvn er bestemt ved dette Hensyn. Den sociale Celle er bestemt ved den sociale Organisme*).

De enkelte menneskelige Handlinger blive bestemte ved Vexelvirkninger mellem Menneskets indre sjælelige Natur og de ydre Forhold og Betingelser. Det psykologiske Grundlag for Ægteskabet er den erotiske Drift**), i sin sande Form som optaget i et sædeligt Forhold forøvrigt selv et Udtryk for en farverig Enhed af Nødvendighed og Frihed, af Forelskelse og Forpligtelse; — de ydre Betingelser ere her naturlig-fysiske, Klima, Aarstid, fysiske Livsforhold som Alder og endelig de sociale og økonomiske Forhold som Civilstand, Religion, By og Land, Lovgivningsforhold, økonomiske Bevægelser osv. Jo mere Statistiken naar til at bestemme Ægteskabets forskellige Afhængighedsgrad af disse Faktorer, desto sikrere vil den socialt kunne give en forudsigende Erkjendelse. Men den almindelige Regelmæssighed er allerede fuldstændig forstaaelig, idet disse Faktorer i et Samfund fra Aar til Aar kun forandre sig lidt. Regelmæssigheden i Tallene ere Udtrykket for, at de fysiske, økonomiske og sociale Forhold, der angive de vægtigste Motiver her for Frigjørelse af den psykiske Ægteskabsdrift, holde sig, hvad de maa gjøre, temmelig konstant fra Aar til Aar. De maa gjøre det. Thi et udviklet Samfund er et saa tæt sluttet og dybt forgrenet, stærkt nedarvet, konservativt Hele, at det kun vexler lidt fra Aar til Aar, om

*) Se Cl. Wilkens «Individ og Samfund», Nationalek. Tidsskr.

**) Om den erotiske Kjerlighedens Natur og Væsen se Liv — Nydelse — Arbejde. II. S. 66—85.

det end gennem Aarhundreder kan undergaa store Omdannelser. Regelmæssigheden i Ægteskabsfrekvensen viser, at den menneskelige Vilje er en fornuftig-motiveret, social-bestemt Vilje, at Ægteskab ikke var Poesi alene, men Alvor, at den Enkelte tog og uvilkaarlig maatte tage Hensyn til sit Samfunds Forhold, til sine økonomiske Omstændigheder, til sit Fremtidshaab i Samfundet, til sociale Sædvaner, Anskuelser og Fordringer osv., ikke at tale om, at særlige Forhold her ofte indskrænke Viljen: Lovgivningsforhold, Myndighedsalder, Værnepligt, og den faktiske Omstændighed, at Indgaaelse af Ægteskab jo ikke er afhængig af én men mindst af to og i Almindelighed af flere Personer. Den viser os, at disse Faktorer, i det Store og Hele ens fra Aar til Aar, i Vexelbestemmelse med den psykiske Drift, der ligeledes i det Store og Hele i et Samfund er ens fra Aar til Aar (Nedarving osv.) virke som Viljesgrunde, som Motiver, i hvilke ogsaa Karakterens ideelle Stræben er medbestemmende; at Samfundets Lovmæssighed altsaa virkeliggjøres ved den Enkeltes nødvendig-frie Bevægelse. Afvigelserne for de enkelte Aar ere dels positive, dels negative, navnlig bestemt ved social-økonomiske Forhold, Høstens Udfald, industruelle Kriser osv. De første forestille strengt taget kun svagere, de sidste stærkere Hindringer for Ægteskabsdriftens Frigjørelse. Naar i og umiddelbart efter et Hungersaar Vielsestallet pludselig synker, ved en rig Høst pludselig stiger, saa beviser dette kun, at Levnetsmidlernes Fordyrelse har afskrækket en større Del af de Ægteskabslystne fra Ægteskab, medens denne Afskrækkelse ophørte med dens Aarsag. Det er vel ikke Driften til Ægteskab, der nu forstærkes, men Modet og Haabet, disse mægtige Viljesmotiver ere forstærkede. Det er her væsenlig den

hensigtsmæssige Kamp for Existensen, Fornuften, der særlig træder frem som motiverende Viljen; og den Del af et Samfund, der mindre eller ikke tager dette Hensyn, maaske fordi Haabet er ude, holder sig ogsaa temmelig konstant fra Aar til Aar (en Del af Arbejderklassen). Hvor denne Kamp opgives, og Fornuften synker ned i Drifterne, under særlig ulykkelige sociale Forhold, hvor Haabet er ude, bliver Ægteskabsfrekvensen større (tilligemed Dødeligheden, stor Dødelighed af Børn, Forkortelse af Ægteskabets Gjennemsnits-Varighed osv.) og Regelmæssigheden bliver mindre (tidligere Irland).

Regelmæssigheden er da ikke Udtrykket for en Naturnødvendighed, der tvinger Mennesket, men Udtrykket for, at den Enkeltes Vilje er en fornuftig ved Hensynet til de sociale Forhold motiveret Vilje, altsaa netop et Udtryk for Friheden, den fornuft-beaandede Viljes Frihed. Thi her er Plads for Valgfriheden i den af mig formulerede Betydning: den skjuler sig i Svingningerne og at den ikke fremtræder synderligt slaaende, især naar man regner med Fem-Aar til Fem-Aar, ligger i følgende Omstændigheder: 1. At de Enkeltes Valgfrihed gjensidig ophæver og udjævner hinanden i deres Virkning paa de store Tal: gifter En sig særlig letsindigt, gifter en Anden sig ikke af for megen Alvor. 2. Hjælper den stille Samfundsmagt, Menneskets Indflydelse paa Mennesket, netop her, hvad Ægteskabet angaar, utrolig til Ensartethed. Sæder, Skikke, Hensyn til hvorledes der i Almindelighed handles og hvorledes det betragtes som passende at handle, udøver jo en enorm Indflydelse paa den Enkeltes Liv, og naar disse Forhold holde sig konstant i et Samfund fra Aar til Aar, hvad de gjøre, saa maa Regelmæssigheden ogsaa vise sig i de masseagtigt betragtede Hand-

linger; samme Aarsag har samme Virkning; 3. Vexler et Samfund sædelig Habitus, afhængig af Civilisation, Opdragelse, tildels Nedarving osv. ikke meget fra Aar til Aar.

4. Beror Ægteskabet ogsaa mere end paa det sædelige Ansvar med Hensyn til Indgaaelse eller Ikke-Indgaaelse paa den psykiske Drift og alle de ydre, fysiske, sociale og økonomiske Forhold. Det sidste Punkt, der er psykologisk og ethisk selvindlysende, er overordenlig vigtigt, thi det siger, at der her overhovedet ikke er nogen stor Plads for Friheden. Og dertil kommer det højst ejendommelige Forhold, at Resultatet af en Frihedsvirken her, det sædelige Ansvar med Hensyn til Indgaaelse af Ægteskabet, Hensyn til Hustru og Børn, jo væsenlig maa vise sig i et Hensyn til de social-økonomiske Betingelser; at altsaa her Resultatet af min Evne til at forstærke mit Væsens ideale Natur netop maa aabenbare sig som en dybere Afhængighed af de økonomiske Forhold, altsaa i større Beregnelighed; at altsaa her selve Frihedens Virken maa vise sig som social Nødvendighed. Saaledes er det da fuldtud forstaaeligt, hvorledes en Samfundets Lovmæssighed her kan træde frem og det kan endogsaa hævdes og bevises, at jo mere sandt udviklet et Samfund er, og desto mere udviklede og fornuftige og frie Menneskene ere, desto stærkere maa Lovmæssigheden vise sig i deres Handlinger. Frihed og Nødvendighed staa ikke som Modsetninger: jo sandere Friheden er, desto klarere træder Nødvendigheden frem i Samfundet. Derfor har Lovmæssigheden i de sociale Fænomener hin dragende Skjønhed: den er Udtrykket for et farverigt Samspil af Frihed og

Nødvendighed, og derfor ikke af fysisk, men af social Natur.

Der staar tilbage at tyde den store Regelmæssighed i Kombinationerne (Civilstand, Alder). I Ægtefællernes Aldersforhold, i de Viedes Alderskombinationer, i de enkelte Aldersklassers Ægteskabsfrekvens, selv indtil temmelig extreme Forhold, (som hvor ganske unge Mænd gifte sig med Kvinder paa over 70 Aar), ligesom ogsaa i Civilstandskombinationerne finde vi fra Aar til Aar næsten de samme Tal. Afbigselserne fra Fem-Aar til Fem-Aar udgjør i Almindelighed kun 1 à 2 pCt. ved de større, fra 5—9 pCt. ved de mindre Tal. Frekvensen viste sig som lovbestemt afhængig af flere Faktorer, fysiske, social-økonomiske osv.; Kombinationerne ere langt mindre følsomme, synes ene at være afhængige af ganske ejendommelige bestemte Aarsager. De social-økonomiske Forhold vise vel deres Indflydelse paa den Maade, at i daarlige Tider, især naar de vare lidt længere, vil Gjennemsnits-Vielsesalderen (for Frankrig 30,17 Aar for Mænd, 26,07 Aar for Kvinder, ved første Ægteskab for Md. 28,4, for Kv. 25,3, for England resp. 28,01 og 24,42, ved første Ægteskab 26 og 24,7, for Danmark efter Skjøn resp. 31,5 og 28,5, ved første Ægteskab 26 og 23,1, altsaa en hel Del større end det vel i Almindelighed antages), forhøjes lidt; og endvidere, at i daarlige Tider er Chancen for, at en ældre Mand kan hjemføre som Brud en yngre Kvinde noget større, ligesom en Enkemand da har større Sandsynlighed for at vinde en Jomfru, medens hun i gode Tider synes at ville foretrække en Ungkarl*). Men Swing-

*) Moralstatistiken gjør her visse psykologiske Indblik mulig. Driften er Menneskets Drift, i selve Driften indgaar en hel Række, ogsaa logiske, Faktorer; den erotiske Drift er overhovedet en overordenlig

ningerne ere overhovedet ikke betydelige, og større ved første Ægteskab end ved 2det og 3dje, hvad dels tyder hen paa disses mindre Afhængighed af socialøkonomiske Forhold, dels hen paa, at Fornuften her spiller en særegen Rolle; og jo større Fornuft, desto mere Lovmæssighed. At Manden i Gjennemsnit er fra 2—4 Aar ældre end Kvinden er let forklarlig. At han, der modnes senere og først i en senere Alder naar borgerlig Selvstændighed, vælger en yngre Kvinde, er i Naturens Orden; hvad der her maa forbavse er, at Forskjellen i Alderen ikke er større end den er, altsaa et Udtryk for, at det er noget Andet end det naturlige Forhold mellem Kjønne, noget Andet end Kvindens Ungdomsblomst, der bestemmer Valget af en Ægtefælle.

Hvad er nu Grunden til denne forunderlige Konstans?

1. Her er overordenlig ringe Plads for Valgfriheden. Det samme var jo imidlertid ogsaa Tilfældet med Dødeligheden, der dog var mere variabel end Ægteskabsfrekvensen. Men 2: Ægteskabskombinationerne ere grundede i social-psykologiske, race-psykologiske og individuelt-psykologiske Faktorer, der ere meget afhængige af Nationalkarakteren og af noget ubestemt og lidet variabelt i den menneskelige Natur, derimod meget lidt, som Dødeligheden, afhængig af forbigaaende fysiske og økonomiske Forhold. Det er her indre-psykologiske og meget lidt ydre Indflydelser, der gjøre sig gjældende. Den sædelige Valgfrihed laa i, at Mennesket, naar en Viljesstræben var sat i Bevægelse, kunde forstærke sit ideelle Væsens Stræben,

sammensat Størrelse. Thi vi ville ikke beskyldte hin yngre Kvinde for at elske sin ældre Mand eller sin Enkemand mindre end om hun havde faaet en yngre Mand eller en Ungkarl.

medens den enkelte Handling var et nødvendigt Udslag af hans oprindelige og ved hin Frihedsstræben erhvervede Karakter og de ydre fysiske, historiske og sociale Betingelser. Idet Indgaaelse eller Ikke-Indgaaelse af Ægteskab nu gennem Ansvarret stiller Mennesket en sædelig Opgave, kan Valgfriheden indirekte faa Betydning, og den viser sig jo ogsaa slaaende i det Hensyn, som det sædeligt-udviklede Menneske tager til sine økonomiske Forhold osv. Men med Hensyn til Kombinationerne faar sædelig Valgfrihed overordenlig ringe Betydning. Naar undtages blandede Ægteskaber, Ægteskab mellem Folk af forskellig Religion eller Konfession, og saadanne rent abnorme Forhold, som hvor en ung Mand gifter sig med en gammel Kvinde, der ikke længere kan opfylde Naturens sidste Bestemmelse: at føde, — Forhold, der ogsaa udvise stærkere Svingninger*), — saa er det jo sædeligt ligegyldigt, om jeg gifter mig med en ældre eller yngre Kvinde, med en Jomfru eller med en Enke. Her beror Alt paa Samfundets, overordenlig langsomt modificerlige, Sæder og paa social-psykologiske og individuelt-psykologiske Natur-Forhold, der maa holde sig konstant fra Aar til Aar, thi den nye Slægts menneskelige Natur-Struktur, sjælelige Natur-Bygning, maa svare til den gamles: Nedarvingens fysiske og Opdragelsens aandelige Overførelses-Lov nødvendiggjør dette. (Ogsaa her kan

*) Hvorledes aandelige Strømninger udøve en mærkbar Indflydelse paa Ægteskabets Bevægelse, viser de blandede Ægteskaber. I Sachsen steg disses Tal ganske jevnt fra 1843—49. I 1841—42 viste der sig en Formindskelse under Indflydelse af Kirkestridighederne om blandede Ægteskaber, i 1847 en Forøgelse med den kirkelig-politiske Reformbevægelse. (Oettingen). Der er her Elementer til en Maalestok for Folkets religiøse Sands.

Moralstatistiken tjene til Verifikation af Psykologien, som naar man ved Sammenligning af Civilstands-Kombinationerne hos Sydens og Nordens Folk faar en Bekræftelse for den Formodning, at Sydens Folk som mere umiddelbart-sanselige tillægge Jomfrueligheden en større Betydning end Nordens Folk.) Og naar nu de af de social-økonomiske Forhold mindre afhængige sociale Sædvane- og Sædeligheds-Anskuelser holde sig konstant fra Aar til Aar og Menneskenaturen i dens sjælelige Struktur ligeledes, saa er det ikke blot naturligt men nødvendigt, at der i Resultatet som Helhed maa vise sig en særegen Lovmæssighed, og at Regelmæssigheden i Kombinationerne er langt større end i Frekvensen. —

V.

Vi finde en lignende Regelmæssighed i Kriminalstatistiken med Hensyn til Forbrydelsernes Tal og Art og en lignende Rhythmus i selve Svingningerne: det er i Nødaar Elendighedens Fortvivlelse, der bringer Antallet af Forbrydelser mod Ejendommen til at stige, og det er i gode Aar Velværets Forøgelse af Brutaliteten hos den Del af Samfundets Medlemmer, der ikke kan beherske sine Lidenskaber og bruger sine overflødige Indtægter til Drik osv., der medfører en Forøgelse af Forbrydelser mod Personen. Og ogsaa denne Del af Menneskeheden udviser en vis Konstans, fordi et Samfunds moralsk-intellektuelle Status i Almindelighed kun langsomt forandres: det maa erindres, at mere end de Enkeltes Frihedsstræben vejer de nedarvede Resultater af talløse tidligere Slægters Friheds-sætten gennem Civilisationens Udvikling. Men som Helhed maa man lægge Mærke til, at Regelmæssigheden her

er langt mindre end ved Ægteskabet; — her, hvor Driftens og Lidenskabens Sprog tales, er Regelmæssigheden mindre end, hvor Fornuften taler. Jo mere Fornuft og sand sædelig Frihed, der er i et Samfund, desto mere Lovmæssighed. Her skulle vi ikke gaa nærmere ind paa dette saa lidt som paa den overordenlige konstante men i sin funktionære Afhængighed saa lidt gennemskuede Selvmordsstatistik. Vor Analyse har forhaabentlig været indtrængende nok til at frembringe et stærkt Indtryk af, at Samfundet er et stort lovbevæget Hele, der virkeliggjør sin beundringsværdige Lovmæssighed ogsaa gennem den frie Vilje: en dybtforgrenet Enhed af Frihed og Nødvendighed. Det forekommer os, at den sociale Lovmæssighed under Forudsætning af et saaledes konstrueret Frihedsbegreb, der ikke staar i Strid med nogen psykologisk eller ethisk Kjendsgjerning, er i Stand til at forklare mangfoldige af dem og sikkert, efterhaanden som Viljens Psykologi bliver mere bearbejdet, vil forklare dem fyldigere og fyldigere, — fuldstændig lader sig forklare og bedre under Forudsætning af Friheden end uden den. Og jeg vil tilføje: som jeg er overbevist om, at Menneskeheden aldrig vil eller kan opgive Friheden, saaledes tror jeg ikke, at noget andet Frihedsbegreb vil kunne forklare saa meget som det af mig opstillede. —

Lovmæssigheden i de sociale Fænomener, der viser os, at Samfundet er et stort Legeme, kunde ved første Øjekast lede til det Resultat, at Samfundet som Helhed var et med en vis Frihed sig udviklende organisk Hele, hvis enkelte Celler vare ufri, at det var Samfundet, ikke den Enkelte, der handlede. Jeg siger «med en vis Frihed», thi Samfundet kunde jo indvirke paa Resultatet ved

at indvirke paa Forudsætningerne, f. Ex. gennem Lovgivningen. Men som hin Indvirkning dog maa udgaa fra enkelte Individuers Initiativ, saaledes maa det naturligvis være de Enkelte, der ere fri. Netop gennem det fornuftige Overlæg, i hvilken min frie Forsterken af mit ideelle Væsen ogsaa er en Faktor, kommer Samfundet som Helhed til at virke i den Enkelte, og Samfundets Lovmæssighed virkeliggjøres gennem den Enkeltes nødvendig-frie Bevægelse. De sociale Love ere Love, men af anden Art end de fysiske, — ikke rene Friheds- eller Aands-Love i abstrakt Modsætning til Naturlovene, men højere organiske Love, i hvilke Friheden har været medbestemmende. — Og kan der tænkes noget mere Farverigt og Interessant? Vi høre paa Digteren, og han indvier os i Kjærlighedsdramaets Romantik: Alt er her Kæmpen og Liden, Alt i uendelig Bølgegang; vi erindre eller staa midt i vor Ungdoms rige Drømme; vi mindes søvnløse Nætter, vor Sjæls uendelige Betagethed af en Kvindes Øje eller af den fine Æther omkring en Kvindes Legeme, Alt er Strid og Uorden og Bølgegang. Vi se paa Moralstatistiken og i det store Hele er Alt Orden og Lovmæssighed og den sociale Organismes ophøjede Ro. Og ubevidst for os selv var det vor Kæmpen og Liden, der frembragte dette mærkelige Resultat. Ja, det endnu Besynderligere finder Sted: i samme Grad som vi arbejde os frem til sand sædelig Frihed, i samme Grad faar det Samfund, i hvilket vi leve, Nødvendighedens Præg.

Saa kan det Forunderlige ske, at Faderen tvivler om sin egen Existens, fordi han har faaet en Søn, der ved

første Øjekast ikke synes at ligne ham, skjønt han indeholder Ben af hans Ben og Kjød af hans Kjød. Det var menneskeligt i sligt Fald at tvivle om sin Existens som Fader, men ved Synet af Sønnen at tvivle om sin Existens overhovedet, — det hører ind under «det Vidunderlige». —

V
kg
paa
opf
Gar
Hs.
dra
Vex
Lan
Just
slaa
Rig
om,
bejd
Sver
Dan
arte
Ved
lede
man

Vexelloven.

«Vexellov for Danmark», der under 7. Maj 1880 har faaet kgl. Stadfæstelse, betegner et saa betydeligt Fremskridt paa det økonomiske Lovgivningsomraade, at vi føle os opfordrede til at notere, hvori det Ny adskiller sig fra det Gamle. Og dette kunne vi bedst gjøre, idet vi gjengive Hs. Exc. Justitsministerens meget instruktive Foredrag ved Lovforslagets Fremsættelse i Landstinget.

Til Vexelloven slutter sig Loven om Vexelsager og Vexelprotester af 28. Maj 1880. Ved Fremsættelsen i Landstinget (d. 12. Jan. d. A.) af Lovforslagene bemærkede Justitsminister Nellesmann:

«... Initiativet til den Foranstaltning, som her foreslaas, er udgaaet fra Sverig, idet nemlig den svenske Rigsdag under 9. Maj 1879 androg hos Kongen af Sverig om, at han vilde lade nedsætte en Kommission til Udarbejdelse af en fuldstændig Handelslovbog for Kongeriget Sverig og samtidig dermed sætte sig i Forbindelse med Danmark og Norge for saavidt mulig at opnaa en ensartet Affattelse af denne Handelslovbog i alle tre Riger. Ved de Overvejelser, som den svenske Regering anstillede over dette fra Rigsdagen indkomne Forslag, kom man imidlertid til det Resultat, at det vilde være hen-

sigtsmæssigere at fremtage enkelte af de Emner, der henhørte under Handelslovbogen, og forsøge paa at fremme dem først, idet nemlig Tilvejebringelsen af en fuldstændig Handelslovbog var et saa omfattende Arbejde, hvortil der findes saa faa Materialier i Sverig ligesom ogsaa i de to andre Riger — mest i Danmark forøvrigt —, at det vilde vare meget længe, inden Sagen kunde føres til Ende, og at altsaa den praktiske Virkning af den svenske Rigsdags Motion vilde komme til at lade meget længe vente paa sig. Som Følge deraf blev den svenske Justitsminister under 23. Oktober 1876 bemyndiget til at søge tilvejebragt en Overenskomst med eller i alt Fald søge tilvejebragt Samraad med de to andre Riger om Tilvejebringelsen af et Udkast til en Vexellov, som kunde blive ensartet for de tre Riger. I Henhold til denne Bemyndigelse satte han sig derefter i Forbindelse med de to andre Rigers Regeringer og altsaa ogsaa med den danske Regering, og under de Forhandlinger, der da fandt Sted angaaende Maaden, hvorpaa man skulde skride til Iværksættelsen af dette Foretagende, blev det navnlig fra dansk Side tilraadet, at man til Grund for det vordende Arbejde skulde lægge den tyske Vexellov, dels fordi denne Lov maa siges at være det nyeste og fuldkomneste Arbejde i denne Retning, som har mest Udsigt til at vinde Terræn i det øvrige Europa udenfor Tyskland, og dels fordi det tillige for Danmark — og vistnok ogsaa for Sverig og Norge — havde sin særegne Interesse at være i Overensstemmelse med Vexellovgivningen i dets sydlige Naboland, med hvilket vi staa i saa mange Forbindelser af denne Art. Denne Tanke blev akcepteret fra de andre Regeringers Side, og som Følge deraf skred man til at udnævne en Vexelkomité i

hvert af de 3 Lande, idet hver af disse Vexelkomiteer blev bemyndiget til at sætte sig i Forbindelse med de to andre til fælles Samarbejde. — Disse Vexelkomiteer, som for hvert af Rigerne bestode af 3 Mænd, 2 retskyndige og en handelskyndig, traadte derefter sammen første Gang i Stockholm i Februar og Marts Maaned 1877, og der blev udarbejdet et foreløbigt Udkast til en Vexellovstext. Derefter fandt det næste Møde Sted her i Kjøbenhavn i Oktober og December Maaned s. A., og paa dette blev Vexellovens Text endelig vedtagen af Kommissionen, men Motivernes Udarbejdelse blev foretaget bag efter, navnlig af en af de norske Komitterede, og senere godkjendt af de tre Komiteers Formænd. Som en Følge altsaa af dette bagefter følgende temmelig betydelige Arbejde blev Vexelkommissionens Forslag med Motiver først afleveret til Regeringerne den 24. Juni 1878. Dette Udkast kunde imidlertid ikke strax forelægges som Lovforslag, fordi der efter den svenske Forfatning stod endnu et Skridt tilbage at foretage for dette Lands Vedkommende, idet det nemlig ifølge den svenske Regeringsforms § 87 er nødvendigt, at Lovforslag af den Art forelægges til Betænkning for Sverigs Højesteret og derefter i sin Tid forelægges for den svenske Rigsdag, ledsaget af denne Højesterets Betænkning til Efterretning for Rigsdagen. Dette Skridt maatte altsaa gjøres af den svenske Regering, og den indhentede altsaa Højesterets Betænkning. Efterat den svenske Højesterets Betænkning var indhentet, var det dernæst den svenske Justitsministers Sag at overveje, i hvilket Omfang han vilde følge Højesteret, hvilke Ændringsforslag han som en Følge af Højesterets Betænkning vilde stille overfor de to andre Riger. Dette skete ogsaa, og under 19. Avgust 1879 tilstilledes der fra svensk

Side de to andre Regeringer Oplysning om, hvilke Ændringer man fra svensk Side maatte ønske gjorte i det af Kommissionen udarbejdede Udkast af 24de Juni 1878. Disse Ændringsforslag bleve paany drøftede af den danske og norske Kommission i Forbindelse med svenske Delegerede paa et Møde, som fandt Sted i Kristiania i September Maaned forrige Aar, og man kom da fra alle Sider til Enighed om det modificerede Forslag, som jeg herved tillader mig at forelægge den danske Rigsdag i den dansk-norske Text.

Hvad selve Vexellovforslagets Indhold angaar, er det, som bemærket, udarbejdet væsenligt paa Grundlag af den almindelige tyske Vexellov, men dog ikke saaledes at forstaa, at denne i Et og Alt slavisk er efterlignet, thi der er endog ikke saa faa Punkter, hvor man er fravegen den tyske Vexellov og har gjort fra den forskjellige Forslag. De Herrer ville i Kommissionsbetænkningens Indledning, Spalte XIV, finde en nærmere Redegjørelse for, hvori Kommissionens Forslag adskiller sig fra den tyske Vexellov. Det vil ses, at det navnlig er paa Punkter, hvor den almindelige Anskuelse i Handelsverdenen og blandt Juristerne allerede har fjernet sig noget fra den tyske Vexellov og har forlangt en anden og mere hensigtsmæssig Regel, et Forlangende, der blandt Andet har faaet et ydre Udtryk ved Resolutioner, vedtagne paa to Møder i Bremen og Antwerpen i 1876 og 1877 af den saakaldte Association for the reform and codification of the law of nations. . . .

De Afgivelser fra den nugældende Lovgivning, som jeg vil henlede Opmærksomheden paa som de vigtigste, ere følgende:

Ved Lovforslaget er det overladt Parterne ganske frit

at bestemme Vexlens Løbetid, og der foreslaas saaledes en Forandring foretagen i den ældre Regel herom i Forordningen af 18. Maj 1825 § 9, hvor der findes opstillet visse legale Begrænsninger i saa Henseende. Dernæst er i Lovforslaget enhver Fordring paa det, man i Vexelsproget plejer at kalde *distantia loci*, opgivet, det vil sige, man foreslaar aldeles at ophæve den Bestemmelse i Frd. 18. Maj 1825, at en trasseret Vexel skal lyde paa Betaling paa et andet Sted end, hvor den udstedes. Endvidere gaar Forslaget ud paa at tillade at trække paa sig selv, hvilket er forbudt i Frd. 18. Maj 1825. Begge disse Ting, baade Fordringen om *distantia loci* og Forbudet mod at trække paa sig selv, have vistnok allerede længe hertilands været betragtede som unaturlige og urimelige Indskrænkninger i den almindelige Frihed til at forme Vexelforholdet saaledes, som Enhvers Interesse medfører det. I én Retning, men ganske vist mere formelt end reelt, gjør det nye Forslag en Indskrænkning i den hidtil bestaaende Frihed til at give Forholdet den Skikkelse, man ønsker, idet nemlig Forslaget i Overensstemmelse med, hvad der næsten allevegne i Verden er Tilfældet, forbyder at udstede Vexler, lydende paa Ihændehaveren, men derimod tillader det ligesom hidtil at endossere en Vexel til Ihændehaveren, ad hvilken Vej altsaa den praktiske Nytte af Ihændehavervexler vil kunne naas for dem, der ønske at benytte saadanne. Dernæst ophæver Lovforslaget al Nødvendighed af den saakaldte Valutaerklæring, saavel ved Vexlens Udstedelse overfor Remittenten som ved Endossement overfor Endossenten, og gjør saaledes en Forandring i de bestaaende Regler herom, navnlig i Frdn. 18. Maj 1825 § 12, hvorefter saadanne Valutaerklæringer fordres og Manglen af dem tillægges visse for Vedkom-

mende skadelige Virkninger. Dernæst gjør Forslaget en ikke uvæsenlig Forandring i de bestaaende Retsregler angaaende Forpligtelsen til at forevise Vexlen til Accept. Som bekjendt er det Regel i den nu gjældende Ret, at enhver Vexel nødvendigvis skal forevises til Accept undtagen a vista Vexler, altsaa alle «efter Sigt» Vexler saavel som alle Datovexler. Heri gjør Lovforslaget den Forandring, at en Forpligtelse til at forevise til Accept kun bibeholdes med Hensyn til «efter Sigt» Vexler, i hvilket Tilfælde Forevisningen til Accept er nødvendig, for at derigjennem Vexlens Forfaldstid kan bestemmes, og dernæst bibeholdes Forpligtelsen til at forevise til Accept ved Datovexler, der ere domicillerede til Betaling et andet Sted end, hvor Trassaten bor, og uden at der er opgivet nogen Anden paa det Sted, ved hvem Betaling skal ske, et Tilfælde, hvori det er naturligt, at Forevisning til Accept er paabudt, da det ellers under en modsat Forudsætning vil kunne forudses, at Vexlen ikke vil blive honoreret paa dette Sted, og hele Forholdet altsaa fra Begyndelsen af vil være beregnet paa en tom, i Forvejen virkningsløs Protests Optagelse. Derimod er det paatænkt iøvrigt at ophæve Forpligtelsen til at præsentere til Accept ved Datovexler af den Grund, at det vistnok maa siges at være en ganske unødvendig Formalitet. Ved Datovexler, hvor Vexlens Forfaldstid altsaa er fuldstændig bestemt ved selve Vexlens Indhold, ganske uden Hensyn til Accept, og hvor Vexlen lyder til Betaling paa Trassatens Bopæl eller, hvis den er domicilieret paa et andet Sted, til en Mand, som er bosiddende der og nævnt i Vexlen, der maa vistnok Forevisning til Accept siges at være en unødvendig Formalitet. Derfor har det nye Forslag i Overensstemmelse med, hvad der ogsaa er Tilfældet i den

tyske Lov og forøvrigt ogsaa i den svenske Vexellov, op-
hævet Forpligtelsen til at præsentere til Accept udenfor
disse to Tilfælde, som jeg nærmere angav. Dernæst er
der en anden Ejendommelighed ved det nye Forslag, som
fortjener at nævnes der, og det er den, at det aabner
Adgang til Sikkerheds-Regres foruden den i Lovgivningen
hidtil bestaaende Betalings-Regres i Tilfælde af manglende
Accept. Som bekjendt gaar den hidtil bestaaende Lov-
givning ud paa, at naar Accepten negtes og Vexlen bliver
protesteret de non acceptatione, har Vedkommende Ret
til strax at forlange Vexlen betalt, men hans Ret er ogsaa
hermed udtømt. Det Vexellovforslag, som her forelægges,
gaar derimod ud paa ved Siden deraf tillige at bestemme,
at han ogsaa, om han vil, har Lov til at vælge at for-
lange Sikkerhed, en Ret, det saa kan overlades ham at
udøve, selv om han ikke har Vexlen ihænde, uden hvilket
han naturligvis ikke kan forlange Betaling, naar han kun
er i Besiddelse af Vexelprotesten. Endvidere er det lige-
ledes i Lovforslaget foreslaaet, at i Tilfælde af ubetryg-
gende Accept skal vedkommende Vexelejers Ret være
indskrænket til at forlange Sikkerhed, og forsaavidt er
den hidtil bestaaende Rets Regler foreslaaede forandrede,
idet disse gaa ud paa, at han kan fordre Betaling. Altsaa,
naar Acceptanten gaar fallit eller standser sine Betalinger
eller det ved Exekutionsforretning hos ham fremgaar, at
han er insolvent, gaar efter Lovforslaget Vexelejerens Ret
ud paa først og fremmest at forlange Sikkerhedsstillelse
hos Acceptanten, saa at han, naar den ikke stilles —
hvad den i de fleste Tilfælde ikke bliver, da det forud-
sættes, at Acceptanten er insolvent —, kan vende sig til
de andre Vexelforpligtede med Fordring paa Sikkerheds-
stillelse. Dernæst gaar Forslaget ud paa at afskaffe Løbe-

dage. Ved alle Arter af Vexler er der i den bestaaende Lovgivning indrømmet 8 Løbedage undtagen ved à vista Vexler, hvor der er indrømmet en Betalingsfrist af 24 Timer. Disse Løbedage og denne Betalingsfrist er imidlertid Noget, som ikke kjendes idetmindste i de fleste andre Vexellovgivninger, og navnlig ere de ophævede baade i den tyske og i den svenske Lov. De maa ogsaa siges at være lidet i Overensstemmelse med Vexeltrafikens nuværende Trang. Lovforslaget gaar derfor ud paa, at Vexlen skal betales strax, naar den som Vexlens Forfaldstid bestemte Termin er kommen. Dernæst gaar Lovforslaget ud paa at foretage en ikke uvigtig Forandring i Henseende til den Notifikationspligt, der paahviler Vexelejeren eller den, der har Vexlen til Præsentation, naar der negtes enten Accept eller Betaling. I den bestaaende Lovgivning paahviler der Vedkommende en meget streng Notifikationspligt i den Henseende, idet han er forpligtet til at underrette Enhver, som han vil gøre Vexelregres gjældende imod, om det Passerede inden en meget kort Frist og det med den Følge, at, dersom han undlader det, taber han Vexleret overfor den, han undlader det imod. Denne Notifikationspligt foreslaas forandret i Overensstemmelse med den tyske Lovgivning derhen, at det kun paahviler Vedkommende at underrette sin nærmeste Formand paa Vexlen om det Stedfundne, og det endda kun, forsaavidt der ved den nærmeste Formands Navn er anført hans Adresse —, ellers ikke —, og dernæst, at Forsømmelsen med at give en saadan Underretning ikke ubetinget skal medføre, at Vexleretten fortabes, men kun have til Følge, at Vedkommende bliver forpligtet til at yde Skadeserstatning, forsaavidt den Paagjældende kan siges at have lidt noget Tab derved, at det er blevet undladt at meddele ham, at

Vexlen er protesteret de non acceptione eller de non solutione. Dernæst gaar Lovforslaget ud paa at nedsætte Vexelrenten til 6 pCt. istedetfor at den efter den bestaaende Lovgivning er 12 pCt. pro anno i de første 6 Maaneder, ligesom der ogsaa gives nogle andre nærmere Regler om Provisionen, Regler, hvorefter der vel kan regnes Provision paa flere Hænder, naar Vexlen gaar tilbage fra den ene Endossent til den anden, altsaa tilstede Enhver af de Paa-gjældende at beregne Provision, men dog paa den anden Side fastsætte en bestemt Grænse, nemlig 2 pCt. af Vexelsummen, for at Beløbet ikke skal løbe op i det Uendelige i de Tilfælde, hvor Vexlen er gaaet mellem mange Hænder og saaledes har returneret fra Plads til Plads. Dernæst indeholdes der i Lovforslaget en Bestemmelse om, at man, naar en Vexel er bortkommen, skal være berettiget til, saasnart Mortifikationsstevning er udtagen, mod Sikkerhedsstillelse at forlange af Acceptanten, at han skal betale Vexlen paa Forfaldsdagen, eller, for saavidt den ikke er accepteret, af Trassenten, at han skal udstede en ny Vexel. Efter den bestaaende Lovgivning kan det ikke antages, at man er berettiget dertil, før der er faldet Mortifikationsdom, Noget, som efter den gjældende Proces-lovgivning medtager saa lang Tid, at Vexlen i Reglen forinden vil være expiteret. Derfor gaar Lovforslaget ud paa, at man, saa snart Mortifikationsstevning er udtagen, skal være berettiget til at forlange af Trassenten, at han skal udstede nyt Vexelbrev, og af Acceptanten, at han til Forfaldstiden skal betale, dog at man stiller antagelig Sikkerhed mod Følgerne af, at den bortkomne Vexel alligevel skulde komme tilstede. Ligeledes gaar Forslaget ogsaa ud paa, at man i Tilfælde af, at Vexlen er gaaet tabt, kan bevare Vexelretten ved at optage en foreløbig

Protest. Endelig skal jeg nævne som et Punkt endnu, hvor Lovforslaget vil gøre en ikke uvæsenlig, men vistnok hensigtssvarende Forandring i de bestaaende Regler, Forskrifterne om Vexlers Præskription. Den nu bestaaende Lovgivning foreskriver en Præskriptionsfrist af 5 Aar, som maa antages at gjælde overfor alle Vexelforpligtede uden Forskjel. Dette er imidlertid uhensigtsmæssigt, idet denne Frist er for lang i det Hele. Men det er dernæst i den nugældende Lovgivning ganske overset, at der bør gjøres en ikke uvæsenlig Forskjel i Præskriptionstidens Længde overfor de forskellige Arter af Vexelforpligtede. Lovforslaget gaar saaledes ud paa, at overfor Acceptanten præskriberes Vexlen med 3 Aar, men derimod overfor Endossenterne og Trassenten med meget kortere Frist, nemlig i Reglen med 6 Maaneder, en Regel, der ogsaa i og for sig er billig, da disse Mænd ikke bør være i Uvisshed i nogen meget lang Tid om, hvorvidt man vil holde sig til dem eller ikke. 6 Maaneder maa i den Henseende anses for at være en fuldkommen tilstrækkelig Tid. — Disse Punkter, som jeg her har anført, ere de væsenligste, hvori Lovforslaget . . . vil komme til at gøre Forandringer i den hidtil bestaaende Lovgivning her i Landet.»

Om Grunden til, at der ved Siden af Vexel-Lovforslaget fremsattes et særligt Forslag til Lov om Vexelsager og Vexelprotester, bemærkede Justitsministeren bl. A.:

«Aarsagen hertil er den, at disse Dele af den hidtil gjældende Ret, nemlig Forskrifterne om Vexelprocessen, det vil sige om de Ejendommeligheder ved Procesmaaden,

som man plejer med ét Ord at betegne som Vexelprocessen saavel som den formelle Fremgangsmaade ved Protesters Optagelse, ere Ting, der hænge saaledes sammen med Processen eller i det Hele Retsorganisationen i de tre Lande, at det ikke paa dette Punkt er muligt at komme til en fuldstændig Overensstemmelse, og der er navnlig mellem Sverig paa den ene Side og Danmark og Norge paa den anden Side en saa betydelig Forskjel i Henseende til Procesmaaden, at det ikke vil være muligt i den Henseende at foreslaa ganske ensartede Forskrifter i alle tre Lande. Som Følge deraf ere disse Ting af Kommissionen holdte udenfor den egenlige Vexellov, og det er overladt til enhver især af de tre Regeringer angaaende disse to Emner, Vexelprocessen og Vexelprotesterne, at fremkomme med særlige Lovforslag, i Henseende til hvilke man ikke er bunden til den strenge Overensstemmelse i Et og Alt, som maa iagttages med Hensyn til Vexelloven, ifald overhovedet Foretagendet skal lykkes. . . . Ved første Øjekast kunde man maaske synes, at man ganske kunde spare sig dette Lovforslag og indskrænke sig til simpelthen at opretholde Bestemmelserne i §§ 30—31 og 67—72 i Frdn. af 18. Maj 1825. Dette vil imidlertid ikke være muligt og i hvert Tilfælde ikke hensigtsmæssigt, thi den nye Vexellov medfører ligefrem visse Forandringer i Vexelprocessen, og dertil kommer endvidere den Omstændighed, at vor hidtil gjældende Ret i disse Punkter ogsaa trænger til Tydeliggjørelse og Fuldstændiggjørelse paa enkelte Gebeter. . . . Og naar begge disse to Lovforslag maatte blive vedtagne, vil Følgen jo være — og det er ogsaa en af Grundene, hvorfor den anden Lov forelægges — at hele den Vexelret, der her-

efter skal gjælde, er indeholdt i disse to Lovforslag, saaledes at der samtidig med, at disse sættes i Kraft, kan foretages en fuldstændig Ophævelse af alle de ældre Bestemmelser i saa Henseende, saa at man for Fremtiden ved disse Sagers Behandling kun behøver at holde sig til og se efter i disse to Lovforslag, der altsaa maa betragtes som supplerende hinanden paa dette Gebet.»

Dr.

To

ma

Kje

ven

Det

ren

ove

po

ses

Evr

Uni

ikk

Mer

var

poli

end

forslag,
i Kraft,
e ældre
Frem-
t holde
aa maa
bet.»

Amerika.

III.

Et Bidrag til de nordamerikanske Fristaters Toldhistorie.

Dr. E. J. James: Studien über den amerikanischen Zolltarif, seine
Entwicklung und seinen Einfluss auf die Volkswirtschaft.
Jena, 1877. (80 S.)

Toldspørgsmaalet har — i alt Fald næst Slavespørgsmaalet — været Amerikas vigtigste Spørgsmaal. Et nøje Kjendskab til det i dets forskjellige Retninger er nødvendigt for Forstaaelsen af de Forenede Staters Historie. Det er saa langt fra, at det er blevet opfattet som et rent økonomisk Spørgsmaal, at det tværtimod i en overvejende Grad er blevet betragtet og behandlet som et politisk Spørgsmaal. Det var Nordstaternes Beskyttelsespolitik — paastaa endog Mange, baade i Amerika og Evropa —, der i 1861 fik Sydstaterne til at skille sig fra Unionen! Denne Paastand er ikke berettiget; det var ikke Toldpolitiken, der fremkaldte den store Borgerkrig. Men ubestrideligt er det, at Toldspørgsmaalet i Amerika var nøje sammenviklet med Slavespørgsmaalet og flere politiske Spørgsmaal; og det lader sig ikke benegte, at endnu i 1860, altsaa umiddelbart før Borgerkrigens Ud-

brud, manøvrerede Nordstaternes Republikanere med Tarifspørgsmaalet som med et politisk Spørgsmaal, og søgte at vinde Pennsylvania for Unionen ved at give denne Stat Løfte om en Beskyttelsespolitik. Dette er kun ét af mange Exempler paa, hvorledes Toldsagen er bleven brugt ikke i økonomiske men i «højere Formaals» Tjeneste.

Den, der interesserer sig for de amerikanske Fristaters Udvikling, maa altsaa nøje granske det amerikanske Toldspørgsmaal. Den, hvis Interesser ikke række ud over Europas Grænser, kan ogsaa have Opfordring til at fæste sit Blik paa den amerikanske Toldtarifs Udvikling og Virkninger.

Faktisk har man ogsaa fra begge de modstaaende Lejre — fra Frihandelsmændenes og fra Beskyttelsesmændenes — vist Nordamerikas Toldforhold en næsten udsøgt Opmærksomhed. — Se, hvilket Opsving Amerikas Industri og Landbrug har taget! — udbryde Beskyttelsesmændene —; det er den stærke Beskyttelse, der er Grunden hertil; naturligvis! hvor ellers skulde Grunden ligge? — Ja, Opsvinget har — svare Frihandelsmændene — vel været stort i den sidste Snes Aar, trods Beskyttelsen; men det var dog endnu stærkere i Frihandelsperioden før 1861.

Stik imod hverandre staa Paastandene. Men Noget ere de to fjendlige Partier dog enige om: de ere enige om at tage de amerikanske Erfaringer til Indtægt for deres respektive Anskuelser; og de ere enige om at tale om disse Erfaringer, som om de vidste mere end i det Højeste halv Besked om dem. Thi det er det Mærkelige: man interesserer sig for de amerikanske Toldforhold og Beskyttelses-Erfaringer, — og dog er der Ingen, der har paataget sig ordenligt at undersøge dem og give Offen-

ligheden en fuldstændig Fremstilling af dem. Dr. James' Arbejde, der saaledes ganske har savnet videnskabelige Forarbejder, er et lille Bidrag, eller rettere Begyndelsen af et Bidrag til at udfylde dette Hul. —

Amerikas første Tariflov, indbragt af Madison, er af 1789. Den indledes med følgende karakteristiske Ord: «Da det er nødvendigt at paalægge Told for at skaffe Regeringen en fast Støtte, for at kunne betale de Forenede Staters Gjæld, og for at beskytte og fremme Landets Industri» o. s. v. Det politiske og finansielle Moment stod altsaa i Spidsen; Beskyttelsesformaalet var kun et sekundært. — Allerede det følgende Aar, 1790, blev, paa Forslag af Alexander Hamilton, dengang *Secretary of the Treasury*, vedtaget en ny Toldlov, der indførte en lidt stærkere Beskyttelse. — Det næste Aar, 1791, aflagde Hamilton Beretning om Industriens Tilstand, og angav de Midler, hvorved den efter hans Mening bedst kunde fremmes. Det var Beskyttelsessystemet, han førte Ordet for.

I 1792 en ny Toldlov; temmelig stærk Beskyttelse; paa de fleste Varer en Værditold paa 10 pCt.; nogle endel lavere; andre endel højere, indtil 40 pCt. Toldloven forandrede i de følgende Aar uafsladeligt. I 1812 forhøjedes Tolden med det Dobbelte. Under Virkningerne af denne Told og af de politiske Forhold i Evropa i Begyndelsen af Aarhundredet udviklede der sig i Amerika en feberagtig Industrivirksomhed. Fabrikantinteresserne forlangte endnu mere Told, skjønt Landet i det Hele var derimod. Resultatet blev Tarifloven af 1816.

Paa denne Tid blev Tarifspørgsmaalet omdannet til et egenligt politisk Spørgsmaal, og fra nu af antager det

stedse mere en politisk Farve. Tidligere havde man dog tildels argumenteret med Grunde hentede i Nationaløkonomien; nu afgjøres Alt fra det politiske Partistandpunkt. Følgen var, at begge de modstaaende Anskuelser lod sig drive til Yderligheder: det ene Parti satte 1828 «the tariff of abominations» igjennem; — det andet truede, i 1832, med at sprænge Unionen.

Inden Loven af 1828 er der dog endnu en vigtig Toldlov at nævne. Tolden af 1816 var oprindeligt blevet opfattet som en Beskyttelsestold; efterhaanden begyndte Fabrikanterne imidlertid at paastaa, at den ikke beskyttede dem; den 20, 30 pCt. Værditold var, sagde de, i Virkeligheden kun en Finanstold; de maatte udbede sig bedre Beskyttelse; ellers vilde Landet blive oversvømmet med fremmede Varer, og den britiske Konkurrence vilde ødelægge den amerikanske Industri. Saa fik de da Loven af 1824: for 63 af de i Tarifen af 1816 nævnte Varer blev Tolden forhøjet med 20 à 35 pCt. Naturligvis formaaede denne Forhøjelse ikke at tilfredsstille Protektionisterne; — mere Beskyttelse forlangtes. Men Frihandelspartiet begyndte nu at blive kjed af denne Komædie. Det kom i Parlamentet til voldsomme Kampe. Frihandelspartiet søgte at ødelægge Modpartiet ved at drive dettes Forslag til det Yderste, altsaa ved et Forsøg paa at reducere Beskyttelsespolitiken *ad absurdum*. Planen mislykkedes fuldstændigt: «the tariff of abominations» blev 1828 Lov. I fire Aar glædede Beskyttelsesmændene sig over den; eller rettere: de kunde have glædet sig, men i Virkeligheden var de naturligvis heller ikke fornøjede med den.

Men Forbitrelsen over «Skændigheders-Tarifen» voxede. I nogle Stater talte man endog aabenlyst om, at det nu nok vilde være det Bedste at træde ud af Unionen. Endog

i Kongressen faldt der truende Ord. Alligevel opnaaede Beskyttelsesmændene i 1832 yderligere Begunstigelser. Men nu flød ogsaa Bægeret over: i Syd-Carolina opstod den berømte Nullifikations-Bevægelse: Staten erklærede uden Videre Tarifen af 1828 og Tilføjelserne af 1832 for ugyldige. Og endnu samme Aar faldt Beskyttelsesmændenes berømte Fører, Henry Clay, ved Præsidentvalget for Frihandelsmanden Andrew Jackson. Landet havde erklæret sig for Frihandelen. Nu maatte Henry Clay se at frelse sin Beskyttelse. Han indbragte da sin berømte Kompromis-Lov. Ifølge den skulde den gamle Tarif forblive urørt til 1834; fra dette Aar af skulde Tolden gradvis nedsættes, indtil den naaede en Normalsats paa 20 pCt. af Varenes Værdi, paa hvilket Punkt den da skulde blive staaende. Med denne Lov, der 1833 antoges som et endeligt Kompromis af de to Partier, fik Told-sagen nogenlunde Ro i nogle Aar. Men i 1842 kom Whig-Partiet og med det Protektionisterne til Roret. Samme Aar udkom en ny Tariflov, der var et ligefremt Brud paa Overenskomsten af 1833. Men Loven af 1842 levede kun fire Aar.

I 1845 afgav R. J. Walker, Secretary of the Treasury, en Beretning om Midlerne til en Forbedring af Indkomsterne, — en Beretning der med Rette betragtes som et Modstykke til Alexander Hamiltons. Walker opstillede navnlig følgende fire Grundsætninger for Tarifreformen: 1) Ingen Told bør være saa høj, at en Formindskelse i Toldindtægten derved kan befrygtes; 2) den højeste Told skal hvile paa Luxusartikler; 3) Vægttold skal erstattes af Værditold, 4) Tolden skal vælges saaledes, at alle Landets Dele rammes lige haardt, saa at hverken nogen Klasse eller Egn skades mere end de andre. — Fuldstændigt

blev disse Sætninger ikke gennemførte; men i Principet anerkjendte Kongressen deres Rigtighed. Tolden blev nedsat, og Walker angav 20 pCt. som den Told, der i Almindelighed vilde give det største Udbytte. Paa hans Forslag vedtoges Tarifen af 1846, efter hvilken al Told var Værditold. Alle Artikler inddeltes i ni Klasser, efter Toldens Højde (100 pCt., 40, 30, 25, 20, 15, 10, 5 og 0 pCt.). Tarifen holdt sig uforandret til 1857; i dette Aar fandt forskellige Nedsættelser Sted. Den ny Tarif levede fire Aar: den saakaldte Morill-Tarif af 2. Marts 1861 traadte i Kraft 1. April s. A. Men forinden var syv Stater traadte ud af Unionen. Efter Tarifen af 1857 var det aarlige Deficit 24 Mill. Doll., og Borgerkrigen, der begyndte 12. April 1861, nødvendiggjorde ny Indtægter: et Par ny Toldlove udkom. Morill-Tarifen vendte tildels tilbage til Tolden af 1846. I Loven fandtes 766 Toldsatser: 238 med Vægt-, og 528 med Værditold. Tolden blev i de følgende syv Aar forhøjet og udvidet, navnlig ved Uldtarifen af 1867. En ny Lov af 1870 nedsatte Tolden for mange Artikler og medførte en Nedgang i Indtægt paa 30 Mill. Doll.; men den egenlige Beskyttelsestold blev ikke synderligt lettet. To ny Love af 1872 bragte yderligere Nedsættelser; for nogle Artikler ophævedes Tolden; for de fleste beskyttede Varer nedsattes den med 10 pCt. Men en Lov af 1876 indførte atter Beskyttelsen af 1870.

Er det muligt i noget andet Land at finde et tilsvarende Virvar i Toldlovgivningen, en Holdningsløshed og Mangel paa Konsekvens, der kan sammenlignes med Amerikas!*)

*) Exempelvis anføre vi her Svingningerne i Tolden paa to vigtige Varer:

Raajern: 1789 5 pCt. af den indenlandske Værdi; 1792

Det Syn, de amerikanske Toldforhandlinger frembyde, er til at væmmes over: Paa den ene Side ser man Frihandelsmænd, der af «politiske» Motiver stemme for Beskyttelsestold. Paa den anden Side staa Beskyttelsesmænd, der tale skjønt om Nødvendigheden af at opofre Privatinteresser for Fædrelandets Vel, for den «nationale» Industri osv., — Beskyttelsesmænd der i Virkeligheden udelukkende lade sig lede af Privatinteresser! Næsten alle de amerikanske Toldlove ere Frugter af et Kompromis mellem Privat- og Partiinteresser. Deri ligger Grunden til Principløsheden.

Amerika begyndte med en Kamp mod Afspærrings-systemet. Amerika tøvede ikke længe med selv at indføre Afspærringssystemet.

10 pCt. af den indenl. Værdi; 1794 15 pCt. af den indenl. Værdi; 1795 15 pCt. af den udenl. Værdi; 1804 $17\frac{1}{2}$ pCt. af den udenl. Værdi; 1812 $32\frac{1}{2}$ pCt. af den udenl. Værdi; 1816 20 pCt. af den indenl. Værdi; 1818 50 Cents pr. Centner; 1828 $62\frac{1}{2}$ Cents pr. Cntr.; 1832 50 Cents pr. Cntr.; 1833—42 gradvis Nedsættelser indtil 20 pCt. af Værdien; 1842 9 Dollars pr. Ton.; 1846 30 pCt. af Værdien; 1857 24 pCt.; 1861 6 Dollars pr. Ton.; 1864 9 Doll. pr. Ton; 1870 7 Doll. pr. Ton; 1872 6,30 Doll. pr. Ton; 1875 7 Dollars pr. Ton.

Uld-Fabrikata: 1789 5 pCt.; 1792 $7\frac{1}{2}$ pCt.; 1794 10 pCt.; 1797 $12\frac{1}{2}$ pCt.; 1804 15 pCt.; 1812 30 pCt.; 1816 25 pCt.; 1824 30 pCt.; 1825 $33\frac{1}{2}$ pCt.; 1828 40—45 pCt.; 1832 50 pCt.; 1833—42 Nedsættelser indtil 29 pCt.; 1842 40 pCt.; 1846 20, 25 og 30 pCt.; 1857 15, 19 og 24 pCt.; 1861 sammensat Told: 6 Cents pr. \mathfrak{A} + 10 pCt. af Værdien, og 12 Cents pr. \mathfrak{A} + 20 pCt. af Værdien; 1862 6 Cents (eller 12 Cents) pr. \mathfrak{A} + 15 (eller 25 eller 35) pCt. af Værdien; 1864 12 (eller 20 eller 24) Cents pr. \mathfrak{A} + 20 (eller 30 eller 40) pCt. af Værdien; 1867 20 (eller 50) Cents pr. \mathfrak{A} + 35 pCt. af Værdien; 1872 en Nedsættelse paa 10 pCt. af Tolden af 1867 o. s. fr.

Og de fleste andre Hovedartikler fremvise ganske lignende Forhold som disse to Exempler paa «det amerikanske System».

Og Fremtiden? Der anføres ofte adskillige Lyspunkter. Man være dog ikke for sangvinsk: Landet er altfor gjennemagiteret til at man tør vente sig meget, navnlig ikke Ro.

Der er et Punkt i de amerikanske Toldforhold, der fortjener særlig Opmærksomhed: det er Anvendelsen af Værditold. Amerika har i større Omfang end noget andet Land eksperimenteret hermed, og de Resultater, man her er kommet til, fortjene at tages i Betragtning.

Forinden vi gaa over til Omtalen heraf, skulle vi dog nævne den Anvendelse, man i Amerika har gjort af *sammensat Told*. — Denne Art Told, der bestaar af to Dele, en specifik Told og en Værditold, hviler paa saadanne Fabrikata, hvis Raastof svarer Told. Den specifikke Told skal være lig med den Told, der svares af det til Fabrikatet medgaaende Raastof, og skal altsaa sætte Fabrikanten i den Stilling, han vilde have indtaget, hvis han ikke havde været nødt til at betale Told for sit Raastof; — Værditolden skal yde ham Beskyttelse. For Exempel: For at fabrikere et Pund Uldtøj af en vis Art behøves fire Pund Uld; Tolden paa Uld er $11\frac{1}{2}$ Cents pr. \mathfrak{A} ; for at forfærdige 1 \mathfrak{A} Tøj behøver man desuden andre Stoffer, saasom Farvestoffer m. m., for hvilke man maa betale $2\frac{1}{2}$ Cents i Told; altsaa maa man betale $48\frac{1}{2}$ Cents i Told for det Raastof, der gaar med til 1 \mathfrak{A} Tøj; dertil kommer endnu Rentetab m. m., saa at man kan sætte 50 Cents som den Udgift, Raastofstolden foraarsager Tøjfabrikanten; — derfor bestemmer Tarifen af 1867, at der paa 1 \mathfrak{A} Uldtøj hviler en specifik Told paa 50 Cents, der

ikke er Andet end en Erstatning til Tøjsfabrikanten, og desforuden en Værditold paa 35 pCt., der skal yde ham Beskyttelse. — Den Art Told forekommer meget hyppigt siden 1861. I 1870 fandtes der i Tarifen 109 sammensatte Toldsatser, navnlig paa Uld- og Jernfabrikater. Tidligere havde Uldproducenter og Uldtøjsfabrikanter ført en bitter Kamp: Uldproducenten forlangte Told paa Raauld; Fabrikanten forlangte toldfri Uld. I 1867 blev der sluttet Fred mellem de stridende Parter; — og det paastaas, at Begge virkelig ere tilfredse med denne Fred, den sammensatte Toldtarif af 1867.

Vi vende os til Værditolden. Forholdet mellem specifik Told og Værditold var i følgende amerikanske Toldlove saaledes:

	specifik Told	Værditold
1792	58	102
1804	102	92
1816	121	92
1824	182	121
1828	202	133
1842	313	326
1846	kun Værditold.	
1861	237	528
1870	565	455

Det er et ejendommeligt Forsvar, man i Amerika har ført for Værditolden. Lige siden de første Forhandlinger herom i den amerikanske Kongres har man gjort gjældende: "Specifik Told bruger man, naar man vil skjule Toldens virkelige Højde for Publikum. Det er derfor Beskyttelsesmændene, der holde paa specifik Told. Værditold er i Virkeligheden den ene rigtige, den billigste, den der gjør det muligt at moderere Beskyttelsen." Denne Argumentation er karakteristisk for Amerika. Jo mere Frihandelsretningen gjør sig gjældende, desto mere Værdi-

told: Tarifen af 1846 blev gennemført med et Frihandels-Maal for Øje; derfor kjender den kun Værditold. Omvendt følger Vægttold med Beskyttelsesretningen. I hele den amerikanske Beskyttelsesliteratur er det en stadig Anke mod Tarifen af 1846, at den kun kjendte Værditold, »hvilket er det Samme som Frihandels-Told! Naar — indvende de amerikanske Beskyttelsesmænd — Indførselen vurderes til lave Priser, bliver under Værditoldens Reglemente Tolden lav, og Fabrikanten mister Beskyttelsen netop paa en Tid, da han mest trænger til den; — naar, omvendt, Indførselen vurderes til høje Priser, stiger Tolden, og Fabrikanten faar en Beskyttelse paa en Tid, da han bedst kan undvære den. Erfaringerne, paastaas der, have bekræftet dette Ræsonnements Rigtighed. — I Evropa har Forholdet været et ganske modsat: de europæiske Frihandelsmænd have i Reglen fraraadet Værditolden. De amerikanske Beskyttelsesmænd holde paa Vægttolden, fordi den er vanskelig at omgaa, og fordi den er forholdsvis høj, naar Priserne i Udlandet ere lave.

Man anfører til Forsvar for Værditolden, at den er den theoretisk rigtige, at det kun ved Hjælp af den bliver muligt rigtigt at udmaale Tolden. — Man anfører mod Værditolden dens praktiske Vanskeligheder, at den frister til Defraudationer, til for lave Værdiangivelser, at den giver et stort Spillerum for Toldembedsmændenes Vilkaarlighed, og at den skærper Prissvingningerne. — Amerikanerne have imidlertid været ret fornøjede med den Maade, hvorpaa de have gennemført Værditoldsystemet. Vel er det en Fejl, at det giver Plads for adskillig uregnelig Vilkaarlighed fra Embedsmændenes Side; men denne Mislighed føles dog navnlig i de Stater, hvis Embedsstand er særlig umedgjørlig. Og vel er det uimod-

sigeligt, at Unions-Regeringen har tabt uhyre Summer (man angiver fra 15—50 pCt. af Toldindtægten), ved for lave Værdiangivelser, ved Embedsmændenes Underslæb, Bestikkelighed o. L.; — men det er ikke sagt, at disse Misligheder nødvendigvis følge med Værditoldsystemet. Regeringens store Tab efter dette Systems Indførelse ere dog ikke noget afgjørende Bevis imod det; man vogte sig for Bevisførelsen: *post hoc ergo propter hoc*; og man mindes al den Raaddenskab, der gaar gjennem hele det amerikanske Embedsmaskineri.

Som anbefaling for specifik Told anfører man, at Værditoldens Misligheder ikke her findes, at den er praktisk let at gennemføre o. s. v. Indvendingerne gaa derimod ud paa, at Vægttolden beskytter de simple, grovere Varer uforholdsmæssigt stærkt, at den tilskynder til at producere «slet og billigt», og at den beskatter de fattigere Klasser uforholdsmæssigt haardt.

Dr. James' Afvejen af disse Fordele og Mangler fører ham til det Resultat, at Besvarelsen af, hvad der er at foretrække — Værditold eller Vægttold — afhænger af de konkrete Omstændigheder. Den historiske Udvikling synes (eller syntes) at gaa i Retning af specifik Told: i Oldtiden og Middelalderen brugtes Værditold; i Nutiden navnlig specifik Told: Preussen indførte 1818 lutter specifik Told i sin Tarif, ligesaa England 1860, og Frankrig synes at berede sig til at følge Exemplet. Den danske Tarif kjender kun meget faa Værditoldsatser. Værditolden er ikke ubetinget at forkaste; men dens praktiske Anvendelse er rigtignok forbunden med Vanskeligheder.

Dr. James undersøger endvidere statistisk følgende to Punkter:

1) Har Tarifen øvet nogen stor Indflydelse paa den samlede Ind- og Udførselsmængde? d. v. s. har Tarifen formindsket eller forøget den udenrigske Omsætning? — Frihandelsmændene mene, at Beskyttelsestold maa medføre en Nedgang: naar vi ikke ville købe, kunne vi heller ikke sælge. Omvendt paastaa Beskyttelsesmændene, at Beskyttelsen udvikler Landets industrielle og hele økonomiske Kraft saa meget, at ogsaa Udenrigs-Omsætningen kan blive større. — Undersøgelsen af, hvad Erfaringen siger til disse Formeninger, er saa indviklet og forbunden med saa mange Vanskeligheder, at Resultatet bliver temmeligt negativt: selvfølgelig har Tarifen en Indflydelse paa Omsætningens Størrelse; men dens Indflydelse er aldeles ikke dominerende, og den krydses i alle Retninger af saa mange andre Indflydelser, at det er omtrent umuligt at bestemme, hvilken Andel der falder paa hver især.

2) Har Tarifen medført nogen Forandring i Arten af de Artikler, der udføres? — Beskyttelsesmændene paastaa, at Beskyttelsestarifen har bevirket en større Udførsel af Helfabrikata. Men Statistiken godtgjør ikke denne Paastands Rigtighed. Tværtimod: Beskyttelsestarifen har ikke gjort den amerikanske Fabrikation mere exportdygtig, end den var for et halvt Aarhundrede siden; ja, i den saakaldte Frihandelsperiode før 1861 udførtes der endog forholdsvis flere Helfabrikata end i nogen anden Periode. Forøvrigt er ogsaa Undersøgelsen af dette Punkt yderst besværlig og kompliceret; — forsaavidt den overhovedet fører til noget sikkert Resultat er det dels at Tarifens Indflydelse i denne Retning ikke er saa stor, som man havde ventet, dels at Beskyttelsesmændenes Spaadomme snarest ere blevne modsagte af Erfaringen.

A. P.

Ny udenlandsk Literatur.

Émile de Laveleye: Lettres d'Italie. (1878—79). Bruxelles, libr. europ. C. Muquardt. 1880. (394 S.)

Forf. sætter den italienske Nationalekonomi meget højt; næst den tyske sætter han mest Pris paa den italienske. Man gjenfinder i Italien de tyske kathedersocialistiske Ideer, — kun udtrykte i et smukkere Sprog. Denne Brydning mellem den germanske og den romanske Aand, der afspejler sig i den italienske Nationalekonomi, har særligt tiltalt den belgiske Forfatter, der selv staar midt imellem de to Nationaliteter. Han tog til Italien, ikke for Naturens eller Kunstens Skyld, men for at gjøre personligt Bekjendtskab med Forfatterne til de italienske nationalekonomiske Værker. Vi finde derfor i hans Breve, — der oprindeligt fremkom i «la Revue de Belgique», — ikke Naturbeskrivelser, men en Mængde interessante Smaanotitser om Luzzatti, Peruzzi, Minghetti, Forti, Mancini, Pierantoni og mange andre Forfattere; fremdeles om Italiens økonomiske, politiske og religiøse Forhold; om Undervisnings- og Universitetsforhold, overhovedet om mange sociale Forhold. Alt skrevet let og hurtigt. Den Tale «om de ny Retninger i Nationalekonomien», som har holdt ved det Festmaalid, de italienske Nationalekonomer havde arrangeret til hans Ære, findes aftrykt S. 262—71. — S. 10 læse vi: «Hvilken besynderlig Modsigelse! Evropa klager over Overproduktion, og over Halvdelen af Befolkningen har ikke det Nødvendige. Hvoraf kommer det? Skulde Grunden ikke være den, at de ubegrænsede Kræfter, hvorover vi raade,

i altfor høj Grad anvendes til at frembringe unyttige Ting, en naturlig Følge af Uligheden!» Gjentagne Gange kommer han tilbage til denne Tanke; saaledes S. 198 fg.: «M. Magliani, Finansministeren, viser os sit Ministerium, et rigtigt Billede af den bureaukratiske, papirbemalende Centralisation. Det er en ganske ny Bygning, som har kostet 11 Millioner. Det er ikke dyrt; thi det er en af de største Bygninger i Evropa. 3500 Assisterter og Skrivere sidder allerede deroppe og kradser paa Papiret, og man venter en Forstærkning af 1500, der foreløbig ere i Florens. En hel Hærskare af Kontorbetjente og en Syndflod af Skriverier. Det gamle Regimes formalistiske Slendrian har man bevaret, og man har føjet alle en centraliseret Stats Indvikletheder til. Til den mindste Sag hører der tyve eller tredive Aktstykker og ligesaa mange Underskrifter. Hvem vil dog være mægtig nok til at gjøre hele dette Maskineri og alle disse Formaliteter lidt simplere? — Bygningen er et sandt Palads. Det er Italienernes traditionelle Bygningsmaade. Uhyre Trapper, endeløse Gange, Stukatur og Frescomalerier, og en Masse overflødig Plads. Ministrene beholde deres private Lejligheder; i Ministerialbygningen har de kun Modtagelsessalon'er. Det er nødvendigt; — men hvorfor al den Pragt, Fløjelstæpper, forgyldte Møbler, Silkebetræk? Er det ikke en pinlig Modsætning til Folkets Fattigdom? En streng Tarvelighed (som i de wienske og berlinske Ministerialbygninger) vilde være mere paa sin Plads. Kan en Minister sætte sig paa en af disse pragtfulde Sofaer uden at føle Samvittighedsnag, naar han tænker paa, hvad denne Sofa har kostet, saa meget at en hel Familie har maattet undvære Brød? Kun Detailler, vil man svare; hvad Rolle spiller de Millioner som dette Møblement har kostet? Ja kun en enkelt Ting, — men den er karakteristisk! Gennemgaa Budgettet! Altfor letsindigt voterer Parlamentet unyttige Udgifter, der kræve ny Skatter. Frederik II gik med hullede Knapper paa sine slidte Frakker; saadan en Økonomi trænger man til her. En god Patriot burde ikke i Italien votere en eneste Øre, der ikke var aldeles nødvendig. . . . Nok et Exempel paa en uundskyldelig Ødselhed: Man arrangerer en Indsamling for at rejse Viktor Emanuel et Mindesmærke. Omtrent

en Million er kommet ind. Det Bedste vilde være at bygge en Skole, der bar Navnet paa Italiens første Konge. Vil man have et mere personligt Minde, kunde man oprejse en smuk Rytterstatue. Nej, Gud bevare's! Man vil have en Triumfbue til 12 Millioner, der dog, hvordan man saa bærer sig ad, kun vil gjøre en tarvelig Virkning ved Siden af Titus's, Septimus Severus's og Constantins. Og medens man saadan ødsler med Pengene, lider Folket Sult. Ingen synes her at forstaa, at Økonomi er nødvendig. Men Ødselhed er jo forøvrigt en almindelig evropæisk Sygdom. Letheden ved at faa Laan vil ødelægge Byerne og Staterne. Det er saa prægtigt med alle disse Forskjønnelser! Skatyderen skal betale; han faar snøre Maven sammen, hvis han ikke foretrækker at dø af Sult. De bestandige Skatteforhøjelser vil aabenbart bane Vejen for Socialismen eller snarere ligefrem virkeliggjøre den; thi de ødelægge tilsidst Ejendommen, idet de fortære Indtægten.»

A. P.

Smaa Meddelelser.

Nekrolog. William Thomas Thornton, f. 1813, er død d. 17. Juni d. A. Ligesom sin Ven Stuart Mill beklædte han et Embede i «the India Office». Hans vigtigste Værker ere «Overpopulation and its remedy» (1846), «A plea for peasant proprietors» (1848), «On labour» (1873) og «Indian public works» (1875). Mest læst er vistnok hans overordenligt interessante Bog «On labour». Det var denne Bog, der fik Stuart Mill til at erklære i en Afhandling i «Fortn. Review»: «den Lære, der hidtil er blevet doceret af alle eller de fleste Nationaløkonomer (ogsaa af mig, Stuart Mill), den Lære, der benægtede Muligheden af at Striker og trades-unions kunne bevirke Arbejdslønnens Stigning, eller som begrænse deres Virken i saa Henseende til en lidt tidligere Opnaaelse af en Stigning, som Konkurrencen paa Markedet uden dem vilde have bevirket, — denne Lære har mistet sit videnskabelige Grundlag og maa kastes til Side.» (Jfr. Nationaløkonomisk Tidsskrift Bd. V, S. 386 fg.).

Isaac Pereire, den berømte Finansmand, f. 1806 i Bordeaux, er død d. 11. Juli. (Den ældre ikke mindre bekendte Broder Émile P. døde 1875). I sin Ungdom sluttede han sig, ligesom Michel Chevalier og andre af Frankrigs begavede Nationaløkonomer, til Saint-Simonisterne. Snart tog dog hans Udvikling en mere praktisk Retning. Først kastede han sig over Ingeniør-Forretninger, navnlig Jernbaneanlæg, og allerede ved Anlægget af den første franske Jernbane fra Paris

til St. Germain lagde han Grunden til sin senere saa kolossale Formue. Senere, i Begyndelsen af Halvtredserne, indlod han sig paa overordenlig store Finansoperationer, og gjorde sig navnlig, i Forening med sin Broder der stedse var hans Medarbejder, bekendt ved Stiftelsen af «Crédit mobilier». Under sine store Finansoperationer glemte han dog aldrig ganske sine Ungdoms Idealer; han synes overhovedet at have været en Blanding af praktisk Forretningsmand og Idealist; men den praktiske Side havde dog ubetinget Overvægten. Faa Maaneder før sin Død lagde han aller sin Interesse for de store sociale Spørgsmaal for Dagen: han udsatte 100,000 fr. i Præmier for de bedste Besvarelser (der maatte blive indsendte til Bladet «Libertés» Kontor inden d. 31. December 1880) af følgende Opgaver: En Undersøgelse af de bedste Midler til Fattigdommens Udryddelse; en Undersøgelse af det bedste offentlige Undervisningssystem; en Undersøgelse af den Kredit-Organisation ved hvilken Arbejdet i alle sine Former bedst udvikles, navnlig de tyske Folkebanker; en Undersøgelse af en saadan Skattereform, at Skattevæsenet gjøres simplere og Midlerne mere økonomiske, medens de indirekte Skatter, — navnlig Tolden, der først skal forsvinde —, gradvis formindskes. Igjennem den nøjere Motivering af disse fire Opgaver sporer man den gamle Saint-Simonist; det usunde Børsliv formaaede dog aldrig helt at kvæle Ungdommens skønne Drømme hos Isaac Pereire.

Om Hippolyte Passy, hvis Død vi kortelig meddelte i Tidsskriftets 6te Hefte, skulle vi her give lidt udførligere Oplysninger (eft. «Polybiblion»): Hippolyte Passy fødtes i Garches (Dep. Seine-et-Oise) samme Dag som Marie Antoinette besteg Skafottet, d. 16. Oktober 1793. Efter at være indtraadt i Skolen i Saumur i 1809, forlod han den aller før at gjøre Kejserdømmets sidste Felttog, navnlig Krigen i Rusland, med. Ved Kejserdømmets Fald sønderbrød han sin Kaarde, og rejste til Amerika, hvor hans Beslutning om at kaste sig over de økonomiske Studier modnedes. Han vendte tilbage til Frankrig, og gjenoptog sine Studier. I 1830, da Julirevolutionen udbrød var han Medarbejder af Bladet «National», og blev nu af Be-

givenhedernes Strøm revet med fra den ene Post til den anden. I 1830 blev han Deputeret, i 1831 og 1832 var han Finansudvalgets Ordfører, og under Ludvig Filip saavel som under Louis Napoleon Bonapartes Præsidentskab var han flere Gange Finansminister. Da Napoleon foretog sit Statskup var han Medlem af den lovgivende Forsamling; men Statskupet fik ham til at trække sig tilbage til sine Studier. I 1833 var han bleven udnævnt til korresponderende Medlem af Institutet, og i 1838 blev han valgt til Medlem af l'Academie des sciences morales et politiques, Sektionen for Nationaløkonomi og Statistik, i den Plads, som blev ledig ved Fyrst Talleyrands Død. Han var ikke blot et af de ældste, men ogsaa et af de mest virksomme og udholdende Medlemmer af Institutet. Han var Formand i den nationaløkonomiske Forening, i det statistiske Selskab, i Selvhjælpsinstitutionernes Samfund, i Maadeholdsforeningen osv. I «Journal des Économistes» findes mange Bidrag af ham; desuden har han udgivet: «Étude sur l'aristocratie» (1826), «Des systèmes de culture et de leur influence sur l'économie sociale» (1846, og senere Udgaver), «Des causes de l'inégalité des richesses» (1848), en Indledning til Oversættelsen af Minghettis Bog om Nationaløkonomiens Forhold til Moralen og Retsvidenskaben (1863), «Des formes de gouvernements et des lois qui les régissent» (1872, 2den Udg. 1876).

Den tyske Lov om Vareomsættningens Statistik. Omtrent samtidigt med den ny tyske Toldlov af 15. Juli f. A. udkom der en «Gesetz über die Statistik des Waarenverkehrs des Deutschen Zollgebiets mit dem Auslande», af 20. Juli 1879. Vore Læsere have hørt denne Lov omtale, men kun faa af dem ville vide, hvad den egentligt indeholder og hvad Meningen er med den. Det er imidlertid af virkelig Interesse at gjøre Bekjendtskab med Loven, og i det Følgende ville vi derfor gjengive den kortfattede Fremstilling som H. v. Scheel, som bekjendt overordnet Embedsmand i det tyske statistiske Bureau, meddeler af den i det sidste Hefte af Conrads «Jahrbücher»:

Ved den ovennævnte, i lang Tid og grundigt forberedte Lov er der — skriver Hr. H. v. S. — fra den 1. Januar 1880

at regne blevet gennemført en Reform af den tyske Handelsstatistik, der skal og vil sætte denne i Stand til at opfylde sin Opgave: at hidføre en rigtig Erkjendelse af det økonomiske Forhold til Udlandet, og at tjene som Grundlag for handelspolitiske Forholdsregler. Det væsentlige Indhold af denne Lov, der foreligger i en billig officiel Separatudgave, hvor ogsaa alle Forskrifter vedrørende Lovens Gjennemførelse ere optagne (Berlin 1879, R. v. Deckers Forlag Marquardt & Schenck, 60 Pf.), gaar ud paa Følgende:

Alle Varer, der gaa til, fra eller gennem det tyske Toldomraade, skulle anmeldes. Anmeldelsen, som skal gjøres ved Toldstederne eller ved særligt dertil bestemte Anmeldelsessteder, skal give Oplysning om: 1. Varens Art, der angives efter en særlig opgiven statistisk Varefortegnelse; 2. Vægten; 3. det Land, hvorfra Varen kommer; 4. det Land, hvorhen Forsendelsen gaar. Fritagne fra Anmeldelsespligten ere toldfri Gjenstande, der veje 250 Gram eller derunder, samt de specielle Arter af toldfri Gjenstande, der ere opførte i § 5 af Toldloven af 15. Juli 1879*). Faktisk ere fremdeles udelukkede fra den specielle Anmeldelsespligt ved et Anmeldelsesbevis alle toldpligtige Varer, da Toldpapirerne her ere tilstrækkelige, dog maa Bestemmelseslandet og det Land, hvorfra Varerne komme, være betegnede derpaa. Dels for at sikre Opgivelserne, dels som Bidrag til Omkostningerne ved Handelsstatistiken opkræves der

*) De toldfri Gjenstande, der nævnes i denne § ere bl. A.: Brugte Klædningsstykker, brugt Husgeraad, Værktøj o. L., der indføres til eget Forbrug, ikke til Salg; Rejsetøj, Redskaber og Instrumenter, som rejsende Haandværkere og Kunstnere føre med sig for at udøve deres Profession, Fortæringsgjenstande til Rejsebrug; Vogne m. m. der kun gaa over Grænsen for Person- eller Varetransportens Skyld; Tønder, Sække m. m., der kun gaa over Grænsen for at faa Varer ind- eller udførte; Mønstre og Prøver; Kunstsager og videnskabelige Sager, der indføres enten til Kunstudstillinger eller til Statens Samlinger; Oldsager, der kun kunne være bestemte for Samlinger; Skibsbygningsmaterialier; Land- og Skovbrugsprodukter fra Marker eller Skovstrækninger, der ligge udenfor Toldgrænsen, men drives fra Bygninger, der ere indenfor Grænsen.

et statistisk Gebyr, hvorfra dog alle toldpligtige Varer, alle Postforsendelser og alle Transitvarer ere befriede. Gebyret udgjør for alle indpakkede Varer 5 Pf. pr. 500 Kilogram, for ikke-indpakkede Varer 5 Pf. pr. 1000 Kg., for visse Massevarer 10 Pf. pr. 10,000 Kg., samt 5 Pf. pr. Stk. Kvæg.

De Reformers i Handelsstatistiken, der menes opnaaede ved denne Lov, ere følgende:

1. Den statistiske Konstatering af den toldfri Vareomsætning, navnlig af Udførselen, som der tidligere kun meget ufuldkomment kunde gøres Rede for, da der ikke havde officielle Kontrolmidler;

2. Adskillelsen af gennemgaaende, transiterende, Varer fra Indførsel og Udførsel af toldfri Varer;

3. Konstatering af det Land, hvorfra Varerne komme, og det Land, hvortil de bestemmes, medens man tidligere kun paa en ganske utilstrækkelig Maade fik nogen Erstatning herfor ved at opgive de Grænser, hvorover Ind- og Udførsel gaar;

4. En nøjagtigere og rigere Bearbejdelse af det statistiske Materiale.

Den tyske (og andre Landes) Handelsstatistik var hidtil kun ganske paalidelig med Hensyn til Indførselen af toldpligtige Varer; med Hensyn til Indførselen af toldfri Varer var den ikke ganske paalidelig, fordi Toldautoriteterne her ikke havde nogen Interesse i at skjelne mellem de Varer, der indføres for at blive i Landet, og dem, der ere bestemte til blot at gaa gennem Landet; og med Hensyn til Vareudførselen var Statistiken ganske upaalidelig. Paa disse Mangler vil der nu blive raadet Bod. Dertil kommer, at det statistiske Bureau, der har faaet en særlig Afdeling for den udenrigske Handelsomsætning, vil blive i Stand til at bearbejde Materialet paa en langt mere indgaaende og hurtigere Maade end hidtil.

Det hele Materiale til Lovens Forhistorie m. m. findes meddelt i Januarheftet 1880 af «Monatshefte zur Statistik des deutschen Reichs».

Kapitalopsamling, Kapitalværdi og Kapitaludbytte i Danmark 1878—80.

Af Prof. Dr. **William Scharling.**

I dette Tidsskrifts 12te Bind S. 114—38 har nærværende Forf. givet en detailleret Fremstilling af de Bidrag til Kapitalopsamlingens Historie, som kunne hentes fra de københavnske Bankers maanedlige Opgjørelser i Aarene 1871—78 og derved søgt at godtgjøre, at der efter den stærke Udvikling i Aarene 1871—74, under hvilken de i Københavns Banker og Sparekasser indsatte Midler i $3\frac{1}{2}$ Aar (Juni 1871—Decbr. 1874) forøgedes med over 42 Mill. Kr. (fra 54,6 til 97,0 Mill. Kr.) eller i Gjennemsnit ca. 12 Mill. Kr. om Aaret, fra Januar 1875 begyndte en Stagnationsperiode, der strækker sig over et lignende Tidsrum af $3\frac{1}{2}$ Aar, fra Jan. 1875 til Juni 1878, i hvilket Tidsrum, taget som Helhed, der aldeles ingen Fremgang er, men kun smaa Svingninger frem og tilbage, der fuldstændig opveje hinanden, saa at det samlede Beløb af de i Bankerne indestaaende Midler ved Slutningen af dette Tidsrum var ganske det samme som ved Begyndelsen deraf. Det paavistes derhos, at der i det Par Maaneder, som da vare forløbne siden Juni 1878, var Tegn til et

begyndende Opsving. Der vil nu formentlig være Grund til at forfølge den siden da stedfundne Udvikling og se, i hvilket Omfang disse Tegn have vist sig rigtige, og hvor stor Fremgangen i de siden forløbne 2 Aar har været, en Undersøgelse, der formentlig vil kaste noget mere Lys ikke blot over det Standpunkt, hvorpaa vi i Øjeblikket befinde os, men ogsaa over den nærmest forestaaende Fremtid.

I saa Henseende vil det imidlertid være rigtigst forud at bringe i Erindring, hvilken Betydning der kan tillægges det Resultat, som de københavnske Bankers Status udviser, og idet vi derom henvise til den paa det nævnte Sted givne Udvikling heraf, gjentage vi deraf følgende dér forudskikkede orienterende Bemærkninger:

«At forfølge og nøje udmaale Kapitaldannelsen i et Land Aar for Aar lader sig ikke gjøre; hertil vilde i alt Fald udkræves et statistisk Materiale, som endnu intetsteds har ladet sig tilvejebringe. I mangfoldige, ja vel i de allerfleste Tilfælde, smelte nemlig Kapitaldannelse og Kapitalanbringelse saaledes sammen og foregaa i saa umiddelbar Forbindelse med hinanden, at de unddrage sig statistisk Iagttagelse. Det er egenlig kun, hvor der indtræder et Mellemed imellem Kapitaldanneren og Kapitalbrugeren, hvor altsaa Kapitalen paa sin Vej imellem disse passerer en Melleminstans, at det bliver muligt for Statistiken at paapege den foregaaede Kapitalopsamling og angive dens Omfang — og hertil udfordres da endvidere, at det paagjældende Mellemed har en mere offentlig Karakter. Overalt hvor en Forretningsdrivende eller Producent, i disse Ords videste Betydning, anbringer det i Aarets Løb opsparede Overskud eller en Del heraf umiddelbar i sin egen Forretning, hvor altsaa en Landbruger grund-

forb
sit
værk
af d
ad s
øgel
Sam
en A
ning
umid
enter
forst
gens
hold
udvo
i For
læng
i hel
altid
og e
stadig
Land
der h
ny K
produ
han k
søger
lader
det e
Melle
Større
Dette

forbedrer sin Ejendom, en Fabrikant fornyer eller forøger sit Maskineri eller sine Fabrikbygninger, eller en Haandværker eller Handlende udvider sin Forretning ved Hjælp af den aarlige Nettofortjeneste, bliver det omtrent umuligt ad statistisk Vej at oplyse Størrelsen af den Kapitalforøgelse, der saaledes i Aarets Løb har fundet Sted, og det Samme gjælder selvfølgelig, hvor Kapitaldanneren vel er en Anden end den, der anbringer Kapitalen i sin Forretning, men dog staar denne saa nær, at Overdragelsen umiddelbart finder Sted fra den Ene til den Anden, hvad enten det nu er en Slægtning eller Ven, der saaledes forstrækker den Paagjældende med Midler til Forretningens Udvidelse, eller der bestaar et rent Forretningsforhold imellem de to Parter. Kan man end af forskellige udvortes Tegn slutte til en stedfunden Forøgelse af den i Forretningen anbragte Kapital og kan man end med længere Tids Mellemrum paapege en tilsvarende Forandring i hele Klasser af Virksomheders Omfang, vil der her dog altid kun blive Tale om et mere eller mindre løst Skjøn, og en nøjere Udmaaling af det Omfang, hvori denne stadige Kapitalforøgelse foregaar Skridt for Skridt hele Landet over, være saa godt som umulig. Kun hvor den, der har opsparet Noget af Aarets Indtægt og altsaa dannet ny Kapital, ikke selv direkte formaar at give denne en produktiv Anvendelse og heller ikke kjender Nogen, hvem han kan og vil betro den til saadan Anvendelse, og derfor søger en Mellemand, der skal anbringe den for ham, lader den stedfundne Kapitalforøgelse sig konstatere, og det endda, som berørt, kun for saa vidt den paagjældende Mellemand finder sig beføjet til at oplyse Noget om Størrelsen af de Kapitaler, der saaledes passere ham. Dette er ordentligvis kun Tilfældet med Instituter som

Banker, Sparekasser og Kreditforeninger — selv private Bankiers give i Almindelighed ingen saadanne Oplysninger.

Det er saaledes, som det vil ses, kun en forholdsvis lille Del af den aarlige Kapitalforøgelse, der bestemt lader sig paavise og nøje angive. For saa vidt kunde det synes at være af ringere Interesse at forfølge og konstatere dennes Omfang, og dette maatte da synes end mere at gjælde, naar man, som her, ikke engang kan medtage alle de Kapitaler, der gjennem offentlige eller halvt offentlige Institutioner søge Anbringelse, men kun dem, der søge dette igjennem Banker og Sparekasser, og det atter kun i Hovedstaden. Men dels kan denne særlige Art af Kapitalforøgelse paa en vis Maade siges at være et Udtryk for den hele samlede Kapitaldannelses Bevægelse: kan man end ikke bestemt oplyse, i hvad Forhold denne Del staar til det Hele, tør man dog ordenligvis fra dens raskere eller langsommere Forøgelse slutte til en tilsvarende Bevægelse for Helhedens Vedkommende. Og dels giver netop disse Kapitalers særegne Beskaffenhed dem en særlig Interesse, og det, hvad enten man ser hen til Kapitalerne selv og deres særlige Bestemmelse, eller man fæster Blikket paa deres Oprindelse, paa de Klasser af Personer, hvorfra de hidrøre. I førstnævnte Henseende maa det navnlig fremhæves, at de Beløb, der søge Anbringelse igjennem Bankinstituter, Kreditforeninger o. lign., ere de for Alle og Enhver tilgængelige Kapitaler, det Forraad, hvortil altsaa Alle ty, der have Brug for mere Kapital, end de selv og deres private Forbindelser raade over, eller som ganske savne saadanne Forbindelser. I særlig Grad gjælder det dog om de i Bankerne indsatte Midler, at de udgjøre den almindelige Reservefond for

alle Forretningsfolk, og dennes Status og Bevægelse bliver saaledes af væsentlig Betydning ved Spørgsmaalet om, hvor vidt Enhver tør gaa i sin Forretningsudvidelse og hvor vidt man tør vove sig ud over sine egne, i Øjeblikket disponible, Midler uden Risiko for at komme tilkort. Thi de i Bankerne indsatte Midler maa for en stor Del anbringes saaledes, at de fremdeles holdes «disponible», om end just ikke i Ordets strængere Forstand, d. v. s. de tør kun anbringes som flydende, midlertidig benyttet Kapital, som en Driftskapital, som Brugeren maa være belavet paa atter efter nogen Tids Forløb at give Afkald paa. Kun hvis de i Bankerne indestaaende Summer jævnt og stadig forøges, vil Forretningsmanden kunne gjøre Regning paa at faa sine «midlertidige» Laan oftere fornyede og saaledes beholde den paagældende Kapital i længere Tid. En Standsning, for ikke at tale om Tilbagegang, i den successive Ophobning af disse disponible Kapitaler vil derfor i Almindelighed medføre, om ikke ubetinget en Standsning af, saa dog en meget forsigtig Fremskriden i Oprettelsen af nye eller Udvidelsen af ældre Foretagender og Virksomheder, hvilken Udvidelse ikke sjældent netop indledes med og foregaar igjennem saadanne midlertidige Laan, der ventes successivt afløste og erstattede af den fremtidige Fortjeneste af den udvidede Virksomhed.

I sidstnævnte Henseende kan det fremhæves, at de i Banker og Sparekasser indsatte Midler hovedsagelig hidrøre fra to Klasser af Personer: den ene Klasse bestaar af Folk med i det Væsenlige faste eller dog kun lidet varierende Indtægter, Embedsmænd, Bestillingsmænd, Rentiers, Tyende, faste Medhjælpere i Handel og Industri, tildels Arbejdere, den anden af Forretningsdrivende med

usikre Indtægter, navnlig for Bankernes Vedkommende Handlende og større Industridrivende. Da den førstnævnte Klasses Indtægter for den større Del ere faste, vil en Nedgang i de af denne aarlig indsatte Midler ordentligvis ikke hidrøre fra Konjunkturerne, men — for saa vidt den ikke er begrundet i, at en Forandring i Pengenes Værdi i Realiteten formindsker de faste Indtægter — nærmest være begrundet i et større Luxusforbrug. Dette gjælder særlig for de Klassers Vedkommende, hvis nominelle Løn er bleven forhøjet paa Grund af Pengenes forringede Værdi, saa at deres reelle Indtægt er forbleven uforandret. Ordenligvis vil dog den samlede Klasse i sin Helhed ikke let helt standse sine Opsparinger, og om end Tidsforholdene kunne medføre en Indskrænkning i den aarlige Tilgang, vil der dog næppe for dennes Vedkommende blive Tale om en fuldkommen Standsning i Tilgangen eller endog en Nedgang i de alt indsatte Midler. En saadan vil nærmest hidrøre fra den anden Klasse af Sparekassernes og særlig Bankernes Kunder, de Forretningsdrivende, som paa Grund af aftagende Fortjeneste ikke blot maa ophøre med at forøge deres Indskud, men endog maa udtage de under gunstigere Forhold som disponible indsatte Midler.» En Sammenligning mellem Hovedstadens Banker og dens Sparekasser viste saaledes i 1878, at disse sidste, hvis Kunder overvejende høre til den første Klasse af Sparere, vare blevne langt mindre paavirkede af de senere Aars Ugunst end Bankerne, hvis Kunder overvejende høre til den sidste Klasse, og at i de allersidste Aar den samlede Indskudsum kun derved havde holdt sig stationær, at Forøgelsen i Sparekassemidlerne omtrent havde opvejet Nedgangen i Bankmidlerne, medens dog selv hin Forøgelse havde

været
gaaet

følge
vidt
samt
og S
Bank
og C
førte
gang

Jan.
Juni
Jan.
Juni
Jan.
Juni
Jan.
Juni
Avg.

det
187
lidt
ned
der
sat
Ste
laa
Ko
sik
son

været overmaade ringe i Sammenligning med de forudgaaende Aar.

Naar man med disse Forhold for Øje nu videre følger Bevægelsen i Bank- og Sparekassemidlerne, for saa vidt disse hidrøre fra det deponerende Publikum, altsaa samtlige de paa Folio og Kontokurant samt som Indlaan og Sparekasseindskud dels i de sex større københavnske Banker, dels i Sparekassen og Bikuben indsatte Midler og dertil føje de paa Kontoen «diverse Kreditorer» opførte Midler, faar man, naar man tager Jan. 1875 til Udgangspunkt, følgende Resultat:

	Bankerne	Sparek. og Bikuben	Tilsammen	Div. Kred.
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Jan. 1875	52,39	48,74	101,04	11,34
Juni —	52,44	48,82	101,26	22,14
Jan. 1876	49,78	52,27	102,05	18,81
Juni —	48,62	52,28	100,90	19,61
Jan. 1877	51,49	55,26	106,75	17,90
Juni —	46,87	55,37	102,24	23,44
Jan. 1878	44,47	55,50	99,97	17,22
Juni —	45,14	56,70	101,84	14,21
Avg. —	47,55	57,50	105,05	7,27

Paa dette Punkt standsede Undersøgelsen sidst, idet det fremhævedes, at de samlede Indskudsmidler i Juni 1878 stode netop paa samme Punkt som i Jan. 1875 med lidt over 101 Mill. Kr., men at der i de følgende to Maaneder var en Forøgelse af over 3,2 Mill. Kr., en Forøgelse, der vel i og for sig ikke berettigede til at vente en fortsat Fremgang, men fik Betydning derved at den fandt Sted til Trods for en stadig Nedgang i Bankernes Indlaansrente og jævnsides med en væsentlig Nedgang paa Kontoen «Diverse Kreditorer», hvilken Konto hidtil ganske sikkert havde skjult ikke ubetydelige Laan fra Udlandet, som nu altsaa syntes at blive overflødige. Hvorvidt disse

Forventninger viste sig berettigede, ville de følgende
Tal vise:

	Bankerne	Sparek. og Bkub.	Tlls.	Div. Kred.
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Okt. 1878	44,13	57,50	101,63	10,27
Debr. —	46,73	58,16	104,89	7,35
Jan. 1879	55,43	59,40	114,82	6,99
Marts —	50,29	60,11	110,40	5,86
Juni —	56,88	63,13	120,01	6,41
Avg. —	65,42	65,78	131,20	5,29
Okt. —	53,70	67,34	121,04	5,05
Debr. —	56,82	68,40	125,22	6,43
Jan. 1880	61,20	69,51	130,71	7,71
Febr. —	68,34	70,53	138,87	7,94
Marts —	68,16	70,81	138,97	2,70
Apr. —	70,56	70,56	141,12	4,19
Maj —	73,78	69,91	143,69	3,45
Juni —	73,40	72,17	145,57	4,32

Ved første Øjekast kunde det synes, at de i September 1878 udtalte Forventninger vare noget forhastede, idet der atter synes at finde en Tilbagegang Sted i de følgende Maaneder. Denne Tilbagegang er imidlertid kun, hvad der altid finder Sted paa denne Tid af Aaret, — saaledes som ogsaa Bevægelsen i 1879 viser —, og sammenholder man de samlede Indskud i hver Maaned med Beløbet i den tilsvarende Maaned i 1877, vil man finde, at, medens Avgust 1878 overfor Avg. 1877 udviste en Fremgang af 3,04 Mill. Kr., vise Okt. og Debr. 1878 henholdsvis en Fremgang af 3,79 og 10,93 Mill. Kr. Fra den Tid af er Fremgangen umiskjendelig, og fastholder man i Erindringen den berørte Svingning, som regelmæssig finder Sted i Aarets Løb, maa den kaldes baade stadig og meget betydelig. Dens Stadighed viser sig særlig for Sparekassernes Vedkommende, hvor der er en saa godt som uafbrudt, jævn Stigning fra Maaned til Maaned af i Alt for to Aar (Juni 1878—Juni 1880) ikke mindre end

15,47 Mill. Kr. Hvor betydelig denne Tilvæxt er, vil navnlig fremgaa af en Sammenligning med Tilvæksten i de nærmest forudgaaende to-Aars-Perioder; den var nemlig

Juni 1872—Juni 1874	6,72 Mill. Kr.
Juni 1874—Juni 1876	7,55 —
Juni 1876—Juni 1878	4,42 —
Juni 1878—Juni 1880	15,47 —

Medens saaledes den gennemsnitlige Tilvæxt i hvert af de sex Aar 1872—78 kun var 3,11 Mill. Kr., har den i 1878—80 været ca. 7,73 Mill. Kr. aarlig (6,43 Mill. Kr. i det første, 9,04 Mill. Kr. i det andet). Til yderligere Sammenligning kan anføres, at de i Sparekassen og Bikuben indestaaende Midler i de fem Aar 1865—70 kun forøgedes med 13,33 Mill. Kr., og selv i de to Aar, da de voxede allermest, 1871—72, forøgedes de kun med 11,89 Mill. Kr.

Endnu mere forbavsende er dog den Tilvæxt, som de i Bankerne indsatte Midler have faaet i samme Tidsrum. Efter at disse Midler, der i de fem Aar 1865—70 kun vare voxede med ca. 4 Mill. Kr. — fra 17,10 til 21,21 Mill. Kr., — i de følgende fire Aar, i hvilket Tidsrum to nye Banker, Landmandsbanken og Handelsbanken, oprettedes og to andre, den private Laanebank og Industribanken, fordoblede deres Aktiekapital, medens den femte, Privatbanken, forøgede sin med 50 pCt., havde faaet den meget betydelige Forøgelse af over 28 Mill. Kr. (fra 21,21 Mill. ved Udgangen af 1870 til 49,63 Mill. ved Udgangen af 1874), havde de i den følgende Tid fluktueret omkring 50 Mill. Kr. uden videre Fremgang, og i 1877 endog med nogen Tilbagegang, saa at de i Aaret Juni 1877 til Juni 1878 bevægede sig omkring 45 Mill. Kr. og omtrent stode paa dette Punkt i Juni 1878. I de derefter følgende to

Aar ere disse 45 Mill. Kr. nu blevne forøgede med ca. 28 Mill. Kr.; Forøgelsen har altsaa været næsten lige saa stor som i de fire Aar 1871—74, i hvilke et saa stærkt Opsving fandt Sted. Selv om man til Forøgelsen i hine fire Aar føjer den Tilvæxt, som Bankernes egen Kapital, som nys berørt, modtog, nemlig ligeledes ca. 30 Mill. Kr., bliver den gennemsnitlige aarlige Forøgelse af Bankmidlerne i 1871—74 omtrent kun den samme, som i de sidste to Aar (ca. 15 Mill. imod ca. 14 Mill. Kr.), og tages Banker og Sparekasser under Et, bliver den aarlige Tilvæxt i 1871—74 kun omtrent 19 Mill. Kr., medens den fra Juni 1878 til Juni 1880 har været henved 22 Mill. Kr. aarlig*). Det tør saaledes siges, at Forøgelsen af de i de københavnske Banker og Sparekasser indsatte Midler aldrig nogensinde har været saa betydelig, som i de sidste to nu forløbne Aar, Juni 1878 til Juni 1880.

Dette er imidlertid ikke det Samme som at sige, at Kapitalopsamlingen, Kapitaldannelsen, aldrig har været saa stor som i de to sidste Aar. Det, der her er Tale om, er kun den disponible Kapital; hvor stor en Kapital der ved Siden af denne Opsamling er bleven umiddelbart anbragt i forskellige industrielle og kommercielle Foretagender — for ikke at tale om Landbruget —, lader sig umuligt paavise. Kun i én Retning kan der konstateres en bestemt Forskel imellem disse to Aar og den forudgaaende Tid: Medens der i hin er

*) I Juli 1880 ere de i Bankerne deponerede Beløb fremdeles forøgede med ikke mindre end 5,69 Mill. Kr., de i Sparekassen og Bikuben indestaaende Midler med 1,55 Mill. Kr., saa at den hele Forøgelse siden Juni 1878 i 25 Maanedes er 50,97 Mill. Kr. eller over 2 Mill. Kr. maanedlig.

bleven anbragt betydelige Kapitaler baade i nye og ældre Aktieforetagender, er der i de to sidste Aar, saa vidt vides, saa godt som slet ingen Kapital bleven anbragt paa denne Maade. Som tidligere oplyst, er det konstateret, at der i 1871—74 dels til Oprettelsen af nye Aktieselskaber, dels til Udvidelse af ældre, er bleven tegnet og indbetalt en samlet Aktiekapital af over 65 Mill. Kr. *) (de ovennævnte 30 Mill. Kr. til Banker herunder medindbefattede); i Aarene 1875—78 er der derhos tilkommen ca. 19 Mill. Kr. (jfr. 11te Bd. S. 98—99), hvoraf dog de ca. 5 Mill. Kr. (til Lolland-Falsterske Jernbaneselskab) i Virkeligheden vare anvendte i de foregaaende Aar; men efter 1878 er der, som det senere vil ses, næsten ingen Forandring foregaaet med de bestaaende Aktieselskabers Kapital og, saa vidt vides, intet nyt Selskab af nogen Betydning kommen til.

At den stærke Forøgelse af de i Banker og Sparekasser indskudte Midler i Virkeligheden betyder, at der for Tiden er endog en Overflod af disponibel Kapital, fremgaar af flere Omstændigheder. Først kan det fremhæves som et i sig selv glædeligt Fænomen, at den noget mystiske Konto »Diverse Kreditorer«, hvis Forøgelse og stærke Væxt sjældent betyder noget Godt, omsider er bleven bragt ned til og vedblivende holder sig paa, hvad man næsten kunde kalde et legitimt Omfang, idet den, efter at have svinget omkring 6 à 7 Mill. Kr. i 1879, siden Februar d. A. ikke synderlig har oversteget 4 Mill. Kr. Paa

*) Det maa herved erindres, dels at endel af Bankmidlerne mulig atter ere anbragte i andre Aktieforetagender og saaledes opføres dobbelt, dels at endel af disse sidste, om end i mere indskrænket Omfang, bestod i Forvejen som private Forretninger, der altsaa kun ere blevne udvidede, ikke nyskabte

den anden Side ere de tre Aktiv-Konti, hvorunder ordenligvis de mindst bankmæssige Dispositioner findes henførte, Udlaan, Kassekredit og Diverse Debitorer, ligeledes noget aftagne, fra tilsammen 67,3 Mill. Kr. i Juni 1878 og 67,2 Mill. Kr. i Juni 1879 til 59,5 Mill. Kr. i Juni 1880, medens derimod Vexelportefeuillerne, baade af indenlandske og udenlandske Vexler, ikke udvise nogen tilsvarende Nedgang, i alt Fald ikke i Forhold til den nærmest forudgaaende Tid, saaledes som det nærmere vil ses af efterstaaende Tal:

	Indl. Vexler	Udl. Vexler	Udlaan	Kassek. og Div. Deb.	Tils.
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Debr. 1877 . . .	37,66	9,81	46,21	23,21	116,90
Jan. 1878 . . .	34,27	8,50	44,23	23,11	110,12
Marts — . . .	32,57	7,96	44,33	23,68	108,55
Juni — . . .	34,23	12,00	46,45	21,85	114,04
Spt. — . . .	31,30	11,50	45,22	20,41	108,44
Debr. — . . .	33,33	18,00	45,79	21,61	118,74
Jan. 1879 . . .	31,16	15,33	42,96	22,75	112,22
Marts — . . .	28,20	11,99	42,23	23,78	106,20
Juni — . . .	31,44	10,96	43,80	23,46	109,67
Spt. — . . .	29,90	9,05	39,54	25,18	103,67
Debr. — . . .	37,54	13,99	40,11	22,37	114,02
Jan. 1880 . . .	35,78	13,34	37,34	24,47	110,94
Marts — . . .	32,04	12,59	36,53	21,79	102,97
Juni — . . .	34,57	11,30	38,89	20,64	105,42

Medens de to sidste Konti tilsammen siden Debr. 1877 ere gaaede ned med ca. 10 Mill. Kr., staa de to første Konti tilsammentagne omtrent paa samme Punkt som da. Tiltrods for den betydelige Forøgelse af de indskudte Midler med ca. 28 Mill. Kr. siden Juni 1878 udgjøre de samlede Beløb paa disse fem Hovedkonti for de egenlig bankmæssige Dispositioner nu en 8 à 10 Mill. Kr. lavere Sum end da, — netop det Beløb, hvormed Kontoen «Diverse Kreditorer» er bleven formindsket. Hvor ere da hine 28 Mill. Kr. blevne anbragte?

Svaret herpaa viser bedst, at det i Virkeligheden er fuldt disponibel Kapital, der er bleven opsamlet i disse to Aar. Af det nævnte meget betydelige Beløb finde vi nemlig ca. 12 Mill. Kr. anbragte i Obligationer og Aktier: Bankernes samlede Fonds-Konto er voxet fra 17,4 til 29,4 Mill. Kr. Derhos holde Bankerne nu en større Kassebeholdning, end man i tidligere Aar har kjendt. Medens den samlede Kassebeholdnings Maximum i 1875—77 var henholdsvis ca. 10, 12 og 14 Mill. Kr., og dens Minimum kun lidt over 5 à 6 Mill. Kr., var dens Maximum i Februar d. A. 22,8 Mill. Kr. og dens Minimum for indeværende Aar nu ved Juni Maanedes Udgang ca. 14,7 Mill. Kr., eller ca. 2,4 Mill. Kr. større end i Juni 1878. Men de øvrige ca. 14 Mill. Kr., hvor findes de da anbragte? Hos — Korrespondenter i Udlandet. Medens Nationalbanken i Juni 1878 kun havde 2,3 Mill. Kr. henstaaende hos disse, havde den i Juni 1880 ikke mindre end 15,3 Mill. Kr. anbragte hos dem og Landmandsbanken endvidere ca. 2,6 Mill. hos sine Korrespondenter. Nationalbanken har saaledes i Øjeblikket hele sin Aktiekapital, ja mere til — i Alt 29,9 Mill. Kr. — anbragt dels i Fonds, dels hos udenlandske Korrespondenter. Føjes nu hertil, at Nationalbankens Diskonto, der fra Maj 1877 til Febr. 1878 stod paa $5\frac{1}{2}$ à 6 pCt. eller derover, siden Febr. 1878 har været:

fra 1. Febr.—14. Febr. 1878	$5\frac{1}{2}$ à $5\frac{1}{2}$ pCt.
— 15. Febr.—14. Juli —	$4\frac{1}{2}$ à 5 —
— 15. Juli 1878—26. Maj 1879	4 à $4\frac{1}{2}$ —
— 27. Maj 1879—19. Avg. —	$3\frac{1}{2}$ à 4 —
— 20. Avg. 1879—21. Okt. —	3 à $3\frac{1}{2}$ —
— 22. Okt. 1879—28. Juli 1880	$3\frac{1}{2}$ à 4 —
— 29. Juli 1880	3 à $3\frac{1}{2}$ —

saa at Diskontoen altsaa nu i over et Aar har været $3\frac{1}{2}$ à 4 pCt. eller derunder, eller for bedste Vexler

i Gjennemsnit for Aaret 1. Juli 1879—30. Juni 1880: 3,41 pCt. d. v. s. lavere end den i noget af de sidste 30 Aar har været, saa vil det være klart, at der er en virkelig Overflødighed af disponible Midler tilstede for alle gode Foretagender.

Naar nemlig Bankerne ved en stadig Diskonto af $3\frac{1}{3}$ pCt. og en Udlaansrente af 4 pCt. have en samlet Kassebeholdning, der umiddelbart efter, at Terminens Krav ere tilfredsstillede, udgjør over $14\frac{1}{2}$ Mill. Kr. og til sine Tider overstiger 20 Mill. Kr., og de derhos paa et Tidspunkt, da Realisationen af Obligationer og Aktier er overmaade let og endog fordelagtig paa Grund af høje Kurser, eje en Fonds-Beholdning af henved 30 Mill. Kr., samt endelig lade henved 18 Mill. Kr. henstaa hos udenlandske Korrespondenter, tør man vistnok gaa ud fra, at de bestaaende kommercielle og industrielle Foretagender ere saa at sige mættede med Kapital og i alt Fald let vilde kunne faa deres legitime Krav tilfredsstillede alene ved de her udenfor Betragtning holdte Midler, der nu Maaned efter Maaned ophobe sig i de to store Sparekasser, — og det maa da anses for at være ikke blot den rette Tid, men ogsaa i og for sig højest ønskeligt, at Energi og Foretagelsesaand formaa at aabne nye Baner for den industrielle og kommercielle Udvikling og give denne et forøget Opsving. Det er i sig selv ønskeligt, — thi kun derved bliver det, som i en anden Sammenhæng nærmere paapeget, muligt for Landets Kjøbstæder og særlig dets Hovedstad at give den overflødige Arbejdskraft, som nu Aar efter Aar søger bort fra Landbruget, en passende og lønnende Sysselsættelse; og det er ønskeligt, at det sker nu eller dog snart, — thi endnu har Publikum den sidste Overspekulationsperiode i saa frisk Erindring,

at det tør haabes, at den fornødne Varsomhed vil blive vist, og at virkelig gode og solide Foretagender maa absorbere den disponible Kapital, inden en letsindig Spekulation faar bemægtiget sig den og lokket den fra Besiddere, der mistvivle om at skaffe sig en passende Forrentning af de Kapitaler, som det snart vil blive vanskeligt at anbringe paa rette Maade. Erfaringen viser, at, naar der hengaar en længere Tid, i hvilken betydelige nye Kapitaldannelser foregaa, uden at der samtidig tilvejebringes nye Afløb for disse ved Stiftelsen af solide Foretagender, hvori de kunne anbringes, og naar som Følge heraf de for Haanden værende Effekters Pris stiger saaledes, at de kun byde en temmelig lav Rente, kaste disse Kapitaler sig tilsidst ligesom i Fortvivelse over et hvilket som helst nyt Foretagende uden nøjere Undersøgelse over dets Soliditet og virkelige Rentabilitet og blive saaledes et let Bytte for Projektmagere og letfærdige eller dog ubesindige Spekulanter. At det Tidspunkt turde være nær, hvor noget Saadant vil ske, saafremt der ikke forinden kommer nye Effekter paa Markedet af virkelig Soliditet og uomtvistelig Godhed, vil fremgaa af den efterstaaende Undersøgelse over den Værdiforandring, som de vigtigste Aktier i det sidste Aars Tid er undergaaet, især naar herved desuden erindres, at vor samlede Statsgæld fra 1873—80 er formindsket med ca. 45 Mill. Kr., at — tildels som Følge heraf — 4 pCt. kgl. Obligationer for Tiden staa i en Kurs af ca. 98 pCt., — en Kurs, som de ikke have staaet i siden 1862 —, samt at sjællandske Jernbaneaktier nu ville udgaa af Markedet for at ombyttes mod amortisable Statsobligationer, hvis samlede Beløb altsaa stadig vil blive formindsket og i Løbet af 20 Aar atter forsvinde af Markedet.

I dette Tidsskrifts 7de Bd. S. 298—301 og 11te Bd. S. 95—102 er der givet en Oversigt over Børskurserne paa Aktier henholdsvis i Jan. 1875, Marts 1876 og Jan. 1878. Hovedresultaterne af den der meddelte Undersøgelse vil kortest og klarest fremgaa af følgende Sammenstilling over den samlede Aktiemasses Værdi, beregnet til hvert Tidspunkt efter den laveste af de paa Børsen noterede Kurser:

	Nominelle Værdi	Kursværdi i Mill. Kr.		Værditab
	Mill. Kr.	Jan. 1875	Marts 1876	
32 Aktieselsk.				
(s. VII S. 300)	129,68	165,25	143,20	22,05 Mill. Kr. = 13 %
do. do. exclus.				
Nationalbkn.	102,93	118,6	97,3	21,3 — — = 18 -

Jan. 1878				
34 Aktieselsk.				
(s. XI S. 98)	142,40	176,55	129,76	46,79 — — = 26,5 -
do. do. exclus.				
Nationalbkn.	116,15	130,34	87,76	42,58 — — = 32,7 -
do. do. exclus.				
do. og Sjæll.				
Jernb. . . .	95,81	107,97	67,30	40,67 — — = 37,7 -

Da Listen over de noterede Aktieselskaber ikke var ganske den samme ved de to Undersøgelser, men havde maattet undergaa et Par Smaaforandringer, kan en umiddelbar Sammenligning mellem alle tre Tidspunkter ikke godt nu anstilles; men Afgivelserne ere dog ikke større, end at den fremadskridende Værdiforringelse meget tydeligt kan ses og kjendes. Ses bort fra Nationalbanken, hvis Aktiekapital er saa stor, at den vejer uforholdsmæssigt overfor de andre Selskaber, og tilmed paa Grund af sin ejendommelige Stilling er mindre paavirket af de Forhold, der influere paa disse, finde vi, at de øvrige Aktieselskabers Aktier i Jan. 1875 stode i en ca. 15 pCt. højere

Kur
deri
Vær
af
for
Tid
hav
havo
ikke
Betr
som
for
und

sam
en
at
oms
efte
som
(lave

Jan.
April
Juli
Oktbr
Jan.
April
Juli
Okt.
Jan.
Apr.
Juli

Udb
Na

Kurs, end den paalydende Værdi, og at de i Marts 1876 derimod vare sunkne over 5 pCt. under den paalydende Værdi, altsaa i Løbet af ca. $\frac{5}{4}$ Aar havde tabt ca. 18 pCt. af deres tidligere Kursværdi; men derefter gaar Værdiforringelsen videre, saaledes at de i Jan. 1878, paa hvilken Tid de omtrent vare naaede til det laveste Punkt, i Alt havde tabt næsten en Tredjedel af den Kursværdi, de havde haft i 1875 og, naar de sjællandske Jernbaner, der ikke vare medregnede i 1876, ogsaa nu holdes ude af Betragtningen, endog udvise dobbelt saa stor en Nedgang som i Marts 1876 (over 37 pCt. mod 18 pCt.) og istedenfor at staa 15 pCt. over pari, nu stode 25 à 30 pCt. under pari.

Omtrent fra Midten af 1878 — altsaa netop paa samme Tidspunkt, som, efter hvad foran er paavist, en Forøgelse af Bank- og Sparekassemidlerne begynder at afløse den hidtidige Stagnation, begynde Kurserne omsider at hæve sig, og Stigningen fortsætter sig derefter med tiltagende Styrke igjennem de to sidste Aar, som det vil kunne ses af følgende eksempelvis anførte (lavest noterede) Kurser for nogle af de vigtigste Aktier:

	Privatbank	Landmandsbk.	Hdlbank.	Telegraf	Foren. Dpsk.	Burm. & Wain
Jan. 1878 . . .	64 $\frac{3}{4}$	69 $\frac{3}{4}$	81 $\frac{3}{4}$	127	87	60 $\frac{1}{4}$
April — . . .	65 $\frac{1}{2}$	69 $\frac{1}{4}$	79 $\frac{3}{4}$	134 $\frac{1}{2}$	88 $\frac{1}{2}$	61
Juli — . . .	70 $\frac{1}{4}$	80 $\frac{1}{4}$	85 $\frac{1}{2}$	155	98 $\frac{3}{4}$	69
Oktbr. — . . .	71 $\frac{1}{4}$	87 $\frac{1}{2}$	90	146	95 $\frac{1}{2}$	68 $\frac{1}{4}$
Jan. 1879 . . .	72 $\frac{1}{4}$	90 $\frac{3}{4}$	90 $\frac{1}{4}$	141	96	73 $\frac{1}{4}$
April — . . .	76	87 $\frac{3}{4}$	89 $\frac{3}{4}$	149	98 $\frac{1}{4}$	81 $\frac{1}{4}$
Juli — . . .	78 $\frac{1}{2}$	95	94 $\frac{3}{4}$	151	100 $\frac{1}{4}$	84 $\frac{3}{4}$
Okt. — . . .	84 $\frac{3}{4}$	97 $\frac{1}{2}$	94 $\frac{3}{4}$	154 $\frac{1}{2}$	100 $\frac{1}{2}$	95
Jan. 1880 . . .	87 $\frac{3}{4}$	108 $\frac{1}{4}$	101 $\frac{3}{4}$	159 $\frac{1}{2}$	104	104
Apr. — . . .	93 $\frac{3}{4}$	102 $\frac{1}{2}$	97 $\frac{1}{4}$	176	113	98 $\frac{3}{4}$
Juli — . . .	93 $\frac{1}{2}$	108 $\frac{3}{4}$	101	174	118 $\frac{1}{2}$	109 $\frac{1}{2}$

Tages fornødent Hensyn til den Indflydelse, Udbyttets Udbetaling nødvendig øver paa Kurserne, vil det ses, at

der først midt i 1878 gennemgaaende indtræder en mærkelig Stigning i Kurserne, — at der derefter indtræder nogen Stilstand indtil Begyndelsen af 1879, — at et nyt Opsving begynder omtrent midt i 1879, — samt at Kurserne, hvor ikke særlige Forhold, som ved Privatbankaktierne, gøre sig gjældende, omtrent ved Slutningen af 1879 eller Begyndelsen af 1880 nærme sig pari for derefter i den første Halvdel af indeværende Aar atter at gaa, tildels endog ret betydeligt, over pari, hvilket sidste navnlig vil ses af efterstaaende Oversigt (S. 148), der omfatter de fleste af de paa Kjøbenhavns Børs noterede Aktier. Med Hensyn til de dér for 1875—78 noterede Kurser henvises til de i 7de Bd. S. 298—99 og 11te Bd. S. 97 ff. givne Oplysninger; den her angivne Kurs for Juli Maaned er den d. 1ste Juli eller en af de nærmeste Dage noterede laveste Kurs eller i enkelte Tilfælde den ved Auktion opnaaede Pris; og med Hensyn til Aktiekapitalens Størrelse, der i Aarenes Løb har forandret sig noget, bemærkes, at der i de i 11te Bd. S. 98 opgivne Kapitalbeløb er foregaaet følgende Forandringer: Sukkerfabrikernes Kapital er nedbragt fra 5 til 4 Mill. Kr., Burmeister & Wains Fabriker fra 6 til 5 Mill. Kr., Hippodromens med 550 Kr., Dampskibsselskabet Kjøbenhavn med 100,000 Kr.; derimod er de sjæll. Jernbaners Aktiekapital forøget med c. 3,674,000 Kr., Nationalbanken med 247,600 Kr., Forenede Dampskibsselskabs Kapital med 1 Mill. Kr., Aalborg Spritfabrik med 200,000 Kr. og Kjøbenh. Sporvejsselskabs med 196,740 Kr. Det er de nuværende, saaledes forandrede, Kapitalbeløb, som her ere opførte og hvorefter Aktiemassens nuværende Værdi er beregnet. (Se S. 148—49).

Da Nationalbanken og de sjællandske Jernbaner ere Aktieforetagender af en særlig Beskaffenhed og de sidste

tilmed nu ere under Paavirkning af det forestaaende Salg, samt da de begge have en saa betydelig Aktiemasse, at de øve en aldeles dominerende Indflydelse, vil det være rettest her at se bort fra dem. Gjøre vi dette, ville vi finde, at den øvrige Aktiemasse til Trods for den stærke Opgang i Kurserne, som navnlig i det sidste Halvaar har fundet Sted, dog endnu langt fra har naaet den Værdi, som den havde i Jan. 1875. Da Aktiemassen ikke er ganske den samme nu som da, kan en Sammenligning kun ske forholdsvis: de 32 Aktieselskabers Kapital, som vare tilstede i 1875, havde da en paalydende Værdi af 95,314 Mill. Kr., men Kursværdien var 107,966 Mill. Kr., altsaa ca. 13,3 pCt. over pari; — de 35 Aktieselskaber, der nu ere medtagne (bortset fra Nationalbanken og Sjæll. Jernbaner), have en samlet Kapital af 106,850 Mill. Kr., men dennes Kursværdi, der kun er 105,283 Mill. Kr., naaer altsaa ikke engang den paalydende Værdi. Af disse 35 Selskaber ere imidlertid to helt gaaede til Grunde; udelades de, faas en paalydende Værdi af 105,61 Mill. Kr. med en Kursværdi af 105,28 Mill. Kr. — altsaa paa det Nærmeste pari. Dette er dog allerede en meget betydelig Forbedring fra Jan. 1878, da den tilsvarende Kapital af 107,56 Mill. Kr. kun havde en Kursværdi af 76,92 Mill. Kr. eller ca. 28 pCt. under pari.

At den samlede Aktiemasses Værdi, bortset fra Nationalbanken og de sjællandske Jernbaner, nu knap er pari, skyldes den Omstændighed, at dels, som berørt, to af de her opførte Aktieselskaber ere gaaede helt til Grunde, dels ikke mindre end 17 af de resterende 35 Selskabers Aktier endnu staa under pari, enkelte endog meget betydelig under pari. For altsaa at kunne dømme om, hvorvidt den nuværende Kurs nogenlunde svarer til Aktiernes

	Aktiekapital	Kurs			Juli 1880
		Jan. 1875	Marts 1876	Jan. 1878	Kurs Aktiemassens Verdi
1. Nationalbanken	27,000,000 Kr.	172 ³ / ₄	170	157	176 ¹ / ₂ pCt. 47,655,000 Kr.
2. Privatbanken	12,000,000 —	137 ³ / ₄	107 ¹ / ₂	64 ³ / ₄	93 ¹ / ₂ — 11,220,000 —
3. Laanebanken	4,000,000 —	100 ³ / ₄	94 ¹ / ₂	79	101 ¹ / ₂ — 4,060,000 —
4. Industribanken	2,000,000 —	112 ¹ / ₂	97 ³ / ₄	25 ¹ / ₄	41 ¹ / ₄ — 825,000 —
5. Telegrafaktier	27,000,000 —	200 ¹ / ₂	149 ¹ / ₂	126 ¹ / ₂	174 Kr. 26,100,000 —
6. Fredens Mølle	700,000 —	190 ¹ / ₂	156	146	131 ¹ / ₂ pCt. 920,500 —
7. Aluminia	800,000 —	102	96 ³ / ₄	55	91 ³ / ₄ — 734,000 —
8. Kastrup Glasværk	700,000 —	103 ³ / ₄	97 ¹ / ₄	79	122 ³ / ₄ — 859,250 —
9. Kristineberg	355,000 —	102 ³ / ₄	101	70	91 — 323,050 —
10. Cichoriefabrikerne	1,100,000 —	102	95	33	48 ¹ / ₂ — 533,500 —
11. Søndersegård	240,000 —	102	20	0	0 — —
12. Tivoli	185,640 —	180	153	175	178 ¹ / ₂ Kr. 487,305 —
13. Klampenborg	200,000 —	34	28	28 ¹ / ₂	36 — 180,000 —
14. Romerske Bade	90,000 —	94 ¹ / ₂	85	85	69 pCt. 62,100 —
15. Khvns. Saltværker	220,000 —	99	85	55	29 ¹ / ₂ — 64,900 —
16. Maglekilde Brøndanstalt	140,000 —	110	104	105	94 — 131,600 —
17. Dpskbsseelsk. Danmark	1,400,000 —	124	89	77 ¹ / ₂	110 — 1,540,000 —
18. — Norden	1,011,000 —	118	88	84	118 — 1,102,980 —
23. Kasino	410,000 —	14	16 ¹ / ₂	14 ¹ / ₂	31 Kr. 254,200 —
24. Hippodromen	92,500 —	39	48	55	65 — 120,250 —
25. Fælled	1,000,000 —	96	—	—	— — —

16. Magteklide Brændanstalt	140,000 —	110	104	105	94 —	131,600 —
17. Dpskibsselsk. Danmark	1,400,000 —	124	89	77 1/2	110 —	1,540,000 —
18. — — — — — Nordsp.	1,011,000 —	118	88	84	118 —	1,192,980 —
23. Kasino	410,000 —	14	16 1/2	14 1/2	31 Kr.	254,200 —
24. Hippodromen	92,500 —	39	48	55	65 —	120,250 —
25. Fabr. Lolland	1,000,000 —	86	—	0	0 —	—
26. Sjæll. Jernbaner	30,827,000 —	110	113 1/4	100 1/2	121 1/2 pCt.	37,454,805 —
27. Landmandsbanken	12,000,000 —	96 3/4	96 1/4	69 3/4	108 3/4 —	13,050,000 —
28. Sukkerfabrikerne	4,000,000 —	111 1/2	98 1/2	102	119 —	4,760,000 —
29. Burmeister & Wain	5,000,000 —	114 3/4	84 1/2	62	109 1/2 —	5,475,000 —
30. Foren. Dampskibsselsk.	5,000,000 —	130	101 1/2	88	118 1/2 —	5,925,000 —
31. Aalborg Spritfabrik	800,000 —	102 1/2	79	67	130 —	1,100,000 —
32. Handelsbanken	12,000,000 —	101 3/4	89 1/2	81 3/4	101 —	12,120,000 —
33. Forenede Oplagpl.	2,600,000 —	107	107	90 1/2	100 1/4 —	2,665,000 —
34. Foren. Dampmøller	600,000 —	112	104 1/2	83	110 —	660,000 —
35. Loll.-Falst. Jernbaner	5,040,000 —	—	89 3/4	82	94 —	4,737,600 —
36. Tuborg Fabriker	1,600,000 —	—	95	53	80 1/2 —	1,288,000 —
37. Crome & Goldschmidts Fabr.	800,000 —	—	100	70	96 —	768,000 —
<hr/>						
Deraf Nationalbk. og sjæll. Jernb.	164,677,880 Kr.	—	—	—	—	190,392,890 Kr.
	57,827,000 —	—	—	—	—	85,109,805 —
<hr/>						
	106,850,880 Kr.	—	—	—	—	105,283,085 —

indre Værdi, maa man undersøge, hvilket Udbytte de forskjellige Selskaber have givet i de foregaaende Aar. Denne Undersøgelse vil det imidlertid være rigtigst at give et noget videre Omfang, end der netop til dette Øjemed er nødvendigt, for med det Samme at føre de tidligere gjorte Undersøgelser herover længere ned i Tiden.

I dette Tidsskrifts 8de Bd. S. 52—57 og 11te Bd. S. 86—94 er der givet en Oversigt over det Udbytte, som et stort Antal Aktieselskaber baade pro-Cent-vis og absolut have givet Aktionærerne i Aarene 1873—76. Det vil nu være rigtigt at supplere denne Fortegnelse med Resultaterne for 1877—79, for derefter at kunne tage et Gjennemsnit for hele den samlede foreliggende Syvaarsperiode. Her medtages da ganske de samme Selskaber og i den samme Rækkefølge som i 11te Bd. For to Selskaber, Nationalbanken og Aalborg Spritfabrik, kan Udbyttet for det sidste Regnskabsaar (1879—80, hvilket nedenfor er betegnet som 1879) ikke angives; for et Selskab, Hipprodromen, er angivet det forventede Udbytte. En Parantes betyder, at Selskabet ikke har virket i fulde 7 Aar.

	Gjennem-	Udbytte for				Gjennem-
	snit for	Regnskabsaaret				snit for
	1873-76	1877	1878	1879	1873-79	
	1 pCt.	1 pCt.	1 pCt.	1 pCt.	1 pCt.	
1. Tivoli	33,6	24,1	21,0	23,5	29,0	
2. Fredens Mølle. . . .	14,0	14,0	9,0	6,0	12,14	
3. Nørrebros Sporvej .	12,88	12,5	11,0	11,0	12,29	
4. Dpskselsk. "Gorm", "Knud" etc.	12,50	11,46	11,0	10,4	11,83	
5. Foren. Dpskibsselsk.	9,75	9,0	8,0	7,5	9,07	
6. Cichoriefabrikerne .	9,50	0,0	0,0	2,0	5,7	
7. Aalborg Spritfabrik .	9,25	13,12	15,0	—	—	

e for-
Denne
ive et
ed er
gjorte

e Bd.
som
g ab-
Det
med
ge et
raars-
kaber
o Sel-
a Ud-
vilket
lskab,
n Pa-
y Aar.

ennem-
ult for
73-79
pCt.
29,0
12,14
12,29

11,83
9,07
5,7
—

	Gjennem- sult for 1873-76 1 pCt.	Udbytte for Regnskabsaaret			Gjennem- sult for 1873-79 1 pCt.
		1877 1 pCt.	1878 1 pCt.	1879 1 pCt.	
8. Sukkerfabrikerne . . .	9,18	10,0	10,0	10,0	9,53
9. Nationalbanken . . .	8,88	8,5	8,0	—	—
10. Kastrup Glasværk . .	8,88	9,0	9,0	10,0	9,05
11. Rysenstens Badeanst.	8,88	0,0	7,5	6,0	7,0
12. Maglekilde Brdanst. .	8,75	6,0	6,0	6,0	7,55
13. Crome & Goldschm. Fabr.	(8,60)	5,0	0,0	6,0	(5,45)
14. Foren. Dampmøller . .	(8,00)	10,0	8,0	5,0	(7,8)
15. Kristineberg Fabr. . .	7,88	6,0	6,0	7,0	7,21
16. Burm. & Wains Fabr.	7,25	7,5	6,5	9,25	7,46
17. Kbhvns. Sporvej . . .	7,15	5,0	5,0	6,11	6,38
18. Dpsk. Norden	6,88	10,0	10,0	10,0	8,25
19. Dpsk. Danmark	6,75	10,0	10,0	6,5	7,64
20. Alumina	6,73	0,0	4,0	6,25	5,31
21. Sjæll. Jernbaneselsk. .	6,37	6,0	6,0	6,0	6,21
22. Hippodromen	6,35	8,0	9,5	10,0	7,56
23. Telegrafelsk.	6,19	6,39	6,39	6,39	6,28
24. Kbhvns. Saltværker . .	6,13	0,0	0,0	0,0	3,50
25. Privatbanken	6,06	4,0	4,0	4,0	5,18
26. Romerske Bade	6,00	5,0	4,0	5,0	5,43
27. Klampenbg. Badeanst. .	6,0	6,0	6,0	6,0	c. 6,0
28. Landmandsbanken . . .	5,81	5,5	6,0	7,0	5,96
29. Handelsbanken	5,37	6,33	6,0	6,0	5,70
30. Renovationskomp. . . .	5,37	5,0	8,0	8,0	6,07
31. Fberg Sporvej	5,18	6,0	7,0	5,0	5,53
32. Foren. Oplagspladser .	(5,07)	5,75	5,12	5,37	5,24
33. Private Laanebank . . .	5,00	5,0	6,0	6,0	5,28
34. Bugsørselskabet	5,00	0,0	0,0	5,0	3,57
35. Industribanken	4,88	0,0	0,0	0,0	2,78
36. Tuborg Fabr.	(4,76)	0,0	0,0	0,0	2,31
37. Dpsk. Kjøbenhavn . . .	4,75	4,0	4,0	0,0	3,86
38. Loll.-eng. Dpskselsk. .	(2,83)	0,0	12,0	6,0	(4,42)
39. Frederiksholms Teglv.	2,75	0,0	0,0	0,0	1,57
40. Loll.-Falst. Jernb. . . .	(1,71)	1,12	1,14	1,33	1,43
41. Sejl- og Dampskibs- selsk. af 1873	(1,70)	0,0	0,0	0,0	(0,83)
42. Lyngby Glasværk	1,63	0,0	0,0	0,0	0,93
43. Forstædernes Sporvej	1,50	4,75	7,0	7,0	3,53
44. Fabr. Lolland	1,37	solgt uden Udbytte for Aktionærerne.			
45. Kasino	1,25	3,0	3,0	4,0	2,14

	Gjennem- snit for 1873-76 1 pCt.	Udbytte for Regnskabsaaet			Gjennem- snit for 1873-79 1 pCt.
		1877	1878	1879	
		1 pCt.	1 pCt.	1 pCt.	
46. Søvang	0,50	0,0	0,0	0,0	0,28
47. Sønderøgaard	0,0	opløst som fallit.			
48. Hellebæk Fabr.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
49. Arnakke Fabr.	0,0	solgt uden Udbytte for Aktionærerne.			
50. Hegnede Tegl.	0,0	solgt uden Udbytte for Aktionærerne.			
51. Dalum Papirfabr. . . .	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
52. Magle Mølle do. . . .	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
53. Munke Mølle Fabr. . .	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
54. Lundergaards Mose. .	0,0	overgaaet til Skifteretten som fallit.			
55. Bornholms Kul- og Teglværker	0,0	0,0	0,0	{solgt uden Udbytte for Aktionærerne.	
<hr/>					
56. Jydsk-eng. Dampskibs- selsk.	15,12	10,0	13,5	10,0	13,43
57. Kbhvn-Newcastle . . .	(6,4)	6,0	6,0	6,0	(6,15)
58. Dpsk. Freja	(5)	5,5	5,5	6,0	(5,44)
59. Dpsk. Carl.	(7 ¹ / ₂)	3,0	5,0	5,0	(2,71)
60. Kbhvns. Isoplæg	(2,66)	3,5	5,0	4,0	(3,42)
61. Cimbria	(0,62)	5,0	5,0	5,0	(2,71)
62. Kbhvns. Skotøjsfabr. .	(6,6)	0,0	0,0	0,0	(2,22)
63. Kbhvns. Byggeselskab	(0,0)	0,0	0,0	3,0	0,50

Tages Gjennemsnitsresultatet for alle syv Aar vil det altsaa ses, at af 63 Selskaber havde de 10 — henved en Sjettedel — aldrig givet noget Udbytte, og de 6 af disse ere nu opløste med Tab af hele Aktiekapitalen. Desforuden have i de her særlig omhandlede 3 sidste Aar 8 andre Selskaber, der tidligere havde givet noget Udbytte, som oftest dog kun i et enkelt Aar, slet intet Udbytte givet, saa at altsaa 18 af samtlige 63 Selskaber eller over Fjerdedelen ($\frac{2}{7}$) i disse tre Aar intet Udbytte have givet.

Tages fremdeles Syvaarsperioden under Et, finde vi, at af 61 Selskaber have

10 Selskaber (ca. 16 pCt. af dem) givet et Udbytte = 0.

4	—	(- 7 — —)	—	—	af under 1 pCt.
8	—	(- 13 — —)	—	—	- under 3 —
5	—	(- 8 — —)	—	—	- under 4 —

27 Selskaber (ca. 44 pCt. af dem) givet et Udbytte af under 4 pCt.

1	—	(- 2 — —)	—	—	- henved 4½ -
11	—	(- 17 — —)	—	—	- — 5—6 pCt.
7	—	(- 11 — —)	—	—	- — 6—7 -
6	—	(- 10 — —)	—	—	- — 7—8 -
4	—	(- 7 — —)	—	—	- — 8—10 -
4	—	(- 7 — —)	—	—	- — 10—13½ -
1	—	(- 2 — —)	—	—	- — 29 -

Derhos har i sex Aar Aalborg Spritfabrik givet gennemsnitlig 10,85 pCt. og Nationalbanken 8,66 pCt.

Vil man nu vide, hvilket pro-Cent-Udbytte alle disse Selskaber tilsammentagne have givet i hvert enkelt Aar samt i Gjennemsnit for alle syv Aar, maa man tage det absolute Udbytte, som er bleven udbetalt; herved vil det da atter være rettest at se bort fra Nationalbanken og de sjællandske Jernbaner, da de paa Grund af deres store Aktiekapital øve altfor stor en Indflydelse paa Gjennemsnitsudbyttet. Idet vi da her — ligesom i 8de og 11te Bd. — opføre det under Jevnførelse med selve Aktiekapitalen, maa det bemærkes, at denne siden sidste Opgjørelse er undergaaet følgende mindre væsentlige Forandringer: Sukkerfabrikernes Kapital er i 1877 bleven formindsket med 1 Mill. Kr., Dampskibsselskabet «Kjøbenhavns» i 1879 med 100,000 Kr., Bugsørselskabet i 1877—78 med 57,000 Kr., Kjøbenhavns Isoplags med 600 Kr., Hippodromens med 550 Kr.; paa den anden Side er det forenede Dampskibsselskabs Aktiekapital bleven forøget med 298,800 Kr.,

Kjøbenhavns Sporvejs Kapital med 51,120 Kr. Aktiekapitalen er her opført med det Beløb, hvoraf der sidst er givet Udbytte, men dens virkelige Størrelse i hvert enkelt Aar taget i Betragtning ved Opgjørelsen af Udbyttet for dette.

	Aktiekapital	1877	1878	1879
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1. Privatbanken	12,000,000	480,000	480,000	480,000
2. Priv. Laanebank	4,000,000	200,000	240,000	240,000
3. Industribanken	2,000,000	—	—	—
4. Landmandsbanken	12,000,000	660,000	720,000	840,000
5. Handelsbanken	12,000,000	760,000	720,000	720,000
6. Loll.-Falst. Jernb.	5,040,000	56,663	57,753	67,131
7. Telegrafaelak.	27,000,000	1,725,000	1,725,000	1,725,000
8. Sukkerfabr.	4,000,000	400,000	400,000	400,000
9. Burm. & Wains Fabr. . . .	6,000,000	450,000	390,000	555,000
10. Foren. Oplagsplads	2,600,000	149,500	133,250	139,750
11. Foren. Dpskibsselsk. . . .	4,701,200	423,108	} 400,000	} 375,000
tilk. i 1878	298,800	—		
12. Fredens Mølle	700,000	98,000	63,000	42,000
13. Aluminia	800,000	—	32,000	50,000
14. Kastrup Glasv.	700,000	63,000	63,000	70,000
15. Kristineberg	355,000	21,300	21,300	24,850
16. Fabr. Lolland	1,000,000	—	—	—
17. Cichoriefabr.	1,100,000	—	—	22,000
18. Sønder Søgaard	240,000	—	—	—
19. Tivoli	185,640	44,854	39,125	43,578
20. Klampenborg	200,000	12,000	12,000	12,000
21. Romerske Bade	90,000	4,500	3,600	4,500
22. Kbhvns. Saltværker	220,000	—	—	—
23. Maglekilde Brd.	140,000	8,400	8,400	8,400
24. Dpsk. Danmark	1,400,000	140,000	140,000	91,000
25. — Kjøbenhavn	2,000,000	80,000	80,000	—
26. — Norden	1,011,000	101,100	101,100	101,100
27. Kbhvns. Sporv.	1,186,740	59,337	59,337	72,523
28. Fberg do.	310,000	18,600	21,700	15,500
29. Nørrebro do.	326,000	40,750	35,860	35,860
30. Forstædernes do.	370,000	18,050	25,900	25,900
31. Sejl- og Dpskselsk.	1,512,000	—	—	—
Summa lat.	105,486,380	6,014,162	5,972,325	6,161,092

32. Dp
Sw
33. Lo
34. Bu
35. Cr
35. He
37. Tu
38. Re
39. Ar
40. Kb
41. Ly
42. Fr
43. He
44. Ry
45. Da
46. Ma
47. S
48. Lu
49. Bo
50. Mu

51. De
52. Aa
53. Hip
54. Ka
55. Dp
56. —
57. —
58. —
59. Kb
60. Cir
61. Kb

api-
t er
nkelt
yttet

1870

Kr.

480,000

240,000

—

840,000

720,000

67,131

725,000

400,000

555,000

139,750

375,000

42,000

50,000

70,000

24,850

—

22,000

—

43,578

12,000

4,500

—

8,400

91,000

—

101,100

72,523

15,500

35,860

25,900

—

161,092

Aktiekapital

1877

1878

1879

Kr.

Kr.

Kr.

Kr.

Transport. . . .

105,486,380

6,014,162

5,972,325

6,161,092

32. Dpsk. Gorm, Knud,

Svend, Erik

1,400,000

160,500

154,000

125,500

33. Loll. eng. Dpsk.

260,000

—

31,200

15,600

34. Bugsørselsk.

253,000

—

—

12,650

35. Crome & Goldschmidt

800,000

40,000

—

48,000

36. Hellebæks Fabr.

590,000

—

—

—

37. Tuborg Fabr.

1,600,000

—

—

—

38. Renovationskomp.

324,000

16,200

25,920

25,920

39. Arnakke Fabr.

140,000

—

—

—

40. Kbhvns. Isoplæg

49,400

1,729

2,470

1,976

41. Lyngby Glasværk

240,000

—

—

—

42. Frederiksholm Tegl.

900,000

—

—

—

43. Hegnede Tegl.

320,000

—

—

—

44. Rysensten

136,000

—

10,200

8,160

45. Dalum Papirfabr.

460,000

—

—

—

46. Magle Mølle do.

957,000

—

—

—

47. Søvang

700,000

—

—

—

48. Lundergaards Mose

340,000

—

—

—

49. Bornh. Kul- og Tegl.

1,000,000

—

—

—

50. Munke Mølles Fabr.

300,000

—

—

—

116,255,780

6,232,591

6,196,115

6,398,898

51. De foren. Dpmøller

600,000

60,000

48,000

30,000

52. Aalborg Spritfabr.

800,000

105,000

120,000

—

53. Hippodromen

92,500

7,400

8,787

9,250

54. Kasino

410,000

12,300

12,300

16,400

55. Dpsk. Kbh. - Newcastle

800,000

48,000

48,000

48,000

56. — Freja

600,000

33,000

33,000

36,000

57. — Hermod

600,000

36,000

24,000

—

58. — Carl

1,940,000

58,200

97,000

97,000

59. Kbhvns. Skotøjsfabr.

156,400

—

—

—

60. Cimbria

254,000

12,700

12,700

12,700

61. Kbhvns. Byggeselsk.

3,000,000

—

—

90,000

Summa

125,508,680

6,605,191

6,599,902

6,738,248

Sammenholdes denne Oversigt med de tidligere givne, faas følgende Resultat:

For 1873 gav	83,88 Mill. Kr. i	Udbytte	5,909,727 Kr. eller	7,04 pCt.
— 1874 —	101,08 — —	—	6,994,506 — —	6,92 —
— 1875 —	114,688 — —	—	5,970,975 — —	5,20 —
— 1876 —	126,216 — —	—	6,655,185 — —	5,28 —
— 1877 —	125,209 — —	—	6,605,191 — —	5,27 —
— 1878 —	125,508 — —	—	6,599,902 — —	5,26 —
— 1879 —	124,608 — —	—	6,738,248 — —	5,41 —

I Gjennemsnit for alle syv Aar har saaledes i de her omhandlede Selskaber en Kapital af 114,45 Mill. Kr. været i Virksomhed og givet i Alt et Udbytte af 45,473,734 Kr. eller et gjennemsnitligt aarligt Udbytte af 6,496,248 Kr. eller 5,68 pCt. Det vilde dog være mindre rigtigt at betragte dette som det virkelige Gjennemsnittsudbytte af den i de her omhandlede Aktieselskaber — og dermed maaske mere almindeligt i Aktieselskaber overhovedet — anbragte Kapital*). Det vil allerede strax falde i Øjnene, at dette Gjennemsnit kun fremkommer derved, at der for 1873—74 er regnet med en mindre Kapital end i de følgende Aar, og dette er tildels kun sket derved, at nogle af de uheldige Selskaber ikke ere blevne medtagne i disse to Opgjørelser; i hvert Fald bliver Gjennemsnittsudbyttet for de sidste 5 Aar kun ca. 5,29 eller lidt over $5\frac{1}{4}$ pCt. og selv i det gunstigste af disse Aar, det sidste, naaer Udbyttet ikke $5\frac{1}{2}$ pCt. Men dernæst maa der fra det samlede Udbytte gøres et ikke saa lille Fradrag, idet der i Løbet af disse syv Aar er gaaet en forholdsvis ikke saa

*) I Virkeligheden har denne ogsaa for saa vidt været større end her angivet, som der i flere Selskaber ved Tegning af ny Kapital er sket ikke ubetydelig Indbetaling af Tillægspræmier, som er tilfalden Reserfefonden, og som altsaa bør regnes med til den indbetalte Kapital. Jfr. saaledes nedenfor om Privatbanken.

ringe Del af selve Aktiekapitalen tabt, hvad der saa meget mere maa tages med i Betragtning, naar der spørges om Udbyttet af den samlede Aktiekapital, som denne for den allerstørste Del er indbetalt efter 1870. Af de her nævnte 61 Aktieselskaber ere nemlig kun 13 ældre end 1870, og selv af disse have alle de betydeligere modtaget en væsenlig Forøgelse af Kapitalen siden 1870. Af den samlede Kapital paa ca. 125 Mill. Kr. er saaledes neppe mere end ca. 20 Mill. Kr. indbetalt før 1870, og den allerstørste Del er kommen tilstede i Aarene 1871—73, saa at Udbyttet for Aarene 1873—79 ikke er langt fra at angive det hele Udbytte, som hidtil er opnaaet af denne Kapital. Men i samme Tidsrum er af selve Kapitalen i de her nævnte Selskaber følgende Beløb gaaede tabte for Aktionærerne:

Privatbanken	2,000,000 Kr. *)
Industribanken	1,000,000 —
Fabr. Lolland	1,000,000 —
Søndersøgaard	240,000 —
Arnakke	140,000 —
Hegnede Teglværk	320,000 —
Lundergaards Mose	340,000 —
Bornholms Kul- og Teglv.	1,000,000 —

6,040,000 Kr.

Drages dette Beløb fra det samlede Udbytte for Aarene 1873—79 bliver det virkelige Udbytte, der er opnaaet af den samlede Kapital, kun 39,433,734 Kr. eller i aarligt Gjennemsnit ca. 5,635,400 Kr., hvilket for en Gjennemsnitskapital af ca. 114,4 Mill. Kr. giver knap 5 pCt. (4,92 pCt.) i aarligt Udbytte.**)

*) De 2 Mill. Kr. af Privatbankens Reservefond, som ere gaaede tabt, vare ligefrem indbetalte af dem, der i Aarene 1864 og 1871 tegnede nye Aktier. Strengt taget burde derfor i denne Sammenhæng Privatbankens indbetalte Kapital være regnet til 14 Mill. Kr., og noget lignende gjælder om endel andre Selskaber.

**) Man vilde maaske mene, at der da ogsaa burde tages Hensyn

Dette Resultat indeholder formentlig et saa fuldstændigt Bevis, som det overhovedet er muligt ad statistisk Vej at levere, for Rigtigheden af den Paastand, som nærværende Forf. i dette Tidsskrifts 1ste Bd. har fremsat og givet en udførlig theoretisk Begrundelse af: at det hidtil i alle Systemværker opstillede Begreb «Driftsherrens Gevinst» kun har sin Berettigelse som en Betegnelse for en rent individuel Fordel, som adskillige Driftsherrer have, men som fuldstændig opvejes af tilsvarende Tab, der ramme andre Driftsherrer, og at der følgelig aldeles ingen Grund er til at fastholde den Tredeling, der altid opstilles, hvor Talen er om Arbejds-Udbyttets Fordeling: Arbejds-løn — Kapitalrente — Driftsgevinst, idet den sidste, tagen

til de Beløb, der i dette Tidsrum ere henlagte til Selskabernes Reservefonds. Hertil er der dog formentlig ingen Grund. Disse Beløbs Bestemmelse er jo netop at dække eventuelle Tab af Kapital, der i saa Fald ikke ville blive regnede som fragaade Aktiekapitalen, og ligesom det derfor er højst tvivlsomt, om der nogensinde vil blive udbetalt Aktionærerne nogen Del af disse Reservefonds, saaledes tør det maaske ogsaa nok antages, at man, saafremt man vilde skride til en Opløsning af de bestaaende Aktieselskaber, ved en eventuel Realisation vilde faa Brug for Reservefonden for at kunne tilbagebetale Aktiekapitalen. Hertil kommer endnu, at den ovenstaaende Fortegnelse over tabte Aktiekapitaler langtfra er fuldstændig, idet der siden 1870 er oprettet et ikke saa ringe Antal af mindre Aktieselskaber, der senere ere opløste, for største Delen med fuldstændigt Tab af Aktiekapitalen eller i alt Fald kun en ringe Dividende-Udbetaling. Som saadanne kunne nævnes: Nibe Spritfabrik, Københavns Akvarium (80,000 Kr.), Drikkehallerne (80,000 Kr.), Københavns Befordringsselskab, Rødsleth Teglværk (200,000 Kr.?), Hvorupgaards Fabriker (100,000 Kr.), hvortil kan føjes den i de sidste Dage solgte Bornholms Jernstøberi- og Maskinfabrik, anlagt for 160,000 Kr., solgt for ca. 32,000 Kr. Og endelig er det vistnok et Spørgsmaal, om ikke i alt Fald en Del af Aktiekapitalen maa siges at være tabt ved flere af de ovennævnte Selskaber, der i en Aarrække aldeles intet Udbytte have kunnet give. Jfr. ogsaa foran *).

som Helhed for det hele Samfund, opløser sig i en Illusion, da den ikke er Andet end den nødvendige Erstatning af de under Produktionen lidte Kapitaltab, en Assurancepræmie for Driftsherrer, der hver er sin egen Assurandør, og af hvilke derfor de Heldige oppebære en Tillægspræmie til deres Kapitalrente, medens de Uheldige ikke engang faa Rente af deres Kapital. Driftsgevinsten er m. a. O. netop kun et andet Udtryk for den Del af Kapitalrenten, der i Systemværkerne altid betegnes som »Præmie mod Risiko». Det er i den nævnte Artikel (1ste Bd. S. 401 ff.) gjort gjældende, at Aktionærer netop ere det rette Exempel paa Driftsherrer, der ikke ere Andet end Driftsherrer, d. v. s. ikke personlig tage Del i Virksomheden og derfor oppebære personlig Arbejds løn, saaledes som Tilfældet er med Driftsherrerne for private Forretninger, Fabrikanter og Handelsmænd, — og der er da der fremsat den Paastand, at en nøjagtig Statistik over Resultaterne af alle de i et længere Tidsrum stiftede Aktieselskaber utvivlsomt vilde vise, at det virkelige Udbytte af den samlede Aktiekapital kun var lig den almindelige Rentefod. Saa ufuldstændig den her leverede Statistik end er, synes den at levere et ret godt Bevis for Rigtigheden af den nævnte Paastand.

I nær Forbindelse hermed fortjener det at paaagtes, at den paa Børsen noterede Aktiemasses samlede Kursværdi, som foran fremhævet, nu, da man har faaet tilstrækkelig Kundskab til de forskjellige Aktieforetagenders Beskaffenhed og efter at Forholdene paa Børsen atter ere komne i Ro, saa at Kurserne tør siges at være paa et nogenlunde normalt Standpunkt, netop kun svarer til den paalydende Værdi. Dette vil altsaa sige, at man tillægger den samlede Aktiemasse omtrent — og knap — den

samme Værdi som et Papir, der giver et sikkert og stadigt Udbytte af 5 pCt.

Betragtes nemlig nu Kurserne under Jevnførelse med det foran konstaterede Gjennemsnitsudbytte for de enkelte Foretagender, vil det ses, at der vel ikke er nogen fuld Overensstemmelse imellem Kurserne og Gjennemsnitsudbyttet for de sidste syv Aar — hvad der allerede er en naturlig Følge deraf, at Indtrykket af det sidste, umiddelbart forudgaaende, Aars Resultat øver en nok saa stærk Indflydelse, som Gjennemsnittet for en længere Aarrække —, men at Forholdet dog i det Hele er dette, at Aktier, der i de sidste Aar have givet et Gjennemsnitsudbytte af mindre end 5 pCt., staa under pari, medens der omvendt ordenligvis skal et Udbytte af over 5, mindst 6 pCt. for at bringe Kursen op over pari, hvorhos selv et betydeligt større Gjennemsnitsudbytte langt fra bringer Kursen op i en tilsvarende Grad. Følgende eksempelvis anførte Kurser vil vise dette:

	Gjennemsnitsudbytte		Kurs
	for 1873—79	for 1877—79	1. Juli 1880
Sukkerfabrikerne . . .	9,53 pCt.	10 pCt.	119
Kastrup Glasværk . .	9,07 —	9,33 —	122 $\frac{1}{4}$
Foren. Dpskibsselskab	9,07 —	8,17 —	118 $\frac{1}{2}$
Burm. & Wains Fabr.	7,46 —	7,75 —	109 $\frac{1}{2}$

Disse Kurser synes at hvile paa den efter det Anførte naturlige Forudsætning, at selv de Aktieforetagender, der have vist sig vel funderede og meget rentable, bør afgive en passende «Præmie mod Risiko» ud over den almindelige Forrentning.

Det vilde i Forbindelse hermed have sin Interesse her at forfølge et Par af vore ældre Aktieselskaber igjennem hele deres Existensperiode, navnlig saadanne, om hvilke det, fordi de nu give et godt Udbytte, almindelig

menes, at Aktionærerne have opnaaet et særlig godt Resultat. Hvad de betydeligste og tilmed ældste af disse angaar, frembyde de imidlertid særlige og ejendommelige Forhold i forskjellig Retning. Hvad saaledes først angaar Nationalbanken, da er den oprindelig et fremtvunget Interessentskab, dannet til at raade Bod paa Fortidens Fejl; først fra omtrent 1840 fremkommer en frivillig indbetalt Aktiekapital, lokket ved Bankens Seddelmonopol, der ligeledes giver den en exceptionel Stilling. Tager man Bankens Stiftelse til Udgangspunkt, da er der endnu, til Trods for de senere Aars høje Udbytte, ikke naaet en Gjennemsnitsforrentning af 5 pCt. af den til enhver Tid eksisterende Aktiekapital. Udbyttet har nemlig (jfr. Danmarks Statistik III S. 314 og 336) været

for 1818—44 (26 Aar)	0
for 1844—57 (13 Aar)	ca. 24,358 Mill. Kr.
for 1857—79 (22 Aar)	- 43,685 — —
I Alt	68,043 Mill. Kr.

Aktiekapitalen, der siden 1842 har bevæget sig imellem 26 og 27 Mill. Kr., var 1818—40 kun ca. 15,8 Mill. Kr. og 1840—42 (i hvilke Aar de betydelige frivillige Indbetalinger — ca. 11 Mill. Kr. —, der egentlig kun kunde præsteres af de oprindelige, tvungne Interessenter (Bankhæftelsesdebitorerne), fandt Sted) gjennemsnitlig med et rundt Tal 20 Mill. Kr. Herefter har den i Alt for de 61 Aar 1818—79 været (tilsammenlagt for alle de enkelte Aar) ca. 1381,66 Mill. Kr., d. v. s. Forholdet bliver det samme, som om en Kapital af 1381,66 Mill. Kr. i 1 Aar havde givet et Udbytte af 68,043 Mill. Kr., og det gjennemsnitlige Udbytte har saaledes for hele Perioden 1818—79 været 4,92 pCt. (Tages derimod Gjennemsnits-procenten, bliver det kun 4,14 Ct., som de

oprindelige Interessenter have faaet i Udbytte.) Saafremt man nu slaar en Streg over Tiden fra 1818 til 1840 og kun regner Tiden fra 1840, da de betydelige frivillige Indbetalinger af Aktiekapital begynde, faar man ganske vist et ikke ugunstigt Resultat, idet den gjennemsnitlige aarlige Forrentning for Tiden 1840—79 bliver ca. 6,58 pCt. (Gjennemsnittet af de aarlig fastsatte pro-Center: 6,48); men da dette Resultat er grundet i Seddelmonopolet, der tilmed netop er bestemt til at give Erstatning for den forudgaaende Tids Mangel paa Udbytte, kan ingen almindeligere Slutning udledes deraf.

Vende vi os dernæst til det andet store Aktieforetagende, de sjællandske Jernbaner, da staa vi ogsaa her overfor et Monopol, der har sikkert et bedre Udbytte, end ellers vilde være naaet; desuagtet have disse Baner i de 32,7 Aar, der ere hengaaede siden Roskildebanens Aabning, kun givet Aktionærerne følgende pro-Cent-Udbytte:

for 1847—Apr. 1856	1	Alt	8,11 pCt.
for Apr. 1856—1879	—	123,16	—
			<hr/> 131,27 pCt.

hvilket for 32,7 Aar giver et Gjennemsnitsudbytte af 4,01 pCt. Ogsaa her vil det dog, da Kapitalen stadig er voxet og det bedste Udbytte givet af den større Kapital, være nødvendigt at tage Hensyn til Størrelsen af den Kapital, som til enhver Tid har været forrentet, og, saa vidt dette kan gøres efter de trykte Driftsberetninger*), faa vi følgende Resultat:

*) Da der hyppigt i de senere Aar i Aarets Løb successivt er bleven indbetalt ny Kapital, kunne mulig mindre Uenighedigheder fremkomme, men ingen, som faaar Betydning for Enderesultatet.

3 Mill. Kr. er i 32,7 Aar forrentet med i Alt 131,27% 3: i aarl. Gjen. 4,01%									
9,632	—	—	25,7	—	—	—	123,16	- -	— 4,80 -
6,416	—	—	8	—	—	—	49,5	- -	— 6,19 -
0,815	—	—	7	—	—	—	43,5	- -	— 6,21 -
0,476	—	—	6	—	—	—	37,5	- -	— 6,25 -
5,917	—	—	5	—	—	—	31 0	- -	— 6,20 -
0,896	—	—	4	—	—	—	24,0	- -	— 6,00 -
0,812	—	—	3	—	—	—	18,0	- -	— 6,00 -
1,117	—	—	2	—	—	—	12,0	- -	— 6,00 -
29,081 Mill. Kr.		93,4 Aar		469,93%					

Reduceret til ét Aar bliver den Kapital, der i Alt har været i Virksomhed, 442,92 Mill. Kr. og det samlede Udbytte, som er udbetalt heraf, 21,838 Mill. Kr. 3: 4,93 pCt., hvilket altsaa er det gennemsnitlige Udbytte af den hele Aktiekapital. Selv om man indskrænker Betragtningen til Tiden efter Korsørbanens Aabning, — hvad der i og for sig ingen Grund er til —, faaes dog fra 1856—79 kun et gennemsnitligt Udbytte af 5,19 pCt.

Da disse to Aktieselskaber imidlertid frembyde saa ejendommelige Forhold og derhos begge ere monopoliserede, vil det have mere Interesse at forfølge de Resultater, som den frie Bankvirksomhed i sin Helhed har givet. Vi begynde da med det betydeligste af de ældre Selskaber, Privatbanken i Kjøbenhavn, der i en Aarrække har givet et saa godt Udbytte, at de sidst udstedte Aktier kunde afsættes til en Kurs af 140. Tages Gennemsnittet af det aarlig fastsatte pro-Cent-Udbytte, bliver det da ogsaa for samtlige 22 Aar 6,52 pCt.; men i Virkeligheden har Udbyttet været langt mindre, idet den indbetalte Kapital ved den ved Tegningen i 1864 og 1871 betalte Præmie til Reservefonden steg til 14 Mill. Kr., medens pro-Cent-Udbyttet stadig er regnet af 12 Mill. Kr. Tages tilmed Hensyn til Størrelsen af den Kapital, som

til enhver Tid har været indbetalt, faas følgende Totaludbytte:

i aarl. Gjensnit

den oprindelige Kapital af 4 Mill. Kr. er i 22 Aar
bleven forrentet med i Alt 5,736,400 Kr. d. e. 260,745 Kr. == 6,52 pCt.
den i 1864 indbetalte Kapital af 4 Mill. Kr.
+ 400,000 Kr. som Tillægspræmie er i
16 Aar forrentet med 4,210,000 Kr., hvorfra
gaar de 400,000 Kr. som tabte for
Reservefonden, hvilket bliver 238,125 — = 5,41 —
den i 1871 indbetalte Kapital af 4 Mill. Kr.
+ 1,6 Mill. Kr. som Tillægspræmie er i 9 Aar
forrentet med 2,236,800 Kr., hvorfra gaar
1,600,000 Kr. tabte for Reservef., d. e. . . 70,755 — = 1,26 —

Tænkes baade Kapital og Udbytte reduceret til ét Aar, bliver det et Udbytte af 10,183,200 Kr. af en Kapital af 208,8 Mill. Kr., d. e. 4,87 pCt., som altsaa er det aarlige Gjennemsnitsudbytte af den virkelig indbetalte Kapital.

Sammendrages paa lignende Maade den virkelig indbetalte Aktiekapital — under behørigt Hensyn til Indbetalingstiderne — og det til Aktionærerne udbetalte Udbytte for de andre københavnske Banker, faas for disse følgende Resultater:

Landmandsbanken har i 1872—79 haft en indbetalt Kapital, svarende til 77,2 Mill. Kr. i ét Aar (i aarligt Gjensnit 9,65 Mill. Kr.), i Virksomhed og deraf givet i Udbytte i Alt 4,637,250 Kr. eller netop 6,00 pCt.

Handelsbanken har i 1873—79 forrentet en sukcessivt indbetalt Aktiekapital svarende til 72,773 Mill. Kr. (i aarligt Gjensnit 10,396 Mill. Kr.) med et samlet Udbytte af 4,106,667 Kr., hvilket svarer til et gjennemsnitligt aarligt Udbytte af 5,64 pCt.

Den private Laanebank har i 1854—79 virket med en sukcessivt indbetalt Kapital, svarende til (naar

de ved Tegningen i 1873 til Reservefonden indbetalte 100,000 Kr. medregnes) 53,994 Mill. Kr. i et Aar eller i aarl. Gjsnit 2,08 Mill. Kr., og deraf givet i Udbytte 2,902,296 Kr., altsaa i aarligt Gjennemsnit 5,37 pCt.

Det ret gunstige Resultat, som disse Banker have givet, modvirkes imidlertid noget ved det højest uheldige Resultat, som Industribanken har at opvise. Den i 1862—79 suksessivt indbetalte Kapital — derunder de i 1873 til Reservefonden indbetalte 160,000 Kr. — udgjør nemlig, reduceret til ét Aar, 18,553 Mill. Kr. (i aarligt Gjennemsnit 1,091 Mill. Kr.), og deraf er givet i Udbytte i Alt 625,341 Kr.; men da i samme Tid ikke mindre end 1 Mill. Kr. af Aktiekapitalen samt de til Reservefonden indbetalte 160,000 Kr. ere afskrevne som tabte, bliver Resultatet — selv om man vil gaa ud fra, at den resterende Million Kr. af Aktiekapitalen virkelig er fuldt tilstede — et Tab af 534,659 Kr.

Samles disse Data, bliver det samlede Resultat af den københavnske Bankvirksomhed (bortset fra Nationalbanken) i omtrent Fjerdedelen af et Aarhundrede, 1854—79, følgende:

	Kapital	Udbytte	i pCt.
Privatbanken	208,80 Mill. Kr.	10,183,200 Kr.	4,87
Landmandsbanken.	77,20 — —	4,637,250 —	6,00
Handelsbanken.	72,773 — —	4,106,667 —	5,64
Priv. Laanebank	53,994 — —	2,902,296 —	5,37
Industribanken.	18,553 — —	÷ 534,659 —	—
I Alt.	434,320 Mill. Kr.	21,294,754 Kr.	

altsaa i Gjennemsnit et aarligt Udbytte af 4,94 pCt. Dette er altsaa det økonomiske Resultat af den nu i Fjerdedelen af et Aarhundrede i Hovedstaden udøvede frie Bankvirksomhed.

Man kunde maaske mene, at man ved en saadan Opgjørelse burde medtage de i Bankernes Reservefond opsparede Beløb; da disse imidlertid kun udgjøre tilsammen ca. 698,000 Kr., medens der efter vedkommende Bankrevisorers Opgjørelse ved en i Øjeblikket (3: Udgangen af 1879) stedfindende Likvidation af Privatbanken og Industribanken vilde mangle af deres Aktiekapital henholdsvis 959,000 Kr. og 420,000 Kr., vilde der ved Medtagelsen af dette Forhold fremkomme et mindre gunstigt Resultat end foranstaaende.

For de 35 Provinsbankers Vedkommende — den 36te, Kjøge Diskontobank, maa vistnok her lades ude af Betragtning, da den egentlig ikke er en Aktiebank, men oprettet af Byens Sparekasse, hvilken den svarer 4 pCt. aarlig af den Kapital, hvormed den virker — stiller Resultatet sig vel enkeltvis ikke saa lidet gunstigere, end selv for den heldigste københavnske Bank; men det samlede Resultat af deres Virksomhed bliver dog ikke betydeligt gunstigere end for Københavns Vedkommende, idet der ogsaa her er indtruffet enkelte meget betydelige Tab, der veje op imod det Overskud, endel af Bankerne have at opvise.

Den efterstaaende Oversigt er udarbejdet paa Grundlag af Meddelelser, som de paagjældende Bankers Bestyrelser velvillig have tilstillet Forf. og for hvilke han herved bringer dem alle sin forbindtligste Tak. Kun fra én Bank, Hjørring Landbobank, er ingen Oplysning modtaget, og Opgjørelsen standser derfor for dens Vedkommende ved d. 30. Juni 1878. Ellers er Opgjørelsen ført ned til d. 30. Juni 1880; dog have 7 af de Banker, hvis Regnskabsaar ender den nævnte Dag, ikke set sig i Stand

til allerede at meddele Resultatet af det sidste Regnskabsaar, indtil 30. Juni d. A.

Opgjørelsen er foretagen saaledes, at al den indbetalte Kapital, som har været i Virksomhed siden Bankens Stiftelse — altsaa ogsaa de direkte til Reservefonden indbetalte Tillægspræmier over pari-Kurs — er sammentalt til én Hovedsum, og alt det til Aktionærerne udbetalte Udbytte som samlet Sum, med Fradrag af de Beløb, der ere gaaede tabte af selve Aktiekapitalen, beregnet i pro Cent heraf; kun paa denne Maade kan der tages fornødent Hensyn til Kapitalens suksessivt forandrede Størrelse, hvilket Moment ikke kommer til sin Ret blot ved at tage Gjennemsnittet af det for hvert Aar fastsatte procent-Udbytte. Der er herved tillige, for saa vidt Dele af Aktiekapitalen ikkun have været indbetalte for en Del af Regnskabsaaaret, hvilket navnlig gjælder det første Regnskabsaar, saa vidt muligt taget Hensyn hertil; da imidlertid de meddelte Oplysninger ikke altid have været tilstrækkelig detaillerede i saa Henseende, er der paa dette Punkt Mulighed for smaa Uoverensstemmelser med de Resultater, som en af Bankerne selv foretagen Beregning vilde give; men ligesom disse eventuelle Unøjagtigheder tør forudsættes at være af forsvindende Omfang, saaledes ville de i ethvert Tilfælde ikke kunne øve nogen Indflydelse paa Hovedresultaterne. Disse ere da følgende:

	Indbetalt Kapital, hvoraf Udbytte betalt, tils. for hele Aarrækken	Samlet Udbytte for hele Aarrækken ÷ tabt Kapital	Gjennemsnitl. Forrentning
	Kr.	Kr.	pCt.
1. Fyens Diskontokasse ¹⁵ / ₂ 1846 — ³⁰ / ₆ 1880	56,362,420	3,086,875	5,47
2. Diskonto-Institutet i Middelfart ¹⁹ / ₁ 1854 — ³⁰ / ₆ 1879 . . .	3,924,700	383,790	9,78
3. Vejle Bank 1854 — ³⁰ / ₆ 1879 . . .	9,032,898	649,372	7,19
4. Aalborg Diskontobank ⁸ / ₁₁ 1854 — ³⁰ / ₆ 1879	13,846,922	702,129	5,07
5. Randers Diskontobk. ¹ / ₁₂ 1854 — ³⁰ / ₆ 1880	10,834,778	366,550	3,38
6. Maribo Diskontobank ⁸ / ₁₂ 1854 — ³⁰ / ₆ 1880	11,821,008	521,200	4,41
7. Thisted Diskontobank ¹ / ₁ 1855 — ³⁰ / ₆ 1879	5,895,658	364,016	6,17
8. Hjørring Diskontobank ² / ₃ 1855 — ³⁰ / ₆ 1879	7,233,480	537,389	7,43
9. Horsens Bank ⁹ / ₁₀ 1855 — ³⁰ / ₆ 1880	8,209,200	418,158	5,09
10. Ribe Diskontobank 1855 — ³⁰ / ₆ 1880	3,761,111	298,917	7,95
11. Grenaa Diskontobank ³¹ / ₁₂ 1856 — ³⁰ / ₁₁ 1879	924,595	101,501	10,97
12. Slagelse Bank ¹ / ₆ 1857 — ³⁰ / ₆ 1880	8,089,063	646,339	7,99
13. Skive Diskontobank 1857 — ³¹ / ₁₂ 1879	3,972,786	278,881	7,02
14. Kolding Laane- og Diskontokasse ¹ / ₇ 1857 — ³⁰ / ₆ 1879 . . .	5,971,984	406,180	6,80
	149,880,603	8,761,297	5,84
15. Næstved Industribank ¹ / ₄ 1866 — ³¹ / ₃ 1880	394,532	29,540	7,48
16. Hjørring Landbobank ¹ / ₇ 1870 — ³⁰ / ₆ 1878	360,500	22,711	6,30
17. Næstved Diskontobank ¹ / ₁₀ 1871 — ³¹ / ₃ 1880	2,045,290	158,000	7,72
18. Aarhus Privatbank ¹ / ₁₂ 1871 — ³¹ / ₁₂ 1879	5,427,800	331,076	6,10
Summa lat.	158,108,725	9,302,624	—

	Indbetalt Kapital, hvoraf Udbytte betalt, tils. for hele Aarrækken	Samlet Udbytte for hele Aarrækken ÷ tabt Kapital	Gjennemsnitl. Forrentning
	Kr.	Kr.	pCt.
Overføres	158,108,725	9,302,624	—
19. Holstebro Bank $\frac{15}{12}$ 1871 — $\frac{31}{12}$ 1879	489,600	37,494	7,66
20. Svendborg Bank $\frac{1}{3}$ 1872 — $\frac{30}{6}$ 1879	1,503,000	92,666	6,17
21. Herning Hedebank $\frac{1}{7}$ 1872 — $\frac{31}{12}$ 1879	823,350	31,078	3,77
22. Langelands Bank $\frac{1}{10}$ 1872 — $\frac{30}{6}$ 1880	1,162,500	61,500	5,29
23. Varde Bank $\frac{1}{10}$ 1872 — $\frac{31}{12}$ 1879	725,000	56,500	7,80
24. Holbæk Amts Bank $\frac{24}{10}$ 1872 — $\frac{31}{12}$ 1879	1,915,654	97,300	5,08
25. Ebeltoft Diskontobank 1873 — $\frac{31}{12}$ 1879	180,000	9,532	5,29
26. Ringkjøbing Bank $\frac{1}{4}$ 1873 — $\frac{30}{6}$ 1880	601,450	37,570	6,25
27. Lemvig Bank 1874 — $\frac{30}{6}$ 1880	515,650	32,722	6,35
28. Kjøge Diskontobank 1874—79	—	—	—
29. Kjøge Landbobank 1874 — $\frac{31}{12}$ 1879	500,000	37,700	7,54
30. Kolding Folkebank 1874 — $\frac{31}{12}$ 1879	822,000	48,635	5,92
31. Nyborg Handels- og Ldmsbk. $\frac{1}{7}$ 1875 — $\frac{30}{6}$ 1880	653,840	40,717	6,23
32. Meens Diskontobank 1876 — $\frac{31}{12}$ 1879	132,000	7,359	5,57
33. Salling Herreders Bank 1876 — $\frac{31}{12}$ 1879	142,740	8,332	5,84
34. Sydjyske Landmandsbank $\frac{1}{11}$ 1876 — $\frac{31}{12}$ 1879	550,000	35,500	6,45
35. Fyens Folkebank $\frac{8}{5}$ 1872 — $\frac{31}{12}$ 1877	1,690,884	÷ 317,336	—
36. Vestsjællandsk Folkebank $\frac{8}{9}$ 1872 — $\frac{8}{9}$ 1877	285,424	÷ 83,953	—
I Alt	170,801,817	9,535,940	5,58

Provinsbankerne falde naturligen i to Grupper: den første omfatter 14 Banker, der alle ere oprettede før Krisen i 1857 og med én Undtagelse, Fyens Diskontokasse, den ældste danske Privatbank, alle i Aarene 1854—57. De senest stiftede af disse havde kun udfoldet en saa ringe Virksomhed før Krisen, at de ikke synderlig berørtes af denne, medens de dog stode den tilstrækkelig nær til at høste Erfaring og belæres af den; de udvise derfor ogsaa et meget godt Resultat, hvad der ligeledes er Tilfældet med nogle af de ældre; men andre af disse bleve forholdsvis stærkt berørte af Krisen og have i hele den følgende Tid kun kunnet arbejde paa at gjenoprette de lidte Tab og have som Følge deraf kun kunnet give et temmelig ringe Udbytte; en af dem, Randers Bank, har endnu ikke helt kunnet gjenvinde den da tabte Del af Aktiekapitalen, uagtet den har indskrænket sit udbetalte Udbytte til i Gjennemsnit 3,81 pCt. Den endnu manglende Del, c. 8—9 pCt. af Aktiekapitalen, er her fradraget det samlede Udbytte. En anden Bank, Maribo Diskontobank, har først i den sidste Krise lidt lignende Tab af Kapital, som ligeledes her ere fraregnede det samlede Udbytte. For disse 14 Banker, der have bestaaet i omtrent Fjerdedelen af et Aarhundrede, fra 23—34 Aar, og hvis samlede Aktiekapital nu udgjør 8,361 Mill. Kr., bliver herefter det gennemsnitlige aarlige Udbytte, som Aktionærerne have erholdt udbetalt, kun 5,84 pCt.

Den anden Gruppe omfatter 22 Banker, der alle, paa en enkelt Undtagelse nær, endnu ikke have bestaaet i 10 Aar, idet de næsten alle ere oprettede under den stærke Udvikling i Aarene 1871—74. Da de for Størstedelen have været for unge til at berøres stærkt af den

da herskende Overspekulation, og da Rentefoden jo i den største Del af den Tid, de have bestaaet, har været temmelig høj, udvise de i det Hele hver for sig et ganske godt Resultat, idet de, bortset fra de to sidst anførte, have forrentet den virkelig indbetalte Kapital med i Gjennemsnit 6,21 pCt.; men de Uheld, der have ramt hine to, hvor hele Aktiekapitalen er gaaet tabt, trykker Gjennemsnitsudbyttet for dem alle, tagne som Helhed, stærkt ned, nemlig til 3,70 pCt. Denne Gruppe trykker saaledes atter paa den første, om end forholdsvis mindre stærkt, da den samlede Aktiekapital kun udgjør (nu) 3 à 4 Mill. Kr. og den derhos kun har virket saa meget kortere Tid; og Resultatet af samtlige de siden 1846 oprettede Provinsbankers Virksomhed bliver da kun et gjennemsnitligt aarligt Udbytte af 5,58 pCt. af den deri anbragte Kapital. I Gjennemsnit for hele Tiden har nemlig en Kapital af ca. 360,900 Kr. været i Virksomhed og givet et Udbytte af ca. 20,090 Kr.

Lægges nu dette Resultat til det ovenfor paaviste Resultat af de københavnske Bankers Virksomhed, udkommer følgende:

	Kapital Mill. Kr.	Udbytte Mill. Kr.	i pCt.
de københavnske Banker	431,320	21,294	4,94
Provinsbankerne	170,802	9,536	5,58
Tilsammen	602,122	30,830	5,12

saa at altsaa et Gjennemsnitsudbytte af 5,12 pCt. i Øjeblikket er Udtrykket for det økonomiske Resultat af den frie danske Bankvirksomhed i Perioden 1846—80. Og selv om man medregnede de i Øjeblikket tilstedeværende Reservefonds, selvfølgelig med Fradrag af, hvad der er direkte indbetalt til disse som Tillægspræmier ved ny Teg-

ning af Aktier, vilde der, efter hvad der ovenfor (S. 166) er anført om de københavnske Bankers Reservefonds, næppe fremkomme nogen Forbedring af det angivne Resultat. Sammenholdes altsaa dette med den foran skete Opgjørelse af de andre Aktieselskabers Udbytte i de sidste syv Aar, maa det ganske vist siges, at de hver paa sin Maade og særlig begge tilsammentagne afgive et temmelig slaaende Bevis for, at den Aktionær, der kunde tænkes at have anbragt sine Midler i et ligeligt Forhold i alle de her omhandlede Aktieforetagender med deres suksessive Tegning af ny Kapital, ikke vilde have opnaaet højere Rente af sine Penge, end han vilde have kunnet opnaa ved at anbringe dem dels i Statsobligationer, dels i Prioritetslaan af forskjellig Art.

Det maa nu dog ikke forstaas, som om det med det her Anførte var Hensigten at ville godtgjøre, at man ikke af noget Aktieforetagende tør vente mere Udbytte end, hvad der omtrent svarer til den almindelige Rente af Prioritetsobligationer eller lignende Anbringelser. Tvært imod! Da vor Paastand gaar ud paa, at der af samtlige Aktieforetagender opnaas et saadant Gjennemsnitsudbytte, og da det er notorisk, at der altid i Løbet af en noget længere Tid vil fremkomme et ikke ringe Antal uheldige Foretagender, som intet eller saa godt som intet Udbytte give deres Aktionærer, ja, hvor disse tilmed miste deres Kapital, og disse Tab maa erstattes derved, at der i andre Selskaber opnaas et tilsvarende Mer-Udbytte ud over den almindelige Rente, bliver det netop en nødvendig Konsekvens af vor Paastand, at der maa kunne paavises heldige Aktieselskaber, der have formaaet at give Interessenterne et endog særdeles godt Udbytte. Saadanne kunne da ogsaa uden Vanskelighed

paavises hos os, og vi skulle eksempelvis anføre nogle enkelte af dem.

Aalborg Spritfabrik, oprettet som Aktieselskab i 1872, har for Driftsaarene 1872—74 givet tilsammen 20,125 pCt. af 600,000 Kr., for 1874—79: 56,125 pCt. af 800,000 Kr., i Alt 569,750 Kr. af 5,2 Mill. Kr., \varnothing : 10,95 pCt. i aarligt Gjennemsnit af den virkelig indbetalte og til enhver Tid virksomme Kapital.

Kastrup Glasværk, oprettet som Aktieselskab i 1873, har forrentet den uforandrede Aktiekapital af 700,000 Kr. med i Alt 63,5 pCt. i syv Aar eller i aarligt Gjennemsnit 9,05 pCt.

Det forenede Dampskibsselskab, som i 1867 oprettedes med en Kapital af 577,600 Rdl. (1,155,200 Kr.), der i 1870 var voxet til 1 Mill. Rdl. (2 Mill. Kr.), i 1874 til 4 og i 1878 til 5 Mill. Kr., har, naar de ved ny Aktie-tegning til Reservefonden indbetalte Præmier medregnes, i Alt virket med en Kapital (sammenlagt for den hele Aarrække 1867—79) af ca. 43,465,000 Kr. og deraf givet Aktionærerne et Udbytte af ca. 3,963,000 Kr., \varnothing : 9,12 pCt., eller, om man vil, i aarligt Gjennemsnit af en Kapital paa ca. 3,343,400 Kr. et Udbytte af 304,800 Kr. Men de Aktionærer, som fra først af have deltaget i dette Foretagende, have i Alt haft et gjennemsnitligt Udbytte af 9,74 pCt. aarlig i samtlige 13 Aar, de, der vare saa heldige at komme til i 1870, endog over 10 pCt. aarlig i 10 Aar.

Det store nordiske Telegrafskibsselskab, der daterer fra 1872, har, som foran anført, i de sidste 7 Aar givet et aarligt Udbytte af 6,28 pCt. Men i Virkeligheden have de oprindelige Aktionærer i Telegrafskibsselskabet erholdt et langt større Udbytte, idet en Del af den nuværende Aktiekapital kun er nominel. Af den nuværende Kapital,

27 Mill. Kr., repræsenterer den ene Trediedel, 9 Mill. Kr. = 500,000 £, det oprindelige «Store nordiske Telegraf-selskab», de to andre Trediedele dels «China-Japan Extensionsselskabet», dels de ved Sammensmeltningen tilkomne nye Udgifter. Men den første Trediedel var kun indbetalt med 400,000 £, idet der ved Sammensmeltningen gaves hver Aktionær 5 nye Aktier for 4 af de gamle. Hver Aktie paa 10 £ er altsaa kun betalt med 144 Kr., og det er i Forhold hertil, at de Paagjældende maa beregne deres Udbytte. I Alt have de da siden Selskabets Stiftelse i 1869 erholdt ca. 8 pCt. i aarligt Udbytte. Men dernæst var atter dette Selskab fremgaaet af en Fusion, hvorved Aktionærerne i det dansk-norsk-engelske Selskab, saa vidt erindres til et Beløb af 100,000 £, for hver Aktie paa 10 £ erholdt 140 Rdl., heri indbefattet Udbytte for den forløbne Tid. Selv om altsaa det fortjente Udbytte, beregnet ret rundeligt, fradrages, vilde enhver af disse Aktionærer for 3 Aktier kunne faa 4 Aktier i det nye Selskab, der senere atter kunde ombyttes med 5 Aktier i det nuværende Selskab, hvorefter altsaa hver af disse vilde staa de oprindelige Aktionærer i knap 110 Kr. I Forhold hertil har en saadan Aktionær siden haft over 10 pCt. i aarligt Udbytte.

Overfor saadanne gode Gevinster i Aktie-Lotteriet er det ikke saa underligt, at Forestillingen om en «Driftsgevinst» som en social Indkomstkilde af Betydning kan komme frem, saa meget mere, som man i Systemværkerne med en beklagelig Mangel paa logisk Skarphed kun altfor ofte betragter den private Driftsherres, Fabrikantens eller den Handlendes hele Indtægt som «Driftsgevinst» eller «Profit» uden at sonde imellem, hvad der skyldes hans

personlige Virken og altsaa er Arbejdsløn, og hvad der simpelthen er Rente af hans Kapital. Kunde man paa dette Omraade konstatere og forfølge, hvad der bliver tilovers, naar disse to Poster fradrages, vilde man ganske sikkert komme til et lignende Resultat, som det, vi i denne Undersøgelse ere komne til, at «Driftsgevinsten» lige saa tidt er \div , som den er $+$, og at den altsaa tagen som Helhed opløser sig til Intet. Det er ikke en Indtægt, som en enkelt Samfundsklasse har paa de andre Klassers Bekostning, men en Fordel, som enkelte heldige Driftsherrer faa paa andre uheldige Driftsherrers Bekostning. At være Aktionær er saaledes at spille i et Lotteri, hvor Gevinst og Indsats svare til og opveje hinanden, men det er et Lotteri, hvor der er Plads for en forstandig og skjønsm Kritik, og det Foranstaaende viser, at de, der have spillet med Forstand og gjort deres Indsats i vel funderede og vel bestyrede Foretagender, ogsaa have kunnet hjembringe en god Gevinst.

Sluttet 20/8 1880.

Høsten i Danmark 1879.

Af den af det statistiske Bureau for nogle faa Uger siden afgivne Beretning om Udfaldet af den danske Høst i Aaret 1879 anføre vi her Følgende:

Af de Beretninger, som fra Landets samtlige Amter ere indsendte til det statistiske Bureau, fremgaar det, at Udfaldet af Høsten i Aaret 1879 for Landet i sin Helhed næppe har svaret til en Middelhøst. Kvantiteten saavel af Kornhøsten som af Høhøsten er imidlertid i de fleste Beretninger betegnet som ret tilfredsstillende, skjønt ikke saa rigelig som i Aaret 1878; men derimod er Kvaliteten baade af Kornet og af Høet i næsten alle Beretningerne bedømt at være temmelig simpel. I Almindelighed have Vejrforholdene i den forudgaaende Vinter og det derpaa følgende Foraar ikke været heldige for Udviklingen hverken af Vintersæden eller af Vaarsæden, og endnu mere skadelig Indflydelse udøvede Vejrliget i Sommerens Løb og under Indhøstningen paa Modningen og Indbjergningen af de fleste af Sædarterne. Den lange og snerige Vinter var vel i Januar og Februar Maaneder ledsaget af gunstigt Vejr, som bragte Grøde i Vintersæden og Kløveren, men da der i Marts og April Maaneder næsten uafbrudt

her
altf
stæ
end
mer
sids
af n
der
Veg
lidt
gik
blev
Tilfæ
af A
næst
af M
i Vej
Vejrl
af fle
saavi
det n
efter
bleven
hold
gaas,
Marke
Del e
være
Straae
og na
bringe
retning

Natio

herskede megen Kulde, blev Vaarsæden i Reglen lagt altfor sent, og blandt Vintersæden blev fornemlig Rugen stærkt paavirket af Kulden, saa at den paa flere Steder endog gik helt bort og maatte erstattes med Foraarssæd, men iøvrigt i Almindelighed blev meget tynd. I den sidste Halvdel af Maj afløstes det raakolde og tørre Foraars af mildere Vejrforhold med stigende Varme i Juni Maaned, der i Forbindelse med kraftige Regnbyger vel fremmede Vegetationen, men Sommeren bragte gennemgaaende for lidt Varme og for megen Regn. Paa Grund heraf foregik Modningen af Sæden i det Hele langsomt, og Høsten blev i Almindelighed paabegyndt senere end det ellers er Tilfældet, paa nogle Steder endog først henimod Midten af August Maaned; men til samme Tid indtraadte en næsten stadig vedholdende Regnperiode til de sidste Dage af Maaneden, da en frisk Storm bragte nogen Forandring i Vejret. I de første 3 Uger af September Maaned var Vejrliget vel temmelig regnfuldt, men dog med Afbrydelse af flere Dages Opholdsvejr, i hvilken Tid Indbjergningen saavidt mulig blev fremmet, men paa flere Steder, især i det nordlige Jylland, blev Indhøstningen først tilendebragt efter September Maanedes Udgang, da Regnen atter var bleven temmelig stærk. Under disse højst ugunstige Forhold for Sædens Indbjergning har det ikke kunnet undgaas, at meget Korn, der maatte staa længe ude paa Marken i Regnen, har spiret, og at en ikke ubetydelig Del er kommen i Hus i mindre god Tilstand uden at være tilstrækkelig tør, hvorved da baade Kjærnens og Straaets Beskaffenhed er bleven meget uheldig paavirket, og næsten overalt i hele Landet har Høstens Tilendebringelse været forbunden med stor Vanskelighed. I Beretningen fra Hjørring Amt, der er dateret den 23de Ok-

tober 1879, omtales det saaledes, at paa en af de større Gaarde i dette Amt havde der i over 1 Maaned staaet mejet Korn, som Vejrforholdene havde forhindret i at bringe i Hus. — Forsaavidt iøvrigt adskillige af Amternes Beretninger udtale sig mere i Almindelighed om Udfaldet af Høsten i det paagjældende Amt end ved Karakter-Betegnelserne for de enkelte Sædarter, skal man fremhæve følgende Bemærkninger. — I Beretningen fra Præstø Amt ytres det, at Høsten i 1879 i dette Amt — uanset den i sin Helhed maa antages at staa endel over en Middelhøst, Kartoflerne dog herfra undtagne — frembyder et noget broget Billede, idet den Forskel, som bevirkes ved Kulturstanden, Jordernes Beliggenhed og den større eller mindre Konduite, der er vist under Indhøstningen, i det Hele er temmelig fremtrædende. Vel kultiverede Jorder, især i den sydlige Del af Amtet, have givet meget gode og rige Afgrøder, med god Kvalitet, hvor man gav sig Tid; men forhastet Indhøstning har straffet sig. — I Beretningen fra Maribo Amt siges det, at det har været meget vanskeligt iaar at danne sig en fuldstændig Oversigt over den herværende Høst i sin Helhed, fordi især de lave Egne i den midterste og sydlige Del af Lolland have taget Skade ved Oversvømmelse, som væsenlig er bevirket ved, at der har været Højvande paa Tider, da der sædvanlig er Lavvande fra Østersøen, og saaledes Sluserne have været lukkede, hvortil formentlig kommer, at Tordenbyggerne ere faldne i større eller mindre Omfang og paa mer eller mindre skadelige Tider for den enkelte Jordbruger. I Resultatet maa Aaret dog nærmest betragtes som et Middelaar, paa Falster dog over, idet hvad Kornsorterne angaar Kvantiteten maa anses for i Almindelighed som ovenmeldt, medens Kornet i Reglen er mindre

vægtigt, hvilket dog formentlig vil opvejes ved de højere Priser mod hvad ifjor var Tilfældet, især da Hveden her er Hovedproduktion. — I Beretningen fra Thisted Amt udtales det, at, skjønt Høstens Indbjergning blev i høj Grad vanskeliggjort af Regnvejret, maa desuagtet Høsten i det Hele betragtes som over Middelhøst. — I Beretningen fra Ringkjøbing Amt bemærkes det, at naar Høsten i Aaret 1879 i sin Helhed sammenlignes med Høsten i Aaret 1878, staar den langt under denne, men synes dog at kunne betegnes som en Middelhøst. — I Beretningerne fra Ribe Amt hedder det, at i det Hele skjønnnes Høsten at kunne ansættes til en Middelhøst. — I Modsætning hertil udtales det i Beretningen fra Holbæk Amt, at Høsten maa overalt her i Amtet betragtes som værende under en Middelhøst, idet den vedholdende Regn i Sommer i det Hele har svækket alle Sædarernes Kvalitet, ligesom Kulden har skadet Sædens Udvikling. — I Beretningen fra Viborg Amt siges det, at i det Hele kan Høsten i Aar næppe for dette Amts Vedkommende svare til en Middelhøst, og har været overordenlig vanskelig. — I Beretningen fra Aarhus Amt, der under den 10de Januar 1880 er indsendt til det statistiske Bureau, ytres det, at efter de Amtet forelagte Beretninger kan det ikke ses rettere end, at Høsten i det Hele har været under et Middelaar, og med Hensyn til, at de umiddelbart efter Høstens Tilendebriagelse offentlig fremkomne Høstberetninger ere komne til et langt bedre Resultat, skal det ikke lades ubemærket, at mange af de paa pegede værdiforringende Egenskaber ved Kornet først ere komne for Dagen under Tærskningen, eller at det dog i alt Fald har vist sig, at Kornets Kvantitet og Kvalitet gennemgaaende var ringere end man havde ventet.

Om Afgrøden af de enkelte Sædarter tilføjes følgende Bemærkninger:

Hveden har med Hensyn til Mængden givet et rigeligt Udbytte, men med Hensyn til Beskaffenheden er den mindre vellykket. Denne Sædart modstod vel i det Hele Vinterens Snelæg og Foraarets Kulde bedre end Rugen, men Sommerens Mangel paa Varme i Forbindelse med dens usædvanlige Fugtighed indvirkede uheldig paa Kjærrens Udvikling. — Kvantiteten er i 7 af Øernes Amter betegnet som meget god, i Københavns Amt som noget over god og i Frederiksborg Amt ligefrem som god; i Jylland er den i Vejle Amt betegnet som meget god, i Thisted Amt som noget over god, men i de øvrige 7 Amter i Jylland ligefrem som god. — Kvaliteten er derimod ikke i noget af Amterne, hverken paa Øerne eller i Jylland, betegnet højere end god, i Thisted og Aalborg Amter tildels som god, og i Randers, Aarhus, Vejle og Ringkjøbing Amter endog kun som temmelig god. — Det fremgaar imidlertid heraf, at i de egenlig hvededyrkende Egne af Landet, nemlig Syd-Sjælland, Lolland og Falster, Langeland og Fyn har Afgrøden baade hvad Kvantiteten og hvad Kvaliteten angaar, lykkedes bedst. — I Beretningen fra Præstø Amt kaldes Vægten saaledes i det Hele for god, hvorhos det bemærkes, at det gode Udfald af Høsten for denne Sædart væsenligst skyldes den i de senere Aar i det nævnte Amt indførte og nu stærkt dyrkede square-head Hvede. — I Beretningen fra Maribo Amt ansættes Kvantiteten til et Middelaars Udbytte. — I Beretningen fra Aarhus Amt omtales det derimod, at Hveden paa Grund af Sommerens usædvanlige Fugtighed led meget af Svampe paa Bladene og i

Axene, hvorved Planterne svækkedes, saa at Kvalitetsvægten blev overordenlig ringe.

Rugens Afgrøde er baade med Hensyn til Mængden af Korn og Beskaffenheden af Sæden den ringeste af alle Sædarterne. Den blev allerede ved det tidlig indtraadte Snelæg, der faldt paa ikke frossen Jord, fra Vinteren af ødelagt, saa at den ofte gik helt bort og senere maatte ombyttes med Foraarssæd, og hvor den havde holdt sig, blev den i Reglen kun tynd. Det raakolde Foraar og den ualmindelig fugtige Sommer med dens Mangel paa Sol og Varme under Modningsperioden bevirkede dernæst, at Kjærnen i Almindelighed kun blev lille og ufuldkommen. Indbjergningen af denne Sædart foregik tilmed under de uheldigste Vejrforhold i den vedholdende Regn i August Maaned, saa at den som oftest kom daarlig i Hus efterat have staaet længe ude paa Marken og efter hist og her endog at have spiret. — Kvantiteten er i Øernes Amter alene i Odense Amt betegnet som meget god, i Kjøbenhavns og Maribo Amter som noget over god, og i de øvrige 6 af Øernes Amter ligefrem som god. I Jyllands Amter er den i Ringkjøbing betegnet som noget over god, i 4 Amter, nemlig Hjørring, Viborg, Vejle og Ribe Amter, ligefrem som god, i 3 Amter, nemlig Thisted, Randers og Aarhus Amter, tildels som god og i Aalborg Amt kun som temmelig god. — Kvaliteten er i Øernes Amter i 6 af disse betegnet som god, i Svendborg Amt tildels som god, og i Kjøbenhavns og Sorø Amter kun som temmelig god. I Jyllands Amter er der kun i 2, nemlig Thisted og Aarhus Amter, betegnet ligefrem som god, i 6 derimod, nemlig Hjørring, Aalborg, Viborg, Randers, Ringkjøbing og Ribe Amter, kun som temmelig god, og

i Vejle Amt endog som maadelig. — Dette synes at tyde paa, at Kvaliteten i Øernes Amter antages for at være noget gunstigere end i Jyllands Amter. I Beretningerne fra Hjørring, Thisted, Aalborg og Randers Amter fremhæves netop ogsaa det daarlige Udfald af Rughesten stærkest, og det er ligeledes i Beretningen fra disse Amter, at det omtales, at den paa flere Steder maatte ompløjes, hvorefter Jorden tilsaaedes med Vaarsæd. — I Beretningen fra Viborg Amt siges det derimod udtrykkelig, at Ompløjning ikke var almindelig i dette Amt, medens det dog tilføjes, at Kvaliteten overalt var simpel. — I Beretningerne fra Præstø, Hjørring, Aalborg og Aarhus Amter bemærkes det derhos, at Rugen paa flere Steder har været befængt med Meldrøje, tildels endog i stærk Grad.

Byggen maa med Hensyn til Mængden af Korn antages at svare til et Middelaars Udbytte, men med Hensyn til Beskaffenheden af Kjærnen er den ikke lykkedes godt. Vaarsæden blev paa Grund af Foraarets Kulde i Almindelighed lagt temmelig sent, og efter Saaningen holdt det raakolde og tørre Vejr mange Steder Spiringen af en Del af Kornet tilbage, og de forsinkede Planter naaede ej senere at komme til fuld Udvikling samtidig med det øvrige Korn, af hvilken Grund der imellem Sæden findes mange smaa Kjærner. Den vedholdende Regn under Indbjergningen har desuden bevirket, at Kjærnen som oftest er bleven brun og tildels noget tykskallët, saa at den ikke giver nogen smuk Handelsvare og i Almindelighed kun er lidet vægtig. — Kvantiteten er i de 3 Amter, Bornholms, Hjørring og Thisted, betegnet som meget god, i de 5 Amter, Københavns, Svendborg, Aalborg, Randers og Aarhus, som noget over god, og i

Landets øvrige 10 Amter ligefrem som god. — Kvaliteten er derimod ikkun i de 2 Amter, Thisted og Aarhus, betegnet som noget over god, i 13 af Landets Amter ligefrem som god, og i de 3 Amter, Maribo, Randers og Ringkjøbing kun tildels som god. — I Beretningen fra Aarhus Amt omtales det særlig, at Insekter og Bladrust dels svækkede Planten, dels gav Kjernerne et broget Udseende.

Havren er den af alle Kornsorter, som har givet det bedste Udbytte saavel med Hensyn til Mængde som til Beskaffenhed. Den har paa Grund af sin Haardførhed bedst kunnet udholde Sommerens Kulde og Væde, men den ualmindelige Fugtighed, især i Høsttiden, har dog ogsaa hvad denne Kornsort angaar paa ikke faa Steder indvirket uheldig paa Kjernens Udseende og Vægt. — I nogle af Beretningerne fra Jylland, nemlig Viborg, Aarhus og Ringkjøbing Amter, betragtes dog Afgrøden af Havren i det Hele for at staa over et Middelaar. — Kvantiteten er iøvrigt i de fleste af Landets Amter betegnet ubetinget som meget god, i Københavns og Randers Amter tildels som meget god og i Frederiksborg og Ribe Amter ligefrem som god. — Kvaliteten synes efter den i Amternes Beretninger givne Karakterbetegnelse at have stillet sig noget gunstigere i Øernes Amter end i Jyllands Amter. Paa Øerne er den saaledes i de 6 Amter, Frederiksborg, Holbæk, Præstø, Bornholms, Maribo og Odense, betegnet ubetinget som meget god, i Københavns Amt tildels som meget god, i Svendborg Amt som noget over god og i Sorø Amt ligefrem som god. I Jylland er den i Aarhus Amt betegnet tildels som meget god, i de 4 Amter, Thisted, Aalborg, Randers og Ring-

kjøbing, som noget over god, og i de 4 Amter, Hjørring, Viborg, Vejle og Ribe, ligefrem som god.

Om Høstmaaden saavel af Byg som af Havre er der iøvrigt i Beretningen fra Præstø Amt fremsat nogle Bemærkninger, der vistnok kunne fortjene Opmærksomheden for sig. Det ytres nemlig i denne Beretning, at det sikkerlig maa anses for en Fejl, at man lader Byggen og Havren ligge paa Skaar og ikke strax binder det op, især i et Aar som dette, da den liggende Sæd hurtig gjennemgroedes og derved samt ved Duggen i den sene Høst hindredes i at tørres. Ligeledes formenes det, at Kvaliteten af alle Sædarter tager Skade ved Travehobenes Sammensætning, da de ikke sættes fast nok sammen i mindre Hobe, dækkede af en saakaldet «Rytter», men løst og udækkede i lange Hobe, som let gjennemblødes.

Bælgsæden synes med Hensyn til Mængden at have givet et jævnt godt Udbytte, men med Hensyn til Beskaffenheden maa Afgrøden deraf antages at være mindre heldig. — Kvantiteten er saaledes i Maribo og Randers Amter betegnet som noget over god, i 13 af Landets Amter ligefrem som god, i Svendborg og Aarhus Amter tildels som god, men i Præstø Amt kun som temmelig god. — Kvaliteten er derimod i 8 Amter, nemlig Frederiksborg, Holbæk, Sorø, Maribo, Odense, Hjørring, Aalborg og Viborg, betegnet ligefrem som god, i 2 Amter, nemlig Randers og Aarhus, tildels som god, i 2 Amter, nemlig Københavns og Svendborg, som noget over temmelig god og i 6 Amter, nemlig Præstø, Bornholms, Thisted, Vejle, Ringkjøbing og Ribe, kun som temmelig god. — I Beretningen fra Maribo Amt, der

netop omfatter nogle af Landets bedste Ærteegne, antages imidlertid Afgrøden at have været bedre iaar end i sidst-afvigte Aar. — I Beretningen fra Præstø Amt kaldes Udbyttet derimod for ringe, og det siges, at Bælgsæden i dette Amt dyrkes i stedse mindre Udstrækning som en usikker Afgrøde. — I Beretningerne fra 2 andre Amter, nemlig Københavns og Aarhus, bemærkes det særlig om Ærterne, at de kun kom tyndt op og kunde af Mangel paa Varme ikke udvikle sig tilstrækkelig eller modnes i sædvanlig Grad. Desuden bevirkede det ustadige Vejr under Indbjergningen, at en stor Del af dem faldt af paa Marken, og den indhøstede Sæd kom paa mange Steder kun i daarlig Tilstand i Hus. I Beretningen fra Aarhus Amt omtales det iøvrigt ogsaa, at Ærterne vare stærkt angrebne af Insekter, men paa den anden Side tilføjes det i den samme Beretning, at fra adskillige Steder i Amtet gives der en meget gunstig Bedømmelse af Ærternes Afgrøde, saavel med Hensyn til Kvantiteten som til Kvaliteten. — I Beretningen fra Aalborg Amt bemærkes det, at de tidligt saaede Ærter mislykkedes helt, hvorimod de senere saaede Ærter i Grønfoderet vare meget gode.

Boghveden synes overalt, hvor dens Dyrkning er af nogen Betydning, nemlig i de midterste og vestlige Egne af Jylland og tildels i Fyn, at være næsten ganske mislykket. I de fleste af de Beretninger, hvori den nævnes, bliver Kvantiteten opgivet at være yderst ringe, ligesom ogsaa Kvaliteten betegnes kun at være simpel.

Rapsens Dyrkning er efterhaanden aftaget mere og mere her i Landet, saa at det mere eller mindre heldige

Udfald deraf paa de enkelte Steder, hvor den dyrkes, ikke kan siges at have nogen Betydning for Landets Høst i sin Helhed. Iøvrigt synes Udbyttet i de Amter, hvor den er nævnet, saasom i de to fynske Amter, at have været jævnt godt baade med Hensyn til Kvantiteten og til Kvaliteten.

Kartoffelavlens har overalt været ringe, idet baade Kvantiteten og Kvaliteten i næsten alle Beretninger betegnes som lige daarlig. Kun i Frederiksborg Amt er saavel Kvantiteten som Kvaliteten betegnet ligefrem som god; i alle de øvrige Amter er hverken Kvantiteten eller Kvaliteten angivet højere end temmelig god eller maadelig. I de fleste Beretninger, saasom fra Kjøbenhavns, Holbæk, Sorø, Præstø, Maribo, Svendborg, Hjørring, Thisted, Aalborg, Viborg, Randers, Aarhus, Ringkjøbing og Ribe Amter, tilføjes det derhos udtrykkelig, at den sædvanlige Kartoffelsygdom har været stærkt udbredt paa Grund af den store Fugtighed i Sommeren og i Efteraaret. — I Beretningen fra Præstø Amt bemærkes det, at selv de ikke angrebne Kartoffler ere mindre faste og af mindre god Smag end ønskeligt og sædvanligt. — I Beretningen fra Aalborg Amt siges det ogsaa, at den kolde Forsommer og den paafølgende megen Regn har bevirket, at Udbyttet er formindsket, Frugten uholdbar og ofte forråvet. — I Beretningen fra Aarhus Amt ytres det derhos, at Kartoffelhøsten ikke blot paa de sværere Jorder er fuldstændig mislykket, men selv for de lette og sandede Jorders Vedkommende synes Udbyttet at have været tarveligt, da Frugterne paa disse Jorder ere daarligt udviklede og for en Del ødelagdes af Kartoffelsvampen.

Udb
teri
meg
Jyll
Ran
Udf
paa
Am
mer
en S
len
det
kom
de
187
—
imo
i h
Ran
af d
vikl
Ber
meg
Rod
hed
187
mist
og

ligt

Rodfrugterne have derimod givet et ganske godt Udbytte. Saavel Kvantiteten som Kvaliteten karakteriseres i Beretningerne fra Øernes Amter i Reglen som meget god eller noget derunder og i Beretningerne fra Jylland i Almindelighed som god eller noget bedre, i Randers og Aarhus Amter dog kun tildels som god. — Udfaldet synes saaledes at have været noget gunstigere paa Øerne end i Jylland. — I Beretningen fra Maribo Amt hedder det saaledes: «Roerne, hvis Dyrkning her mere og mere tager Opsving, navnlig fordi vi her have en Sukkerfabrik, maa anses at have afgivet en tilfredsstillende Avl». — I Beretningen fra Præstø Amt bemærkes det særlig, at Roerne og Gulerødderne synes at være komne vel ud over et stærkt Angreb af Kulde, hvorfor de havde været udsatte, da Natten til den 17de Oktober 1879 havde bragt en Frost af indtil 4 Grader med sig. — I Beretningen fra Bornholms Amt fremhæves det derimod, at en den 24de Juli indtruffen meget stærk Regn i høj Grad skadede Rodfrugterne. — I Beretningen fra Randers Amt ytres det derhos, at Rodfrugterne paa Grund af den kolde Sommer ikke have opnaaet tilstrækkelig Udvikling, saa at Udfaldet er blevet temmelig ringe. — I Beretningen fra Aarhus Amt siges det ligeledes, at den megen Fugtighed uden tilstrækkelig Varme bevirkede, at Rodfrugterne ikke kunde komme til nogen Fuldkommenhed, saa at Udbyttet deraf langt fra er saa godt som i 1878, og navnlig med Udbyttet af Gulerødder er man misfornøjet, hvorimod man er bedre tilfreds med Turnips og Runkelroer.

Høhøsten har næsten overalt givet et meget rigeligt Udbytte, men paa mange Steder er dog Høet, inden

det kom i Hus, blevet mere eller mindre udvasket ved den stærke Regn, saa at det har tabt ikke lidet af sin Foderværdi. Kvantiteten er i de fleste af Landets Amter betegnet ubetinget som meget god, i et Par enkelte Amter endog som over meget god, i et Par andre Amter kun som noget under meget god og endelig i et enkelt Amt ligefrem som god. Kvaliteten er derimod kun i Hjørring Amt betegnet ubetinget som meget god, i Thisted og Aarhus Amter tildels som meget god, i alle Øernes Amter, undtagen Københavns Amt, samt i Viborg, Ringkjøbing og Ribe Amter ligefrem som god, i Københavns og Randers Amter tildels som god, men i Vejle Amt kun som temmelig god. I de fleste af Beretningerne fremhæves det iøvrigt, at det regnfulde Vejr har indvirket skadelig paa Høets Kvalitet i Almindelighed.

Den Beregning, som det statistiske Bureau har foretaget af Høstudbyttets Størrelse og Værdi for de vigtigere Sæd- og Plantearters Vedkommende, giver følgende Resultater: I 1879 høstedes der

af Byg	5,1	Mill. Td. til en Værdi af 60,2	Mill. Kr.		
- Havre	7,3	— — — —	52,4	— —	
- Rug	3,6	— — — —	43,7	— —	
- Agerhø	1,1	— Læs — —	31,7	— —	
- Enghø	1,3	— — — —	25,2	— —	
- Hvede	1,3	— Td. — —	23,2	— —	
- Blandsæd til Mo-					
denhed	1,0	— — — —	8,6	— —	
- Kartofler	1,6	— — — —	7,5	— —	
- Rodfrugter (undt.					
Kartofler)	3,5	— — — —	6,5	— —	

af Bælgsæd 0,34 Mill. Td. til en Værdi af 4,8 Mill. Kr.
 - Boghvede 0,14 — — — — 1,4 — —
 - Raps 8000 — — — — 0,2 — —

Herefter indbragte Høsten i det Hele i 1879 et Brutto-
 beløb af 265 $\frac{1}{4}$ Mill. Kr. Resultatet er omtrent 21 Mill. Kr.
 mindre end i 1878, idet man i 1878 beregnede Værdien
 af Høstudbyttet til 286 Mill. Kr. Denne meget betydelige
 Tilbagegang i Værdi skyldes ikke Priserne men selve
 Høstudbyttets Størrelse, der gjennemgaaende for hele
 Landet under Et for alle Sæd- og Plantearters Vedkom-
 mende (undt. for Raps, der spiller en aldeles underordnet
 Rolle) har været mindre end i 1878. Hvede er den
 eneste Sædart, der har givet et større Værdiudbytte i 1879
 end i 1878, nemlig 23,2 Mill. Kr. i 1879 mod 21,4 Mill. Kr.
 i 1878, skjønt ogsaa for dens Vedkommende Udbyttet i
 Tønder har været mindre i 1879, nemlig 1,259,711 Tdr.
 i 1879 mod 1,364,266 Tdr. i 1878; men Værdiforøgelsen
 hidrører fra, at Prisen paa Hvede ifølge Kapitelstaxterne
 for de to Aar har været omtrent 3 Kr. højere i 1879 end
 i 1878. Det forholdsvis daarligste Udbytte har Kartoflerne
 givet, idet de kun indbragte 7,5 Mill. Kr. i 1879 mod
 11,9 Mill. Kr. i 1878.

Det er imidlertid ikke alene overfor 1878 at Aaret
 1879 stiller sig i et særlig slet Lys, men det viser sig
 ogsaa, at det har givet det ringeste Udbytte af alle de
 5 Aar, 1875—79, for hvilke Bureauet har foretaget en
 Beregning af Høstudbyttet, idet det endogsaa har givet
 7,7 Mill. Kr. mindre end det ugunstige Aar 1877. Total-
 summerne af Høstudbyttets Værdi i de 5 nævnte Aar have
 været følgende:

i 1875	i 1876	i 1877	i 1878	i 1879
Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
304,7	293,0	273,0	286,1	265,3

Herved maa dog bemærkes, hvad Udstrækningen af det besaaede Areal angaar, at der til de 4 sidste Aar, 1876—79, har været benyttet det samme Areal, nemlig Arealopgivelserne fra 1876, medens man til Aaret 1875 har maattet benytte Arealopgivelserne fra 1871. Det vil med andre Ord sige, at hvis man for hvert af Aarene havde kunnet benytte Arealopgivelser for selve Aaret, da vilde Udbyttet for 1875 vise sig endnu betydelig større, Summerne for 1876 være saa korrekte som overhovedet muligt og for 1877 næppe undergaa nogen væsenlig Ændring, medens de for 1878 rimeligvis allerede vilde vise sig noget for lave og for 1879 endnu lavere, saa at dette sidste Aar vel næppe vilde komme til at staa slet saa langt under 1877, som ovenfor beregnet, men dog sikkert i alle Tilfælde komme til at stille sig som det uheldigste af de 5 Aar.

Med Hensyn til Værdi-Beregningen gjør Bureauet dog følgende Bemærkning:

Forsaavidt det imidlertid af de foran meddelte Beregninger fremgaar, at Udbyttet af Høsten i Aaret 1879 maa anslaaes at have en Værdi af 21 Mill. Kr. ringere end Udbyttet af Høsten i Aaret 1878, maa det dog bemærkes, at en saadan Beregning egenlig kun kan siges at fremstille det Udbytte, som Høsten vilde have haft, hvis man tænkte sig, at hele Afgrøden af Høsten kom paa Markedet og blev Gjenstand for Afsætning til Udlandet. Da dette i Virkeligheden langt fra er Tilfældet, medens tværtimod den største Del af Høstens Afgrøde forbruges her i Landet, tildels af Frembringerne selv, og kun en mindre Del deraf bliver udført til Udlandet, kan der heller ikke være Tale om, at Landet i sin Helhed paa Grund af, at Høsten i

Aare
Høst
tægt
imod
kan
det
iske
tilstr
Følg
til a
Udby
tydel
for i
rigtig
i det

om
ling
S. 73

Aaret 1879 har givet det ommeldte ringere Udbytte end Høsten i Aaret 1879, skulde have lidt et saa stort Indtægtsstab som foran nævnt. Hvormegen Indflydelse derimod det ene Aars ringere Høstudbytte end det andet Aars kan udøve paa Omsætningen til Udlandet af Kornvarer i det efterfølgende Aar, skal ikke omhandles her; det faktiske Resultat vil først vise sig senere, naar der foreligger tilstrækkelige Oplysninger om Ind- og Udførselen som Følge af disse Aars Høst. Her skal man indskrænke sig til at have henledet Opmærksomheden paa, at det hele Udbytte af et Aars Høst, selv om man for at give det et tydeligere Udtryk angiver det til en vis Pengeværdi, derfor ikke kan regnes som et endog kun tilnærmelsesvis rigtigt Udtryk for Landets større eller mindre Kjøbeevne i det omhandlede Aar, forsaavidt denne afhænger af Høsten.

Vi tillade os forøvrigt med Hensyn til Spørgsmaalet om Høstens Værdi at henvise til Prof. Dr. Scharlings Artikel om dette Emne i Tidsskriftets 14. Bd. S. 73—84.

A. P.

Smaa Meddelelser.

Hvermeget ofrer det Offenlige paa Skole og Kirke i Danmark? I det sidste Hefte af «Danmarks Statistik» besvarer Prof. Falbe Hansen dette Spørgsmaal paa følgende Maade i Indledningen til det Afsnit, der omhandler Kirke- og Undervisningsvæsen:

«Naar man gennemgaar Kultusministeriets Budget, vil den første Tanke sikkert være Overraskelse over, at saa Lidet udgives af Statskassen til aandelige Formaals Fremme.

I Følge Statsregnskabet blev der i Finansaaret 1878—79 af Statskassen kun udgivet følgende Beløb til Understøttelse af Videnskab, Undervisning og Kunst:

1) Til de det højere Undervisningsvæsen og Videnskabelighed vedkommende Anstalter	76,000 Kr.
2) Tilskud til Almueskolevæsenet og dermed beslægtede Instituter	393,000 —
3) Kunstanstalter og Samlinger	212,000 —
4) Tilskud til Videnskab og Kunst i Almindelighed . . .	8,000 —
5) Tilskud til Universitetet	50,000 —

I Alt 739,000 Kr.

Til Videnskab, Kunst og Folkeoplysning havde Staten i dette Finansaar altsaa i Alt kun udgivet lidt over 700,000 Kr.

Ser man imidlertid nærmere til, viser det sig snart, at Sammenhængen er en ganske anden. Det er af andre Kilder end den almindelige Statskasse, at de her omhandlede Formaal understøttes; dels modtage de Understøttelse af Kapitaler og

Ejendomme, der ere henlagte til dette Øjemed, og som, selv om de i retlig Henseende ere at betragte som Statsejendom, bestyres som særlige Fonds, dels betragtes Almueskolevæsenet her i Landet nærmest som et kommunalt Anliggende og bliver som saadan understøttet af Kommunerne. Opgjør man de Indtægter, som paa disse Maader tilskydes af det Offenlige til Videnskab, Kunst og Undervisning, faa vi følgende Summer for Finansaaret 1878—79:

af Universitetets Formue og Indtægt er anvendt	467,000 Kr.
af Kommunitetets	146,000 —
af Polyteknisk Læreanstalts	59,000 —
af Sorø Akademis	459,000 —
af det lærde Skolevæsens	420,000 —
af Døvstummeinstitutets	5,700 —
af Seminariefondens	5,500 —
af Kunstakademiets	4,700 —

I Alt er der saaledes af de særlige Fonds Midler i Finansaaret 1878—79 anvendt 1,567,000 Kr. til Kunst, Videnskab og Oplysning.

Dernæst anvender Kommunerne meget store Summer til Undervisningens Fremme. De sidste herom offentliggjorte Oplysninger ere fra 1876. I Følge disse blev der til Undervisningsvæsenet anvendt:

af Kjøbenhavn (i Aaret 1877)	584,000 Kr.
af Kjøbstæderne	939,000 —
af Sognekommunerne	3,415,000 Kr.

I Alt 4,938,000 Kr.

Naar man sammenlægger Kommunernes Skoleudgifter, Indtægten af de særlige Fonds og Statens Tilskud, faaes, at de samlede Udgifter, som af det Offenlige anvendes til Videnskab, Kunst og Undervisning, beløber sig til 7,2 Mill. Kroner om Aaret. Naar hertil endnu lægges de særlige Indtægter, som i Form af Jordlodder eller af Tiendeindtægter etc. ere henlagte til de fleste Skolelærerkald paa Landet, og naar det erindres, at Kommunernes Skoleudgifter ere i rask Stigen og utvivlsomt ere stegne ikke ubetydeligt efter 1876, maa man komme til det Resultat,

at der i de omhandlede Øjemed nu udgives henimod 8 Millioner Kroner aarlig af det Offenlige.

Med det andet store aandelige Formaal, som ligger under Kultusministeriets Varetægt, Kirken, forholder det sig paa lignende Maade. De direkte Tilskud af den almindelige Statskasse til Kirken ere kun lidt over halvandet Hundrede Tusind Kroner, men Folkekirkens særlige Indtægter ere omtrent 7 Mill. Kroner om Aaret.

Tilsammen udgiver det Offenlige til Skole og Kirke ca. 15 Millioner Kroner aarlig eller omtrent ligesaa meget, som der udgives til Hær og Flaade i Forening.»

Nekrolog. I en Alder af kun 36 Aar er Prof. Dr. Adolf Held, Professor i Nationaløkonomi ved Universitetet og Landbrugsakademiet i Berlin, d. 25. Avgust afgaaet ved Døden, ved et Ulykkestilfælde paa Thuner Søen. Doktorværdigheden vandt han i 1866 for en Afhandling om Careys Socialvidenskab og det merkantilistiske System, en literærhistorisk Parallel. Af hans andre Arbejder nævne vi særligt hans Bog «Socialismus, Socialdemokratie und Socialpolitik», for hvilken vi i sin Tid have gjort udførlig Rede (Nat. Tidsskr. XI p. 305 fg.); fremdeles en Bog om Indkomstkatten, en Bog om Nutidens Arbejderpresse, et Grundrids for Forelæsninger over Nationaløkonomi m. fl. Desforuden har han i tyske Tidsskrifter skrevet flere særdeles fortjenstlige og interessante Afhandlinger. Han tilhørte den kathedersocialistiske Retning, men ønskede (som paavist l. c.) at mægle mellem de modstaaende Parter. Til Universitetet i Berlin blev han kaldet for et Aarstid siden; tidligere havde han været Professor i Bonn. Nedskriveren af disse Linjer, der oftere har omtalt ham her i Tidsskriftet, skylder ham Tak, fordi han gjentagne Gange har staaet ham bi med gode Oplysninger.

A. P.

Ny udenlandsk Literatur.

Statistisches Jahrbuch der Stadt Berlin. Sechster Jahrg. Statistik d. J. 1878. Herausgeg. v. R. Böckh, Dir. d. statist. Bureaus der Stadt Berlin. Verlag von Leonhard Simion, Berlin 1880. (240 S.)

Indeholder Oplysninger om Berlins Befolknings-, Natur-, Ejendoms-, Bygnings-, Gade-, Handels-, Industri-, Kommunikations-, Assurance, Sparekasse-, Fattig-, Hospital-, Polit-, Undervisnings-, Religions-, Skatte-, Finans-Forhold etc. — Den fortræffelige med største Omhu redigerede Aarbog maa være Enhver, der ønsker at lære det tyske Riges Hovedstad paalideligt at kjende, en kjærkommen Vejleder; intetsteds vil han finde et mere omhyggeligt udarbejdet fuldstændigt statistisk Billede af berlinske Tilstande.

Af det rige Indhold skulle vi her kun uddrage én lille Prøve, — et Exempel, som det vil have sin Interesse at sammenholde med Prof. Scharlings foranstaaende Oplysninger om de danske Aktieselskaber.

Der findes i den berlinske Aarbog et lille Afsnit om Berlinerbørsens Aktieselskaber. Rigtignok har det ikke været muligt at bestemme alle Aktiers Værdi, fordi nogle Selskaber ere ifærd med at likvidere eller af andre Grunde; men de Oplysninger, der gives om 191 Aktieselskaber, ere dog altid tilnærmelsesvis rigtige. Oplysningerne naa ned til 1878 og række tilbage til 1872, altsaa til før Baissen brød løs. Skilles Rigsbanken (den preussiske Bank) ud, viser det sig, at Aktiekapitalens Kursværdi udgjorde følgende Procent af den nominelle Værdi:

i 1872	128 pCt.
i 1873	80 —
i 1874	76 —
i 1875	60 —
i 1876	56 —
i 1877	53 —
i 1878	57 —

En lille Stigning er altsaa begyndt i 1878; men man vil bemærke, hvor glimrende de danske Selskaber staa i Sammenligning med Berlinerbørsens. Men er Kursværdien end steget lidt, var der dog endnu i 1878 Tilbagegang i Rentabiliteten. Dividenderne udgjorde i Forhold til Aktiekapitalen

i 1872	9,47 pCt.
i 1873	4,84 —
i 1874	3,84 —
i 1875	2,92 —
i 1876	2,83 —
i 1877	2,31 —
i 1878	2,19 —

Atter i dette Forhold staar, som det fremgaar af Prof. Scharlings Artikel, Danmark gunstigere. Man vil bemærke det umaadelige Fald, Kriseaaret bragte med sig. — Ønsker man at vide, i hvad Forhold de udbetalte Dividender staa til Aktiekapitalens Kursværdi, saa udgjorde de i 1877 4,36 pCt., og i 1878 3,82 pCt. heraf. Forskjellen skyldes dog for Størstedelen Kursværdiens Stigning. Ved at anbringe sine Penge i 38 Banker (deriblandt ikke den preussiske) fik man i 1878 gennemsnitligt kun $3\frac{1}{2}$ pCt. Bedst betalte Sporveje (3 Selskaber) sig, hvor man fik henved 7 pCt. i Dividende af den indbetalte Kapital; af 5 andre Selskaber for «Fuhrwesen» fik man 5 pCt.; men de øvrige Selskaber stod lavere, saaledes: 3 Gummivarefabriker, der gennemsnitligt gav $3\frac{1}{2}$ pCt., 8 Jernbaneselskaber $3\frac{1}{3}$ pCt., 18 Ølbryggerier $2\frac{1}{2}$ pCt., 8 kemiske Fabriker $1\frac{1}{2}$ pCt., 4 Selskaber for Papir og Pap $1\frac{1}{3}$ pCt., 22 Metalfabriker 1 pCt., 4 Gas- og Vandværker 0,91 pCt., 36 Byggeselskaber 0,39 pCt., og desforuden 3 Porcellæn- og Glasfabriker, 7 Væverier og Spindier, 5 Selskaber for Træarbejder, 4 Bjergværkselskaber og adskillige andre, hvis Udbytte var 0. Ogsaa om Berlinerbørsens Aktieforetagender gjælder det, at de neppe give et Udbytte, der svarer til den almindelige Rentefod. Ganske vist var 1878 et meget ugunstigt Aar.

Dr. I. Minoprio: Jahrbuch für Volks- und Staatswirthschaft aller Lände der Erde. Erster Jahrg. Berlin, G. Reimer. 1880. (452 S.)

Aarbogen indeholder kun Tal, ordnede i let overskuelige

Tabeller. Det er aldeles overvejende de økonomiske Forhold, som der gives Oplysninger om; af politisk-statistiske Data findes der kun færre. Bogen indeholder ikke nogen egentlig «sammenlignende» Statistik, men hver Stat behandles særskilt. Først behandles det tyske Rige og de enkelte tyske Stater; herpaa falder 177 Sider. De øvrige Stater fremføres i alfabetisk Orden; paa Storbritannien falder 45 Sider, paa Frankrig 20, paa Østrig-Ungarn 18, paa Rusland 17, paa Italien 15, paa de Forenede Stater 15, paa Tyrkiet 11, paa Spanien 9, paa Schweiz 8, paa Sverig-Norge 8, paa Danmark 4 o. s. v. Man finder mere eller mindre fyldige Oplysninger om Territoriets og Befolkningens Størrelse, om Byernes Indvaanertal (i Tyskland ere Byer med kun 2000 Indv. tagne med), om Staternes Finanser, om Arealets Benyttelse, Kreaturstyrken, Høstudbyttet, Bjergværks-, Handel- og Industriforhold, Jernbaner, Banker, Skibsfart etc. etc. Overhovedet vil man ved mange Lejligheder bekvemt kunne slaa op i Bogen, og følgende Aargange af den ville være ønskelige.

Bericht über die Verhandl. der V. General-Versamml. der Vereinig. der Steuer- und Wirthschafts-Reformer zu Berlin am 16. u. 17. Fbr. 1880, erstatt. v. Bureau des Ausschusses. Berlin, 1880. Verlagshandlung, Buch- und Zeitungsdruckerei (F. Graf Behr). 175 S.

Bericht üb. d. Verhandl. d. elften Congresses Deutscher Landwirthe zu Berlin am 18. u. 19. Fbr. 1880. Auf Grund d. stenograph. Aufzeichn. erstatt. vom Bureau des Ausschusses. Berlin, 1880. (Smst.) 132 S.

Disse to Beretninger, der ere blevne os tilsendte, indeholde stenografiske Referater af «Agrarernes» Forhandlinger i 1880 om: Møntfodsspørgsmaalet (det anbefales Tyskland at vende tilbage til Sølvfoden eller at antage en Dobbeltfod), Aagerlovgivningen (Aagerfriheden forlanges ophævet), Indførelsen af Brød- og Kjødtaxter (det anbefales Staten at regulere Brød- og Kjødpriserne), Børsskatten (anbefales levende, navnlig af Hensyn til Jøderne), Gjenindførelsen af Lav (anses som meget ønskelig), Oprettelsen af et nationaløko-

nomisk Senat (anbefales), Forholdsregler, der kunne befæste Grundbesiddelsen, navnlig den mellemstore (det anbefales at indføre Love, Arvelove og Hypotheklove, som ville beskytte Landejendommene imod at bilve delle og imod at blive behæftede med Gjæld), Benyttelsen af Vandet i Landbruget m. m. Man kan ikke beskylde disse Forhandlinger for at være kjedelige. Tværtimod! De ere i høj Grad betegnende for Situationen i Tyskland, for hvad man tør forlange af Lovgivningen, og specielt for selve det agrariske Parti. Vi kunne anbefale de to Beretninger til dem, der interessere sig for dette Parti. De ere lærerige.

Bernhard Becker: Geschichte und Theorie der Pariser revolutionären Kommune des Jahres 1871. Leipzig, Verlag v. Otto Wiegand. 1879. (412 S.)

Hovedkilden til dette historiske Værk er Kommunens officielle Protokoller, fremdeles andre Kommune-Papirer, Kommune-Generalen Rossels Optegnelser etc. etc. Forf. er en afgjort Fjende af Kommunen, og tillige af den franske Nation. Kommuneopstanden har, udvikler han, produceret nogle socialistiske Fraser, men var ikke nogen «principiel Opstand»; den giver os blot «ein recht anschauliches, obschon nicht sehr erbauliches französisches Sittenbild». «Internationale» har ingen virkelig Indflydelse haft paa Kommunen; men det har Franskmandenes «Forfængelighed, Nydelsessyge, Blaserthed, Dovenskab, forkerte Opdragelse og revolutionære Hanswursteri». «Præleri, Drukkenskab, og kjønslige Udsvævelser» har Forf. fundet i Kommunen, men ingen virkelig Socialisme. Den har ikke skabt Noget, men kun ødelagt og fortæret. Førerne var kun maadelige Subjekter, alle Slags *fruits secs*, «der benyttede Frankrigs Ulykke for at tilfredsstille deres Lyster.»

I den Aand er Bogen skreven.

Den giver først et historisk Tilbageblik (S. 1—65), skildrer derefter Kommunens Historie, dens Program, dens officielle Virksomhed, dens Undergang (S. 47—354), og gjør endelig i et Tillæg Rede for Føderationsteorien (S. 357—412).

Bogen kan i det Hele siges at være læseværdig.

A. P.

Bibliografi.

- A. M. Lund, nogle norske Værdipapirer. Med kortf. Indledn. om Værdipapirer i Alm. Kristiania, Nils Lunds Forlag. 1878 (320 S.) 3 Kr.
- Arbetarestrejken vid sågverken i trakten af Sundsvall år 1879. Officiel Berättelse af landshöfding Treffenberg. Hernösand 1880. (134 S.) 1 Kr. 50 Ø.
- Berättelse ang. åtgärder till förbättrande af de vid sågverken i trakten af Sundsvall anstälde arbetares ställning. Afg. af sågverksegarnes komité. Sundsvall, 1880. (55 S.) 50 Ø.
- David Davidson: Bidrag till jordräteteorien historia. (Uppsala Univ. årsskrift. 1830.) (118 S.)
- Castania (Marchese di). Del presente dissesto sociale; pag. 320. Napoli, 1880. 5 L.
- Ferroglio. Elementi di statistica teorica; principii generali; pag. 184. Torino, 1880. 4 L.
- Levi. Il diritto economico; pag. XXVI-416. Roma, 1880. 3 L. 50.
- Marescotti. Fenomeni economici e le loro cause costanti; nuovo trattato di economia politica; pag. 318. Bologna, 1880. 4 L.
- Rossi (Alessandro). Del credito popolare nelle odierne associazioni cooperative; ricerche e studio; pag. 274. Firenze, 1880. Legato in tela. 4 L.
- Perchè una legge? Osservazioni e proposte sul progetto di legge per regolare il lavoro delle donne e dei fanciulli; pag. 272. Firenze, 1880. 3 L.
- Bergeret. Mécanisme du budget de l'État. Quantin. 3 fr.
- Babeau. La Ville sous l'ancien régime. Didier. 7 fr. 50.
- Baudrillart. Les Populations agricoles de la France. La Normandie (passé et présent). Enquête faite au nom de l'Académie des sciences morales et politiques. Hachette. 6 fr.
- Bolles (Albert S.) The Financial History of the United States, from 1774 to 1789. pag. 371. New-York. 12 sh. 6.
- Industrial History of the United States, from the Earliest Settlements to the Present Time. In Seven Books. Illu-

- strated with about 300 Engravings. pag. 936. Norwich
(Conn.) 21 sh.
- James. Indian Industries. pag. 376. W. H. Allen. 9 sh.
- Mulhall. The Progress of the World in Arts, Agriculture,
Manufactures, Instruction, Railways, and Public Wealth,
since the Beginning of the Nineteenth Century. pag. 566.
Stanford. 12 sh. 6.
- Rylance. Lectures on Social Questions. pag. 135. New-
York. 4 sh.
- Smith. The Recent Depression of Trade: Its Nature, its
Causes, and the Remedies which have been suggested for
it: being the Oxford Cobden Prize Essay for 1879. pag-
104. Trubner. 3 sh.
- Arendt, die vertragsmässige Doppelwährung. II. Deutschlands
gegenwärt. Währungsverhältnisse u. die beabsichtigte Ver-
mehrung der Silberscheidemünzen. (127 S.) Berlin, Springer.
2 M. 40.
(I. u. II.: 6 M. 40.)
- Hecht, Bankwesen u. Bankpolitik in den süddeutschen Staaten.
1819—1875. Mit statist. Beilagen. 185 S. m. III, 29 S.
Tab. in qu. gr. 4.) Jena, Fischer. 5 M. 40.
- Jahrbuch f. Volks- u. Staatswirthschaft aller Länder der Erde,
hrsg. v. Dr. J. Minoprio, 1. Jahrg. (451 S.) Berlin, G.
Reimer. 10 M.
- Neuburg, Zunftgerichtsbarkeit u. Zunftverfassung in der Zeit
vom 13. bis 16. Jahrh. Ein Beitrag zur ökonom. Ge-
schichte d. Mittelalters. (311 S.) Jena, Fischer. 7 M.
- Walcker, Schutzzölle, laissez faire u. Freihandel. Eine lehr-
buchart. Erörterg. der wichtigsten industriellen u. land-
wirthschaftl. Schutzzölle. (814 S.) Leipzig, Rossberg. 14 M.

Aagerspørgsmaal og Aagerliteratur.

Af Aleksis Petersen.

Spørgsmaalet dukker op igjen. Bentham. Adam Smith. Liberalisme. Ny Aagerlove. Dommernes Takt. Rentefrihedens Princip. Erstatning for Afsavn. Risiko. Aagerkarlenes Arbejdsløn. Lorenz Steins Definition. Risikoforretninger. Aagerforretninger. Aagerforbrydelse. Wechselfähigkeit. Literatur. Platters Definition. Aager i Bukowina. Danmark.

Kun ti, tyve, højst tredive Aar ere forløbne, siden «Aagerlovene» afskaffedes i de fleste Stater, — og allerede ere Lovgivningsmagterne i Færd med at indføre ny Aagerlove. Aagerspørgsmaalet, der indtil for faa Aar siden var et rent «akademisk», er atter blevet et udpræget praktisk. Det diskuteres i Bøger, Brochurer, Tidsskrift- og Bladartikler *); og i flere Stater ere de lovgivende

*) Aagerliteratur:

1. Das Wuchergesetz. Mit Erläuterungen auf Grund der Motive, der Commissionsberichte und der Reichstagsverhandlungen, herausgegeben von Dr. jur. Carl Reinwald, Amtsrichter. Leipzig, Rossberg. 1880. (48 S.).
2. K. von Lilienthal: Die Wuchergesetzgebung in Deutschland unter besonderer Berücksichtigung der Entwicklung derselben im preussischen Staate. I: Jahrb. f. N. O. u. St. 1880. Juli—Aug., October.
3. Lorenz von Stein: Der Wucher und sein Recht. Ein Beitrag zum wirthschaftlichen und rechtlichen Leben unserer Zeit. Wien, Hölder. 1880. (196 S.).

Forsamlinger i Færd med at løse det, eller have allerede leveret Noget, som skal gaa og gjælde for en «Løsning». Men om «Løsningen» er en virkelig Løsning, — derom ere Meningerne rigtignok delte. Publikum følger Sagen med spændt Opmærksomhed, thi det er jo paa det Føleligste interesseret i den; — men det befriende Ord synes endnu ikke at være udtalt. Den Ene siger, at «Følelsen» vel erkjender det Umoralske i Aagerforretningen, — men «Forstanden» kan ikke finde ud af, hvorledes «Aager» egenlig skal bestemmes. Den Anden tror — trods al Modbydelighed mod Aager —, at en Aagerlovgivning overhovedet strider mod de «moderne Retsgrundsætninger». Den Tredie vilde gaa med til en Aagerlovgivning, «hvis den bare kunde hjælpe Noget». Den Fjerde forlanger «Alt eller Intet», d. v. s. gjør gjældende, at det ikke for-

-
4. J. Platter, Prof. an der Univ. in Czernowitz: Der Wucher in der Bukowina. Zweiter Auflage. Jena, Gustav Fischer. 1878. (54 S.).
 5. P. Reichensperger: Die Zins- und Wucherfrage. Berlin, Guttentag. 1879. (89 S.).
 6. Fr. Weissmann: Die Wucher-Frage. Chur, Kellenberg. 1880. (107 S.).
 7. Bericht üb. d. Verhandl. d. V. Gen.-Versamml. der Verein. d. Steuer- u. Wirthschafts-Reformer zu Berlin Februar 1880. Berlin, F. Graf Behr. (S. 50—81).
 8. Freih. v. Thüngen-Rossbach: Die Wucher und Wechselfrage. Votr. geh. im Zehnten Kongress Deutscher Landwirthe zu Berlin, Febr. 1879. Berlin, F. Graf Behr. (27 S.).
 9. Dr. Klönkavius: Die Wucherfrage. Amberg, Habel. 1878. (74 S.).

Fremdeles: Eheberg, über den gegenw. Stand der Wucherfrage, i Holtzendorff og Brentanos Jahrbuch, 1880; — en Afhandling om «die Wucherfrage» i Seyfferts «Staatsw. Abhandl.»; — Ortmann, zur Wucherfrage, i Goldtammers Archiv für pr. u. d. Strafrecht, 1879; — v. Canstein, Vorschlag zur Wuchergesetzfrage, i Allgem. österr. Gerichtszeltung, 1880; — m. fl. Tidsskriftafhandlinger, Brochurer etc.

slaar at tage Forholdsregler imod det, man i daglig Tale kalder Aager, den lille Aager, men at der lige saa fuldt maa skrides ind imod den store Aager, den Aager, der florerer paa Børsen, i de store Banker, i den store Handel, den Aager, der trives i Varehandlen, ved Kjøb af menneskelig Arbejdskraft o. s. v. Og den Femte, Sjette, Syvende . . . kommer med en femte, sjette, syvende Mening. Enige have de ondt ved at blive.

Bentham offentliggjorde sit berømte «Forsvar for Aager», «Defence of usury in letters to a friend», for snart hundrede Aar siden, i 1787. Bentham var en menneskekjærlig Mand, der ønskede «den størst mulige Sum af Lykke for det størst mulige Antal»; altsaa kunde han ikke forsvare, at de Fattige, der udgjøre Menneskehedens store Flertal, pines og plages til Fordel for et lille Mindretal af rige Aagerkarle. Det, han forsvarede, var ikke «Aagerfrihed», men Rentefrihed; han forlangte de gamle Renteloves Ophævelse, idet han mente, at disse Love gjorde det endnu vanskeligere, end det uden dem vilde være for de Laansøgende at faa Laan paa rimelige Betingelser. De skadede baade Laangivere og Laantagere, og deres Ophævelse vilde netop være til Fordel for «det størst mulige Antal».

Elleve Aar tidligere havde Adam Smith ved en mærkelig Tankeløshed udtalt sig for Bibeholdelsen af Rentelovene. Han indrømmede vel det Urigtige i, at «Loven i nogle Lande har forbudt at tage Renter. Da Noget altid kan gøres ved Brugen af Penge, bør der altid betales Noget for Brugen af Penge. Erfaringen har vist, at Renteforbudene i Stedet for at forhindre forøge Aagerondet, da Debitor nødes til at betale ikke

blot for Brugen af Pengene, men ogsaa for den Risiko, som hans Kreditor løber derved, at han modtager en Godtgjørelse for denne Brug. Han nødes, saa at sige, til at assurere sin Kreditor imod Aagerstraffen.» Denne Indrømmelse gjorde han; men han glemte Konsekvenserne. En af Loven fastsat Maximumsrentefod, der er noget højere end den laveste Markedspris, finder han passende: «i et Land, som Storbritannien, hvor der laanes Penge til Regeringen for 3 pCt., og til Privatfolk mod god Sikkerhed for 4 og $4\frac{1}{2}$ pCt., vil den nuværende lovbestemte Rentefod, 5 pCt., maaske være ligesaa passende som nogen.» Meget højere burde Rentefoden i alt Fald ikke sættes: «Hvis den lovbestemte Rentefod i Storbritannien, for Ex., sattes saa højt som til 8 eller 10 pCt., vilde den største Del af de Penge, der skulde udlaanee, blive laant til Ødelande og Projektmagere, der alene (!) vilde være villige til at give denne høje Rente. Besindige Folk, der for Brugen af Penge kun ville give en Del af, hvad de rimeligvis kunne tjene ved Brugen af dem, vilde ikke vove sig ind paa nogen Konkurrence. En stor Del af Landets Kapital vilde saaledes holdes borte fra dem, der sandsynligvis vilde gjøre en indbringende og fordelagtig Brug heraf, og kastes hen til dem, der efter al Sandsynlighed vilde sætte Kapitalen overstyr.» («Wealth of Nations» b. II, ch. IV).

Paa denne Uklarhed i Opfattelsen, eller maaske snarere Mangel paa Eftertanke, gjorde Bentham Ende.*)

*) Stuart Mill siger (Princ. of p. e.) om Benthams Skrift, at det er «still the best extant writing on the subject». Og endnu i dette Øjeblik, Okt. 1880, bekræfter Lillenthal at «jene Schrift überhaupt die unwiderlegten und unwiderleglichen Gründe gegen Zinstaxen in unübertroffener Weise zusammengestellt hat.»

Han gjorde det indlysende for Folk med nationalekonomisk Begreb, at Lovens Forsøg paa at fastsætte en Maximums-rentefod var, mildest talt, forfejlede. Men i Regeringerne har der, ligeledes mildest talt, ikke altid siddet Folk med nationalekonomisk Begreb. Og deri have vi da Forklaringen til, at Regeringerne gennem et Par Menneskealdre eller mere kunde sidde og lade, som om Aagerlovene virkelig realiserede det, de skulde realisere.

Endelig gik det dog op for de lovgivende Faktorer, at en Forandring maatte ske. Det havde i sin Tid ikke nyttet, at den katholske Kirke truede dem, der tog Rente, med Ban, at den nægtede dem Alterens Sakrament, at den ikke tillod dem at blive begravede i kristen Jord o. s. v. Det havde heller ikke nyttet, at den verdslige Ret truede med Bøder og Fængsel: i Galizien, Aagerlandet *par excellence*, turde Ofrene — paa den Tid da Aagerlovene florerede! — ikke indstævne deres Udsugere for Domstolen, og de faa, der bleve indstævnte, blev som Regel frifundne, — som sagt, medens Aagerlovene endnu vare til! Og i alle Lande saa man det Samme: Forbudene mod over 4 eller 5 pCt. kunde ikke, fordi de stred imod den sunde Fornuft, føres igjennem. Det demoraliserende Syn af Love, der daglig blev omgaaede, og hvis Omgaaen Domstolene ligefrem begunstigede, maatte der endelig gøres Ende paa.

I de fleste Lande blev der først taget fat paa Arbejdet i Halvtredserne og Treserne. Men en Forløber, der dog aldrig maa glemmes, er Josef II, Reformatoren paa den østerrigske Kejsertrone, «en Monark af rige Aands- og Hjertegaver, men uden al Forstand paa sit Folks konkrete Forhold». (Reichensperger, Skriftet Nr. 5). Det var ham, som i 1787, netop det Aar, da Benthams Værk

saa Lyset, ophævede Maria Theresias Aagerlove af 1751, der, for at udrydde «das Laster des Wuchers», ikke blot forlangte Aagerkarlene men ogsaa disses Ofre eftertrykkeligt afstraffede, og desforuden udlovede høje Angiverpræmier. Josef II's Formaal, at lette Forholdene for de Laansøgende ved Tvangsbestemmelsernes Afskaffelse, blev imidlertid saa lidet naaet, at han umiddelbart efter saa sig foranlediget til at udstede en Prisopgave saalydende: «hvad er Aager, og hvorledes kan den forhindres uden Straffelove». Besvarelser strømmede ind, men de indeholdt ikke stort Andet end almindelige Talemaader om, at «Laansøgenes Tal burde formindskes, og Laangivernes forøges», og da Talemaader hverken kunde skræmme Aagerkarlene eller mildne Aagerofrenes Lidelser, blev der, strax efter, at Kejseren var død (1790), gjort Skridt til at faa hele hans Lovgivning lavet om, hvorefter de gamle Aagerlove i 1803 atter holdt deres Indtog. Unegteligt er det, at Kejser Josefs Forsøg fuldstændigt slog fejl; men dette kunde og maatte ikke forhindre fornyede Forsøg paa at bringe Lovgivningen om Aager i Overensstemmelse med den sunde Fornuft.

I England begyndte man fra 1833 af stykvis at fjerne de gamle Lovbestemmelser, indtil Loven af 1854 endelig indrømmede fuld Rentefrihed. «Loven blev reformeret paa samme Maade, som naar en Mand retter paa sin Sko, der er for snæver, ved at skjære et Hul i den paa det Sted, hvor den trykkes mest, men forøvrigt bliver ved med at bære den.» (Stuart Mill: Princ. of pol. ec., b. V, ch. X, § 2). Og der blev skaaret det ene Hul i den efter det andet, — og tilsidst maatte det Hele kastes bort. — I Danmark kom L. 6. April 1855, der gav Rentefrihed, undtagen for Laan i faste Ejendomme, hvor

den gamle lovbestemte Maximumsrente af 4 pCt. fremdeles gjælder, medmindre man ved kgl. Bevilling har faaet Tilladelse til at tage en lidt højere (i Almindelighed indtil 6 pCt.). I England havde man baaret sig ad paa samme Maade; — «men der er (skriver Stuart Mill l. c.) ikke et Gran af Fornuft i denne besynderlige Distinktion, — *not a particle of reason could be given for making this extraordinary distinction.*» Det var en Indrømmelse til *the agricultural mind*: «Aagerbestemmelserne fastholdtes, for at Landejendomsbesidderne kunde — som de bildte sig ind — laane til en lavere Pris end Markedsprisen, ligesom Kornlovene i sin Tid bevarede, for at den samme Klasse kunde sælge Korn til en Pris over Markedsprisen.» Meget «beskedent», meget «forstandigt», bemærker Stuart Mill ironisk. Men videre ere vi ikke i Danmark. — I Norge begyndte man i 1842 med at indføre Rente-frihed, forlod denne Vej i 1851, og vendte atter tilbage til den i 1857. — I Sverig blev Rentefriheden indført i 1864, i Spanien 1856, i Sardinien 1857 (Italien 1865), i Holland 1857, i Belgien 1865, ligeledes i forskellige schweiziske Kantoner, endvidere i Brasilien, Ecuador, Peru, Uruguay, Ny-Granada 1832—52. I de nordamerikanske Forenede Stater findes ingen almindelig Lov, men Forholdene ere ordnede særskilt i hver Stat. — I Østrig begyndte man ved Loven af 14. Decbr. 1866 at reformere i Retning af Frihed; Loven, der var en Kompromis-Lov, afløstes af en ny Lov af 14. Juni 1868, der indførte fuld Rente-frihed. — I Tyskland havde en hel Del af de enkelte Stater fra 1858 af indført Rentefrihed, og for hele det tyske Rige afskaffedes Aagerforbudene og indførtes Rentefrihed ved Forbundsloven af 14. November 1867

(indbragt af Lasker). — I Frankrig staa derimod Rente-
forbudene fremdeles ved Magt. Vel havde en Lov af
11. April 1793 udtrykkeligt erklæret, at «Penge er Vare»,
l'argent est marchandise; men ved Love af 3. Sept. 1807
og 19. Decbr. 1850 blev Forbud mod over 5 pCt. Rente
samt Aagerstraffe gjenindførte. Rigtignok maatte man i
1857 indrømme den franske Bank Ret til under visse
Omstændigheder at overskride Maximumsrentefoden; og
da naturligvis Ingen, undtagen selve Banken, kunde indse,
med hvad Ret en enkelt Institution blev begunstiget
fremfor alle Andre, rejste der sig rundt om Forlangender
om lige Ret for Alle. Forlangenderne blev ikke honorerede,
men at anføre Frankrig som et Exempel paa Rentelovenes
Fortræffelighed, gaar dog i ethvert Fald ikke an. (Lilien-
thal, Skr. Nr. 2).

Det var Lovgivningsarbejdet i Frihedsretningen. (Om
Motiverne jfr. baade Lilienthal, Reichensperger m. fl.).
Det var, som det hedder i Motiverne til den ny tyske
Aagerlov (Skr. Nr. 1), ikke udsprunget af nogen «Doktrin»;
det var tværtimod «fremgaaet af mangeaarige Erfaringer»;
«man har afskaffet Aagerlovene, fordi de havde vist sig
at være uretfærdige, uvirksomme og skadelige»; «ikke af
Hensyn til Kapitalisterne, men af Hensyn til dem, der
trænge til Kapital, er Loven om Rentefrihed udkommen;
efter modent Overlæg have alle Partier i Rigsdagen erkjendt
dens Nødvendighed.»

Og allerede nu et Omslag! Ere de Forventninger,
de Liberale nærrede til Rentefriheden, da blevne gjorde
til Skamme? Have Ulykkesprofeterne haft Ret? «Som
saa hyppigt have Begivenhederne ikke givet nogen Profet
fuldstændig Ret: den almindelige Rentefod er ikke stegen
kjendelig; men Aager er heller ikke helt forsvunden.

Tværtimod fører en ny stærk Strømning til atter at gaa frem med Straffebestemmelser imod den.» (Lilienthal).

Men denne Strømning skyller os dog ikke tilbage til vort Udgangspunkt; det er ikke et slet og ret Omslag, som det drejer sig om. «At vende tilbage», hedder det i Motiverne til den ny tyske Aagerlov (Skr. Nr. 1), «til et Standpunkt, som Lovgivningen ifølge en indre Magt følte sig tvungen til at forlade, og som ikke atter kunde indtages uden at skade virkningsrige Indretninger, der i Mellemtiden ere blevne skabte, — det lod sig kun retfærdiggjøre, naar man faktisk beviste, at Loven om Rente-frihed af 14. Nov. 1867 havde medført en Fordyrelse af Krediten og en Forøgelse af Aagerudsugelser. Et saadant Bevis er ikke leveret, og lader sig vanskeligt levere.» Snarere det Modsatte! Det, det drejer sig om, er da dette: samtidigt med at respektere Rente-frihedens Princip at gennemføre en Straffebeskyttelse imod Aagerudskejelser.

I denne Retning er der af flere Stater blevet truffet Forholdsregler.

Belgien har afskaffet de gamle Rente-forbud; men i sin Straffelov har det en Bestemmelse om, at den, der sædvansmæssigt overskrider den lovlige Rente, samtidigt med, at han misbruger Laantagerens Svaghed eller Lidenskaber, dømmes til Fængsel (1 Maaned til 1 Aar) og til Bøder (1000 à 10,000 frc.). — Den østrigske Lov af 19. Juli 1877 for Galizien, Krakau og Bukowina om «uredelige Fremgangsmaader ved Kreditforretninger» opstiller som Betingelser: at Kreditor véd, for det Første, at Uforholdsmæssigheden (Masslosigkeit) mellem Fordele og Betingelser «maa hidføre eller befordre Debtors økonomiske Fordærv», for det

Andet, at denne Betingelsernes Beskaffenhed ikke er Debitor klar paa Grund af hans «Forstandssvaghed, Uerfarenhed eller Sindsophidselse». Naar disse Betingelser for Aagerforseelsen er tilstede, straffes den deri Skyldige med Fængsel (1 til 6 Maaneder) eller Bøder (100 til 1000 Gylden), hvorhos Aagerfordringen erklæres for ugyldig. — Et for alle østrigske Stater bestemt Lovudkast og særligt en for Ungarn bestemt Lov nærme sig i det Væsenlige den Aagerlov, der under 24. Maj 1880 er udkommet for Tyskland. Denne tyske Lov bestemmer: «Den, der, idet han udbytter en Andens fortrykte Stilling, Letsindighed eller Uerfarenhed, skaffer sig eller en Tredje for et Laan eller for Henstand med en Pengefordring Formuefordele, der saaledes overskride den sædvanlige Rentefod, at Formuefordelene under de foreliggende Omstændigheder staa i et paafaldende Misforhold til, hvad der er ydet, straffes paa Grund af Aager med Fængsel indtil 6 Maaneder og tillige med Bøder indtil 3000 M. Ogsaa kan Tab af borgerlige Æresrettigheder idømmes ham.» Endvidere: Fængselsstraffen kan forøges indtil 1 Aar og Bødestrafen indtil 6000 M., hvis Aagerfordelene søges «verschleiert», eller hvis Løftet om dem gives paa Æresord, ved Ed, eller vexelmæssigt. «Samme Straf rammer den, der med Kjendskab til Sagens Forhold erhverver sig en Fordring af den forannævnte Art, og enten atter afhænder den, eller gjør Aagerfordelene gjældende.» Fremdeles: «Den, der driver Aager erhvervs- eller sædvansmæssigt, straffes med Fængsel paa ikke under 3 Maaneder og tillige med Bøder fra 150 til 15,000 M. Ogsaa skal Tab af borgerlige Æresrettigheder ikjendes.» Endelig: Aagerkontrakter «ere ugyldige». «Samtlige af

Debitor eller for ham ydede Formuefordele skulle tilbagebetales og forrentes fra Modtagelsens Dag. Herfor hæfte de, der have gjort sig skyldige i Aager, solidarisk.» «Retten til at fordre tilbage præskriberes efter fem Aars Forløb.» «Kreditor er berettiget til at fordre det ifølge den ugyldige Kontrakt Ydede tilbage; for dette Krav hæfter den for den kontraktsmæssige Fordring leverede Sikkerhed.»

Altsaa: Om der foreligger «Aager» eller ej, afhænger ifølge de nye Love ikke udelukkende eller hovedsagelig af Rentens Højde, men af flere samvirkende Omstændigheder. Blandt disse Omstændigheder maa være: en Exploitering af Næstens Nød, Letsindighed, Forretningsukyndighed. Forøvrigt maa det overlades til Dommerens Skjøn, om samtlige foreliggende Omstændigheder ere af en saadan Natur, at Aager kan statueres; almenyldige Regler kunne ikke gives. Statueres Aager, vil baade Aagerfordringen blive erklæret ugyldig, og Straffeloven skride ind; men hvad Kreditor virkelig har erlagt, skal han, uagtet han har handlet *turpiter*, have tilbage, da Debitor ellers ligefrem kunde profitere ved Aagerforholdet, og en saadan Profiteren kan ikke tilstedes. Debitor skal ikke profitere; han skal kun beskyttes imod, at hans Nød, Letsindighed, Uerfarenhed exploiteres til hans Fordærv. Og Samfundet skal beskyttes. «Det er fuldkomment rigtigt, naar der ikke tillægges den Indvending, at Aagerudsugelserne faktisk ikke ville umuliggjøres ved en Aagerlov, nogen afgjørende Betydning. Tværtimod er det træffende blevet fremhævet, at Lovgivningen ikke kan lade en Handlemaade, som Folkemeningen anser for forkastelig og forbryderisk, bestaa som tilladelig uden at skade Folkets Retsbevidsthed; at Lovgivningen er forpligtet til at skride ind imod en almenfarlig Adfærd, selv

om den maa sige sig, at det i enkelte Tilfælde vil lykkes Lovovertrædernes Snubhed at omgaa Loven, og at allerede Lovens Tilværelse vil bidrage til, at det overvejende Fler-tal af Mennesker, der have Æresfølelse og Agtelse eller Frygt for Loven, ville holde sig fjernt fra Aagerforret-ningerne.» (Motiverne, Skr. Nr. 1).

Dette er altsaa de ny Aagerlove. Den Definition af Aagerbegrebet, som de give, er aabenbart meget løs. Den er for den tyske Lovs Vedkommende saa løs, at der i den tyske Rigsdag fremsattes Forslag om helt at stryge den, og simpelthen indskrænke sig til at erklære «Aager» for strafbar. Men er Definitionen end løs, og kan der end gøres Udsættelser paa den, saa er det dog rigtigt, at Loven giver Dommeren nogle, omend faa og fattige, Vink om, hvorledes Aagerbegrebet er at forstaa; det vilde ellers blive opfattet paa en altfor fluktuerende Maade. Fra anden Side (af Canstein f. Ex.) er det blevet gjort gjældende, at en nøjagtigere Definition burde indføres i Loven. Og af Grev Bismarck stilledes der i den tyske Rigsdag Forslag om, at «Aager» i ethvert Tilfælde burde statueres, hvor Rentefoden var over 8 pCt. for hypothekariske Laan og 15 pCt. for andre Laan. Men Forslaget forkastedes. Og i samme Retning gaaer Ort-mann med sit Forslag om, at hvad der er over 25 pCt. er «Aager». Men om Sligt vilde den tyske Lov ikke høre Tale. Den overlader det mest Mulige til Dommerens Takt. Den véd, at den her stiller ham en stor og van-skelig Opgave; men den stoler paa hans Retsindighed, Erfaring og praktiske Forretningskjendskab. «Men da rig Erfaring og Forretningsblik ikke ere Gjennemsniits-Egenskaber hos Dommerne, saa ligger den Frygt nær, at mange Dommere i Praxis ville skabe sig deres egen

faste Maalestok uden at tage Hensyn til det enkelte Tilfældes Individualitet.» (Lilienthal). I ethvert Fald er det klart, at da de ny Aagerlove indrømme Dommernes fri Skjøn et saa stort Spillerum, ville deres praktiske Virkninger i en væsenlig Grad afhænge af Dommernes Evne og Vilje til at skjønne ret. Ere Dommerne ikke Mennesker men Guder, ville Lovene vise sig saare velsignelsesrige. Ere Dommerne derimod kun Mennesker, — og det vil vel være Reglen —, d. v. s. gribe de ofte fejl, saa kommer det an paa, i hvilken Retning Fejlgrebene gaa. Dommerne kunne være altfor parate til at finde «Aager», og i saa Fald ville Lovene have skadelige Virkninger. Eller de kunne — hvad der er sandsynligere — være for varsomme, for forsigtige, for ængstelige, — og i saa Fald ville Lovene have ingen eller utilstrækkelige Virkninger. Eller de kunne — og det vilde unegteligt være slemt — i nogle Tilfælde være for villige, i andre derimod for uvillige til at opdage, at der er «Aager» tilstede. Kort sagt: Erfaringen maa vise os, hvorledes Lovene ville blive haandhævede. Erfaringen har et stort Ord; men Theorien har dog i alt Fald et lille. Og lad os, da der jo vil gaa endel Tid, inden Erfaringen faar udtalt sig, høre dette lille Ord.

Lorenz v. Stein giver (Skr. Nr. 3) en smuk, fint systematiseret Fremstilling af Spørgsmaalet om Aager, Aagerforretningen og dens Retsprinciper, Aagerforbrydelsen og dens forskellige Former.

Først: hvad er Aager?

Dog, allerførst, lad os bemærke, at det at betinge sig høj Rentefod i og for sig ikke er Aager, og at

Rentespørgsmaalet i ethvert Fald maa adskilles fra Aagerspørgsmaalet. I det Lovgivningen betegner en bestemt Rentefod som den højeste, det kan tillades at tage, gjør den sig skyldig i en fuldstændig Miskjendelse af Forholdet, og opstiller en Fordring, som den selv er komplet ude af Stand til at sætte igjennem. Thi den Rente, som Kreditor og Debitor aftale imellem sig, bestaar for det Første af en Del af det Udbytte, Debitor venter sig af den laante Kapital, og for det Andet af den saakaldte «Risicopræmie», — og hverken for den førstes eller den anden Faktors Højde lader der sig sætte Grænser. Alt, hvad jeg kalder Kapital, maa, naar jeg anvender det i min Forretning, vise sig i Stand ikke blot til at oprettholde eller gjenfrembringe sig selv, men maa ogsaa levere et Overskud. Kommer der intet Overskud frem, kommer der maaske endog Tab, saa gaar jeg uundgaelig til Grunde i økonomisk Henseende. Den hele produktive Virksomhed, den Enkeltes saavel som Samfundets, hviler paa Forudsætningen om Tilvejebringelsen af et Overskud; er dette stort, saa fører det til Rigdom; er det lille eller endog negativt, indfinder Fattigdommen sig. «Dette er Fundamentalloven for hele det økonomiske Liv; kan man ved Flid og Sparsommelighed ikke faa 110 eller 120 af 100, saa staar hele Livet stille; faar man af 100 kun 90 eller 80, saa gaar det tilbage, og Folket forarmes. Der gives ikke noget Ubønhørligere end denne Nationaløkonomiens Lov.» En af Kapitalens Former er nu Pengekapitalen, og en af dennes Anvendelser er Udlaansforretningen. Denne Anvendelse maa som enhver anden Kapitalanvendelse give sit Overskud, og den udlaante Kapital maa vende tilbage til Udlaaneren for det Første med selve Kapitalsummen, og for det Andet med en

Erstatning, Rente, fordi dens Ejermænd har fundet sig i at savne den og i at overlade den til Benyttelse. Naar denne Anden har handlet økonomisk forsvarligt, vil han af den laante Kapital, 100, have bragt 105 eller 110 eller 150 eller 500 o. s. v. ud. Grænserne for det Overskud, han kan realisere, lade sig umuligt afstikke. Men naar Laantageren kan tjene 5, 10, 50, 500 eller maaske endnu flere Procent, er det meningsløst at forbyde Laangiveren at tage over 4 pCt. af en Kapital, der skaffer Laantageren saa store Fordele. Lovens Forsøg paa i denne Retning at afstikke Grænser ere haabløse. Og det Samme gjælder om den anden Faktor: Risiko-præmien. Det er meningsløst af Loven at sætte 4 pCt. eller 5 pCt. eller 6 pCt. eller et hvilket som helst andet Tal som Maximumsrentefod; thi Præmien mod den Risiko, Kreditor løber, maa i mange Tilfælde, hvis Risikoen overhovedet skal overtages, sættes langt højere. Er den Assurancepræmie, en Pengeudlaaner tager, «Ager», saa gjøre, efter Steins Opfattelse, alle Livs-, Brand- og Søforsikringsselskaber sig ogsaa skyldige i «Ager». Men disse Selskaber drive Forretningen i det Store; indlode de sig kun paa enkelte Assurancer, vilde de svæve i den største Fare. Paa samme Maade med Pengeudlaan. Giver jeg kun Laan til nogle faa risikable Forretninger, maa jeg, hvis jeg vil sikre mig nogenlunde, sætte Assurancepræmien overordenlig højt; driver jeg risikable Laaneforretninger som Regel og i stort Omfang, vil Præmien kunne beregnes lavere. Og her kommer Noget, som der hører «stor Objectivitet» til at gaa ind paa: «Da nemlig af gode Grunde, som vi ikke behøve at udvikle, et solidt Kreditinstitut ikke giver saadanne Laan med høj Rente, altsaa med Forsikringspræmie, saa vilde den, der under

rystede Formuesforhold søger et Laan, overhovedet ikke finde noget saadant, hvis der ikke gaves nogle Forretninger, der arbejdede med saadanne Sandsynligheder og saadan Rentefod. Han vilde derfor ligefrem gaa til Grunde, medens et Laan selv til den højeste Forsikringsrentefod maaske havde hjulpet ham ud af hans fortvivlede Stilling. Lader det sig derfor slet ikke benægte, at en saadan Risikoforretning i og for sig er fuldstændig berettiget og under visse Omstændigheder nødvendig, saa maa man blot ønske, at den drives med store Kapitaler og regelmæssigt, for at hin Rentefod derved kan blive saa lav som muligt. Det er derfor en nationaløkonomisk Modsigelse at erklære Laan til slig høj Rentefod for i og for sig fordærlige eller for «Aager», og især naar Udlaaneren gjør det til en «Profession» at fordre høje Kreditpræmier for usikre Laan, altsaa naar Laansøgeren er i «Nød». Netop det Professionsagtige ved saadanne Forretninger er den bedste Beskyttelse imod de Farer, de bringe med sig; jo færre Laan, desto højere maa denne Rentefod være, — det er en Sætning, som Erfaringen lærer daglig, og som Nationaløkonomien fuldstændigt bekræfter.» (Stein). Det maa imidlertid hertil bemærkes, at kunne disse Risikoforretninger end, som Stein fremhæver, være «berettigede, ja nødvendige», saa er der dog det Slemme ved dem, at de, paa Grund af utilstrækkelig Konkurrence, oftest ere meget kostbare, og det endnu Værre, at de i Almindelighed falde i Hænderne paa daarlige Personer: baade Kvantitet og Kvalitet lader altfor meget tilbage at ønske. (Lillenthal).

Alt dette tog de ældre saakaldte Aagerlove ikke Hensyn til. De tog ikke i Betragtning, at det ikke er muligt at fixere den Rente, en Kapital kan kaste af sig, og at

Risikoen er en yderst vexlende Størrelse. De søgte at fastsætte en Maximumsrentefod, som om de mente, at selv naar Laantageren tjener 100 pCt. ved Laanet, maa Laangiveren dog kun faa 4, og som om Hensynet til Risikoen var et uberettiget Hensyn. De forvexlede fuldstændigt Aagerspørgsmaal og Rentespørgsmaal. De havde slet intet Blik for, at «Aager» i og for sig ikke har noget at gjøre med Rentefodens Højde. De antastede Rentefriheden, glemte, hvad der virkelig er Aager, vare derfor ikke «Aagerlove», men kun «Rentelove», og kunde følgelig ikke udrette noget mod den virkelige Aager. Som ubrugelige og uigjennemførlige maatte de, efter at have ført en kortere eller længere Skintilværelse, forsvinde.

De to Hovedfaktorer, der bestemme Rentens Højde (— Erstatning, fordi jeg finder mig i at savne min Kapital og lader en Anden benytte den, og Risikopræmien —), ere i det Foregaaende blevne nævnte. Man har nævnt en tredje, Arbejdslønnen! At der i mange Tilfælde kan være Tale om et «Arbejde» ved Bestyrelsen af store Kreditforretninger, og at dette Arbejde bør lønnes, kan dog ikke benægtes. Lønnen vil saa gaa med blandt de Faktorer, der bestemme Rentens Højde. Men ihvorvel dette er rigtigt nok, saa kan «Theorien om Aagerkarlenes Arbejdsløn» naturligvis fremstilles saadan, at den konsekvent gennemført maa føre til en Arbejdsløn for Tyve, Bedragere og Røvere». I Anledning af den ovennævnte Aagerlov for Galizien førtes der i den galiziske Landdag en Diskussion herom. Den Deputerede Menger mente, at der i Renten navnlig for smaa Laan er «en god Del Arbejdsløn»; men Dunajewski svarede ham: «Ja, rigtigt! Man maa først faa Bonden til at føle en Trang til Penge, en Trang, der overstiger Udbyttet af hans Jord. Det

koster allerede en vis Ulejlighed. Saa maa man lokke ham ind i et Lokale, vise ham forskellige Varer for hans Kone, Legetøj for hans Børn, sige ham, at naar han vil fejre et Bryllup eller en Barsel, og naar han ikke har Penge nok til at gjøre Gildet rigtigt storartet, saa vil man skaffe ham Drikkevarer paa Kredit; — det er ogsaa et vist Arbejde. Man maa saa forlange Pant, trække ham hen til en Prokurator, faa ham til at acceptere en Vexel eller skrive et Gjældsbevis, fastsætte Betingelserne, Konventionalstraf etc. Er alt dette i Orden, saa maa Kreditor, naar Bonden har sammensparet en lille Skilling og kommer for at betale et Afdrag eller maaske hele Summen, ikke være hjemme, for at udsætte den stakkels Debitor for Fristelse o. s. v. Det er jo ogsaa et Arbejde! . . . Dette Arbejde fortjener sin Løn — i Tugthuset! (Platter, Skr. Nr. 4). Saadan kan «Theorien om Arbejds-løn» tage sig ud. —

Vi have i det Foregaaende peget paa, at høj Rente-fod i og for sig ikke er Aager. Alligevel føle vi Alle, at der er Noget, som med Rette hedder Aager. Og dette Noget udvikler sig ofte af et Forhold, Rente-forholdet, der begyndte som et aldeles korrekt Retsforhold. Mellem Aager og Rentetagningen opstaar der Berøringspunkter, og disse Berøringspunkter have ført til Forvexlingen af de to Ting. Og saa er der noget Andet, der fører os endnu nærmere henimod Besvarelsen af vort Spørgsmaal: efter at Alle ere blevne i Stand til at forpligte sig ved Vexler, er det tidligere Princip om, at man kun kunde paatage sig Gjældsforpligtelse med Retsvirkning, naar man virkelig havde modtaget et Laan, blevet brudt: nu er det muligt, at en Gjæld kan opstaa uden noget tilsvarende Laan, ved det blotte Betaleløfte. Idet Alle efter-

haanden ere blevne erkjendte som «wechselfähig», er der blevet aabnet et nyt stort Felt for Aager. Og nu gjælder det da at faa at vide: hvad Aager er.

Stein skildrer nu — og han gjør det med Mesterhaand — hvorledes de Kreditforretninger, der maa kaldes Aagerforretninger, med Overlæg og Beregning arrangere Forholdene, hvorledes de kombinere Betalingspligt og Betalingsterminen og de øvrige Momenter paa en saadan Maade, at en lille virkelig Gjæld voxer op til at blive en blot lovet. Aagerbegrebet formulerer han derefter saaledes:

«Aager er ifølge sit økonomiske Begreb den Kreditforretning, hvor Vinding søges opnaat derved, at Debtors manglende Betaleevne med Hensigt fremkaldes ved et Gjældslofte, til hvilket intet Laan svarer, og hvis Tilbagebetaling og Forrentning derfor, da en økonomisk Anvendelse af Laanet ikke er tilstede, tvinger Debitor til enten at udlevere sin Formue og altsaa et ikke modtaget Kapitalbeløb, eller til gennem Udbetalingen af Renterne af det blot lovede Gjældsbeløb at udlevere Retten til Udbyttet af sit hele Arbejde. — Aager er ifølge sit moralske Begreb den Kreditforretning, der benytter Debtors Nød eller Mangel paa økonomisk Forstand til — i dybeste Modsigelse med det økonomiske Livs og den personlige Friheds Love — ved et blot Løfte at berøve Debitor enten Grundlaget for hans Selvstændighed — Formen — eller hans Erhverv, uden til Gjengjæld at have givet i et tilsvarende Laan de økonomiske Betingelser for at den paatagne Forpligtelse kan opfyldes. — Og da nu alle Retsbegreber dog tilsidst udspringe af moralske Grunde og formulere økonomiske Forhold, saa vil Aager juridisk set være den Kreditforretning, der med Hensigt benytter

Debitors Nød eller økonomiske Uforstand for at fremkalde et Gjældslofte, til hvilket intet Laan svarer, og som derfor giver en Ret over Debitors Formue og Indkomst, der ikke er begrundet ved en Modpræstation fra Kreditor. Og heri ligger da en uløselig Modsigelse. Da nemlig ifølge det økonomiske Livs Love enhver Ydelse uden Modydelse økonomisk set indeholder en Modsigelse og ethisk en Ufrihed, saa følger deraf, at et Aagerkrav staar i Modsætning til det Retsbegreb, efter hvilket Pligten til at betale Kapital og Renter kun kan gaa saa vidt som Betaling af Kapital og Renter er bleven økonomisk begrundet ved det Kreditor har ydet.»

Aager, der altsaa efter den steinske Opfattelse be-
staar i en Fremkaldelse af Gjældslofter uden tilsvarende
Laan, har til sin Forudsætning en Betalepligt. Denne
Betalepligt, og den Nød, der ligger til Grund herfor, kan
nu være af forskjellig Natur. Den kan være opstaat
uden Aagerkarlens Medvirken. Og den Ulykkelige, der
ikke er i Stand til at opfylde sin Betalepligt, kan i sin
Nød henvende sig enten til en Mand, der uden at være
Aagerkarl i streng Forstand driver Risikoforretninger og
derfor maa forlange høje Renter, eller til en Aagerkarl.
Den Første vil forlange et Betalelofte, der staar i Forhold
til den virkeligt laante Sum og til den Risiko, der løbes;
— den Anden forlanger et Løfte, hvis Størrelse ikke
retter sig efter den Sum, han virkelig har laant, men
efter Debitors betrængte Stilling, Letsindighed, Uerfaren-
hed. «Men da Debitor selv under saadanne Forhold
opsøger Aagerkarlen og anmoder ham om et Laan, lige-
gyldigt paa hvilke Betingelser, saa maa vi sige, at Aager-
karlen endnu ikke har nogen Forbrydelse paa sin Sam-
vittighed, fordi han indlader sig paa en saadan Kontrakt;

Uretfærdigheden i dette Tilfælde bestaar ikke i, at Kontrakten er bleven sluttet, men i Misforholdet mellem det, Kreditor yder, og det, Debitor lover. Egenlig Aager udvikler sig da mere efterhaanden, idet Betingelserne mere og mere skrues i Vejret uden tilsvarende Modydelser . . . En saadan Forretning, der paa Grundlag af en alt tilstede-værende Betalenød afpresser Løfter uden til Gjengjæld at yde Ekvivalent, kalde vi en Aagerforretning. I det enkelte Tilfælde kan det naturligvis være vanskeligt at drage Grænsen mellem en Risikoforretning og en Aagerforretning . . . Værre er dette Tilfælde: Da al Aager, naar den drives rigtigt, maa vise sig som en højst indbringende Forretning, der kaster desto mere af sig, jo større Betalenøden er, saa maa den Tanke ligge nær for dem, hvem Pengevinding er det Højeste i Verden, at de i Stedet for at vente, indtil Betalenøden henvender sig til dem, selv saa vidt muligt søge at fremkalde den. Tilvejebringelsen af Betalenød bliver da til en selvstændig forretningsmæssig Opgave . . .; at forlede Debitor til at give Løfter, som Kreditor véd maa føre til Betaleudygtighed, bliver en Opgave for Aagerkarlen. Forudsætningen er, at Debitor ikke forstaar, hvad Sagen betyder . . . Aagerkarlen forfører planmæssigt den Debitor, der ikke er i Stand til at se, hvorom det drejer sig, til Løfter, der maa føre til hans Ruin . . . Er en uøkonomisk Handlemaade, der udsætter hele Familiers Velfærd ja ogsaa Udenforstaaende for den største Fare og ofte for fuldstændig Ødelæggelse, allerede i og for sig i det Mindste en moralsk Uret, saa er den bevidste og beregnede Forførelse hertil paa Grundlag af menneskelige Svagheder uden al Tvivl lige saa vel som Forførelse til moralske og andre Forbrydelser selv en Forbrydelse.

En saadan aagermæssig, planmæssig Virksomhed kalde viderfor Aagerforbrydelsen. Aagerforbrydelsen falder ifølge sit Væsen ind under Strafferetten.»

Men Stein indser, at Definitioner ikke her forslaa, og at det praktiske Liv ikke kan nøjes med formale Begreber. Han giver sig da i sit Værk til paa en Maade, der vidner om grundigt Kjendskab til den Aager, der mødes i det virkelige Liv, at skildre os den. Han gjør det med Varme, men uden Pathos. Han gjør det paa en ofte gribende Maade, og dog med Videnskabsmandens Ro. Men et udførligere Résumé af hans Afhandling tillader Pladsen ikke at give. Hans Hovedstandpunkt er i det Foregaaende blevet betegnet; en detailleret Fremstilling af det steinske Aagersystem gjøres ikke her fornøden.

I det Foregaaende er det blevet nævnt, at den Omstændighed, at Enhver, der kan udstede Gjældsbeviser, ogsaa kan forpligte sig ved Vexler, staar i nøje Forbindelse med de Dimensioner, hvortil Aageruvæsenet i Nutiden er voxet op. Det er Spørgsmaalet om «die Wechselfähigkeit», vi her berøre, — et Spørgsmaal, der under Forhandlingerne i Udlandet er blevet saaledes viklet sammen med Aagerspørgsmaalet, at en Redegjørelse for dette vilde være ufuldstændig, hvis den ikke tog hint med.

I den ovenciterede Stein'ske Definition tales der om «Gjæld uden tilsvarende Laan». Men Laanet synes jo netop at maatte være Betingelsen for Gjælden; thi hvis der ikke er blevet mig laant en Kapital, har jeg jo ikke faaet det, der skulde sætte mig i Stand til atter at komme ud af det Afhængigheds- og Ufrihedsforhold, som karak-

teriserer Gjældsforholdet. «En Gjæld uden Laan er derfor først og fremmest en økonomisk, dernæst en social ja en ethisk Modsigelse. Hvorledes er det muligt, at jeg kan skyldes Noget uden at have laant Noget? Hvorledes er det muligt, at jeg kan mætte mig uden at spise? Hvorledes er det muligt, at jeg kan bringe mig i Afhængighed, uden at den Grund, der gør mig afhængig, er der? Og dog er det muligt. Thi den formelle Ret erkjender, at en Gjæld kan være tilstede blot ifølge mit Betaleløfte, uden noget modtaget Laan. Ganske vist har den formelle Ret længe vægret sig ved at anerkjende denne Sætning. Allerede hos Romerne opstilledes den Grund-sætning, at naar Kreditor vilde gjøre en Fordring gjældende, maatte en Ydelse fra Kreditor paavises som denne For-drings Grund. Denne Grund kalder Romerretten *causa debendi*. Endnu gjælder denne fuldstændigt rigtige Grund-sætning for sædvanlige Fordringer. Men af Grunde, som vi ganske vist fuldt anerkjende, har Handelen og Penge-omsætningen opgivet dette oprindelige Retsprincip paa et bestemt Omraade. Det er Vexelgjælden, vi her tænke paa. Ved Vexlen er det ikke nødvendigt at paavise nogen *causa debendi*. Det er det Ejendommelige ved Vexlen, at den fuldstændigt har skilt den enkelte Gjæld og det enkelte Laan, altsaa Virkning og Aarsag, fra hinanden. For den store Betaleproces i Handelslivet var dette fuldstændigt velbegrundet. Men oprindelig var Evnen til paa den Maade at forpligte sig kun en Undtagelse. Kun Kjøbmænd kunde forpligte sig ved Vexler (vare «wechsel-fähig»); for deres Vedkommende var det ikke nødvendigt at bevise, at Vexlen var mere end et Betaleløfte; ved Vexelgjæld udkrævedes ikke nogen *causa debendi*, med-mindre man vil betragte det (betydningsløse) Udtryk

«Værdi i Regning» som en saadan. Dette gjaldt om Gjælden, og det gjaldt ogsaa Renterne; kun Kjøbmandens Vexel nød fuldstændig Rentefrihed, og med Føje, af nærliggende Grunde. Saa kom det nittende Aarhundrede. Det bragte almindelig Rentefrihed, og det var rigtigt. Og da Rentefriheden tidligere kun havde været Vexler indrømmet, syntes det at ligge nær ogsaa at indrømme Alle Ret til at forpligte sig ved Vexler. Men dette medførte i Virkeligheden, at det store Princip om, at *causa debendi*, det virkeligt betalte Laan, er Forudsætningen for Gjæld, i Praxis blev illusorisk. Nu, da Alle kunde forpligte sig ved Vexler, blev det til Grundsætning ogsaa for Ikke-Kjøbmanden, at han ogsaa uden at have modtaget noget virkeligt Laan kunde blive Debitor for Kapital og Renter; et blot Betaleløfte fik retligt samme Virkning som et virkeligt Laan. Det blev retligt muligt, hvad økonomisk og socialt dog maatte synes at være en absolut Modsigelse: Enhver kunde ved sit blotte Løfte bringe sig i den Afhængighed, der er enhver Gjælds uundgaelige Følge, uden at han modtog det, der skulde sætte ham i Stand til atter at befri sig for Afhængigheden; blot ved at underskrive en Vexel kunde Enhver, uden at modtage nogen Gjenverdi, forpligte sin hele Formue, sin hele Indtægt, sin hele sociale Stilling til evigt at lyde en Gjæld, til hvilken intet Laan svarede. Det økonomisk, socialt, ja ethisk Umulige, var blevet juridisk muligt: der kunde være Skyldnere uden Skyld.»

Men nu har der i Tyskland hævet sig Stemmer, der forlange, at Udviklingen skal skrues tilbage.

Grev Bismarck foreslog i den tyske Rigsdag, at der i den ny Aagerlov skulde indføres Rentegrænser. Dette Forslag blev ikke vedtaget. Men et andet Forslag,

som Rigskanslerens haabefulde Søn ved samme Lejlighed bragte frem, blev vedtaget. Paa Grevens Forslag vedtog Rigsdagen en Resolution, der opfordrede Rigskansleren til at tage under Overvejelse, om den almindelige Ret til at forpligte sig ved Vexler ikke bør indskrænkes, «navnlig saaledes, at kun de Personer, der indføres i dertil bestemte Registre efter at have opfyldt Betingelser, der nærmere skulde fastsættes i Loven, faa Evne til at blive Vexeldebitorer». De 136 Medlemmer, der i den tyske Rigsdag (imod 99) stemte for denne Resolution, mente, at en Betingelse for, at man virkelig kan komme Aageruvæsenet tillivs, er en Indskrænkning af den nuværende almindelige Adgang til at blive Vexeldebitor. Ogsaa af Centrums-Medlemmet Reichensperger blev der indbragt Forslag om at indskrænke denne Adgang til Kjøbmænd og nogle andre økonomiske Kategorier.

Men i Motiverne til Aagerloven hedder det herom: «Hvad angaar Spørgsmaalet om den almindelige Ret til at forpligte sig ved Vexler, saa kan man ganske vist betvivle, at denne Ret er en praktisk Fornødenhed for alle Personer eller alle Klasser. Men om de, for hvem denne Ret ikke er nogen praktisk Nødvendighed, vilde blive beskyttet imod Aagerudsugelser, hvis Retten fratoges dem, maa staa hen. Imod det stillede Forslag, positivt at indskrænke Retten til at forpligte sig ved Vexel, staar der i ethvert Fald vigtige Betæneligheder. Vexlen har for lang Tid siden ophørt at være et væsenligt kommercielt Kredit- og Betalemiddel, og Handelsstanden er da heller ikke mere nogen afsluttet Stand. Udtalelserne fra de vigtigste Banker vise dette. Ikke blot de store Grundbesiddere, ogsaa Bønder og Haandværkere kunne ikke undvære Vexlen. Hvor daarligt den lille Bedrift kan

undvære dem, viser den Kjendsgjerning, at den franske Bank i 1874 havde i sin Portefeuille

4,000 Vexler til Beløb af 10 fr.				
136,000	—	—	—	11 til 50 fr.
268,000	—	—	—	51 til 100 fr.,

og, i Overensstemmelse med den franske Vexelret, naturligvis Tratter. De Indvendinger, man nu gør gjældende mod den almindelige Ret, kom allerede til Orde, da den tyske Vexellov var til Forhandling; men efter moden Overvejelse antoges den nævnte Ret næsten med Enstemmighed baade for egne og for trasserede Vexler. Den er ogsaa gjældende Ret i alle Kulturstater næsten uden Undtagelse. Man bør være forsigtig med at gribe ind i, hvad der gjælder næsten ens hos alle Nationer. «Spørgsmaalet om den almindelige Ret til at forpligte sig ved Vexler», fremhæver Rigsdagskommissionen, «gaar langt ud over Rente- og Aagerspørgsmaalet.» Det er rigtigt, at denne Ret kan lette Aagerudsugelserne; men dette gjælder ogsaa med Hensyn til de Personer, hvis Ret til at forpligte sig ved Vexler dog ikke kan drages i Tvivl.» Det, man altsaa maatte bestræbe sig for at finde, er Straffebestemmelser og overhovedet Midler, hvorved Vexlens Misbrug i Aagerøjemed kunde hindres; men kun at forbeholde enkelte Personer eller Klasser Brugen af det nævnte Kreditmiddel, gaar slet ikke an (Skr. Nr. 1).

Som en Følge af den tyske Rigsdags Vedtagelse af den ovennævnte Resolution er der nu i de sidste Maaneder i de forskjellige tyske Stater fremkommet en stor Række af Udtalelser fra Handelskamre, Haandværksforeninger, landøkonomiske Foreninger m. m. fl., der gaa ud paa, at en Indskrænkning i Adgangen til Benyttelsen af Vexel-

krediten vilde ramme ogsaa de smaa Næringsdrivende, Bønder, Haandværkere o. s. v. meget føleligt. Beslutter Regeringen sig til ogsaa paa dette Omraade at sætte en Reaktion i Scene, vil den efter Alt, hvad der foreligger, vække en betydelig Misstemning hos de Næringsdrivende, og vil tilføje Landets økonomiske Interesser et Stød, — et haardere Stød, end Folk, der staa udenfor det praktiske Næringsliv, maaske ville tro.

Af den S. 201 anførte Aagerliteratur er Lorenz Steins Værk allerede gjentagne Gange blevet fremhævet med Ros. — Ogsaa Prof. Platters Skrift fortjener en hædrende Omtale; vi komme nedenfor til nærmere at gjøre Rede herfor. — Dr. K. v. Lilienthals Fremstilling af Aagerlovgivningen i Tyskland (i Conrads »Jahrbücher») er et grundigt, samvittighedsfuldt Arbejde, der kan anbefales dem, som ønske en detailleret Redegjørelse for den tyske og særligt den preussiske Aagerlovgivnings Udvikling. (Skr. Nr. 2). — Dr. Klonkavius har udviklet sin Anskuelse, at det strider imod »den naturlige og aabenbarede Ret» at tage Renter, i en mildest talt kurios Brochure, der ikke er naat videre end til det Standpunkt, Kirkefædrene stod paa for tusinde Aar siden (Skr. Nr. 9). — Ligeledes ere de agrariske Skrifter værdiløse, eller have i alt Fald kun den Værdi, at de give os gode Oplysninger om et Parti, der ikke er uden Magt og Indflydelse i vort store Naboland. Friherre v. Thüngen, den bekjendte Agrar, raser imod »Liberalismen», der har bragt os »den lille Aager» og »den store Aager». Den »lille» Aager, d. v. s. almindelig Aager, skal forhindres derved: 1) at Loven fastslaar en Maximums-

rente, som ikke maa overskrides, 2) at Aager forfølges kriminelt, 3) at indgangne Aagerforpligtelser erklæres retligt uforbindende, 4) at den Skadelidte faar Skadeserstatning, 5) at «Wechselfähigkeit» indskrænkes. Den «store» Aager træffer man paa Børsen, i Aktie- og Seddelbankvæsenet. Den skal forhindres ved 1) progressiv Børs- og Bankskat og Værdipapirskat, 2) Afskaffelse af Aktieprivilegier, Forbud mod ny Aktieselskaber og Jernbaners, Sporvejes, Gas- og Vandværks Overgang til Stat eller Kommune, 3) Afskaffelse af Bankseddelprivilegiet og Seddeludstedelse ved Staten alene, 4) Rigsbankens Overgang til Staten. Den tyske Godsejerforsamling tiljublede Baronen og alle hans Taabeligheder «stormende Bifald». Hvad de tyske Agrarer tør byde den sunde Fornuft er ligefrem storartet. (Skr. Nr. 8). — Det Foredrag, hvormed Baron v. Mirbach-Sorquitten indledede Forhandlingerne om Aagerspørgsmaalet paa Agrarernes Generalforsamlinger i Februar d. A., slutter sig nær til Baron v. Thüngens Foredrag paa den tyske Landmandskongres. Det er de samme taabelige Reaktionsbestrebelse, den samme fuldstændige Mangel paa økonomisk Begreb. Da den tyske Landmandskongres og de tyske «Steuer- und Wirthschafts-Reformer» ere to Alen af et Stykke, er det naturligt, at hvad der gjorde Lykke hist, ogsaa faldt i god Jord her. Den paa den agrariske Generalforsamling vedtagne Resolution fordrede bl. A.: ved Lov skal der fastslaas en Maximumsrente, 6 pCt. for Laan i faste Ejendomme, 10 pCt. for andre Laan; — kun Kjøbmænd, der ere indførte i Handelsregistret, bør være «wechselfähig»; — enhver Fordring, der hidrører fra en Aagerforretning, skal være «null und nichtig»; — Lovbestemmelser om, at Dommer eller Notarius skal

medvirke ved de Laaneforretninger, der ikke kontraheres ved Vexler; — streng Straf for Aager etc. (Skr. Nr. 7). — Den klerikale Reichensperger, Medlem af den tyske Rigsdags Centrumsparti, forsvarer i sit forholdsvis ret vel skrevne Skrift den Opfattelse, at Loven bør fastsætte en Maximumsrentefod, maaske 6 pCt., højst 7 pCt., i ethvert Tilfælde en Maximumsrentefod, der kun skal være en Ubetydelighed højere end den sædvanlige Rentefod. Blåndt de Hjælpetropper, han hidkalder, findes Adam Smith. Fremdeles forlanger han Aagerstraf m. m. Endelig foreslaar han, at kun de i Handelsregistret indførte Kjøbmænd bør være «wechselfähig». I den tyske Rigsdag indbragte han Forslag herom (jfr. Lilienthal); men for-gjæves. Hans Bog indeholder enkelte faktiske Oplysninger af Interesse, navnlig om de tyske og østrigske Lovgivnings- og politiske Forhold, og kan læses med noget, men rigtignok ikke meget, Udbytte. Og det er jo, relativt taget, en ikke saa ringe Ros. (Skr. Nr. 5). — Tildels rettet imod Reichensperger er Weissmanns Skrift. Weissmann betragter alle de hidtil gjorte Forsøg paa at standse «Aagerpesten» som ubrugelige Palliativmidler. «Uden en fuldstændig Tilintetgjørelse af dens naturlige Aarsager er Aager uovervindelig.» Aageren skal «rives op med Rod», ellers duer det ikke: «Theorierne om den «fri Konkurrence», den «selvstændige Udvikling», og disse andre Fraser, ere faktisk dømte; men dette gjælder i lige saa høj Grad om de Maximer, hvis historiske Resultater træde os i Møde i de hidtidige Aagerlovgivninger.» Ved «Aager» synes Weissmann imidlertid at forstaa hele den nuværende «Kapitalisme». Det er altsaa den, der skal afskaffes. Ejendomsspørgsmaalet skal løses; Nød og Elendighed skal ud af Verden; en international Ar-

bejdslovgivning skal gennemføres etc. Naturligvis faar man ikke at vide, hvorledes disse store Tanker skulle realiseres. Skriftet forsyner af og til Forhandlingerne om Aagerspørgsmaalet i de tyske lovgivende Forsamlinger med nogle ret træffende kritiske Randgloser, men er for Størstedelen yderst konfust. (Skr. Nr. 6).

Prof. Dr. Platter skriver: «Et Laan til en Rentefod, som økonomisk Virksomhed aldrig kan indbringe i Længden eller overhovedet i Gjennemsnit, kalder jeg Aager». Det er hans Definition! Men at angive en Rentefod, som «økonomisk Virksomhed aldrig kan indbringe i Længden», er umuligt, og saa er det selvfølgelig ligesaa umuligt at angive en «gjennemsnitlig» Rentefod. Man vil indvende, at denne Indsigelse imod Definitionen kun er «theoretisk»; til praktisk Brug kan man — naturligvis ikke med mathematisk, men med en vis approximativ Nøjagtighed — nok udfinde Gjennemsnitts-Rentefoden. Lad saa være! Men Platter indrømmer dog selv, at det af ham opstillede Aagerbegreb kun er det «rent økonomiske» ikke det «moraliske» Aagerbegreb; og naar det nu maa indrømmes, at en Aagerlovgivning netop ikke udelukkende tør holde sig til det rent økonomiske, men tværtimod maa tage et meget væsentligt Hensyn ogsaa til det moraliske Moment, saa ses det ikke let, hvad praktisk Betydning der kan tillægges hans Definition. Den har rigtignok, efter vor Mening, ikke nogen Værdi; men hans lille Bog indrømme vi forøvrigt en ikke ringe Værdi. Thi det har sin store økonomiske og kulturhistoriske Interesse at kaste et Blik paa de højst ejendommelige sociale Tilstande i det Land, der er Gjenstand for Under-

søgelsen, og Prof. Platter har udført sit Billede med betydelig Dygtighed.

Hvis Aagerlove skulde vise sig velsignelsesrige i Bukowina, saa kan man visselig ikke deraf slutte, at de samme Love vilde være velsignelsesrige ogsaa i andre Lande; thi Befolkningen i Bukowina er en ganske ejendommelig; det er jo netop det, der fremgaar af Prof. Platters sociale Studie. Faste Priser, som man kjender i civiliserede Lande, ere næsten noget Ukjendt i Bukowina. Enhver Handel hviler her paa Pruttesystemet. Prisen paa et Laan afhænger ikke af Risikoen ved Forretningen eller af Debtors Formuesomstændigheder eller Paalidelighed, men «af den Grad, i hvilken han er let-sindig, i øjeblikkelig Forlegenhed, dum, fuld», og paa den anden Side af Kreditors «Havesyge, Frækhed, Slyngelagtighed»; Alt er her «rent individuelt». Naturligvis søge ogsaa Aagerkarlene i Bukowina at maskere deres Aager; men i Bukowina ere de i Stand til at nøje sig med Masker, Tilsørings-Midler, «som vilde forekomme en Debitor, der blot halvvejs fortjener Navn af et Kultur-menneske, ligefrem latterlige». Det simpleste og uskyldigste og tillige hyppigst benyttede Middel bestaar deri, at Renten ikke beregnes pr. Aar, men pr. Maaned eller endog pr. Dag. «Kreditor siger: Du betaler mig blot hver Maaned 4 pCt., og Debitor synes, at Tallet 4 er saa lille, at han med Fornøjelse kan gaa ind derpaa. Allerede noget mere raffineret er det, naar Kreditor ikke angiver Rentefoden i Procent, men i absolute Tal, naar han siger: For de 48 Gylden, som jeg laaner Dig, skal Du blot hver Maaned betale mig 4 Gylden. Forlangte han 100 pCt., vilde maaske selv den dumme Laansøger studse; men 4 Gylden hver Maaned synes ham taaleligt. Eller Kreditor

fordrer af et Laan paa 40 Gylden blot 19 Kreuzer daglig, en Bagatel, der slet ikke kan genere den fattige Bonde.»

Bonden i Bukowina kan nemlig enten slet ikke regne eller, i det heldigste Tilfælde, kun højst mangelfuldt og besværligt. Kjøber man paa Torvet i Czernowitz, Hovedstaden i den østrigske Provins Bukowina, et Dusin Kylvlinger til 15 Kreuzer pr. Stk., og søger man at gjøre Bonden det indlysende, at man altsaa skylder ham 1 fl. 80 kr., saa vil han i Almindelighed slet ikke tro det; men hos sin Nabo henter han en Portion Majs, laver deraf med stort Besvær 12 Bunker hver paa 15 Korn, og tæller endelig de 180 Korn sammen. Der hører Taalmodighed til at overvære den Proces! Flink i Regning er han altsaa ikke. Og hans øvrige Viden er ikke bedre. En Samtale med en Bukowina-Bonde kan let tage sig ud som denne: «Hvorfra er Du? Bonden nævner Navnet paa sin Landsby. — I hvilken Provins ligger den By? Det véd jeg ikke. — Hvad hedder det Land, som Du bor i? Det véd jeg heller ikke. — Hvem regerer over os Alle? er det en Greve, eller en Konge eller en Kejser? Jeg har hørt, at der der bagved ligger en stor, stor By, som hedder Czernowitz, og der bor en mægtig Konge. — Hvad for en Religion har Du? Aa den ganske almindelige, der kun passer for os Bønder!» Det er hans Dannelsesstandpunkt. Dertil kommer hans «Tykhovedhed, Ubehjælpssomhed og andre mindre rosværdige Egenskaber.» «Brændevinspesten» hærger voldsomt og «det Tilfælde forekommer ikke sjældent, at Bonden om Vinteren drikker saa megen Brændevin, at Halvdelen af det næste Aars Høst» allerede er sat overstyr, inden Vinteren er ude. Et utroligt Antal Kreditforretninger kommer i Stand «ved at bøje Laansøgerens i og for sig ufri Vilje, ved Misbrug

af hans Forstandsmæssighed, Uerfarenhed eller den Op-
hidselse, som Laangiveren kun altfor ofte selv har bragt
tilveje.» Dertil kommer, at kun meget faa Laan optages
i produktivt Øjemed; de fleste optages til Kjøb af Brændevin
i Anledning af Bryllupper, Barsler, Begravelser og andre
store Festligheder. Vi se «Dovenskab, Letsindighed,
Ødselhed, forbunden med fuldstændig Mangel paa al
Skoledannelse, spille en saa stor Rolle, at vi ikke kunne
undre os over, at et stedse større Antal Individer ville,
naar de lavere Kreditforretninger ere fuldstændigt fri,
falde som Ofre for et lille Antal durkdrevne, ubarmhjertige
Pengemænd. Bukowinaer-Bonden er et moralsk og in-
tellectuelt fuldstændigt uudviklet Væsen, der i højeste
Grad trænger til eftertrykkelig Hjælp udefra. Og denne
Hjælp mangler ganske.» Man fordømme ikke disse
Mennesker! Vi have jo her «intet Folk, ingen Nation,
men en Sum af Exemplarer, af hvilke det ene ikke er
mere værd end det andet . . . Vi finde blot et Antal
Lerhytter, af hvilke den ene ser ud ligesom den anden,
ganske som deres Beboere . . . Der er intet frisk Mod
i dette Folk, ingen Livsglæde. Den, der kaster et Blik
ind i en af de talrige Brændevinskejper i Czernowitz,
bliver forbavset over at se, hvorledes den talrige For-
samling kan sidde der sløv og stum.»

Men kan Bonden da ikke lære af de andre Sam-
fundsklasser? kan «Hjælpen» ikke komme fra dem? «Vi
have ikke her noget organisk udviklet Samfund for os . . .
Vi have Bønder og Jøder, Jordegodsbesidder og Gejstlige
paa Landet, ellers Intet. Haandværkere findes der saa
godt som slet ikke i Landsbyerne; og hvor der findes
en Haandværker eller Kræmmer, er det næsten altid en
Jøde.»

Af Præsterne her skal Bonden nu ikke lære. Bonden har ingen Tillid til dem; «han véd kun altfor hyppigt, at deres Bestræbelser gaa ud paa at berige sig og paa at exploitere den dem betroede Hjord.» Kan Godsejeren da ikke hjælpe og belære ham? vilde det ikke være en naturlig Opgave for denne faktiske Adel at benytte sin større Indsigt og Magt til at hjælpe paa den fattige Nabos Kaar?

Nej! Forholdet mellem Godsejer og Bonde er som mellem Herre og Slave: «Godsejeren betragter Bonden som et lavt, dyrisk Væsen, der ikke fortjener nogen Agtelse; og han behandler ham i Overensstemmelse hermed.» Bonden paa sin Side hader sin Undertrykker. Det er Traditionen! «Den store Land-Magnat er lige saa lidt skikkaet til at tjene som Mønster og Forbillede som Bonden selv. Han er ofte den største Ødeland, den allerletsindigste Økonom. Man maa blot ikke tro, at de store Laan, som disse Herrer optage i Rigets Hovedstad, ere bestemte til vigtige Forbedringer af Godset, til produktive Formaal! Den umaadeligste Ødselhed og Letfærdighed fører Godsejeren til Aagerkarlen. I egen Ekvipage og med fire Heste kører han stolt ind i et Czernowitzer-Hotels Port; — og saa kommer han her blot for at forhandle med de smudsigste Aagerkarle, maaske for at trygle om en forfalden Vexels Prolongation ... Godsejeren tager altid imod Penge, naar der bydes ham nogle; til at gjøre Gjæld er han altid parat; til at betale tilbage, aldrig!» Naturligvis er ikke Enhver at betragte som Ødeland, blot fordi han ejer et Gods i Bukowina. «Blandt Godsejerne her fandt man i 1876 allerede 10 pCt. Jøder; og de rammes ganske vist ikke af den Bebrejdelse. Ogsaa Armenierne ere i Almindelighed gode Økonomer,

naar de ikke ere blevne for meget poloniserede. Men om den store Mængde af indfødte Godsejere véd hertil-lands Ingen noget Godt at sige, hverken i økonomisk eller i moralsk Henseende . . . At Bonden hverken kan finde Raad eller Hjælp hos saadanne Herrer, er sikkert nok. Han maa være glad, naar der ikke hændes ham noget Værre.» Man fortæller om en fornem Baron, der for en Gjæld paa 13 fl. 30 kr. fordrev en fattig Djævel fra en Ejendom til en Værdi af 315 fl. Men saadan Pengeaager drives dog vist kun rent undtagelsesvis af de store Godsejere; — en anden Slags Aager, Aager med menneskelig Arbejdskraft, drive de derimod i stort Omfang. Det hører ikke til Sjeldenhederne, at Godsejeren faar Bonden saadan i sine Kløer, at denne maa sælge sit Arbejde for 5 à 10 Kreuzer midt i Høstens Tid, paa en Tid da han med Lethed maatte kunne faa 30 à 80 kr. i Dagløn. Og undertiden iklæder denne Aager med Arbejde sig endnu værre Former, saa det kan gjerne være, at den ofte er endnu mere ødelæggende for Bonden end Pengeaager. «Vi have her en Form for Aager, der langt overgaar alle andre i Intensitet, der kun udsuger de Fattigste blandt de Fattige, og som kun anvendes af de Rigeste for at lade Fortidens ophævede Slaveri gjenopstaa i den afskyeligste Skikkelse. Kan man da undre sig over, at Bukowinaer-Bonden er dum, letsindig og doven, og at han for at opnaa en øjeblikkelig Nydelse sorgløst lader Aagerkarlen rive Grundlaget for hans Existens fra sig!»

I de Festskrifter, Ficker, Bidermann og Mikulicz for nogle Aar siden udgav for at fejre Bukowinas hundredaarige Forbindelse med Østrig, var der kun Tale om de store Fremskridt. Naturligvis er der blevet gjort Frem-

skridt, — men man bilde sig dog ikke ind, at Alt nu er i den bedste Orden!

Vi have talt om Forholdene paa Landet; — hvorledes ser der ud i Hovedstaden, Czernowitz?

«Vi finde her smukke Façader og smudsige Gaardspladser; smukt malte og udstyrede Værelser med Parquetgulv, men Retiraden i Gaarden eller paa aaben Gang, saa at man i daarligt Vejr maa have Paraply og i ethvert Galoscher for at naa derhen; prægtige Salon'er, men ynkeligt Kjøkken, og ingen eller elendige Forraadskamre; et nyt Theater, men midt i Byen Pladser med alenhøjt Snavs, der aldrig fejes bort; udenlandske Vine, men i hver Brønd Urinsyre og andre unævnelige Sager; elegante Toiletter, Ekvipager, Soireer, Baller, talrigt Tjenerskab, — og kolossal Gjæld!» Her bliver «det Ideal paa et smudsigt, pjaltet Menneske, som en Vestevropæers dristigste Fantasi kunde udmale sig, overtruffet ved hvert Skridt. Man ser her Buxer, der ere sammenflikkede af tyve, tredive forskellige Pjalter, men dog for Størstedelen bestaaer af Huller; man ser Frakker, der blot mangle Ryggen, men hvis Ejermænd desværre hverken bære Vest eller Skjorte; jeg har set fuldstændig nøgne Pige-børn, 4—6 Aar gamle, lege midt i Hovedstadens Gader med halvnøgne Dreng; men fremfor Alt træffer man Horder af Kaftaner, der ere af en saadan Beskaffenhed, at Synet af dem virker mere mættende end det rigeste Maaltid. I Sammenligning med denne Bypøbel ere Bønderne meget appetitlige.»

Befolkningen her i Czernowitz viser en broget Mangfoldighed af Nationaliteter. Af Byens 33,884 Indb. i 1869 angives 20 pCt. at være Tyskere, 17 pCt. Rumænere, 17 pCt. Ruthenere, $\frac{1}{3}$ pCt. Ungarere og Russere, 17 pCt.

andre kristne Folk (mest Polaker), og 28 pCt. Jøder. Men Tallet paa virkelige Tyskere er ganske sikkert mindre, og Tallet paa Jøder burde sættes langt højere. Tallet paa Jøder i Bukowina steg fra Aar 1850 til Aar 1870 fra 14,581 til 47,754, altsaa til mer end det Tredobbelte, og af denne Tilvæxt tager Czernowitz en Broderpart. Platter formoder, at snarere 50 end 28 pCt. af Czernowitzes Befolkning er Jøder, «og jeg kan paastaa, at forsaavidt Indvaanertallet gjør Udslaget, kan Czernowitz med fuldeste Ret kaldes en Jødeby. Hvem der gaar gennem Gaderne, møder næsten ikke Andet end Kaftaner, Pandelokker og lange Skjæg.» Alligevel træffer man ikke mange Jøder i det fine Selskab; thi de fleste Jøder ere fattige; og de, som ere rige, men endnu bære Kaftan, ere for orthodoxe til at omgaas de Rumænere, Polakker og Ruthenere, der udgjøre det højere Selskab; kun i Forretningssager træde de i Forhold til dem. Disse Forretningssager ere væsenlig Kreditforretninger: Debitorerne ere Rumænere, Ruthenere, Polakker; Kreditorerne Jøder; i 1876 og 1877 (de Aar, hvilke Platter særligt har undersøgt statistisk) var over 80 pCt. af Privatkreditorerne Jøder.

Disse Kreditforretninger og de dermed følgende Tvangsauktioner m. m. have efterhaanden bragt Jøderne i Besiddelse af endel Landejendomme. Herimod er der nu ikke Noget at indvende. Jøderne er den intelligenteste Del af Befolkningen — vor Czernowitzer Professor erklærer, at «ved Læreanstalterne i Czernowitz overgaa de jødiske Elever og Studenter de øvrige aldeles afgjort i Flid og Begavelse» —, og de finde sig let tilrette i enhver Forretning; «de ere ivrige og sparsommelige; de ville uden Tvivl gennemføre en mere rationel Drift end vore Godsejere og Bønder; Jordens Produktivitet vil ikke tage af

men tage til i deres Hænder, saasnart de blot beslutte sig til ikke alene at blive men at vedblive med at være Landejendomsbesiddere . . . Anderledes vil Sagen stille sig, naar Jøden kun bliver Landejendomsbesidder som Spekulant, naar han ogsaa betragter Jorden blot som Vare, ved hvis Salg den begyndte Forretning først bliver afsluttet. Og her maa der vel adskilles mellem den store og den lille Jordbesiddelse. I Evropa bliver Jøden ikke let virkelig Bonde. Han holder ikke af det blot legemlige Arbejde, fordi han har en meget livlig og stedse Beskæftigelse søgende Aand, maaske ogsaa fordi det blotte Muskelarbejde ikke indbringer tilstrækkeligt, fordi han ikke kan blive rig derved, og tror at have et naturligt, ved Traditionen sanktioneret Krav paa Rigdom. Det legemlige Arbejde overlader han, saalænge det blot er muligt, til dem, der staa tilbage for ham i aandelig Kraft . . . Der findes i Galizien — som mærkelige Undtagelser — nogle faa jødiske Bondefamilier, der virkelig selv dyrke Jorden; i Bukowina vil man forgjæves søge saadanne. Her kjøber han kun Bondejord pr. Spekulation, og det er en social Ulykke, naar den gaar over i hans Hænder . . . Anderledes forholder det sig med de store Landejendomme. Til deres Bestyrelse udkræves ikke Legems- men en Mands fulde Aandskræfter; her kan Jøden holde ud, og vil det efter al Sandsynlighed ogsaa, især i et Land, hvor der i det Mindste foreløbig ikke er megen Lejlighed til Handel med store Gods-komplexer. Betragtet fra det materielle Standpunkt er det derfor en Lykke for dette Land, at der blandt Godsejerne findes stedse flere Jøder. Om de ogsaa ville bidrage til at hæve Bonden i moralsk og økonomisk Henseende, er et andet Spørgsmaal; men de kunne i

ethvert Fald ikke præstere mindre end Flertallet af de nuværende nationale Godsejere.»

I dette «Halvasien» har «Aagerfriheden» maattet vise sig som særlig skjæbnesvanger. Ved Loven af 14. Juni 1868 var denne «Aagerfrihed» bleven proklameret i det østerrigske Monarki; men allerede ni Aar efter, d. 19. Juli 1877, maatte Regeringen, paavirket af den galiziske Landdags gjentagne Opfordringer, sanktionere den ovenfor nævnte Aagerlov for Galizien, Bukowina og Krakau. Den rammer imidlertid, ligesaa lidt som den tyske, den saakaldte «store Aager», — og Platters Spaadom, at der fremdeles vil blive «fortgewuchert mit Mass und Anstand», vil sikkert gaa i Opfyldelse.

Om Forholdene i Danmark henvises til det nedenstaaende Referat af Forhandlingerne herom i Nationaløkonomisk Forenings Møde d. 15. Oktober.

ANM. Den tyske Aagerlov, hvis Indhold ovenfor er refereret, findes længere nede i nærværende Hefte meddelt *in extenso* i Originalsproget.

Social Udvikling.

Af Dr. Cl. Wilkens.

I. Social Udvikling. Overalt, hvor der er Spørgsmaal om Indførelse af en ny økonomisk, social, juridisk eller politisk Indretning eller om en Ændring af ældre Forhold og Indretninger, tales der stiltiende, paa hvilket Standpunkt Forsvareren eller Modstanderen end staar, i Udviklingens og Fremskridtets Navn. Til Grund for den sociale Bedømmelse lægges der ubevidst eller halvbevidst en principiel Maalestok, og det turde da ikke være overflødigt at underkaste dette Princip en kort Behandling, at betragte, hvad det indeholder og at undersøge, hvad Livet og Historien sige om dets Berettigelse.

Hvad er social Udvikling? Som enhver Ting maa bestemmes ved sine Ytringer, Fremtrædelsesformer og Virkemaader, maa Livets Væsen bestemmes ved sit udfoldede Indhold. Fra hvad det har udviklet sig til, maa der, hvor meget Vægt der end maa lægges paa Betingelsernes Betydning for hvad der udfoldes, sluttes tilbage til dets Anlæg, og, hvis Livet ikke er meningsløst, maa der kunne gaas ud fra den Grundsætning, at Anlæg oprindelig ere givne for at udvikles, ligesom ogsaa Psykologien siger os, at Livets Glæde ligger i den virksomme Selvudvikling af givne, medfødte og nedarvede

Evner og Anlæg. I Lys af disse Grundbestemmelser og med den Kjendsgjerning for Øje, at al Udvikling foregaar under jævne, lovbestemte, naturlig foraarsagede Overgange og Omdannelser, maa der ved menneskelig Udvikling forstaas en lovbestemt fremadskridende harmonisk Udfoldelse af det menneskelige Væsens Anlæg og Evner, fysisk som psykisk, gennem det, der er Grundbetingelse for al organisk Udvikling: stigende Leddeling og Vexelvirkning og stigende Tilpasning til Naturen. Til denne Udvikling knytter sig da den værdibestemmende Tanke om Fremskridt, Historie, og Fremskridtet som et Selvudviklingens Fremskridt maa da tillige forstaas som en Fremgang mod højere Aandsbestemmethed og Frihed. «Civilisationen», siger Tylor, «kan betragtes som Menneskehedens almindelige Fuldkommengjørelse, der væsenlig skyldes en bedre Organisation af Individet som af Samfundet og har til Maal at forøge Menneskets Godhed, Magt og Lykke». Er det menneskelige Samfund nu efter sin Natur en nødvendig organisk Dannelse, saa maa denne, hvis væsenlige Indhold fremkommer ved Menneskevæsenets Udfoldelse paa Racens dunkle Grund i Vexelbestemmelse med de naturlige Betingelser, være til for Individets Skyld. I sidste Instans er Samfundet Middel, Individet Maalet, og ved social Udvikling maa der da forstaas den almindelige Fremgang mod Tilvejebringelsen af en Samfundsordning, der afgiver de bedste Betingelser for Individets sande og frie Udfoldelse af sine Evner, — et andet Udtryk for den Benthamske Tanke, som Maine betegner som den nyere Tids største socialpolitiske Tanke: den størst mulige Lykke for det størst mulige Antal.

For de forskellige Hovedformer af det sociale Liv

vil Udviklingen saa formuleres forskjelligt. Politisk vil den kunne betegnes ved, at jo højere et Samfunds Statsudvikling er, desto mere fornuftig fuldbyrdes den enkelte Personligheds eller sociale Gruppens Underordning under andre, og desto lettere naas den politiske Enhed, det højeste Maal for ethvert Samfunds politiske Bestræbelse, ved den mindst mulige Indskrænkning af den enkelte Personligheds eller sociale Gruppens fornuftige Frihed; o: desto mere naas den harmoniske Ligevægt af Centralisation og Decentralisation, Orden og Fremskridt, det almene og det individuelle. Det lyder meget almindeligt, men det betegner dog, at et Monarki med Decentralisation er en friere Regjeringsform end en Republik med Centralisation, at den franske Republik i dens nuværende Form er en Modsigelse, og at Danmark har en for sand borgerlig Frihed langt gunstigere Forfatning end Frankrig. I økonomisk Henseende bestaar det sociale Fremskridt i et ved Arbejdets Deling og det intellektuelle Livs Udvikling betinget stigende Herredømme over Naturen i en saadan Form, at det ikke blot muliggjør en større Befolkningsforøgelse men tillige stigende Kapitalsamling, ligeligere Fordeling og jævner Velvære. Jo højere, jo mere fornuft- og rets-bestemt den økonomiske Udvikling er, desto produktivere er Vexelvirkningen mellem Ejendom og Frihed, Kapital og Arbejde, Sparsommelighed og Foretagelseslyst, — ligesom den individuelle Organisme, jo mere hensigtsmæssig dens fysiologiske Udvikling er, forstaar i desto større Kvantitet og bedre Kvalitet at tilegne sig sin Næring og fordele den til Organismens enkelte Dele. Meget almindeligt! og dog et Princip, der ligger til Grund for den nyere økonomiske Videnskabs mærkeligste Tanker: dens Blik for Arbejderens menneskelige

Uddannelse, for Fordelingen, for Arbejderspørgsmaalet. Moralsk-juridisk vil den sociale Udvikling vise sig som en Fremgang mod større Sikkerhed for Person og Ejendom, mod større Retfærdighed under Principet af, at den enkelte virkelig faar Udbyttet af sit Arbejde, kort sagt: under stigende Udvikling af Rettens Princip og den lovmæssige Friheds Princip, moralsk beaaudet ved større Sans for andres Ret og væsenlig Menneskelighed; — en Tanke, der trods al dens Almindelighed ligger til Grund for mærkelige Rørelser i den nyere Lovgivning, for Fabriklovgivning, Arbejderforsikring, Arbejdsgivernes Erstatningspligt ligeover for Arbejderen for Skade voldt paa Liv og Lemmer under Arbejdet o. s. v. Endelig vil Udviklingen intellektuelt fremtræde som en større Udfoldelse af Aandens højere Kvaliteter, i Kunst, Videnskab og Moral i Forbindelse med den kvantitative Udbredelse af disse Ydelser til større og større Samfundsmasser. Atter meget almindeligt, men det har en afgjørende Indflydelse paa et Folks Liv og Skjæbne, om store Aandskvaliteter udfoldes af en lille Del af Befolkningen, medens den øvrige Del ligger i Uvidenhed og Raahed, eller om mindre Kvaliteter ere almindelig udbredte hos den store Mængde (Tyskland—Amerika).

II. Historien og Udviklingen. Paa det gamle Spørgsmaal, om »Menneskeheden» virkelig har gjort og gjør Fremskridt, maa Historien svare, men dens Svar ere gaadefulde. Den modsiger vel ikke, at Anlæg ere til for at udfoldes, men den siger os for det første, at Udvikling ikke maa forstaas som en uafbrudt Fremskridten. Der har været mørke Perioder, Stilstand og relativ Tilbagegang i ethvert Folks Liv; de store Udviklingsbetingelser: Forholdet til Naturen, Befolkningsforøgelsen og

Forholdet til andre Samfund have virket paa højest forskjellig Maade, og snart hæmmende, snart fremmende. Historien viser os endvidere store Samfund, der have frembragt en glimrende Kultur, have udfoldet et rigt Liv og ere døde. Som Individuer dø, synes ogsaa Samfund at maatte dø, om end deres Livs Arbejde derved ikke er tabt. De leve dog efter deres Død; deres Blod er optaget i andre levende Folks, deres Udvikling har givet Impulser til andre levende Folk, og de have efterladt en Arv, der kan hæves af andre. Det er dog Folk, som have levet og indirekte leve endnu, som deres Sprog i mange Tilfælde om end ændret ved Udvikling og Blanding tales endnu. Men Historien viser os ogsaa Folkeemner, som ere forsvundne, gaaede til Grunde i Kampen for Tilværelsen, ofte med overlegne Folk, inden de have udfoldet et rigere Liv og i Sandhed levet: Indianer, Australier, de oprindelige Beboere af Europa. Vi forstaa, hvorledes de døde, men ikke hvorfor. Som tallose Livspirer organisk gaa tilgrunde, saaledes ogsaa socialorganisk. Vi se de paa én Gang mørke og lyse Sider af denne Tilværelseskampens Ordning, som tidligere har raset efter en uhyre Maalestok og tildels raser endnu; vi forstaa at uden den derved betingede strænge Selvopholdelseskamp, vilde Mennesket ikke ved egen Energi have udfoldet sine Evner og blevet Menneske; vi forstaa tildels, at de i Længden sejrende Folk ere de bedste, at det mere sociale Samfund sejrer over det mindre sociale, de bedre Institutioner over de slettere; vi se Civilisationens Bevægelse gaa over Lig og knækkede Evner og udfolde Kvalitetsvalgets store Drama*); vi bøje os for den strænge Visdom, men begribe ikke hvorfor saaledes.

*) Se Bagehot: *Lois scientifiques du Développement des Nations* 1873, navnlig s. 233 ff.

En anden historisk Lære er den, at det sociale Fremskridt ikke er nogen almindelig Regel, men i Grunden kun betegner en lille lysende og bevægelig Strøm i Historiens stillestaaende Vande, ligesom selve den Tanke om Fremskridt, som vi uvilkaarlig forbinde med socialt Liv, nærmest er en moderne europæisk Dannelse. Nogle Folk ere overhovedet ikke komne til noget egentlig Fremskridt. Australier, Buskmænd o. s. v. vandre paa Meneskehedens primitive Stier den Dag i Dag, kun forværede ved Berøringen med højere Civilisationer; Kina, der en Gang har gjort store Fremskridt, synes nu stationært, og Egypten, en Gang Bærer af en urgammel og imponerende Civilisation, Grækernes Lærer, stod allerede for Romerne som en Mumie, der rugede over Mumier. Inkaernes Rige var stationært. Disse Folk have gjort Fremskridt indtil Lovherredømmets og Storrigets Dannelse, men ere da blevne stillestaaende. Kun hos enkelte Racegrene som Hamiter, Semiter og Indoeuropæer finde vi i større Stil Fremskridt. Imidlertid maa det indrømmes, at Forskjellen mellem stationære Folk og Fremskridtsfolk uden Tvivl kun er relativ; ogsaa hine have gjort Fremskridt og gjøre Fremskridt*). Det er sandsynligt, at Forskjellen i mange Tilfælde har sin Grund i de forskellige Racers Udviklingshastighed: gaar i den samme Tid én Race frem med en Udviklingshastighed efter geometrisk Progression: 1, 2, 4, 8, 16, en anden med en Udviklingshastighed efter arithmetisk Progression: 1, 2, 3, 4, 5, vil hin faa et uhyre Forspring og denne synes stationær**).

*) Se Maine: Early history of institutions, 1873, S. 266 ff.

**) Se Fr. v. Hellwald: Culturgeschichte, 1875, S. 65 ff.

III. Hindringer for en rigtig Opfattelse af social Udvikling. Men selv om man under Spørgsmaalet om Fremskridt holder sig til den særlige Fremskridtsdel af Menneskeslægten, Arierne, vil en rigtig Betsvarelse ikke kunne gives, hvis man ikke først fjerner tre Hindringer for den korrekte Opfattelse af Spørgsmaalet, og som bestaa i, at man har talt og taler om Menneskeheden som en Helhed, at man ikke er gaaet langt nok tilbage i Samfundenes Historie, og at man fra Skolen medbringer en forvirrende Inddeling af Historien.

1. Man taler om Menneskeden som en i sig sluttet Helhed og venter egentlig, at se denne i sluttet Kjæde vandre frem mod et højere Maal. Forventningen skuffes, og naturligt; thi Begrebet Menneskehed er et abstrakt Begreb, til hvilket der ikke svarer nogen Virkelighed. Saalænge der ikke er en saadan levende Vexelvirkning mellem de forskjellige Racer og Folkeslag, at de ere til for hverandre og gjensidig bidrage til hverandres Udvikling paa en saadan Maade, at noget virkeligt fælles kan udvikle sig hos dem, udgjøre de, trods al formel Lighed i Menneskenaturen, ikke nogen Enhed. Først den nyere Tid med dens uhyre Udvikling af reelle og ideelle Samfærdselsmidler kan begynde at danne Elementer til noget, der med Rette kan føre Navn af Menneskehed. Først naar man har set paa Udviklingen i de forskjellige enkelte Tilfælde, kan der spørges, om den er Regel eller Undtagelse, og hvilke dens Former og Love kunne være.

2. Man har imidlertid ikke tidligere kunnet gaa langt nok tilbage i de forskjellige Samfunds Historie til at kunne overse det virkelige Levnetsløb og bedømme den mulige Udvikling. Idet man i Almindelighed har begyndt med historiske Folk, Folk, der have Historie, o: vidt

fremskredne Folk, er det Spørgsmaal, hvorledes de ere blevene historiske Folk, forblevet ubesvaret, og Udviklingens mægtigste Periode forbleven i Mørke. Saa at spørge om Fremskridt, er i Grunden det samme, som at forfølge en Mands Udvikling fra hans 40. Aar for at se, om han nu gjør Fremskridt; og der kan da naturligvis tales frem og tilbage efter de forskjellige Synspunkter, medens ingen er i Tvivl om Udviklingen fra Barndommen til den modne Alder. Til at bestemme Udgangspunktet for Udviklingen har imidlertid to nyere Videnskaber, Ethnologien og den sammenlignende Sprogvidenskab, givet storartede Bidrag. Idet Ethnologien giver os en Fremstilling af de Horder, Stammer, Folk og Folkerester, der ere spredte over Jordens Kreds, tegner den et Billede af en Trinrække af Samfund fra de laveste til de højeste og Udviklingens tidslige Gang bliver ligesom rumlig lagt frem for det menneskelige Øje; et mægtigt induktivt Materiale til Forstaaelse af social Dannelse og Udvikling er givet. Og ved den sammenlignende Methodes Hjælp er det lykkedes Sprogvidenskaben ved at forfølge Sprogene gennem deres oprindelige Rødder til Udspringets dunkle Kilde næsten exakt at paavise, hvorledes de historiske, navnlig de ariske Samfund, oprindelig have udviklet sig, ere forgrenede ud fra en fælles Stamme og under større eller mindre Vexelvirkning med andre Samfund have grundlagt et eget, selvstændigt Liv. Hvad Ethnologien viser os i Rummets Form, lykkedes det den komparative Sprogvidenskab at udfolde i Tidens Form. Ved en levende Vexelvirkning mellem disse Videnskaber i Forbindelse med Bidragene fra de yngre Brødre, Arkæologien og den komparative Mythologi er det blevet muligt at gjøre frugtbare Indblik i de forhistoriske Tider, faa en klarere Opfattelse af

Fremskridtet og danne sig et rigtigt Begreb om det simple Udgangspunkt.

Det er frugtbringende at kaste et Blik paa dette gennem et enkelt Exempel. Lad os se paa Australieren. Vi finde i social Henseende et Væsen, der vandrer nogen omkring, højest i den kolde Aarstid med et Kænguruh-skind over Ryggen men uden Dække over Skamdelene, o: uden Skamfølelse; et Væsen, hvis eneste Livsimpulser ere Hunger og Kjønsdrift, men uden at der til denne knytter sig nogen ideal Bestemmelse, thi for en saadan har hans umaadelig fattige Sprog ingen Ord og hans Følelse ingen Rækkeevne; et Væsen, der i «ægteskabelig» Henseende lever i en Slags Overgang fra Kvindefællesskab til Polygami, som tager sig en Kvinde ved Rovets Magt, behandler hende som en Hund og dræber sine Børn, naar han ikke kan føde dem; et Væsen, som kun kan tælle til 4 og i Krigen æder sine «Medmennesker». Økonomisk finde vi i ham et Væsen, der staar paa et lavere Trin end Jæger- og Fisker-Stammer, thi hele hans økonomiske Virksomhed er den umiddelbare Griben af Næringsmidlerne, og i den Henseende er han ikke kræsen; alt gaar ned: Rotter, Flagermus, Slinger, Frøer, Orme, vilde Planters Korn og Rødder. Hans Redskaber ere Knogler, raa Stenøxer og Stenknive (sammenlign den ældste Stenalder) og hos enkelte Stammer Fiskenet af Trætraade. Hans Bolig er Træernes eller Jordens Hulheder, Buske og enkeltvis for Høvdingen en Hytte af Træbark. I politisk Henseende finde vi det første ringe Spor til Høvdingskab i Krigen, og han gaar i Kampen mod andre Stammer væbnet med Træspyd med Benspidser, Køller og Kastestok og skjærmet af et raat Træskjold. Om Ejendom, Ægteskab, Ret er her intet Begreb. Og

dog er han ikke uden Spor i Retning af Udvikling. Han kan ikke nyde Religionens Trøst, thi han kjender ingen Gud og rejser ikke Templet, men han har den almindelige Aandetro i Frygten for onde Aander. Den religiøse Følelses Varme kjender han ikke, men han er naaet til Udnyttelse af Ildens fysiske: et Baal brænder foran Hytten. Han har Spiren til en Art Ægteskab, idet der til Indgaaelse af Samlivet knytter sig en Ceremoni, der rigtignok kun bestaar i, at en Kvinde af Stammen afbider «Brudens» Finger. Han har Spiren til en æsthetisk Produktion, der her som overalt begynder med Udsmykning af ham selv. Den er vel raa og barbarisk: han sætter sit Haar op med Tænder, Fjer, Dyrehaler, bemaler sin Hud og indridser den ved Mandbarhedens Indtrædelse, men her er dog den første Spire til Rafaels Madonna. Han stikker en Ring gennem Næsen, bruger Arm- og Hals-Baand af Muslingeskaller og Tænder, og den fornemme Dame med Ørenringe og Guldarmbaand og Diamanter i Haaret maa i ham føle en beslægtet Aand. Endelig har han et selskabeligt Instinkt: han danser Karriboridansen til en ensformig Sang uden Mening (vel omtrent i Formen: Edward og Koninggunde, Koninggunde og Edward o. s. v.)*) — Billedet er ikke opløftende, men alt, hvad den nyere Viden-skab har bragt for Lyset maa lede til den bestemte Slutning: saaledes, eller rettere endnu lavere var Udgangspunktet, og se vi saa paa det nu naaede Punkt, da forstaa vi, at Menneskelivet er Udvikling, og vi forstaa dette endnu bedre, naar vi ved Ethnologiens og Sprogvidenskabens Hjælp se hine Endepunkter udjævnede ved en Række af Overgange. Det er denne Række af jævne

*) Se Fr. Müller: Allgemeine Ethnographie. 2. Aufl. Wien 1879. S. 201 ff.

Overgange, der gjør, at den Indvending, at vi f. Ex. ikke maa maale Ariernes Liv ved Australiernes, mister sin Betydning. Ariernes Liv var aldrig Australiernes, men der er ingen Tvivl om, at de længe før Historien fik Øje paa dem, ja længe før de naaede den Udvikling og det Hjemsted, til hvilken den sammenlignende Sprogvidenskab kan forfølge dem tilbage, maa have vandret ad lignende Stier som Australierne den Dag i Dag.

3. En tredie Hindring for en rigtig Bedømmelse af Spørgsmaalet om socialt Fremskridt, er den forvirrende Inddeling af Historien, som medbringes fra Skolen: Inddelingen i Oldtid — Middelalder — den nyere Tid. Dens eneste Fordel, at den overhovedet er en Inddeling, kan ikke opveje dens forvirrende Indflydelse, og det nytter ikke at sige, at enhver jo let ser Sammenhængen; thi de fleste Kulturhistorier vise os, hvilken Forvirring denne ydre Ramme har bragt i Bedømmelsen af dens Indhold. Lader Videnskaben sig saaledes forvirre, hvad kan da ventes af almindelige dødelige. Faren har atter og atter vist sig at være, at man uvilkaarlig kommer til at se det, der fylder Rammen, som en sammenhængende Enhed, der saa i sin Helhed ventes at skulle fremvise Billedet af et menneskeligt Fremskridtsløb. Kulturhistorikere sammenligne gemytlig Germanernes Kunst med Grækernes eller deres politiske Institutioner med Romernes (mægtige Aander, der hvile i det samme Skolebedrag, ser endogsaa i den formodede Enhedsudvikling en lovbestemt og logisk Ideernes Gang), og man taler da om, at Middelalderen var en Tilbagegang. Intet er mere usandt: dens Folk vare netop i Færd med at gaa fremad. Da den saakaldte Oldtid opløstes, var det jo helt nye Folk, der indtog Forgrunden i Historien; hvad Mening er der da i at tale

om, at de gik tilbage, at gjøre dem ansvarlige for, at andre Folk endte deres Levnetsløb; at sige om den unge B.: det er dog forskrækkeligt, hvor han er gaaet tilbage, fordi hans ældre Broder en Gang var en fint eller kraftig udviklet og højt begavet Mand, i Stedet for at se, hvad der bliver af ham og undersøge, om han ikke nu gjen-nemløber Trin, som hans ældre Broder tidligere havde gjen-nemløbet. — Man kunde vel sige: men Græker og Germaner vare dog egentlig lige gamle, Grene af samme Stamme, fordrevne fra deres Hjemstavn, da hint store Folkerøre paa Asiens Sletter fandt Sted, der ikke blot blev bestemmende for en stor Del af Asiens, men for hele Europas og hele Afrikas ethniske Skjæbne. Men man maa ikke gjøre Tiden til en levende Kraft eller Realitet. Der er vel en vis naturlig bestemt Tid for et Individts Udvikling, men ikke i samme Betydning for et Folk. At ét Folk har gjort Overgangen fra Jæger- og Fiskerhorder til Nomadestammer og derfra til begyndende Agerdyrkning i en vis Tid, medfører ikke som Lov for andre Folk, at det skal ske i samme Tid: et Hvedekorn kommer strax til Udvikling, et andet venter 4000 Aar i Ægyptens Grave. De laveste sociale Udviklingstrin ere i høj Grad sejlivede og Racen, Naturforholdene o. s. v. spille en stor Rolle. Grækerne kom tidlig til Forhold, der vare i høj Grad gunstige for deres Udvikling; det gik vel i Begyndelsen temmelig langsomt, men saa skjød de frem med en Fart og med en Glans, der, som Freeman paa-viser, var for glimrende til at blive varig: en Blomstring paa 200 Aar. Slaver og Germaner vandrede vidt omkring under langt ugunstigere Betingelser og fristede Livet, og først da Grækenland og Rom laa paa Dødslejet, havde den stille Væxt og gunstigere Betingelser, hvortil ogsaa

hører Samkvemmet med Rom, medført, at Germanerne kunde komme i Fart. — Man kunde vel endnu sige: Menneskeheden gik dog tilbage: da det græsk-romerske Lys slukkedes, laa Europa i Mørke. Men dette vil kun sige, at man ikke nøjes med at gjøre Begrebet Menneskehed til en levende Realitet, men ogsaa til et geografisk Begreb — Topmaalet af Forvirring. Den sande Formulering af Udviklings-Spørgsmaalet er derimod dette: gik Celterne, Grækerne, Romerne, Germanerne og Slaverne fremad, medens de relativt levede deres eget Liv, og kan der i denne deres Udvikling paavises noget analogt, der ad Induktionens og Sammenligningens Vej kan lede os til Tanken om en Lov eller Love for social Udvikling.

IV. Udviklingstrin. Overse vi, hvad den nyere Videnskab ved en saadan methodisk Undersøgelse fører til med Hensyn til Udviklingen er Resultatet følgende:

Der kan i stor Almindelighed paavises lovbestemte Udviklingstrin, som alle Folkestammer have haft Tendens til at gennemløbe og have gennemløbet, forsaavidt som Tendensen ikke er bleven modvirket ved andre Kræfter, enten f. Ex. ved en vis Træghed i Racen (Negeren) eller ved Forholdet til andre Folk (Indianernes Udryddelse) eller ved Forholdet til Naturen (de nordligste og sydligste Beboere af Jorden). I Familie, Ejendom, Ret, Stat, Økonomi og Industri, Religion, Sprog og Kunst lader for hver en vis trinvis Udviklingsorden sig paavise, og den sociale Vexelvirknings eller Korrelations Lov medfører, at der i Udviklingssiderne er en vis Parallelisme, at f. Ex. visse økonomiske Udviklingstrin svarer til visse politiske, juridiske og intellektuelle. Men hvor lovbestemt Ordenen end er, maa disse Trin dog ikke opfattes som bestemte kolde Skemata, der skulle gennemløbes, endnu mindre

saaledes, at der med ét Sæt springes fra et Trin til et andet. De uendelig mange Forhold, der grundbestemme et Samfunds Bevægelse giver det hele et saa indviklet og bevægeligt Præg, at ikke blot Tiden mellem Trinnene er forskjellig, men at ogsaa disses Form kan faa en meget forskjellig Farve, ja enkeltvis Huller findes i Trinrækken. Hine Udviklingstrin maa betragtes som Udtryk for Tendenser, drivende Kræfter grundede i Menneskenaturen og det relativt ligeartede i Menneskets Kamp med Naturen, der medfører, at Udviklingen gennem organiske Overgange hurtigere eller langsommere tvinges i den af Trinnenes Orden givne Retning. Økonomisk gaar Udviklingen fra Jæger- og Fisker-Horder gennem Nomadestammer til Agerdyrknings- og Industri-Folk. Men dette sker gennem langsom Omdannelse under en stærk ved Befolkningsforøgelsen bevirket Kamp mellem det gamle og det ny, og naturlige Forhold kunne medføre et Brud paa Rækken. Hvor der saaledes som i Australien ikke fandtes noget tæmmeligt Husdyr eller som i Amerika et lidet tæmmeligt (Bisonoxen) eller som hos Malayo-Polynesierne kun Svinet, Hønen og Hunden, der maa, hvis Racen har aandelig Kraft nok til gjøre Fremskridt trods Naturens Ugunst, Overgangen gennem et haardt Befolkningspres ske fra Jagt og Fiskeri til Agerdyrkning (ved Slavekraft) som i Aztekernes og Inkaernes Rige. I politisk Henseende, hvor man fremfor alt maa gjøre Adskillelse mellem Urstaten og Storriget, og den af Urstater sammensatte Stat vil man i hin altid finde en Overgang fra Familie til Hus og Stamme; i denne (i Storriger af Nomadestammer) finde en Tendens til Despoti, hos Agerdyrkningsfolk en Tendens til Aristokrati, hos udprægede Industrifolk en Tendens til Demokrati, i ethvert Tilfælde en Overgang, der drager

flere og flere ind under det herskende Aristokrati i Ordets sande Betydning; men paa Storriget's Dannelse har de naturlige Forhold, der tildels bestemme Befolkningstætheden, og fremfor alt Forholdet til andre Samfund, Krigen, den største Indflydelse, og Nationer, der tvinges til stærkt at udvikle det militære Organsystem, faa altid en Tendens til stærk, ofte absolut Monarki. Religiøst gaar Udviklingen fra almindelig Aandetro gennem Fetischisme og Polytheisme til Monotheisme, men i mange Nuancer. Kjønnsforbindelsen gaar fra Kjønssællesskab gennem Polygami til Monogami, men det forhindrer ikke, at den ellers strænge Regel enkeltvis opføres ved en Melleform af Polyandri (Thibet). Saaledes virke her mange Kræfter, og selv det præhistoriske Billede faar Mangfoldighedens og Forskjellighedens Farve. Men som Helhed er Loven stræng; først ved de højere sociale Udviklingstrin finde vi større Liv og Forskjel, og dog hævder den almindelige Udviklingslov sig ogsaa her.

Se vi saaledes paa den ariske Races vestlige Gren, vil vi finde, at dens Grene, om de end til forskjellig Tid naaede en højere Udvikling, dog alle i Begyndelsen have gennemløbet lignende Udviklingstrin og først som ældre under Ligheden i Kulturudvikling udvise en Forskjel i Ideer og Livsgang. «Det er den komparative Methode, som har lært os, at de tre herskende Racer, Græker, Romaner og Teutoner vare Stammer af én stor Race, Afdelinger af én Hær, af hvilke nogle naaede deres Kvarter tidligere end deres Kammerater.» «Celter og Slaver vare deres Brødre, men hine kom maaske for tidligt, disse for sent til at have nogen Andel i deres Brødres Værk.» *)

*) Se Freeman: Comparative Politics. London, 1873. S. 29 ff.

De gik alle ud fra det samme Hus og medtog derfra en vis Lærdom, en vis social Udvikling. De vare langt ud over de Vildes Trin, udrustede med Styrelsens Ide og det civiliserede Livs Hovedopfindelser; Familielivet var naaet til Monogamiet; de store Begreber om Styrelse og Religion vare udfoldede; de havde lært at bygge eller rettere at tømre Huse, at tæmme Hesten og Hunden som deres Hjælpere i Kampen og at benytte Oxen, paa hvis Horn de allerede havde lært at synge Frihedens Sang. De havde fælles politiske Institutioner, men de havde ikke udarbejdet et fælles politisk Ordforraad; de havde vistnok Spiren til Monarki, Aristokrati og Demokrati, men de havde ikke Navne paa disse abstrakte Ideer. De havde som fælles politiske Institutioner en Konge eller Høvding, den første Styrrer i Freden, den første Fører i Kampen, men han herskede ikke vilkaarligt, men efter Raadgivelse af et Raad af Høvdinger, fremragende ved Alder, Fødsel eller personlig Fortjeneste, og han bragte senere alle Sager af sær Interesse for det hele Folks almindelige Forsamling. Vi finde ogsaa denne Form overalt: i Homers Sange, i Mykene, i den ældre latinske Konstitution og hos Tacitus's Germaner, og den var uden Tvivl en fælles Arv fra det fædrene Hjem*). De levede saa efter den fuldstændige Adskillelse en Tid lang hver sit eget Liv og hørte intet eller lidet til hverandre, kom senere mere og mere i Berøring og mærkede vel en beslægtet Aand, men først 4000 Aar efter fik de ved den sammenlignende Filologi Bevis for, at de vare Brødre. En Broder, de indiske Arier, var tidlig gaaet imod Øst og Forbindelsen var helt afbrudt indtil c. 4000 Aar der-

*) Ib. S. 63 ff. smlg. S. 200 ff.

efter en yngre, kraftig, men noget haardhjertet Broder tog hans forfaldne Sager i sin Haand. De andre gik mod Vest, men i deres Levnetsløb gjennemgik de alle oprindelig ensartede Omdannelser, der først senere blev mere forskjellig. Maine og Freeman have ved at forsøge at grundlægge respektive en komparativ Jurisprudens og en komparativ Politikk forfulgt de europæiske Brødefolks Udvikling, kastet et overraskende Lys over deres Udviklingsgang og givet Sammenligningen det rette Standpunkt ved at paavise Trinnene og det analoge i Trinnene. Vi skulle ikke her gaa nærmere ind paa dette, men kun give enkelte Punkter til Belysning. Maine og Freeman have vist, hvor lidet berettiget man er til at sammenligne de udviklede Græker og Romer med de uudviklede Germaner, 3: «Oldtiden» med «Middelalderen» eftersom hine Folk forlængst havde gennemløbet netop det samme Udviklingstrin, paa hvilket Germanerne stode, da de indtog Forgrunden i Historien. Tacitus's Germaner svarer til et Trin i det græske Folks Liv, der ligger lidt forud for Homers Achaier (som Niebelungenlied svarer til Homer); de vare naaede ud over Nomadelivet men ikke til Bylivet, men til Landbyfællesskabet (village community — Markgenossenschaft) til det Trin, paa hvilket gens, Slægten eller Huset har Form af et agerdyrkende Korps, der har sit fælles Land: Spiren til Roms ager publicus og til Englands Folkland. Det ejendommelige Fællesskab, som Slaverne have og som de tillægge en saa stor Betydning for deres Fremtid og Herredømme over Europa, er saa lidt noget ejendommeligt for dem, som det har fundet Sted hos alle ariske Folk og det vidner saa lidt om en særlig Mission, at det kun betegner, at Slaverne ere den yngste ariske Broder, der

endnu tildels staar paa et Udviklingstrin, som de andre forlængst ere ude over, kun at han ved den livligere aandelige og materielle Vexelvirkning med de andre, som den nyere Tid medfører, faar en noget anden og mere kompliceret Udviklingsgang.

Ved denne sande methodiske Undersøgelse af Udviklingen, vil ikke blot bestemte Love og en bestemt Orden i Udviklingstrinnene lade sig paavise, men det Vanvid, at sammenligne et Trin hos et Folk med et andet højere eller lavere hos et andet Folk, vil bringes tilende. Tiden mister sin umiddelbare Betydning og faar kun Betydning, naar den er Udtryk for Vexelvirkning og Arv. Den romerske Broder udviklede sig senere end den græske, kom senere i levende Vexelvirkning med ham og arvede ham efter sin Modtageligheds Natur; ligesom den germanisk-romanske Broder igjen senere arvede den romerske og græske, da hans Udvikling var naaet saa vidt, at han havde Betingelserne for at kunne hæve Arven. I den Forstand kan det da siges, at den europæiske Kultur viser sig som et sammenhængende Drama, og at de europæiske Ariers Historie, deres Sprog, Institutioner o. s. v. danne en sammenhængende Række af Aarsager og Virkninger, af hvilken ingen Del rettelig kan forstaaes, naar den betragtes uafhængig af de andre Dele*). Men denne relative Udviklingsénhed er ikke oprindelig, men tilbleven. Skal der vindes et klart Blik i det sociale Fremskridt, er Hovedreglen denne: Saalænge og for saa vidt som et Folk relativt har levet sit eget Liv maa det betragtes for sig og kun sammenlignes med de tilsvarende Trin hos andre; træder det historisk i Vexelvirkning med andre,

*) Ib. S. 304.

maa det undersøges, hvilken Indflydelse dette har paa dets Liv; arver det andre, maa det belyses, hvilken Brug det har kunnet gjøre og har gjort af Arven.

Den Grundbetragtning af social Udvikling, som den sammenlignende Ethnologi, Sprogvidenskab, Jurisprudens, Politik og Historie leder til, synes os at være denne: Der maa, naar der spørges om bestemte Udviklingslove, gjøres en bestemt Adskillelse mellem et Samfunds Fostertilstands-Liv og dets senere Udvikling, der saa igjen relativt kan deles i Barndom, Ungdom, Manddom og Alderdom, i hvilken Sprogbrug der vil være fuld Mening, naar den tages for hvert relativt afsluttet Samfund og ikke som af mange for Menneskeheden som Helhed. Udviklingen fra Jæger- og Fiskerhorder gennem Nomadestammer til begyndende Agerdyrkning betegner det sociale Livs Fostertilstand, og denne er, hvad ogsaa Arkæologien støtter, lige saa analog, saa ligeartet for de forskellige Samfund som Udviklingen af de forskellige menneskelige eller menneskelige og dyriske Fostre. Bevirker end Naturforholdene nogen Ulighed, er Forskjellen i det Hele forbavsende ringe; selv om der dannes Storriger af Nomadestammer og det politiske Liv bliver noget mere sammensat, er det sociale Livs egentlige Indhold dog lidet ændret. Har man forfulgt ét socialt Fosters Udvikling, har man dem alle: Udviklingsloven har her Naturlovens strænge Præg. — Fra den begyndende Agerdyrkning derimod med dens større Betingelser for Befolkningsforøgelse, social Vexelvirkning, Arbejdsdeling, Kapitalsamling og højere aandeligt Liv, indtræder med den mere bevidste Aands Virksomhed de aandelige Loves større Farverigdom og Bevægelighed. Det gaar socialt som individuelt: et Hottentotbarns og en

Goethes Fosterudvikling ere ikke saa særdeles forskellige og selv paa Barndommens første Trin ere de temmelig analoge, men fra den Tid kommer Forskjellen, hvad dog ikke hindrer den væsenlige Lighed. Ogsaa for de højere udviklede Samfunds Udviklingsgang kan der paavises en slaaende Lighed i Udviklingen og Lovene lade sig hævde, men Udviklingens Righed og relative Forskjel spiller her en betydelig Rolle. Ensformigheden er brudt. Ogsaa her er Udviklingstrin, men Forholdet til Naturen, til andre Samfund og den væsenlige Omstændighed, at den senere udviklede Broder arver den tidligere, bryder vel ikke Trinnenes Orden, men medfører større Differens og Bevægelighed. Kun den almindelige Regel lader sig hævde, at jo yngre Trinnere ere, desto større er Ligheden i Udviklingsgangen. Jo længere vi gaa tilbage i Folkenes sociale Liv, desto mere énsartet og naturbestemt er Livet; jo højere vi gaa opad, desto større er den relative Forskjel, desto farverigere er Billedet; det er Aandens mere bevægelige Love, der nu faa Herredømmet.

Folketingsvælgerne og Folketingsvalgene

1875—1880.

Valgberettigede til Folketinget i Aaret 1879—80, fordelt efter Livsstilling, og Folketingsvalgene i Aarene 1875—80. Udgivet af det statistiske Bureau. Kjøbenhavn, 1880. (45 + 136 S.)

Den første Del af dette Bind, de 45 første Sider, indeholder Tabeller over hver enkelt Valgkredsers Folketingsvælgere, fordelt efter de forskjellige Livsstillinger. Den anden Del, de næste 136 Sider, meddeler Vælgernes Antal og hvormange Stemmer der i de enkelte Byer, Sogne o. s. v. faldt paa de forskjellige Valgkandidater ved Folketingsvalgene d. 25. April 1876 og d. 3. Jan. 1879, samt ved de senere Om- og Suppleringsvalg. Paa de tabellariske Oversigter herover følge endelig orienterende og resumerende Bemærkninger.

Det fremgaar af disse Oversigter, af det samlede Antal af Valgberettigede til Folketinget i 1879—80 i det egenlige Kongerige*) var 304,585. Beregner man, at der i det egenlige Kongerige Danmark paa det Nærmeste lever 400,000 Mænd paa 30 Aar og derover, var altsaa af disse omtrent tre Fjerdedele (76 pCt.) optagne paa Vælgerlisterne, medens circa en Fjerdedel af Mænd over 30 Aar paa Grund af de indskrænkende Bestemmelser i Grundlovens § 30 var udelukkede herfra.

*) Fra Færøerne er der her og i det Følgende set bort.

Efter den foreløbige Opgjørelse af Folketællingen af 1. Fbr. d. A. er Forholdet mellem Valgberettigede og den hele Befolkning omtrent som $15\frac{1}{2}$ til 100. Men dette Forhold er temmelig forskelligt i de forskellige Valgkredse, og mellem By og Land, Øerne og Jylland. Paa hver 1000 Mennesker kom der i

Kjøbenhavn	123 Vælgere.
Kjøbstæderne paa Øerne (uden Kjøbenhavn)	156 —
Kjøbstæderne i Jylland	149 —
Landdistrikterne paa Øerne	165 —
Landdistrikterne i Jylland	155 —

Der er saaledes i Forhold til Folkemængden ubetinget færrest Vælgere i Kjøbenhavn, ligesom der ogsaa forholdsvis er færre Vælgere i Kjøbstæderne udenfor Kjøbenhavn end paa Landet. At det forholdsvis Vælgertal er mindst i Kjøbenhavn, kan ikke være paafaldende. Kjøbenhavns Befolkning tæller langt flere Kvinder paa 1000 Mænd, end der findes gennemsnitlig i det øvrige Land. Det almindelige Forhold er 1032 Kvinder for hvert 1000 Mandfolk, men i Kjøbenhavn fandtes 1121 Kvinder. Kjøbenhavn har desuden en uforholdsmæssig stor Befolkning paa under 30 Aar, en Følge af, at Byen er den største Garnisonsby, er den eneste Universitetsby, har en Mængde andre Uddannelses-Anstalter for hele Landet og derhos trækker endel yngre Arbejdere til sig som Svende, Tjenestekarle, Arbejdsmænd o. s. v. At der i Kjøbenhavn stadig opholder sig ikke ganske faa Fremmede kan ogsaa nævnes saavel som den Omstændighed, at endel af Arbejder-Befolkningen hyppig skifter Ophold og fornemlig da fra og til Kjøbenhavn til og fra de nærmeste Kommuner (Frederiksberg, Hvidovre, Brønshøj samt Taarnby

paa Amager), hvilket sidste har Betydning, fordi der til Udøvelse af Valgretten kræves fast Bopæl i et Aar i den Valgkreds eller den Stad, hvori Vedkommende opholder sig paa den Tid, Valget foregaar. Endelig tør det antages, at der lettere sker Udeladelser paa Valglisterne i den store By end f. Ex. i Landkommunerne, hvor ofte alle eller de allerfleste enkelte Vælgere personlig ere kjendte af dem, som affatte Listerne. De nysnævnte Forhold gjøre sig, om end i betydelig formindsket Maalestok, ligeledes gjældende i Købstæderne udenfor København, og de tjene følgelig ogsaa til at forklare, hvorfor Vælgertallet naaar sit Højdepunkt i Landdistrikterne, saa at Provinskøbstæderne i denne som i mange andre Henseender vise sig at have Tilstande, der danne en Overgang mellem Hovedstaden og Landet, men dog ligge nærmest Landet. Mindre let paaviselige ere Grundene til, at Jylland har i sine Købstæder 7 og paa Landet 10 Valgberettigede færre paa hvert 1000 Mennesker end de tilsvarende Kredse paa Øerne. Tildels kunne de maaske søges deri, at Købstæderne i det Hele ere større i Jylland end paa Øerne, og at den jydske Befolkning gjennemgaaende tiltager stærkere end Øernes, hvilket gjør det sandsynligt, at der dersteds findes forholdsvis flest i de yngre Aldersklasser.

Det højeste Tal af Folketingsvælgere i nogen Kreds var 9552 i Københavns 5te, og det mindste var 1506 i Københavns 7de, medens Gjennemsnitstallet var 3016. Denne betydelige Forskjel er væsenligst en Følge af, at Befolkningen i de enkelte Folketingskredse, som oprindelig i Overensstemmelse med Bestemmelsen i Danmarks Riges Grundlov § 32 (at Antallet af Folketingets Medlemmer skal være omtrent efter Forholdet af et Med-

lem til 16000 Indbyggere) ikke afveg meget indbyrdes eller fra dette Tal, efterhaanden er som Følge af Udviklingen i de 30 Aar voxet i et højest ulige Forhold eller endog aldeles undtagelsesvis aftagen. Om Ulighederne i saa Henseende mellem de forskellige Folketingskredse, se Nationaløkonomisk Tidsskrift, Bd. XV, S. 365.

Efter Livsstilling vare de i Aaret 1879—80 indtegnede Valgberettigede til Folketinget fordelte saaledes, som det fremgaar af nedenstaaende Tal, der angive saavel det absolute Antal af Valgberettigede i hver Livsstilling som deres forholdsvis Antal i Procenter. Af de 304585 Valgberettigede for Aaret 1879—80 vare:

	pCt.
Embedsmænd, Lærere o. s. v.	10992 (3,61)
Underordnede Bestillingsmænd o. s. v.	12104 (3,97)
Jordbrugere	141424 (46,45)
nemlig med Jordbrug:	
12 Td. Hartk. og derover	1775 (0,58)
fra 4—12 Td. Hartk.	24578 (8,07)
- 1—4 - - - - -	36769 (12,09)
- 2 Skp.—1 Td. Hartk.	48573 (15,95)
under 2 Skp. Hartk.	29729 (9,76)
Industridrivende	50554 (16,60)
nemlig:	
Hovedpersoner	36581 (12,01)
Medhjælpere	13973 (4,59)
Handlende o. s. v.	16473 (5,41)
Søfarende o. s. v.	8478 (2,78)
Arbejdsmænd	44418 (14,58)
Pensionister og Aftægtsmænd	15426 (5,06)
Kapitalister	3094 (1,01)
Uopgiven Livsstilling	1622 (0,53)

I Henseende til de Valgberettigedes Livsstilling er der en afgjort Forskjel mellem Københavns 9 Valgkredse og Landets øvrige 92 Valgkredse. I København fandtes der nemlig aldeles ingen Jordbrugere, og de Valgberettigede vare fordelte saaledes:

Embedsmænd o. s. v.	10,58	} 26,10 pCt.
Underordnede Bestillingsmænd o. s. v.	15,52	

Industridrivende:

Hovedpersoner	14,64	} 36,70 —
Medhjælpere	22,06	
Handlende	18,24	} 20,47 —
Søfarende	2,23	
Arbejdsmænd	11,79	—
Pensionister o. s. v. samt Kapitalister	4,94	—

I Amternes 92 Valgkredse udenfor København, hvoriblandt ingen er ren Købstadkreds, men 34 (13 paa Øerne og 21 i Jylland) ere fuldstændige Landkredse, var Forholdet derimod følgende:

Embedsmænd o. s. v.	2,88	} 5,61 pCt.
Underordnede Bestillingsmænd o. s. v.	2,73	

Gaardbrugere med:

4 Td. Hartk. og derover.	9,56	} 22,90 —
1—4 Td. Hartk.	13,34	
Husmænd med Jord	28,41	} 43,29 —
do. uden Jord og Arbejdsmænd	14,88	

Industridrivende:

Hovedpersoner	11,74	} 14,50 —
Medhjælpere	2,76	
Handlende	4,07	} 6,91 —
Søfarende o. s. v.	2,84	
Pensionister, Aftægtsmænd og Kapitalister	6,20	—
Uangiven Livsstilling	0,59	—

Forskjellen er iøjnefaldende. I Kredsene udenfor København udgjøre Jordbrugere, hvoraf ingen fandtes i København, nemlig Gaardbrugere og Husmænd med Jord, over Halvdelen af de Valgberettigede, og medtages Husmænd uden Jord og Arbejdsmænd, hvoraf i alle Tilfælde en meget betydelig Del staar i Agerbrugets Tjeneste, indeholde disse to Klasser tilsammen paa det allernærmeste de $\frac{2}{3}$ af hele Vælgermassen. Omvendt udgjøre i København Embedsmænd, Videnskabsmænd og underordnede Bestillingsmænd i Forening med Handlende og Søfolk 46,57 pCt. af samtlige Valgberettigede, medens de udenfor København forholdsvis ikke naa synderlig over Fjerdeparten heraf, nemlig kun 12,52 pCt. De Industridrivende, som i København raade over $\frac{1}{3}$ af Stemmerne, kunne udenfor København ikke afgive mere end $\frac{1}{7}$ af disse.

Deler man de 92 Kredse udenfor København i to Underklasser, nemlig de 58 Kredse, der have saavel Købstads- som Landvælgere, og de 34, i hvilke der kun findes Landvælgere, finder man naturligvis ogsaa nogen indbyrdes Forskjel, men en meget mindre end den ovenfor paaviste. Kaldes den første Klasse A og den anden B, faas følgende Fordeling af Vælgerne, der udgjøre henholdsvis 176,638 og 99,049 Personer, nemlig:

	A.	B.
	pCt.	pCt.
Embedsmænd o. s. v.	3,02	2,63
Underordnede Bestillingsmænd o. s. v. . .	3,10	2,16
Gaardbrugere m. m.:		
4 Td. Hartkorn og derover	9,68	9,35
1—4 Td. Hartkorn	11,86	15,97
Husmænd med Jord	25,63	33,36
— uden Jord og Arbejdsmænd . .	15,60	13,59

	A.	B.
	pCt.	pCt.
Industridrivende:		
Hovedpersoner	13,62	8,37
Medhjælpere	2,94	2,42
Handlende	4,75	2,83
Søfarende o. s. v.	3,49	1,68
Pensionister, Aftægtsmænd og Kapitalister	5,70	7,09
Uangiven Livsstilling	0,61	0,55

Som det vil ses, er Hovedforskjellen mellem de 2 Klasser af Folketingskredse den, at der i Kredsene med Kjøbstæder findes flere Embeds- og Bestillingsmænd o. s. v., flere Industridrivende, Handlende og Søfarende samt jordløse Husmænd og Arbejdsmænd end i de rene Landkredse, i hvilke der derimod er flere Agerbrugere og Aftægtsmænd. At dette maa forholde sig saaledes er ganske naturligt; det kunde endogsaa synes mærkeligt, at Forskjellen ikke er større, end den viser sig gennem ovenstaaende Tal, men det maa i saa Henseende erindres, at vore Provinskjøbstæder ere saa smaa, at Kjøbstadvælgerne udenfor Kjøbenhavn overalt ere i Mindretal undtagen i de 5 Folketingskredse: Frederiksborg Amts 1ste (Helsingør), Odense Amts 1ste (Odense), Aalborg Amts 2den (Aalborg), Randers Amts 2den (Randers) og Aarhus Amts 2den (Aarhus). Endelig viser det sig, at der i de rene Landkredse er forholdsvis færre større og flere smaa Agerbrugere end i de blandede Kjøbstad- og Landkredse; dette kan forklares derved, at det største Antal af de førstnævnte Kredse findes i de mindre frugtbare Egne i Jylland, hvor Hartkornstillæget til de enkelte Agerbrug gennemsnitlig er mindre end i de bedre Egne i Jylland og paa Øerne.

Paa Valgisterne for Aaret 1879—80 var der, som

ovenfor omtalt, opført ialt 304585 Vælgere. Ved de almindelige Valg d. 14. November 1873, d. 25. April 1876 og d. 3. Januar 1879 var derimod de Valgberettigedes Tal ikkun henholdsvis 279,007, 288,747 og 298,165.

Sammenligner man Befolkningens Størrelse med de Valgberettigedes Antal paa de 3 nævnte Valgdage, viser det sig, at der for hver 1000 Mennesker fandtes følgende Antal af Valgberettigede:

	d. 14. Novbr. 1873.	d. 25. April 1876.	d. 3. Jan. 1879.
Staden Kjøbenhavn	118	125	123
Øernes Kjøbstæder uden Khvbn..	151	151	155
Jyllands Kjøbstæder	150	147	151
Øernes Landdistrikter	156	159	162
Jyllands Landdistrikter	155	155	154
Hele det egenlige Danmark	151	152	153

Vælgernes relative Antal har saaledes ligesom tidligere ikke været Gjenstand for store Svingninger. Den fra 1849 stedfundne jævne Stigning af Vælgermassen i Forhold til Befolkningen er ogsaa i det Hele taget bleven fortsat saavel i Kjøbenhavn som paa Øerne. I Jylland er Forholdet derimod forblevet temmelig uforandret; den enkelte Uregelmæssighed i 1876 for Jyllands Kjøbstæders Vedkommende er forsvunden i 1879.

I hvilket Omfang de Valgberettigede have benyttet deres Valgret kan kun paavises i de Tilfælde, hvor der har fundet skriftlig Afstemning Sted, men denne er ogsaa kommen til Anvendelse ved det langt overvejende Antal af de stedfundne Valg, nemlig ved 69 Valg den 25. April 1876, ved 80 Valg den 3. Januar 1879 og ved 12 af de 14 Supplerings- og Omvalg, medens Kaaring kun afgjorde 32 Valg d. 25. April 1876 og 21 Valg d. 3. Januar 1879.

Skriftlig Afstemning foretoges:

- d. 25. April 1876 i 69 Kredse med 194663 Vælgere 3:
67,4 pCt. af samtlige Vælgere i hele Landet.
d. 3. Januar 1879 i 80 Kredse med 234331 Vælgere 3:
78,6 pCt. af samtlige Vælgere i hele Landet.
samt ved Supplerings- og Omvalg i 12 Kredse
med 34518 Vælgere.

Af disse Vælgere benyttede i 1876 et Antal af 94544 eller 48,6 pCt. sig af deres Valgret ved at deltage i Afstemningen og i 1879 et Antal af 110635 eller 47,2 pCt.

Ved intet af Valgene med skriftlig Afstemning deltog under 20 pCt. og ikkun ved et af dem over 80 pCt. af Vælgerne. Den Kreds, i hvilken der er afgivet over 80 pCt. af de Valgberettigedes Stemmer, er Svendborg Amts første Valgkreds ved Omvalget d. 10. Juni 1879, ved hvilket der af 3213 Vælgere mødte og afgav deres Stemme til Protokollen 2616 eller 81,4 pCt. Dette Exempel er hidtil enestaaende i vort konstitutionelle Liv; det højeste Antal Stemmer, som nogensinde tidligere er afgivet ved en Valghandling, var d. 4. Juni 1866 i Skanderborg Amts 1ste Valgkreds, hvor den skriftlige Afstemning udviste, at 79,8 pCt. af Vælgermassen havde benyttet deres Valgret.

Mellem de enkelte Valgkommuner, hvoraf Kredsene udenfor Kjøbenhavn ere sammensatte, viser der sig langt større Forskjelligheder med Hensyn til Valgrettens Benyttelse end mellem de samlede Kredse; thi medens der ved de omhandlede Valg ikke fandtes en eneste Valgkreds, hvori Tallet af de afgivne Stemmer fra Kredsen var under 20 pCt., og kun en, hvori det oversteg 80 pCt. af de Valgberettigede, er der ikke mindre end 47 enkelte Kommuner, hvorfra der ikke engang er afgivet 10 pCt.,

og omvendt 5 Kommuner, hvorfra der er afgivet endog 90 pCt. og derover af de Stemmer, som kunde tænkes afgivne, ikke at tale om, at der findes 94 Kommuner, hvor Tallet er fra 10—20 pCt., og 57 Kommuner, hvor det er fra 80—90 pCt. Ialt fremvise saaledes af Kommunerne 7,3 pCt. meget lave (under 20 pCt.) og 3,2 pCt. meget høje (over 80 pCt.) Stemmetail. — Ved Valget d. 25de April 1876 afgaves aldeles ingen Stemmer fra Øen Anholt i Randers Amts 4de Kreds, og ved Valget d. 3die Januar 1879 var det samme Tilfældet saavel med Anholt som med Sejerø i Holbæk Amts 4de, Læsø i Hjørring Amts 2den, Hornbæk i Viborg Amts 4de, Tunø i Aarhus Amts 1ste og Endelave i Skanderborg Amts 1ste Kreds. Med Undtagelse af Hornbæk ere alle disse Kommuner Øer, hvorfra det kan have været særdeles vanskeligt, næsten umuligt at komme tilstede paa Valgstedet. Desuden afgaves paa den førstnævnte Valgdag kun 1 Stemme fra Manø i Ribe Amts 3die og 2 Stemmer fra den Del af Frederiks-Sogn, som hører til Viborg Amts 2den Kreds, og paa sidstnævnte Valgdag ligeledes kun 2 Stemmer fra Strynø i Svendborg Amts 3die Kreds. — Over 90 pCt. af Vælgerne deltog i Stemmegivningen d. 25de April 1876 fra Kommunerne: Sejlstrup i Hjørring Amts 3die (93,7) og Romdrup og Klarup i Aalborg Amts 2den Kreds (90,5 pCt.), samt d. 3die Januar 1879 fra Kommunerne: Tølløse og Aagerup i Holbæk Amts 1ste (95,0 pCt.), Øen Agersø i Sorø Amts 4de (91,2 pCt.) og Hvilsager og Lime i Randers Amts 3die Kreds (91,1 pCt.).

Anm. I de ovennævnte 14 Supplerings- og Omvalg ere de 3 Valg i September 1880 i Holbæks 2den (Svinninge), Svendborgs 6te (Langeland) og Kjøbenhavns 5te ikke medregnede. Henholdsvis afgav i disse 3 Kredse 48,5 pCt. (af ialt 3076), 50,1 pCt. (af 3081) og 39,8 pCt. (af 9892) Vælgere deres Stemme.

Den amerikanske Konkurrence*).

Den Konkurrence, som Amerikas forenede Stater i de senere Aar have beredet navnlig de europæiske Agerbrugslande, har vakt saa megen Opmærksomhed, at det vil være Mange kjærkomment, naar vi her samle nogle Tal, som i al Korthed give bestemte Udtryk for den Grad, i hvilken den amerikanske Produktion har udviklet sig. Forøvrigt maa det naturligvis ikke glemmes, at det ikke blot er selve Produktionens Stigning men i lige saa høj Grad Kommunikationsvæsenets Fuldkommengjørelse, der har gjort det muligt for de Forenede Stater at optræde som farlige Konkurrenter paa de europæiske Markeder.

Hvad vi i det Følgende meddele, er taget af Engels «Statistische Correspondenz».

Naar der spørges om den amerikanske Konkurrence paa Kornmarkedet, maa man særlig lægge Mærke til den uafbrudte Forøgelse af det dyrkede Areal's Størrelse i Amerika. De vigtigste amerikanske Kornsorter ere Majs og Hvede; med Majs var i 1879 $21\frac{1}{2}$ Mill. Hektar besaat, med Hvede lidt over 13 Millioner; næst Majs og Hvede

*) Jfr. forøvrigt vore tidligere Meddelelser om Amerikas Landbrugsforhold og Konkurrence i *Nationalek. Tidsskrift*, XIV, S. 261 fg. og XV, S. 339 fg.

komme Havre, Byg og Rug: med Havre var besaaet $5\frac{1}{3}$ Mill., med Byg 725000 og med Rug 657000 Hektar*). I hvilket Omfang Dyrkningen af Hvede og Majs er tagen til i det sidste Tiaar, anskueliggjøre nedenstaaende Tal:

Der blev i Aaret	dyrket med Hvede (Mill. Hektar)	høstet af Hvede (Mill. Hektoliter)	dyrket med Majs (Mill. Hektar)	høstet af Majs (Mill. Hektoliter)
1870	7,7	94,5	15,0	317,8
1875	10,7	106,2	18,1	480,1
1876	11,1	105,2	19,8	466,6
1877	10,6	132,3	20,4	487,9
1878	12,9	152,7	20,9	504,6
1879	13,3	157,1	21,5	
1880		165,4		

I Alt er det dyrkede Areal voxet fra 40 Millioner Hektar i 1870 til $57\frac{1}{2}$ Mill. i 1878, — i otte Aar en Tilvæxt paa mellem 17 og 18 Millioner Hektar!

Den rige amerikanske Høst skaffede de Forenede Stater et betydeligt Overskud udover, hvad der gik med til deres eget Forbrug, og dette Overskud kunde da atter overlades de Lande, der ikke selv producerede tilstrækkeligt til at dække Befolkningens Trang til Korn. Der udførtes fra de Forenede Stater følgende Mængder (ang. i Millioner Hektoliter):

	1870	1875	1878	1879
Hvede og Hvedemel	19,0	25,8	32,8	53,7
Majs og Majsmel	0,8	10,9	31,7	31,9

*) 1 Hektar = 1,8 Td. Land.

1 dansk Td. Land = 0,55 Hektar.

1 Hektoliter = 0,7 Korntønde.

1 dansk Korntønde = 1,39 Hektoliter.

1 Kilogram = 2 \mathfrak{A} .

1 dansk \mathfrak{A} = $\frac{1}{2}$ Kilogram.

1 Reichsmark = 89 Øre.

1 Krone = 1 M. 12 Pf.

Høsten af 1880 stillede 67 Millioner Hektoliter Hvede til Disposition for Udførselen, samtidigt med at den forbeholdt det indenlandske Forbrug 98 $\frac{1}{2}$ Mill. Hektoliter Hvede.

Denne Udførsel gaar navnlig til Storbritannien og Frankrig, thi der udførtes (angivet i Millioner Hektoliter):

Hvede og Hvedemel	1870	1875	1878	1879
til Storbritannien og Irland	12,0	17,3	22,5	25,2
til Frankrig	0,4	0,05	1,6	15,4
Majs og Majsmel				
til Storbritannien og Irland	0,024	8,5	24,0	23,5
til Frankrig		0,1	1,0	1,0

Af den samlede Hvedeudførsel i Aaret 1879 (53,7 Mill. Hektoliter) gik til Storbritannien 47 pCt., til Frankrig 28 $\frac{1}{2}$ pCt., til de britiske Besiddelser i Nordamerika 5 pCt., til Vestindien og Centralamerika 2,8 pCt., til Brasilien 2,2 pCt., til andre Lande 14,4 pCt.

Ikke mindre vigtig end Udførselen af Brødstoffer er Udførselen af andre Næringsmidler. De nedenstaaende Tal vise, hvor betydeligt Udførselen heraf er stegen i de senere Aar. I følgende Handelsaar (1. Juli til 30. Juni) udførtes der følgende Værdier (ang. i Mill. Reichsmark):

		i Aaret		
Værdi af udført		1873	1876	1879
Hvede		216	287	549
— - — Hvedemel		81	103	124
— - — Majs		100	140	171
— - — Flæsk og Skinker		147	167	215
— - — Kjød		10	13	31
— - — Smør		4	4 $\frac{1}{2}$	23
— - — Ost		44	52	53
— - — Svinefedt		89	94	96

Til denne stærke Udførsel af Næringsmidler er i den nyeste Tid kommet den tidligere som umuligt ansete Ud-

førsel af levende Kvæg. I Oktober 1875 udførtes for første Gang fersk Kjød i Kjøleapparater. Allerede i 1878 udførtes der 60000 Stk. Kvæg (mest Faar, endvidere Oxer og Køer, endelig nogle Svin) fra Canada, men fra de Forenede Stater udførtes der 129000 Stk. (mest Stude, fremdeles Faar og Svin) til de engelske Havne: London, Liverpool, Glasgow, Sunderland, Cardiff, Bristol, Grimsby og Southampton. Af disse 189000 Stk. omkom ganske vist 12500 under Sørejsten og maatte for Størstedelen kastes over Bord; alligevel viste disse Forsendelser sig, trods de store Tab, at være indbringende, og de var kun Forløbere for en endnu betydelige Export. Allerede for 1879 har man beregnet Værdien af det levende Kvæg der indførtes til Storbritannien til noget over 24 Mill. M. (21 Mill. Kroner). Ved at anvende Skibe, der særligt ere indrettede til transatlantisk Kvægtransport, haaber man betydeligt at formindske Tabene undervejs.

I sine store Kvæghjorder har Amerika ganske vist ogsaa saa store Rigdomme, at det vel kan udføre ikke ubetydelige Mængder. Der fandtes i de Forenede Stater:

	1875	1879
Heste	9 $\frac{1}{2}$	11 Millioner
Muldyr	1 $\frac{1}{3}$	1 $\frac{3}{4}$ —
Malkekøer	11	12 —
Oxer og Hornkvæg . .	16	21 —
Faar	34	38 —
Svin	28	35 —

De Værdier, der omsættes paa Kvægmarkederne i Chicago, St. Louis og Kansas City løbe op til meget høje Beløb; navnlig spiller Chicago, takket være den bekvemme Beliggenhed ved Michigansøen, en overvejende Rolle med Hensyn til Udførselen af Mel, Hvede, Majs, Svinekjød, Smør og Ost.

To andre, hidtil udtømmelige Kilder til Rigdom have de Forenede Stater i Bomuld og Petroleum. I 1879 udførtes der af Bomuld 740 Mill. Kilogram, imod 657 Mill. i 1876. Og af Petroleum udførtes der 1879 17 Mill. Hektoliter, imod 1,15 Mill. i 1865, 5 Mill. i 1870 og 10 Mill. i 1875.

Som en Følge af disse Udførselsmængder stillede Handelsbalancen sig i de senere Aar i høj Grad til Gunst for de Forenede Stater. Naar møntet og ikke-møntet Guld og Sølv regnes med, faas følgende Tal (i Millioner Reichsmark):

		Udførsel	Indførsel	Overskuds Udførsel.
i Halvaaret	1874—75	2543	2326	217
- —	1877—78	3060	1961	1099
- —	1878—79	3088	1958	1130

En stadig tiltagende Udførsel, en aftagende Indførsel, alt-saa et stedse stigende Overskud af Udførsel.

De europæiske Debitorer findes aldeles overvejende i Storbritannien; i anden Række staa Frankrig og Tyskland; i tredje Belgien, Holland, Rusland, Spanien og Italien. Om alle disse Lande (og forøvrigt ogsaa om Danmark) gjælder det, at de hente langt flere Varer i Amerika, end de sende hertil.

De danske Banker.

En Efterskrift til Artiklen «Kapitalopsamling, Kapitalværdi og Kapitaludbytte i Danmark 1878—80».

Af Prof., Dr. **Will. Scharling.**

Efter at ovennævnte Artikel (s. foran S. 129—75) var udgivet, er der paa Bankomraadet i Slutningen af September indtruffet en Begivenhed, som alt ved Udarbejdelsen var at forudse, men dog ikke godt kunde tages med i Betragtning, før den faktisk var indtraadt, nemlig at Aalborg Bank har set sig nødt til at reducere sin Aktiekapital til det Halve, det vil altsaa sige: til at erklære den halve Kapital for tabt. Da der nu tilmed paa det Tidspunkt, da Opgjørelsen af de danske Provinsbankers Status (S. 168—69) maatte afsluttes, endnu manglede Opgjørelse for det d. 30. Juni d. A. udløbne Regnskabsaar fra syv Banker og Resultatet af det sidste Regnskabsaar, der udløber d. 11. Dec., ikke som angivet d. 30. Juni, ikke havde kunnet oplyses for Hjørring Landbobanks Vedkommende, men de saaledes manglende Oplysninger nu ere komne tilstede for samtlige 8 Banker, vil det formentlig være rigtigst at supplere og korrigere den tidligere Opgjørelse herefter, hvorved Opgjørelsen for samtlige Bankers Vedkommende føres ned til 1. Oktbr. 1880 efter de S. 167 angivne Principer.

Efter den tidligere Opgjørelse var Hovedresultatet for de 14 Provinsbanker, der ere oprettede siden Udgangen af 1857, følgende:

	Indbetalt Kapital	Samlet Udbytte ÷ tabt Kapital.	Gjennemsnitlig Forrentning indtil 30/6 1880.
	Kr.	Kr.	pCt.
For samtlige 14 Banker	149,880,603	8,761,279	5,84
Hertil maa nu føjes for Aaret 1/7 1879—30/6 1880:			
2. Middelfart Diskonto- Institut	400,500	30,000	9,57
3. Vejle Bank	434,600	60,000	7,41
4. Aalborg Diskontobank	1,130,000	÷ 518,559	1,23
7. Thisted Diskontobank	258,000	21,330	6,27
8. Hjørring Diskontobank	426,560	33,000	7,31
14. Kolding Diskontokasse	421,768	32,000	6,85
	153,052,031	8,419,668	5,50

For de 22 Provinsbanker, der ere stiftede i Aarene 1866—77, var Opgjørelsens Hovedresultat efter tilsvarende Opgjørelse følgende:

	Indbetalt Kap.	Samlet Udbytte.	Forrentning.
	Kr.	Kr.	pCt.
For samtlige 22 Banker	20,921,214	774,643	3,70
Hertil maa føjes:			
16. Hjørring Landbobank 1878—79	56,000	3,920	6,40
20. Svendborg Bank 1879 —80	251,509	22,500	6,56
	21,228,714	800,063	3,77
Lægges hertil ovenstaaende	153,052,031	8,410,668	5,50
Udkommer i Alt	174,280,745	9,219,731	5,29

Saa at det virkelige Resultat for Aktionærerne af samtlige danske Provinsbankers Virksomhed fra deres første Begyndelse (15. Febr. 1846) indtil d. 1. Oktbr. d. A. kun har været et gennemsnitligt Udbytte af lidt over $5\frac{1}{4}$ pCt., ikke, som i Artiklen angivet, lidt over $5\frac{1}{2}$ (5,58) pCt.

Sammenregnes altsaa Resultatet af Provinsbankernes
og af de kjøbenhavnske private Bankers Virksomhed, faaes
som Hovedresultat:

	Kapital.	Udbytte.	
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	i pCt.
de kjøbenhavnske Banker	431,320	21,394	4,94
Provinsbankerne	174,280	9,219	5,29
Tilsammen	603,600	30,513	5,04

altsaa paa det Allernærmeste 5 pCt. og ikke, som i Ar-
tiklen S. 171 angivet, 5,12 pCt.

d. 9. Okt. 1880.

Aarene
svarende

rentalng.

pCt.
3,70

6,40

6,56

3,77

5,50

5,29

samlige

ste Be-

kun har

$\frac{1}{4}$ pCt.,

pCt.

Nationalekonomisk Forening

afholdt Fredagen d. 15. Oktober sin aarlige **Generalforsamling**.

Bestyrelsens Formand, Nationalbankdirektør, Etatsraad **Levy** meddelte Regnskabet, der af Indtægter for Regnskabsaaret 1. Oktober 1879 til 30. September 1880 udviser 777 Kr. 08 Ø., medens Udgifterne have udgjort 631 Kr. 43 Øre. Formanden bad de Medlemmer, der maatte være villige til at holde Foredrag i den kommende Sæson, om derom at henvende sig til Bestyrelsen.

Den afgaaende Bestyrelse (Prof. Falbe Hansen, Konsul Heftye, Etatsraad, Nationalbankdirektør M. Levy, Handelsbankdirektør M. Levy og Prof. Dr. W. Scharling) gjenvalgtes ved Akklamation.

Derefter indledede D'Hrr. **Aleksis Petersen** og Overretsprokurator **J. H. Mundt** en Diskussion om

Aagerlovgivningen.

Aleksis Petersen gav en Fremstilling af Aagerspørgsmaalets Stilling i Udlandet. Med Hensyn til den danske Aagerlovgivning gjorde han gjældende, at de ved L. 6. April 1855 for Laan i faste Ejendomme bibeholdte Rentegrænser burde fjernes, fordi de i theoretisk Henseende ere meningsløse og i praktisk Henseende skadelige. Ogsaa Laan i faste Ejendomme burde stilles under Rentefrihedens Princip. Men han vilde dog henstille til Overvejelse, om der, samtidigt med at Rentefrihedens Princip kom til sin fulde Ret ikke burde indføres Straffebestemmelser af en lignende Art som den ny tyske Aagerlovs. Han accentuerede dog, at Sagen havde store praktiske Vanskeligheder, og at det var tvivlsomt, om Domstolene, særlig

under deres nuværende Organisation, vilde kunde magte den store Opgave, der blev dem stillet. Theoretisk set havde den tyske Lov vistnok i det Væsenlige opfattet Aagerbegrebet rigtigt; men hvorvidt den i Praxis vilde hæmme Aager, var mere tvivlsomt. — Jfr. forøvrigt den Side 201—239 trykte Afhandling Aagerspørgsmaal og Aagerliteratur.

Overretsproc. **J. H. Mundt** vilde fortrinsvis søge at belyse vor bestaaende Lovgivning, og de Maader hvorpaa denne var bleven omgaaet. Den gjældende Hovedregel i Fr. 14. Maj 1754 § 6 vil ikke ramme nogen blot formel Overtrædelse, men søger med klare Ord at komme Aageren tillivs uden Hensyn til, i hvilken Form den fremtræder. Alligevel er den bleven omgaaet i en meget udstrakt Grad — dels ved Hjælp af fingerede Kjøb og Salg, idet Værdigjenstande for en Forms Skyld solgtes til Debitor til en højere Pris end deres Værd og derpaa Kjøbesummen krediteredes ham, dels ved Brugen af Accommodationsobligationer, der enten transporteredes til Aagerkarlen eller gaves ham til Pant, dels navnlig (efterat Vexeldiscontoen i 1799 var frigivet og Brugen af egne Vexler tilladt i 1843) ved Benyttelsen af Vexelformen. Domstolene have været magtløse ligeoverfor disse Former, og have endog veget tilbage i saadanne Tilfælde, hvor det laa tydeligt for Dagen, at en Omgaaelse af Aagerloven var tilsigtet. Da Fr. 1754 er saa klar som muligt, er dette et Vink om, at Aager ikke kan rammes ad den Vej. — Lov 6. Apr. 1855 gav Renten fri undtagen ved Udlaan i faste Ejendomme; gennemlæser man Forhandlingerne om den, er det imidlertid paafaldende at se, hvilken Enstemighed der herskede om, at fuldkommen Rentefrihed i og for sig var det eneste Rigtige, og at Loven burde være en Overgangslov. Man frygtede kun, at en pludselig Overgang til fuldstændig Rentefrihed skulde volde Forstyrrelse i Creditforholdene, navnlig paa Landet. Ikke blot Højre-Mænd men ogsaa f. Ex. Alberti udtalte sig stærkt for fuldkommen Rentefrihed. Motiverne, Medlemmerne, Ministeren kappes om at fremsætte — ja at give Anvisning paa — de Maader, hvorpaa Loven vil kunne omgaaes. Og Omgaaelse har da ogsaa fundet Sted, dels under de gamle, dels under nye Former og i stedse voxende

Grad, idet Kreditforholdene medførte, at man i en lang Periode næsten ikke kunde faa sekundaire Prioritetslaan til 6 pCt. navnlig ikke i Kjøbenhavn. Overordenligt store Summer ere derfor udlaante i faste Ejendomme til højere Rente, navnlig under Form af Salg af Børsapirer til højere Kurs end den gjængse og Landet, havde sletikke kunnet undvære disse Laan. Men det er forargeligt og demoraliserende, at Lovgivningen opdrager Borgerne til at maatte omgaa Lovene for at kunne tilfredsstille Samfundets uundværlige Behov. Og hvem straffes da nu for Aager, hvem ikke? Man straffer ikke den, der (uden Pant i fast Ejendom) tager 300 pCt. eller mere af Enker, fattige Arbejdere eller unge letsindige Mennesker, men man straffer den, der tager $4\frac{1}{4}$ pCt. for et Laan i fast Ejendom, men glemmer at løse Bevilling, eller den, der paa en anden eller tredie Prioritet, bunden paa flere Aar istedetfor Laanets fulde Beløb udbetaler Debitor 95 pCt. kontant — en Sum, som han muligvis end ikke vilde kunne faa ind igjen, hvis han solgte Obligationen. Dette er saa absurd, at det vilde være en virkelig Forbedring, dersom man simpelthen gav Renten aldeles fri og ophævede vort nu bestaaende Aagerbegreb. Man vilde derved kun følge samme Udvikling som det øvrige Europa, hvor man i Halvtredserne og Tredserne i vid Udstrækning gjorde det Samme. Rimeligvis vilde man da gjøre lignende Erfaringer som dem, der have bevirket, at flere Lande, særlig Tyskland, nu igjen have fastsat Straf for Aager, idet de kun have bestemt Begrebet paa rationel Maade, og iøvrigt overladt Domstolene ved et Skjøn at afgjøre, om Aager er tilstede. Vil man ramme den virkelige Aager (som man sikkert bør gjøre), bliver dette den eneste Maade; en fast Bestemmelse vil altid blive eluderet. Vore Domstole ville sikkert anvende en saadan Myndighed med stor Humanitet, saa at Ingen blev straffet, der ikke burde vide sig skyldig. At vente paa Udlandets Erfaringer nytter kun Lidet, da Spørgsmaalet for os jo dog er, om vore Domstole magte Opgaven. Endnu urimeligere vilde det være at udsætte Reformen, indtil den kunde komme til at omfatte al anden lignende ublu Fordel i Handel og Vandel. En saadan Udvidelse af Aagerbegrebet er ikke blot intetsteds

endnu forsøgt, men er end ikke endnu tilstrækkelig drøftet i Theorien; den maa ialfald være en fjernere Fremtid forbeholdt. — Altsaa Frigivelsen af Renten, Ophævelse af det nuværende Aagerbegreb, og — om muligt — Indførelse af en ny Aagerlov, hvorefter den straffes, der benytter sig af Laantagerens Nød, Letsindighed el. desl. til at tage en i Forhold til Omstændighederne aldeles ublu Fordel af Pengelaan.

Redaktionssekretair **Nathansen** vilde gjøre opmærksom paa, at man i en historisk Fremstilling af det paagjældende Forhold ikke maatte glemme, hvad der var passeret i Folkethinget faa Aar efter 1855, da Alle efter den af Hr. Mundt givne Fremstilling havde været enige i Principet om absolut Rentefrihed for alle Laan. Da Monrad som Indenrigsminister i 1861 forelagde Folkethinget et Forlag om Frigivelse af Renten for Laan i faste Ejendomme, vakte dette stærk Modstand, som kunde karakteriseres ved at fremføre en Ytring af en bekendt Folkethingsmand af Venstre, der udbød: «Hvis det Forslag bliver til Lov, maa Kongen forandre sit Valgsprog: Folkets Kjærlighed min Styrke.» Den mod Lovforslaget rejste Modstand antog da ogsaa saadanne Dimensioner, at Ministeren fandt sig foranlediget til at tage Lovforslaget tilbage.

Overretsprokurator **Casse** mente, at Loven af 6. April 1855 havde medført betydelige økonomiske Tab for Laansøgerne, dels fordi forskellige finfølede Mænd havde følt Betænkelighed ved at skulle søge Bevilling til at faa deres Penge placerede til en højere Rente end 4 pCt. og derfor havde søgt anden Anbringelse for deres Kapital, dels fordi den Omstændighed, at Renteforhøjelsen skal tilvejebringes ad Omveje ved Laanets Udbetaling i Børseffekter eller paa anden Maade, sædvanlig har medført, at Renten faktisk er bleven højere end hvis den havde kunnet fastsættes ved fri Overenskomst, men navnlig fordi de ved de benyttede Omveje foranledigede Fornyerelser eller Ombytninger af Laanene have medført betydelige Omkostninger for Laansøgerne. De Tab, der saaledes direkte og indirekte var blevet paaført disse i de forløbne 24 Aar gik efter hans Formening op til mange Millioner, og han maatte derfor med Indledeerne være enig om det Ønskelige i fuldstændig Rente-

frihed. Derimod var han ikke enig med disse i Forslaget om Indførelsen af en ny Aagerlov. Han ønskede at vide, om en saadan ogsaa skulde gjælde for Laan i Grundejendomme og mente, at der talte ikke Lidet for i ethvert Fald at undtage disse.

Forsaaavdt der under Forhandlingerne i Udlandet ogsaa var blevet rejst Spørgsmaal om Indførelsen af en ny Maximumsrente, da kunde der jo aldrig være Tale om at vende tilbage til det ældre Princip, hvorefter der fastsattes en Maximumsrente, der nærmest maatte siges at svare til den gjængse Minimumsrente, og vilde man overhovedet ind paa denne Vej, maatte Maximumsrenten variere efter Laanenes Størrelse, idet de smaa Laan altid maa blive dyrere end de store, og ligeledes være forskjellig eftersom der stilles Sikkerhed eller ikke. Der kunde vel paa denne Maade, naar Grænsen fastsattes temmelig vidt, aabnes Borgernes Handlefrihed et nogenlunde tilstrækkeligt Raaderum; men her kom særlig den store Betænkkelighed, at Staten let i Mængdens Øjne vilde faa Udseende af at legalisere en vis meget høj Rentefod, og Taleren maatte i det hele fremhæve de farlige Konsekvenser, der kunne opstaa, naar Staten ved sine Politi- og Straffelove vil gribe ind i Forhold, der naturligt alene høre ind under Moralloven.

Han troede ikke, at de økonomiske Forhold her i Landet vare af den Beskaffenhed, at de nødvendiggjorde nye Love. Han var tilbøjelig til at tro, at det var uheldige økonomiske Forhold, der fremkaldte Bestræbelserne i Udlandet for at give Aagerlove; man følte Ønsket om at gjøre Noget for Befolkningen, men man gav den i Virkeligheden kun Papir for Brød. Det var ikke Aageren, der skabte Nøden, men Nøden, der skabte Aageren. Han erkjendte dog, at de nye Aagerlove i Udlandet hvilede paa et mere rationelt Princip end de ældre, men han fastholdt, at de ogsaa paa den anden Side frembød et altfor stort Spillerum for Vilkaarlighed, og han søgte at paavise, at Adskillelsen mellem, om et Laan involverer Aager eller ikke, ofte vil bero paa Distinktioner, som den mindre Oplyste vil have meget ondt ved at opfatte. Den tilsyneladende ret klare Adskillelse imellem Driftslaan og Laan, der

optages af Nød, vil i det praktiske Liv ofte blive flydende og usikker. Hovedbetænkkeligheden ved at indføre Aagerlovgivning var imidlertid, at man derved ophævede den fri Konkurrence, men da der altid var Folk, som i givne Øjeblikke trængte til Penge, vilde man bringe disse i Hænderne paa Folk, som stod paa et endnu lavere Standpunkt end Aagerkarlene i Almindelighed. Ligesom man i sin Tid, da man regulerede Pante-laanerforretningerne, ikke satte en fast Rente for disse, men derimod etablerede en frugtbringende filantropisk Konkurrence, saaledes burde man følge samme Fremgangsmaade overfor Aagerkarlene. Det var meget uheldigt og beklageligt, at der ikke fandtes et større Institut af denne Art i Kjøbenhavn.

Indlederne replicerede til den foregaaende Taler, hvorefter

Professor, Dr. **Scharling** mindede om, at Bevillingerne til højere Procent end 4 pCt. nu meddeltes gratis; derved var vel ikke Besværet men dog den yderligere Fordyrelse af Laanet faldet bort. Han ansaa det for meget tvivlsomt, om der for Øjeblikket kunde opnaas mere i Retning af Rentefrihed, end hvad vi alt havde; Stemningen i Folkethinget var neppe for at gaa videre i den Retning. Den Hovedbetragtning, man gik ud fra, var den, at saalænge 4 pCt. var det Normale, vilde offentlige Institutioner og mange Private krympe sig ved at forlange mere. I alt Fald foreløbig var der neppe Stemning for at ophæve Bestemmelsen i L. 6. April 1855 om faste Ejendomme. At tilvejebringe et statistisk Bevis for det Omfang, i hvilket denne Lov paa den ene Side bevirkede, at Folk nøjedes med 4 pCt., paa den anden Side, at Folk dreves bort fra at laane mod Pant i faste Ejendomme og foretrak at anbringe deres Kapitaler paa anden Maade, bl. A. i udenlandske Papirer, var umuligt.

Redaktionssekretair **Nathansen** kunde i Meget slutte sig til de af Casse fremsatte Anskuelser. Han var med Scharling enig om, at der ikke kunde være Tale om herhjemme at faa et Lovforslag vedtaget om Ophævelse af den begrænsede Rente for Laan i faste Ejendomme. Hovedvægten maatte efter Udviklingen herhjemme lægges paa, hvorvidt der kunde udvirktes Noget mod den daglige Aager, der tyngede haardt paa flere

Samfundsklasser og, da den stadig var tiltagende kunde anrette stor Ulykke for Samfundet i det Hele. Ad filantropisk Vej kunde der i saa Henseende udrettes endel. Det havde vist sig med et lille Institut, der for nogle Aar siden var oprettet i Kjøbenhavn for ved Laan til Embeds- og Bestillingsmænd mod en rimelig Rente at fri dem fra at falde i Aagerkarles Hænder. Det lille Institut vilde snart træde frem for Offentligheden med Resultatet af sit Arbejde, og det vilde forhaabentlig derefter nyde saadan Understøttelse, at det kunde betydeligt udvide sin Virksomhed. Dets Exempel kunde da muligvis ogsaa virke opmuntrende til lignende Foranstaltninger for andre Samfundsklasser. Det vilde ganske vist være heldigt, om der ogsaa ad Lovgivningsvejen kunde udrettes Noget mod den nævnte Art Aager, men det er sikkert meget vanskeligt. At definere Aager vilde i hvert Fald være umuligt; det maatte ligesom i Tyskland overlades til Domstolene at afgjøre, hvad der er eller ikke er Aager. Taleren vilde til Slutning oplyse, hvilke vanskelige Tilfælde der i saa Henseende kunde forekomme ved at meddele et Exempel paa Omgaaelse af den ny tyske Aagerlov. Det gaar saaledes til: A. ønsker at laane 300 Mark og henvender sig til Mellemanden B. Denne er glad ved Henvendelsen, idet han netop selv er i Forlegenhed for 200 Mark, med véd en Trediemand C., der vil laane A. og B. 500 Mark paa en Vexel og discontere den til 6 pCt. Det sker, men efter de tre Maaneders Forløb, naar Vexlen forfalder, viser det sig, at B. er aldeles insolvent og A. hester da for hele Beløbet. Det Hele er selvfølgelig en Komedie, opført for at omgaa Aagerloven. Er C. nu alligevel strafskyldig eller ikke?

Til Medlem af Foreningen optoges
Kjebmand Theodor Birch.

Den tyske Aagerlov.

Den ny tyske Aagerlov (jfr. S. 210) lyder *in extenso* i Originalsproget saaledes:

Gesetz,
betreffend den Wucher.

Vom 24. Mai 1880.

Wir **Wilhelm**, von Gottes Gnaden Deutscher Kaiser, König von Preussen etc.

verordnen im Namen des Reichs, nach erfolgter Zustimmung des Bundesraths und des Reichstags, was folgt:

Artikel 1.

Hinter den §. 302 des Strafgesetzbuchs für das Deutsche Reich werden die folgende neuen §§. 302 a., 302 b., 302 c., 302 d. eingestellt:

§. 302 a.

Wer unter Ausbeutung der Nothlage, des Leichtsinns oder der Unerfahrenheit eines Anderen für ein Darlehen oder im Falle der Stundung einer Geldforderung sich oder einem Dritten Vermögensvorteile versprechen oder gewähren lässt, welche den üblichen Zinsfuss dergestalt überschreiten, dass nach den Umständen des Falles die Vermögensvorteile in auffälligem Missverhältnisse zu der Leistung stehen, wird wegen Wuchers mit Gefängniss bis zu sechs Monaten und zugleich mit Geldstrafe bis zu dreitausend Mark bestraft. Auch kann auf Verlust der bürgerlichen Ehrenrechte erkannt werden.

§. 302b.

Wer sich oder einem Dritten die wucherlichen Vermögensvorteile (§. 302a.) verschleiert oder wechselmässig oder unter Verpfändung der Ehre, auf Ehrenwort, eidlich oder unter ähnlichen Versicherungen oder Betheuerungen versprechen lässt, wird mit Gefängniss bis zu Einem Jahre und zugleich mit Geldstrafe bis zu sechstausend Mark bestraft. Auch kann auf Verlust der bürgerlichen Ehrenrechte erkannt werden.

§. 302c.

Dieselben Strafen (§. 302a., §. 302b.) treffen denjenigen, welcher mit Kenntniss des Sachverhalts eine Forderung der vorbezeichneten Art erwirbt und entweder dieselbe weiter veräussert oder die wucherlichen Vermögensvorteile geltend macht.

§. 302d.

Wer den Wucher gewerbs- oder gewohnheitsmässig betreibt, wird mit Gefängniss nicht unter drei Monaten und zugleich mit Geldstrafe von einhundertfünfzig bis zu fünfzehntausend Mark bestraft. Auch ist auf Verlust der bürgerlichen Ehrenrechte zu erkennen.

Artikel 2.

Der §. 360 Nr. 12 des Strafgesetzbuchs in der durch das Gesetz vom 26. Februar 1876 festgestellten Fassung wird durch nachstehende Bestimmung ersetzt:

§. 360 Nr. 12.

Wer als Pfandleiher oder Rückkaufshändler bei Ausübung seines Gewerbes den darüber erlassenen Anordnungen zuwiderhandelt, insbesondere den durch Landesgesetz oder Anordnung der zuständigen Behörde bestimmten Zinssuss überschreitet.

Artikel 3.

Verträge, welche gegen die Vorschriften der §§. 302a., 302b. des Strafgesetzbuchs verstossen, sind ungültig.

Sämmtliche von dem Schuldner oder für ihn geleisteten Vermögensvorteile (§. 302a.) müssen zurückgewährt und vom Tage des Empfanges an verzinst werden. Hierfür sind Die-

jenigen, welche sich des Wuchers schuldig gemacht haben, solidarisch verhaftet, der nach §. 302c. des Strafgesetzbuchs Schuldige jedoch nur in Höhe des von ihm oder einem Rechtsnachfolger Empfangenen. Die Verpflichtung eines Dritten, welcher sich des Wuchers nicht schuldig gemacht hat, bestimmt sich nach den Vorschriften des bürgerlichen Rechts.

Das Recht der Rückforderung verjährt in fünf Jahren seit dem Tage, an welchem die Leistung erfolgt ist.

Der Gläubiger ist berechtigt, das aus dem ungültigen Vertrage Geleistete zurückzufordern; für diesen Anspruch haftet die für die vertragsmässige Forderung bestellte Sicherheit. Die weiter gehenden Rechte eines Gläubigers, welchem nach den Bestimmungen des bürgerlichen Rechts die Ungültigkeit des Vertrages nicht entgegengesetzt werden kann, werden hierdurch nicht berührt.

Urkundlich unter Unserer Höchsteigenhändigen Unterschrift und beigedrucktem Kaiserlichen Insigel.

Gegeben Berlin, den 24. Mai 1880.

(L. S.)

Wilhelm.

Fürst von Bismarck.

Den tyske Straffelovs §§ 301 og 302, efter hvilke de ovenstaaende ny Paragrafer skydes ind, indeholde Bestemmelser vedrørende ulovlige Kreditforretninger med Mindreaarige. — Den, der handler imod § 360 Nr. 12, straffes med Bøder indtil 150 M. eller med Fængsel (1 Dag til 6 Uger).

Et nyt socialpolitisk Tidsskrift.

Staatswirthschaftliche Abhandlungen. Herausgegeben von Dr. R. F. Seyffert. Zweite Serie. (1ste og 2det Hefte.) Leipzig, E. Koschny. 1880.

Den første «Serie» af dette ny Tidsskrift indeholdt navnlig Afhandlinger om socialpolitiske Emner; vi have imidlertid ikke læst dem, og kunne følgelig ikke omtale dem. Af den anden «Serie» have vi læst de to første Hefter, Juli- og Septemberhefterne. Disse Hefter indeholde Afhandlinger om Tobak-monopolet, Statens Overtagelse af Assurancevæsenet, de preussiske Fabrikinspektørers Beretninger, international Arbejderlovgivning, Henlæggelsen af Industrien til Landet, Statens Omsorg for de store Byers Forsyning med Levnetsmidler, samt kortere og længere Literaturanmeldelser. De forskellige Artikler ere kun undertegnede med Forbogstaver: Anonymitet er Tidsskriftets Princip. Ikke vanskeligt at forstaa, hvorfor! Men alligevel uheldigt. I et Tidsskrift af denne Art vilde det netop være ønskeligt, om de forskellige Artiklers Forfattere indestod med deres Navn, selv om dette i de fleste Tilfælde skulde være mindre bekendt.

Artiklerne ere ikke lange; hvert af de to Hefter er 56 Sider stort; men nogle Artikler fortsættes gennem flere Hefter, den om Tobakmonopolet f. Ex. gennem tre. Artiklerne ere almenfattelige og i det Hele velskrevne og interessante. Retningen er i ethvert Fald aldeles ikke «orthodox». Forfatterne synes endog tildels at være maskerede Hel- eller Halv-Socialister; — maskerede, naturligvis: en aabenlys Socialisme er jo

fremdeles Kontrabande i Tyskland. Paa sine Steder have vi faaet det Indtryk, at Tidsskriftet skulde være en Slags Erstatning, men en svag, afdæmpet Erstatning, for de «videnskabelige» socialistiske Tidsskrifter, som Socialistloven skar Halsen over paa. Dette være som det vil; sikkert er det, at de rolige og forstandigt skrevne Indlæg for ikke velsete Anskuelser give Tidsskriftet en berettiget Plads. At Anskuelser som de, der træffes i dette Tidsskrift, — Anskuelser, der i Virkeligheden deles af Mange — ties ihjel, kan aldrig være heldigt. For at give Læserne en Forestilling om Tidsskriftets socialpolitiske Holdning og Maade at behandle Spørgsmaalene paa, hidsætte vi her nogle Prøver af Artiklen om Fabrikinspektionen i Tyskland.

Artiklen aabnes saaledes: «At den tyske Næringslovgivning er utilstrækkelig, at fremfor Alt Fabrikinspektørerne hverken have en fyldestgørende Indflydelse eller en tilstrækkelig Virkekreds, og at man til Fabrikinspektører har valgt Folk, om hvem man vidste, at de ikke vilde være for slemme mod Arbejdsgiverne, er bekendt». Denne Begyndelse giver strax en Anelse om, hvor Artiklen stiler hen, og at den, selv om den ikke ligefrem vil være «slem» imod Arbejdsgiverne, dog ikke vil tage altfor lempeligt paa dem. «Saa meget mærkeligere er det», fortsætter Artiklen, «naar de preussiske Fabrikinspektørers Beretninger uden at ville det, ja modstræbende udtale en haard Dom over vor Produktionsmaade og de Kredse, der øve Indflydelse paa den, forsaavidt man holder sig til de af Fabrikinspektørerne meddelte Kjendsgjerninger, og ikke blot til deres Ord.» Herpaa gives der saa — efter først stærkt at have kriticeret den Statistik, der findes i Beretningerne —, nogle Exempler. Navnlig dvæler Artiklen ved Anvendelsen af Børnearbejde i Fabrikerne. Det fremgaar heraf, at Børnearbejdet er taget betydeligt af siden 1874 i de preussiske Fabriker, og ikke blot i samme Forhold som men i langt stærkere Grad end Anvendelsen af voxen mandlig Arbejdskraft. «Hvorledes», hedder det nu i Artiklen, «hvorledes stemmer dette med den Theori, at Maskinen søger at fortrænge den menneskelige Arbejdskraft, Kvinden og Barnet den voxne

mandlige Arbejdskraft. Existerer der ikke en saadan Tendens? Er det maaske kun en Løgn af samvittighedsløse Agitatorer, at den ligger i den kapitalistiske Produktionsmaade? Nej! Denne Tendens kan kun den bestride, der overalt vil finde Harmoni, ogsaa hvor der ingen er; — den bestaaer, men dens Virkninger svækkes, ja ophæves ved lav Løn, medens høj Løn forstærker den. Det at Børnetallet tager af i Fabrikerne er ikke et Tegn paa Arbejdsgivernes voxende Humanitet, men blot et Bevis paa, at Arbejdslønnen er sunken saa dybt, at det ikke mere er fordelagtigt at anvende Børn, naar man kan faa voxne Mænd til den samme Pris.» Dette indrømmer ogsaa Fabrikinspektørerne: En westfalsk Fabrikinspektør skriver saaledes i sin Beretning: »Industriens trykkede Stilling og Overfloden paa voxne Arbejdere, der ere tvungne til at arbejde for en Løn, der ikke er væsentlig højere end den, der tidligere gaves unge Mennesker, foranlediger mange Fabrikherrer til mere og mere at indskrænke Tallet paa disse sidste». Og en berlinsk Fabrikinspektør skriver: »Grunden til, at Tallet paa Børn og unge Mennesker tager af, er ikke blot Mangelen paa Arbejde og den dermed følgende almindelige Indskrænkning af Arbejdertallet; men det maa ogsaa bemærkes, at mange Fabrikanter — da Forskjellen imellem Lønnen til Børn og unge Mennesker og til Arbejdere over 16 Aar er saa lille — ikke finde saadanne Fordele ved Beskæftigelsen af de endnu ikke oplærte, oftest meget ustadige tildels ogsaa letsindige unge Mennesker, at det Besvær og Ansvar, som følger med Anvendelsen af ung Arbejdskraft, skulde kunne opvejes derved.» Endnu bestemtere udtaler en Fabrikinspektør fra Hessen-Nassau sig: »Formindskelsen af Tallet paa Børn og unge Arbejdere kan kun for en mindre Del tilskrives den strengere Kontrol; Hovedgrunden ligger i den Omstændighed, at for den Løn, som tidligere gaves unge Mennesker, arbejde ogsaa Voxne nu.» Og efter saadanne Vidnesbyrd mener Artiklens Forfatter at kunne formulere følgende Konklusion: »Børnearbejdets Aftagen er altsaa under de nærværende Omstændigheder, forsaavidt den ikke fremtvinges ved Lovens Forskrifter, slet ikke at betragte som noget Glædeligt. Den har sit Udspring ikke i Arbejds-

giversnes stigende Menneskekjærlighed, men deri at de voxne mandlige Arbejdes Løn er sunket under Existensminimum. Børnearbejdets Aftagen er altsaa en sønderknusende Fordømmelse af vore nuværende økonomiske Tilstande.» Den sidste Slutning er dog lovlig dristig: det er rigtigt, at Børnearbejdets Aftagen ikke behøver at betyde noget Glædeligt; men derfra og til at betegne den som en Dødsdom over vore økonomiske Tilstande, er Springet dog vel langt.

Endnu besynderligere bliver Forfatteren dog, hvor han taler om de Velgjørenhedsindretninger, mange Fabrikanten indrette til Bedste for deres Arbejdere. Saasnart han ser en eller anden af Fabrikanten oprettet Velgjørenhedsinstitution, anerkender han Uraad. Der har f. Ex. Siemens & Halske i Berlin givet 160,000 Kr. til en Pensions-, Enke- og Børneforsørgelseskasse for deres Arbejdere, og om denne Institution skrives der i Fabrikinspektørernes Beretninger: «Stiftelsen af denne Kasse har skaffet Arbejdsgiverne en betydelig Fordel, idet Arbejderpersonalet nu bliver mere stabilt. Arbejdere, der faa en saadan Udsigt til Hjælp i det Tilfælde, at deres Arbejdskraft skulde formindskes, forlade ikke letsindigt Arbejdet, men søge tværtimod ved en længere Tjenestetid at erhverve større Ret til Pension En fast Arbejderstand er i Stand til at levere en bedre og billigere Vare end en stedse vexlende. Kun med en fast Arbejderstand vil et Firma tillidsfuldt kunne optage Konkurrencen, ikke blot fordi den saa kan levere bedre og billigere, men ogsaa fordi den sikres mod Striker og derfor kan overholde bestemte Leveringsterminer.» Denne Udtalelse i Fabrikinspektør-Beretningen kalder Forfatteren «uforsigtig». Han taler om, at Arbejderne altsaa blive «afhængige» af Arbejdsgiverne ved disse Velgjørenhedsindretninger, og han overser, at denne «Afhængighed» kun finder Sted, forsaavidt Arbejderen mener at staa sig ved den. Om Arbejderne ville benytte de humane Indretninger, som Arbejdsgiverne have sat i Gang eller understøtte, beror paa deres eget Forholdsbefindende, benytte de sig af dem, ville de hente forskellige Fordele, og til Gjengæld ville de maaske føle sig mere knyttede til de paagjældende Arbejdsherrer; dette er naturligvis

en stor Fordel for disse sidste, men til at tage den fortrydelig op hører der dog en god Portion Ensidighed.

Ensidig er Forfatteren ganske vist, og «Hestefoden» — for at bruge hans eget Udtryk — stikker tydeligt nok frem; men indrømmes maa det, at han fremdrager en hel Del Exempler, der synes at vise, baade at den tyske Fabriklov er temmelig mangelfuld, og at dens Overholdelse lader adskilligt tilbage at ønske.

A. P.

N
S

be
de
Ha
el
se
Ha
He
fir
Pe
on
Re

sit
Gö

Un
vir
til
ste
Sk
kel

ortrydelig

den» —
ok frem;
Del Ex-
riklov er
adskilligt

P.

Ny udenlandsk Literatur.

National-ekonomiska föreningens förhandlingar. År 1880. I.
Stockholm. (58 S.)

Ligesom den danske nationaløkonomiske Forening ifjor behandlede Handelskammerspørgsmaalet, saaledes har ogsaa den stockholmske Kollega iaar bragt et Indlæg i denne Sag. Häradshöfding C. Westman fremsatte i den svenske Forening et Forslag til Dannelsen i Sverige af statsorganiserede repræsentative Myndigheder for Handel og Industri (Handelskamre). Hr. Westmans meget lidsmæssige Foredrag findes optaget i første Hefte af Foreningens Forhandlinger for iaar. I samme Hefte findes et Foredrag om Telegramtarifer af v. Häradshöfding H. af Petersens, et om Bjergværksregalet af Præsident Wærn, og et om den internationale Trævarehandel af Dr. S. Axell, — med Referater af de Diskussioner, der knyttede sig til Foredragene.

A. V. Ljungman: Några ord om det tillämnade Universitetet i Göteborg. Tvänne smärre uppsatser. Göteborg. Göteborgs Handelstidnings aktiebolags tryckeri. 1880. (22 S.)

Forf. anbefaler i dette lille Skrift Oprettelsen af et tredje Universitet i Sverig, et Realuniversitet, d. v. s. «en samvirkende Enhed af Højskoler for de økonomiske og de dem til Grundlag tjenende rent theoretiske Videnskaber». De tilstedeværende spredte tekniske Højskoler, Skoler for Landbrug, Skovbrug, Handel etc. «kunne nemlig langtfra erstatte et virkeligt Realuniversitet, hvor samtlige de økonomiske Videnskabs-

grene sammenføres til et organisk Hele». Realuniversitetet, til hvis Sæde Göteborg efter Forf.s Mening passende kunde vælges, burde bestaa af et «lavere» theoretisk grundlæggende («filosofisk») Fakultet, og af tre «højere» Fagfakulteter, nemlig et for Handels-, et for de tekniske og et for Landbrugsfagene. Forf. fremsætter Forslag om, hvorledes de alt tilstedeværende videnskabelige Institutioner kunne udvides og omdannes til et «Realuniversitet».

Dr. K. Walcker: Schutzzölle, laissez faire und Freihandel. Eine lehrbuchartige Erörterung der wichtigsten industriellen und landwirthschaftlichen Schutzzölle. Leipzig, 1880. Rossberg. (814 S.)

Dette voluminøse Værk er delt i to «Bøger». Første Bog, om «Beskyttelsessystemets theoretiske og praktiske Uholdbarhed», indeholder 19 Kapitler om Beskyttelsestold og Finanstold, Skattereformspørgsmaalet, Literaturen, Colbert, den merkantilistiske Handelsbalance-Theoris Uholdbarhed, Doktrinen om det «nationale Arbejde», Beskyttelsen som Opdragelsesmiddel, A. Smith, de forskjellige Arter af Told, Beskyttelsestoldens Højde og Varighed, Schmollers Gyngepolitik, Beskyttelsen og Historien, Beskyttelsens Virkninger for Fabrikanten, Arbejdere og Konsumenter, de enkelte Toldsatser vedrørende Industrien og Landbruget, Beskyttelsen og Socialismen, Tarifen af 1879 etc. Anden Bog, om «den reformvenlige Frihandel som det højere Tredje over Beskyttelsesvæsenets og det manchesterlige laissez faire's Modsætninger», omhandler i 9 Kapitler laissez faire's theoretiske og praktiske Uholdbarhed, Nødvendigheden af en Art Statshjælp for det tyske Landbrug, Jødespørgsmaalets socialpolitiske Side, Kritik af H. v. Treitschke, Frihandelsskolens Overlegenhed over Kathedersocialismen, de gamle politiske Partiers fundamentale Mangler, Nødvendigheden af statsvidenskabelige Foreninger, den nationaløkonomiske Undervisning, Muligheden og Nødvendigheden af en Forstaaelse mellem de nationalliberale Frihandelsmænd og Bismarck, Militærpartiet og Kreuzzeitungspartiet, internationale Frihandelskongresser, en mellemeuropæisk Toldforening etc.

Allerede en Gjennemlæsning af denne Indholdsoversigt lader formode, at Forf., hvis Standpunkt er et moderat Frihandelsstandpunkt, berører en stor Mængde Spørgsmaal, som man ikke vilde vente at finde behandlede i en Bog om Frihandel og Beskyttelse; men Mængden af de heterogene Sager, han har fat paa, er i Virkeligheden endnu større, end Indholds-oversigten antyder. Om Forfattere, Skrifter, diverse Toldpositioner, Spørgsmaal paa Dagsordenen etc. findes der rundt om i Bogen paa en temmelig kaotisk Maade spredt en Masse Bemærkninger, af hvilke flere ere interessante og instruktive. Om Nogen vil holde ud at læse de 800 Sider fra Ende til anden, turde dog være yderst tvivlsomt; men ved at slaa op hist og her i Bogen, vil man ofte faa Lejlighed til at overbevise sig om dens Forfatters store Belæsthed og Samlerlid. Uheldigvis maa rigtignok en stor Del af denne Belæsthed siges at være overflødig. Forf. har læst altfor mange Aviser, og fortæller os altfor meget af, hvad han har fundet i dem. En stor Del af hans Bog er fyldt med Ting, som han har pillet ud af Aviser, Brochurer, Parlamentsforhandlinger, Handelskammerberetninger og andre Tryksager, hvis Tilværelse kun er og bør være en Døgntilværelse. At rode det Materiale frem, som er »begravet» i disse Kilder, koster et Arbejde, som neppe staar i noget rimeligt Forhold til Udbyttet. Bogen, der ogsaa paa Grund af sin kaotiske, sammenflippede Form er højst trættende at læse, er fyldt med en Masse overflødig Bagage; det er Ulykken! Det Gode i Bogen kan ikke komme til sin Ret. Forf.s Angreb paa Schmoller, A. Wagner m. fl. tyske Nationalekonomer ere ikke altid ubeføjede; men de ville neppe sikre Bogen den bedste Modtagelse i Tyskland.

Gamp, Regierungs-Assessor: Die wirthschaftlich-sozialen Aufgaben unserer Zeit, auf industriellem und landwirthschaftlichem Gebiete. Berlin, Carl Heymann's Verlag. 1880. (328 S.)

Forf. fremsætter, i en lovlig bred Form, Bemærkninger om den industrielle Krise og Midlerne til at hæve den saavel som om Landbrugets fortrykte Stilling og Midlerne herimod. Særligt drager han tilfæls mod Industriens overdrevent stærke

Koncentration i de store Byer, og anbefaler, at de Industri-virksomheder, der ikke naturmæssigt høre hjemme i Byerne, forlægges herfra ud paa Landet. Heraf lover han sig meget for Industrien, for Landbruget og for Arbejderne. De Arbejdere, der i ethvert Fald maa blive i Byerne, anbefaler han at hjælpe ved Præmier for lang Tjeneste, ny Forbrugsforeninger, ny Indretning af Understøttelsesvæsenet etc. etc. Ogsaa om Fængsels-arbejdet m. m. m. taler han. Han slutter med at anbefale Nedsættelsen af en Enquetekommission til Undersøgelse af de socialpolitiske Opgaver og de Midler, ved hvilke de sociale Modsætninger kunne udsones. Han søger at betragte Spørgsmaalene fra den «realistiske» Økonomis Standpunkt, er i ethvert Fald en Modstander af den «liberale» Økonomi og har stærke protektionistiske Tendenser.

W. Christians: Deutsche Börsenpapiere. Darstellung der Personal- und Finanzverhältnisse der deutschen Bank-, Versicherungs-, Industrie- und Eisenbahn-Gesellschaften auf Actien. Berlin, 1880. Springer. (808 S.)

Giver Oplysning om 1106 tyske Aktieselskaber, desforuden 13 udenlandske Banker, 31 udenl. Jernbaner og 271 likviderende tyske Selskaber, altsaa ialt om **1421** Selskaber. Af disse er der emitteret saamange Aktier, Prioritets-Obligationer, Pantebreve etc., at Bogen ialt giver Oplysning om **2393** Effekter. Oplysningerne vedrøre for Størstedelen: Domicil, Stiftelsesaar, Bestyrelsens Medlemmer, Kapitalens Størrelse, Aktiernes Størrelse, Aktionærernes Stemmeret, Publicationsorganer, Dividende, Activa og Passiva etc. etc. I en kort, stærkt sammentrængt Form meddeles der et særdeles betydeligt Stof. Jernbanerne synes Forf. at have skænket en særlig Opmærksomhed. Af Tabeller er særligt at mærke en Tabel over de tyske Jernbaner, en over Berliner-Kurserne 1872—79, en over tyske Note-Banker og en over tyske Hypothekbanker. Bogen er den første, som giver Oplysning om samtlige tyske Aktieselskaber; de tidligere i Tyskland udkomne Aktie- og Obligationskalendere holdt sig til de Selskaber, hvis Aktier noteres paa Berliner Børsen.

Tallet paa disse sidste Selskaber er 401; men i hele Tyskland findes der cirka 1500 Aktieselskaber. Bogens Arrangement er fortræffeligt, og hvis Oplysningerne gennemgaaende ere korrekte, kan den anbefales som «Nachslagebuch» til alle dem, for hvem de tyske Aktieselskaber have Interesse.

Dr. G. Hanssen: *Agrarhistorische Abhandlungen*. Leipzig, S. Hirzel. 1880. (568 S.)

I denne Bog har den göttingske Professor samlet de agrarhistoriske Afhandlinger, han siden 1835 har offentliggjort i forskellige Tidsskrifter. Man finder deri Afhandlingerne «Ansichten über das Agrarwesen der Vorzeit», «Wechsel der Wohnnütze und Feldmarken in germanischer Urzeit», «die Gehöferschaften im Regierungsbezirk Trier», «Zur Geschichte norddeutscher Gutswirtschaft seit Ende des 16. Jahrhunderts», sex Afhandlinger «zur Geschichte der Feldsysteme in Deutschland», samt et Par Recensioner af Nasses Bog om det middelalderlige Markfællesskab i England og af Miaskowskis Bog om det tyske Schweizes Agrarforholds historiske Udvikling.

Bismarcks Skattereform-Plan.

E. Fitger: *Der Steuerreform-Plan für das deutsche Reich*. Berlin, Leonh. Simion. 1880. (64 S.) [«Freihändl. Blätter, herausgeg. vom Verein zur Förderung der Handelsfreiheit. Heft 7.»]

En yderst skarp, med Dygtighed gennemført Kritik af de Bismarck'ske Skatteprojekter. Forf. gennemgaaer først de enkelte Skatter hver for sig, Grundskatten, Bygningsskatten, Klasseskatten, den klassificerede Indkomstskat, Næringsskatten, de indirekte Skatter, Værnepligtskatten og Stempelskatten. Han viser disse Skatters Betydning i Statshusholdningen, deres nuværende Stilling, hvorledes de have udviklet sig, og hvorledes de paatænkes ændrede, «reformeret» som Bismarck og Godsejerne kalde det. I Slutningsafsnittet gennemgaaer han derefter Skattereformens Resultater. «Reformen» skal som bekendt bestaa i at ombytte direkte Skatter med indirekte. Naar

Bismarck ogsaa foreslaar Indførelsen af en Værnepligtsskat, er han for saa vidt i Modsigelse med sit Program, idet denne Skat netop er en udpræget direkte Skat. «Reformen» vil i det Store og Hele medføre en uhyre Begunstigelse af de Rige, især Godsejerne, — og hvad de Rige slippe for, maa de Fattige og mindre Velhavende til Gjengjæld bære. For Preussens Vedkommende opstiller Forf. en Beregning, der naturligvis kun kan have en approximativ Nøjagtighed, og efter den bliver der eftergivet Befolkningen Skatter, direkte Skatter, til et Beløb af 123 $\frac{4}{5}$ Mill. M., medens der til Gjengjæld skal afkræves den ny Skatter, især Forbrugsafgifter, til et Beløb af 122 Mill. M., altsaa omtrent det samme Beløb. For Befolkningen i dens Helhed er der altsaa hverken Tale om Skattelettelse eller Skatteforøgelse men kun om Skatteomlægning; men for de Rige og Velhavende bliver der Tale om en betydelig Skattelettelse, og for de Fattige og mindre Velhavende om en betydelig Skatteforøgelse. Det er Principet! Saadan tager Godsejer- og Junkerregimentet sig ud i Tyskland! De vigtigste Resultater af Undersøgelsen ere for Preussens Vedkommende følgende:

1) 7 Millioner Fattige, eller over en Fjerdedel af den preussiske Befolkning, faa knap $\frac{1}{2}$ Million M. eftergivet; thi da de i Forvejen ikke svare direkte Skat, kunne de ikke profitere ved Nedsættelsen af de direkte Skatter; men i ny Skatter, Told og Værnepligtsskat m. m., maa de efter Hr. Fitgers Beregning svare over 27 Millioner M.

2) 15 Millioner, eller noget over Halvdelen af Befolkningen, de Næstfattigste, faa eftergivet den Klasseskat (Klasseskattens tre nederste Trin) de svare, og nogen Bygningsskat, ialt et Beløb af 28 Millioner M.; — men i ny Skatter faa de et Tillæg af 58 Millioner M. De tabe altsaa ved «Reformen» c. 30 Millioner M.

3) Over disse 15 Millioner staar 1 Million Personer (4 pCt. af Befolkningen), der svare Klasseskattens fjerde Klasse. I Klasseskat og Bygningsskat slippe de for 5 $\frac{1}{2}$ Mill. M.; — i ny Skatter faa de et Beløb af noget over 4 Mill. M. De profitere altsaa noget, men ikke meget ved «Reformen».

4) Vi gaa et Trin i Vejret og komme til dem, der erlægge Klasses kattens otte højeste Grader: $2\frac{1}{2}$ Mill. Mennesker. Her er Profitten betydeligt større: i Klasse- og Bygningsskat slippe de for næsten 36 Mill. M.; — i ny Skatter faa de knap 10 Mill. M. Profitten udgjør 26 Mill. M. Det er navnlig den besiddende Middelklasse, hvem denne Profit tilfalder.

5) Landets 620,000 rigeste Folk blive befriede for over 32 Mill. M. i gamle Skatter; — i ny Skatter faa de mellem 2 og 3 Millioner M. De profitere omtrent 30 Millioner M.

6) Desforuden foræres der de store Godsejere 12 Mill. M. i Grund- og Bygningsskat.

7) Endelig vil der eventuelt blive ydet de Rige og Velhavende en «Präcipualentlastung» paa 9 Mill; — men paa den anden Side vil der dog, i det heldigste Tilfælde, falde en «Präcipualbelastung» paa de Rige og Velhavende paa 20 Mill. M.

Den ledende Tanke for Bismarck og hans Venner synes at være denne: «Ilver som haver, ham skal gives, og han skal have til Overflod; og hvo som ikke haver, ham skal og fratages det, han haver». Efter det Princip reformerer man Skatter i Preussen.

A. P.

Befolk-
(Klasse-
ngsskat,
faa de
ormen»

Personer
Klasse.
M.; —
M. De
».

Anmeldelser.

Vexelloven af 7. Maj 1880, forsynet med en kort Forklaring af de i den nugældende Ret skete Forandringer samt et Uddrag af Lovens Motiver. Ved Frederik Wulff, Overretssagfører. Kbhvn. Andr. Schous Forlag. (51 S.)

En bekvem lille Udgave af denne for Handelsstanden saa vigtige Lov. I Anmærkninger, der slutte sig til hvert af Lovens Kapitler, fremsætter Udgiveren nogle orienterende Bemærkninger og gjør navnlig kortelig Rede for de Forandringer, Loven gjør i den hidtil bestaaende Ret.

Alb. Kaarup: Vexlen efter den nye Lovgivning. Kbhvn. P. G. Philipsens Forlag. 1880. (68 S.)

Denne almenfattelige Fremstilling af Vexelretten slutter sig nøje til det af Grosserer Kaarup om samme Emne udarbejdede Afsnit i hans »Almindelig Handelsvidenskab, 3dje Opl. Kbhvn. 1877», der for at kunne benyttes ved Undervisningen (Grüners Handelsakademi) maatte fuldstændigt omarbejdes af Hensyn til den ny Vexellov. Forf. har ment, og utvivlsomt med Rette, at en kortfattet Vejledning i Vexellovgivningen vilde være velkommen ogsaa for mange Forretningsmænd paa et Tidspunkt, hvor en hel Række ny Lovbestemmelser ere i Færd med at afløse det Gamle og Tilvante.

Smaa Meddelelser.

De tyske Nationaløkonomers XIX. Kongres afholdtes i Berlin d. 21. — 23. Oktober. — Syndikus Dr. Barth (Bremen) indledede først en Diskussion om Beskatningen af den indirekte Indførsel, *la surtaxe d'entrepôt*. Den af ham foreslaaede Resolution, der betegner Indførelsen af *la surtaxe d'entrepôt* som skadelig for Tysklands økonomiske Interesser, vedtoges næsten enstemmigt af Forsamlingen. — Det næste Spørgsmaal, den internationale Ædelmetal-Bevægelse, indledes af Red. Dr. Hertzka (Wien). Indlederen foreslog en Resolution, der først stempler ethvert Tilbagekridt fra den rene Guld fod til Sølv- eller Dobbeltfoden som ugjorligt og dernæst betegner Standsningen af de tyske Sølv salg som en Fare for Tysklands Penge- og Bankvæsen. Denne Resolution vedtoges med meget stort Flertal, efter at Redaktør Dr. Alexander Meyer (Berlin), Dr. Wolff (Stettin) og Dr. Hecht (Mannheim) havde støttet den. Den oppositionslystne Prof. Dr. Ad. Wagner (Berlin) kunde heller ikke her modstaa Fristelsen til at stille sig paa et andet Standpunkt end Nationaløkonomernes Flertal, og til at fortsætte det Koketteri med Reaktionen, han allerede oftere har forsøgt. «Jeg er», sagde han, «vel ingen principiel Tilhænger af Sølvfoden; men jeg tror, at naar alle Evropas Kulturlande vilde indføre Guld foden, vilde vi faa Mangel paa Penge . . . Jeg betvivler, at vi vilde kunne undvære vort Sølv . . . Heller ikke er det saa let for os at afhænde vort Sølvforraad . . . Jeg vil vel ikke ligefrem vende tilbage til Sølvfoden; men jeg foreslaar, at der anstilles en Enquête, om vi bør gaa videre

paa den Vej, Møntlovene af 1871 og 1873 betraadte, eller om vi skulle vælge en ny. En saadan Enquête bør først anstilles, inden der tages Beslutning om Sølvsalgene skulle gjenoptages.» Men dette Forslag blev ikke billiget af Forsamlingen. Heller ikke satte den Pris paa det Forsvar for Dobbeltfoden, som Dr. Arendt leverede. — Den derefter følgende Sag, Europas Forsyning med Brød, indlededes af Kjøbmand Herbertz (Berlin) og Redaktør Brömel (Berlin). Indlederne hævdede følgende Sætninger: «1. Europas Forbrug af Brødkorn stiger stadigt og efter et stærkere Forhold end Befolkningen. 2. Derimod synes i Vest- og Mellem-Europa Produktionen af Brødkorn ikke mere at tage til, og Landbruget synes mere at hellige sig Kvægavlen og Dyrkningen af Planter til de landokon. Industrigrene. 3. Derfor er Tilførselen fra andre Lande en Nødvendighed, og Besværliggjørelsen af den skader Industrien.» Dr. Max Hirsch (Berlin) skildrede de skadelige Følger for Samfundet, særligt Arbejderne, af Bismarcks økonomiske Politik. Landejendomsbesidder Knauer (Gröbers) udtalte sig for Korntolden. Rigsdagsmand Sonnemann (Frankfurt) benegtede, at Korntolden havde været til nogensomhelst Nytte for Landbruget; de Fordele, Tolden havde bragt enkelte store Godsejere, stod ikke i Forhold til de Ofre, den havde paaført andre. Rigsdagsmand Rickert (Danzig) rettede ligeledes et Angreb paa Korntolden. Atter her mødte Professor Wagner: «Jeg billiger», erklærede han, «ganske vist ikke Told paa Livsfornødenheder; men jeg kan paa den anden Side heller ikke udtale mig for en øjeblikkelig Ophævelse af Korntolden.» Prof. Dr. Conrad (Halle) foreslog en Resolution, der i Hovedsagen stemmer med Indledernes Theses, altsaa: Europas Kornforbrug stiger stadigt; Vest- og Mellem-Europas Kornproduktion tager ikke mere til; altsaa er Tilførselen fra andre Lande en Nødvendighed; Besværliggjørelsen heraf tynger den Industri, der skulde skaffe Modværdierne, og den Fordel, som Korntolden under visse Forhold kan tilføre Enkelte, staar i intel Forhold til den Skade, der paaføres den øvrige Befolkning. Denne Resolution vedtoges med alle Stemmer mod 11 (deriblandt Wagner). — Rigsdagsmand Dr. Kapp (Berlin) og

Kjøbmand Philippson (Berlin) indledede en Forhandling om Kolonisation og Udvandring. Med stort Flertal udlalte Forsamlingen sig imod, at Tyskland indlader sig paa Kolonisationsforetagender, og for at Udvandringen lades uforstyrret af Regeringen. Udvandringen skyldes en Aartusinder gammel Drift, der har bragt Kulturens Velsignelser ud over tidligere øde Egne, og som mægtigt har befordret Menneskehedens Fremskridt. Denne snart stærke, snart mindre stærke Bevægelse, lader sig, hvadenten man synes om den eller ej, ikke forhindre ved Politi og Tvang. Kun paa én Maade kan man forebygge den: ved at skaffe en saadan Plads for Udfoldelsen af den Enkeltes aandelige og materielle Kræfter, at Fædrelandet bliver ham saa kjært, at han ikke mere fristes til at kaste Blikket ud efter fremmede Lande. — Spørgsmaalet om Handels-traktat med Østrig indlededes af Fabrikbesidder Dr. Max Weigert og M. Brömel. Forsamlingen fraraadede et formeligt Toldforbund, «Zolleinigung», med Østrig, uagtet de østrigske Frihandelsmænd Baron von Kübeck, Hertzka og v. Dorn talte herfor. — Endelig holdt Dr. Hecht et Foredrag om Nødvendigheden af en Reform af den tyske Aktielovgivning.

Bibliografi.

- Fortegnelse over det statistiske Bureaus Bogsamling. (Udg. af det kgl. statist. Bur.) 1880. (125 S.)
- Baecker (Louis de). Le Droit de la femme dans l'antiquité, son devoir au moyen âge, d'après des manuscrits de la Bibliothèque Nationale. Claudin. 7 fr. 50
- Delalande (E.). Étude sur la propriété littéraire et artistique. Maresq aîné. 5 fr.
- Fouillée (Alfred). La Science sociale contemporaine. Hachette. 3 fr. 50
- Godin. Mutualité sociale et association du capital et du travail, ou Extinction du paupérisme par la consécration du droit naturel des faibles au nécessaire, et du droit des travailleurs à participer au bénéfice de la production. Guillaumin. 5 fr.
- Cook (J.). Socialism; with Preludes on Current Events. pp. 307. Boston. 7 sh. 6
- Emerton (W. P.). An Analysis of Adam Smith's Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Part 2, Books III., IV. and V. Post 8vo, pp. 220. Thornton (Oxford) Simpkin. 5 sh.
- Beutner, der Zoll-Anschluss der Hansestädte Hamburg und Bremen. Eine Zeit-Studie. (131 S.) Berlin, Puttkammer & Mühlbrecht. 2 M.
- Engel, Dr., die deutsche Industrie 1875 u. 1861. Statistische Darstellg. der Verbreitg. ihrer Zweige üb. die einzelnen Staaten d. deutschen Reichs, m. Hervorhebg. Preussens. (224 S.) Berlin, Statist. Bureau. 2 M.
- das Zeitalter d. Dampfes in technisch-statistischer Beleuchtg. Fol. (200 S. m. 4 lith. und color. Taf.) Ebd. 6 M.
- Forschungen, staats- u. socialwissenschaftliche, hrsg. v. Gust. Schmoller. 3. Bd. 1. Hft. [Der ganzen Folge 11. Hft.] Leipzig, Duncker & Humblot. 6 M.
- Inhalt: Landwirthschaft u. Gewerbe in Mittelrussland seit Aufhebung der Leibeigenschaft. Von Alph. Thun. (246 S.)
- Geller, Dr. Leo., üb. die Grenzen d. Rechtsschutzes der Zinsfreiheit. Ein Wort zur Verständig. in der Wucherfrage. (42 S.) Wien, (Perles.) 1 M.
- Heyking, Dr. Edm. Frhr. v., zur Geschichte der Handelsbilanztheorie. 1. Thl.: Einleitendes. Aeltere engl. Systeme u. Theorien. (90 S.) Berlin, Puttkammer & Mühlbrecht. 2 M.
- Mosle, A. G., der Unterscheidungszoll [La surtaxe d'entrepôt]. (92 S. m. 46 S. Tab.) Bremen, Kühnmann. 3 M.

(Udg.

antiquité,
s de la
fr. 50
listique.
5 fr.
e. Ha-
fr. 50
du tra-
tion du
roit des
uction.
5 fr.
p. 307.
7 sh. 6
ry into
Parl 2,
hornton
5 sh.
rg und
kammer
2 M.
istische
nzeln
ussens.
2 M.
euchlg.
6 M.
rsg. v.
1. Hft.]
6 M.
and seit
246 S.)
r Zins-
erfrage.
1 M.
bilanz-
eme u.
2 M.
trepôt].
3 M.

De franske Told- og Skibsafgifter i Henseende til deres Forhold til Danmarks Handel og Skibsfart paa Frankrig.

Af V. Falbe Hansen.

Frankrigs Toldvæsen er ordnet dels ved den gamle almindelige Toldlov (tarif général) dels ved Traktater med forskellige Lande, ved hvilke der er indført en Mængde specielle Forandringer i den almindelige Tarif.

Allerede fra langt tilbage i Tiden har Frankrig fulgt den Politik at skaffe sin Handel og sin Skibsfart Begunstigelser ved Hjælp af Traktater med andre Lande og Grundlaget for det endnu bestaaende Handels-Traktat-Forhold mellem Danmark og Frankrig, Traktaten af 23. August 1742, er et Udslag heraf.

Men fra Aaret 1860 antog denne Politik en nogen anden og mere systematisk Karakter end tidligere. Med den fransk-engelske Handelstraktat af 1860 som Udgangspunkt, blev der under Napoleon den III's Auspicier, navnlig i Aarene 1860 til 1867, afsluttet en Række Handels-traktater med de fleste europæiske Stater, hvis Formaal fra Frankrigs Side var at gaa frem i Retning af Frihandel, men saaledes, at man kun tilstod Udlandets Handel Toldlettelser i Frankrig, mod til Gjengjæld at erholde navnlig Lettelser for den franske Export til vedkommende fremmede

Land. De Lettelser, Frankrig i Almindelighed forlangte og erholdt, var Nedsættelse i Tolden paa Vin (i Tyskland blev Vintolden nedsat fra 45 à 60 fr. til 30 fr. og siden yderligere til 15 fr.; i Østerrig-Ungarn nedsattes den fra 65 til 30 fr.; i Sverig fra 47 à 34 til 23 fr.; i Norge fra 96 à 94 fr. til 29 fr. o. s. v.), paa Silketøjer (Tolden herpaa blev nedsat i Tyskland fra 8,25 til 3,73 fr., i Sverig fra 2,50 à 19,5 til 1,60 à 4,81 fr. o. s. v.), samt paa forskellige mindre Artikler, navnlig saadanne, som gik ind under Betegnelsen «articles de Paris». Undertiden nøjedes man dog ogsaa med langt mindre Indrømmelser, og der kan nævnes Exempler paa, at Frankrig har tilstaaet et fremmed Land en Handelstraktat og de dermed følgende Begunstigelser mod temmelig ubetydelige Indrømmelser.

Til Gjengæld for de Begunstigelser, Frankrig erholdt ved Traktaterne, tilstod det de Stater, det kontraherede med, for det Første saadanne specielle Nedsættelser i sin meget høje og meget prohibitive Toldtarif (tarif général) og andre Lettelser, f. Ex. i Skibsafgifterne, som havde særlig Interesse for vedkommende Land, og for det Andet, indrømmede det enhver af Kontrahenterne «traitement de la nation la plus favorisée», hvoraf fulgte, at alle de specielle Begunstigelser, som efterhaanden vare blevne tilstaaede enkelte Stater kom til at gjælde alle de Stater, med hvilke der i denne Aarrække var afsluttet Traktat, og som derved havde faaet Retten du traitement o. s. v. Paa denne Maade udviklede der sig ved Siden af den almindelige lovbestemte Tarif en hel ny paa Traktater bygget Tarif, med lavere Satser for alle de Varer, der vare optagne i nogen af Traktaterne. De Magter, der ved Traktat have erholdt Ret til at faa deres Varer fortoldede efter denne lavere Tarif (tarif conventionel) ere England,

Belgien, Tyrkiet, Tyskland, Italien, Schweiz, Østrig-Ungarn, Sverig-Norge, Nederlandene, Portugal, Rusland og Spanien, og af de europæiske Magter er det saaledes paa enkelte betydningsløse Undtagelser nær kun Danmark og Grækenland, hvis Varer toldbehandles efter tarif général.

Danmark havde tidligere i Henhold til Traktat af 23. August 1742 en meget gunstig Stilling i Frankrig, saavel for sin Handel som for sin Skibsfart; men ved Art. 1 i «Provisorisk og additionel Handels- og Skibsfarts Convention» mellem Danmark og Frankrig af 9. Februar 1842 bestemtes det, at de Rettigheder og Privilegier, som de to Stater gjensidig havde tilstaaet hinandens Undersaatter ved Traktaten af 1742, kun skulde vedblive at bestaa «forsaa vidt de kunne forenes med begge Staters nærværende Lovgivning», hvoraf fulgte, at danske Varer, der indførtes til Frankrig, maatte være underkastede tarif général, der jo er Frankrigs lovbestemte Tarif. Ulemperne ved denne Ordning fremtraadte først efter at Frankrig, som ovenfor omtalt, i Begyndelsen af Treserne ved Traktat havde tilstaaet forskellige andre Stater specielle Begunstigelser og den conventionelle Tarif derved havde begyndt at danne sig. Der førtes nu, saavidt vides navnlig i Aaret 1866, Forhandlinger mellem Danmark og Frankrig om Afsluttelsen af en ny Handelstraktat; men da de Indrømmelser, Frankrig forlangte, for at tilstaa Danmark lignende Begunstigelser, som de andre Traktatmagter, og som, saavidt vides, fornemlig bestod i, at Danmark skulde nedsætte Tolden paa Vin og Spirituosa, paa Silketøjer, «articles de Paris», modificere Sukkertolden m. m., samt nedsætte sine Skibsafgifter, efter den danske Regjerings (og Grosserer-societetets) Formening ikke stod i et passende Forhold til de Begunstigelser, Frankrig vilde tilstaa os, saa førte For-

handlingerne ikke til noget Resultat; Traktaten af 1842 vedblev at gjælde, og danske Varer maatte vedblivende betale Told efter tarif général.

Naar man nu vil undersøge, om og i hvilken Grad denne Danmarks lidet begunstigede Stilling i Frankrig har været til Skade for vor Handel, maa først bemærkes, at den aldeles ikke vedrører vor Indførsel af Varer fra Frankrig, thi med Undtagelse af nogle ganske faa og for os aldeles betydningsløse Varer, gjøres der ved Udførselen fra Frankrig ikke Forskjel paa om Udførselen sker til et af Konventionslandene eller andetsteds hen. Det er altsaa kun vor Udførsel til Frankrig, Spørgsmaalet drejer sig om, og selv med Hensyn til denne vil vor ikke begunstigede Stilling i Reglen kun have Betydning for den søværts Udførsel, idet man i Frankrig ved de Varer, som tilføres ad Landvejen dels slet ikke spørger om Varens Nationalitet dels har meget liberale Bestemmelser med Hensyn til, naar en Vare skal betragtes som indført fra et Konventionsland og naar ikke.

Vor Udførsel til Frankrig har i de senere Aar haft følgende Omfang:

i 1874	124,981 Kr.
- 1875	45,557 —
- 1876	176,071 —
- 1877	1,108,465 —
- 1878	1,816,692 —

Disse Talstørrelser skulde egentlig repræsentere Værdien af vor samlede Udførsel til Frankrig saavel den landværts som den søværts; men da største Delen af, hvad der udføres landværts til Frankrig, i Toldlisterne opføres som udgaaede til Tyskland, tør det antages, at Tallene i Virkelig-

heden paa lidt nær angive Værdien af vor søværts Udførsel til Frankrig. Et Bidrag til Belysning af Omfanget af vor Udførsel til Frankrig ad Søvejen haves dernæst ogsaa i Skibsfartslisterne, hvilke angive, med hvormange Tons Gods de fra Danmark til Frankrig udgaende Skibe vare bestuvede, og det skal i saa Henseende anføres, at der i Aaret 1877 udgik fra Danmark til Frankrig 44 Skibe med 2825 Tons Gods (af hvilke 649 Tons Gods udgik med 16 Skibe, som under Forbisejling til Frankrig kun anløb Danmark), og at der i Aaret 1878 udgik 5389 Tons Gods med 66 Skibe (hvoraf 28 med 1533 Tons vare blot forbisejlende Skibe). Om end disse Data ikke i og for sig ere meget oplysende, ere de dog tilstrækkelig til at vise, at vor Udførsel til Frankrig kun har ringe Omfang, og at som Følge heraf ogsaa de positive Tab, vor Handel lider ved sin mindre gunstige Stilling i Frankrig, maa være forholdsvis smaa. Hertil kommer endnu, at den langt overvejende Del af de Artikler, vi udføre til Frankrig, ere saadanne, som slet ikke betaler Told i Frankrig eller som, selv om de ere toldpligtige, dog ikke henhøre til de Artikler, der ere optagne i de franske Handelstraktater og altsaa betale mindre i Told, naar de indføres fra nogen af Konventionsstaterne end naar de indføres andetsteds fra. Med Nøjagtighed at angive, hvormeget den danske Udførsel til Frankrig har betalt mere i Told end den vilde have gjort, hvis vi der havde nyt samme Behandling som de mest begunstigede Nationer, lader sig ikke gjøre, da de statistiske Oplysninger ikke ere tilstrækkeligt specificerede til at en saadan Opgjørelse lader sig foretage, og det desuden ikke kan ses, naar de til Frankrig udførte Artikler virkelig ere blevne toldklarede der og naar de som Transitgods kun have berørt Frank-

rig; men saameget kan dog med Sikkerhed siges, at det Beløb, vor Export paa denne Maade har maattet udrede for meget i Told ere saa ubetydelige, at de ikke ere Omtale værd. Hermed er Sagen imidlertid ikke afgjort, thi foruden disse direkte Tab have de uheldige franske Toldforhold undertiden foraarsaget os indirekte Tab ved at nødsage Exportører til at udføre danske Produkter ad den dyrere Vej over Land pr. Jernbane i Stedet for ad Søvejen eller til at udføre Produkterne til Frankrig indirekte f. Ex. over Belgien eller til at lade Udførselen foregaa gjennem fremmede Handelshuse. Dernæst kunde det jo ogsaa være Tilfældet, at vi foruden de direkte og indirekte Tab, som de franske Toldforhold foraarsage, lide Skade derved, at vi paa Grund af dem gaa glip af Fordele, at vi, hvis den danske Udførsel til Frankrig var ligestillet med andre Nationers, med Fordel kunde udføre Artikler dertil, som nu gaa andetsteds hen, eller at vi i saa Tilfælde endog kunde udføre Artikler, som nu slet ikke kunne udføres.

For at orientere sig i disse Spørgsmaal og se, hvilken Betydning der kan tillægges dem, vil det være nødvendigt at betragte hver for sig af de vigtigere Vareartikler om hvis Export til Frankrig, der kan antages at være Tale, og undersøge, hvilke Hindringer de franske Toldforhold lægger dem i Vejen.

I. Landbrugsprodukter. Heste er som bekendt en vigtig Udførselsartikel for os, og et ikke ringe Antal er i de senere Aar udført ogsaa til Frankrig; men da Artiklen »Heste« ikke er optaget i de franske Handels-traktater, er der med Hensyn til den ingen Forskjel paa begunstigede og ikke begunstigede Nationer og vi ere altsaa paa dette Punkt ligestillede med andre Nationer.

Stude svare i Told efter den konventionelle Tarif 3,60 fr. pr. Stk., men efter den generelle Tarif 3,74 fr. pr. Stk., her er altsaa en lille Difference til Skade for danske Produkter. Hidtil have vi imidlertid aldeles ikke udført Stude til Frankrig, og der er ingen Udsigt til, at det franske Marked i nogen nærmere Fremtid skal faa Betydning for os med Hensyn til denne Vare, og selv om dette skulde blive Tilfælde, er Tolddifferencen saa lille, at den ikke kan antages at ville udøve nogen kjendelig Indflydelse. De samme Bemærkninger finde Anvendelse med Hensyn til Udførselen til Frankrig af Svin, paa hvilken der ligeledes er en lille Difference-Told.

De andre Kreaturer, som udføres fra Danmark: Køer, Tyre, Kalve, Faar og Lam, svare samme Told efter den generelle som efter den konventionelle Tarif.

Slagtet ferskt Kjød svarer efter den generelle Tarif 62 c. pr. 100 Kil. i Told, men er toldfrit efter den konventionelle Tarif. Da dette er en Artikel, hvis Om sætning i de senere Aar har faaet et mægtigt Opsving, og som man ogsaa her i Landet har begyndt at exportere, og da det franske Deputeret-Kammer i Overensstemmelse med Regjeringen har vedtaget en betydelig Forhøjelse af denne Toldposition, saa er det ikke umuligt, at den i Fremtiden kan komme til at faa nogen Betydning for os.

Ogsaa paa saltet Kjød, hvoraf vi udføre en Del til forskellige Lande, er der en Tolddifference i Frankrig, men denne Difference er saa lille, at den i Praxis maa være aldeles umærkelig. Raa Huder, der ere en af vore vigtigste Exportartikler til Frankrig, ere helt toldfri. Uld, hvoraf ligeledes noget udføres til Frankrig, er toldfri forsaavidt den indføres «en masse», medens der er en meget

høj Told og en stor Difference forsaavidt Ulden ved Indførselen til Frankrig er «kæmmet» eller «kartet». Paa Indførselen af «saltet Smør» til Frankrig er der en lille Difference, idet der efter den almindelige Tarif svares 2,60 fr. i Told, men efter den konventionelle Tarif kun 2,50 fr. pr. 100 Kil. Denne Difference er dog saa lille, at den ikke kan antages at ville faa nogen Betydning, selv om der iøvrigt, hvad Autoriteter i Smørforretningen have antaget, skulde vise sig at være et fordelagtigt Marked for vor Smørudførsel i Frankrig. Derimod vilde det muligen kunne faa nogen Betydning, hvis Tolden paa Smør i Overensstemmelse med en nylig af Deputeret-Kammeret tagen Beslutning blev sat op til 15 fr. for saltet Smør og 13 fr. for ferskt Smør pr. 100 Kil., navnlig hvis Traktatmagterne vedblivende fik Ret til at indføre ferskt Smør helt toldfrit og saltet Smør til den nuværende lave Told-sats. Korn og Kornvarer, der i Reglen ere de vigtigste af de Artikler, vi udføre til Frankrig, svare paa nogle for os betydningsløse Undtagelser nær, samme Told fra Danmark som fra andre Lande.

For Landbrugsprodukternes Vedkommende, der jo udgjøre den langt overvejende Del af vor Udførsel, kan det herefter siges, at de franske Toldforhold hidtil ikke har forvoldt os noget Tab eller Ulempe enten direkte eller indirekte, men at det ikke er usandsynligt, at Forholdene i Fremtiden ville stille sig noget ugustigere end de hidtil have været.

II. Fiskeriprodukter. Ved Indførsel af Fiskeriprodukter til Frankrig ere Konventions-Stater og Ikke-Konvention-Stater i Almindelighed stillede ens. Den eneste Undtagelse herfra, der kan antages muligen at have nogen Betydning for os, er, at Østers og Tran betale henholds-

vis 1,87 og 6,24 frcs. i Told efter tarif général, men kun 1,50 og 6 frcs. pr. 100 Kil. efter tarif conventionel; synderlig Vægt kan der dog ikke lægges herpaa, dertil er saavel selve Toldbeløbene som disses Difference for lille. At der paa «conserverede» og «marinerede» o. L. Fisk er en meget stor Difference til Gunst for Konventions-Staterne (f. Ex. Norge) har ingen Betydning for os, da vi endnu saa godt som intet udføre af disse Varer.

III. Industriprodukter. Den franske Indførsels-told paa Industriprodukter er i Almindelighed meget høj; ofte er der en meget stor Forskjel mellem tarif général og tarif conventionel, og mange Varers Indførsel er ligefrem forbudt efter tarif général. Herved er der i de fleste Tilfælde lagt næsten uoverstigelige Hindringer for direkte Udførsel af Industriprodukter til Frankrig fra Lande, der saaledes som Danmark ikke faa deres Produkter fortoldede efter tarif conventionel. At eftervise dette for alle vigtigere Industriartikler vilde være for vidtløftigt, jeg skal derfor begrænse mig til at omtale saadanne Artikler, som overhovedet ere Gjenstand for Export her fra Landet.

Øl betaler ved Indførelsen til Frankrig efter tarif général 7,49 frcs. pr. Hectol., men Konventionsmagterne betale kun 5,75 frcs. pr. Hectol.

Likører, (hvoraf der udføres en Del som «Bitterlikør», «Cherry cordial» m. m.), betaler efter tarif général 36,40 frcs., men efter tarif conventionel kun 15 frcs. pr. Hectol.

Af beredte Skind og Huder saavel som af forskjellige Arbejder heraf saasom Handsker, Skindtrøjer m. fl. udføres ikke Lidet fra Danmark, især i de senere Aar; men at udføre disse Varer til Frankrig lader sig ikke gjøre, da Indførelsen her efter tarif général

enten er ligefrem forbudt eller belagt med en meget høj Told, medens Konventionsmagterne kun betale en lav Told. Indførselen af Handsker er f. Ex. forbudt efter tarif général, medens Konventionsmagterne kun betale 5 pCt. af Varens Værdi.

Af finere Snedkerarbejde har der i den senere Tid begyndt at udvikle sig en ikke saa ringe Export fra Danmark. Disse Varers Indførsel til Frankrig er vel ikke forbudt, men de Stater, som ikke have Traktat med Frankrig, maa betale c. 80 pCt. mere i Told end Konventionsstaterne. I denne Forbindelse kan det ogsaa nævnes, at Indførsel af Tændstikker fra Danmark er forbudt i Frankrig, medens Indførselen fra andre Lande kun betaler 5 pCt. af Værdien. Saavidt mig bekjendt er der nu og da bleven udført Sporvejs-Vogne her fra Landet; Indførselen af saadanne fra Danmark til Frankrig er forbudt, medens de samme Artikler indført fra andre Lande kun betale 10 pCt. af Værdien. Naar danske Fartøjer sælges og indføres til Frankrig maa de betale en temmelig høj Told, fra 20 til over 60 frcs. pr. Ton, medens andre Nationers Fartøjer ved Indførselen til Frankrig kun betale 2 frcs. pr. Ton; og et lignende Forhold bestaar med Hensyn til Indførselen af forskellige Skibsredskaber. Om adskillige Artikler, som udføres her fra Landet, er det mig meddelt, at de ved Indførselen til Frankrig dels betale mere i Told end de tilsvarende Artikler fra andre Lande, dels ligefrem ere forbudte at indføres, naar de komme fra Danmark, medens de kun have at erlægge en moderat Told, naar de komme fra andre Lande; men det har ikke været mig muligt i den franske Toldtarif at udpege de bestemte Positioner, under hvilke de falde. Som saadanne Artikler kan nævnes forskellige

Jord- og Lervarer (Terracottaer m. fl.), islandske og færøiske Uldvarer, Smørfarve, Osteløbe m. fl. (I Parantes kan bemærkes, at flere af disse Artikler, hvor ubetydelige de end kunne synes, dog ere Gjenstand for en ret anseelig Export; alene af Osteløbe udføres der f. E. for over 1 Mill. frcs. fra Danmark og heraf gaar en stor Del til Frankrig, saa at f. Ex. $\frac{3}{4}$ af alt, hvad der produceres af den bekjendte «Roquefort» Ost siges at være tilberedt med dansk Osteløbe).

Det er ikke alene den rent materielle men ogsaa den mere immaterielle Produktion, der er stillet uheldigt ved Indførselen til Frankrig. Danske Bøger maa saaledes ved Indførselen betale 187,4 frcs. pr. Kil., Tegninger, Fotografier, Lithografier, Kort o. L. maa betale 374,4 frcs. pr. 100 Kil., men de samme Varer fra andre Lande ere toldfri.

Som det af de her anførte Data vil ses, ere næsten alle de Industriartikler, som ere Gjenstand for Udførsel her fra Landet, saa uheldigt stillede ved Toldbehandlingen i Frankrig, at det, selv om Afsætningsforholdene her iøvrigt vare gunstige, vilde være meget vanskeligt for os at udføre direkte til Frankrig, og det Samme er Tilfældet med de fleste andre Industriartikler.

Nu maa det ganske vist indrømmes, at de Tab, som vi lide herved, ere smaa, baade fordi vor Udførsel til Frankrig kun er lille, og fordi vi i Almindelighed har kunnet omgaa de franske Toldbestemmelser ved at lade vor Udførsel foregaa gennem et fremmed (hamburgsk) Handelshus eller paa anden Maade; men det bør dog ved Siden deraf bemærkes, at det er sandsynligt, at vor Udførsel af Industriprodukter til Frankrig vilde have været noget større end den nu er, hvis vi havde været lige-

stillet med andre Stater, og at der under denne Forudsætning kunde have bestaaet Industrigrene og Exportvirksomhed her i Landet, som nu ikke ere komne i Stand. Dertil kommer, at vor Industri for Tiden er i stærk Udvikling og sandsynligvis i Fremtiden vil faa adskillig større Betydning som Exportindustri, end den nu har, og der vil da let kunne fremkomme Situationer, hvor en mere fri Adgang til det franske Marked var ønskelig.

Som Exempel paa Industrigrene, der iøvrigt have alle Betingelser for deres Trivsel her i Landet, men som ikke have kunnet komme frem, fordi vi ikke ere ligestillede med andre Nationer i Frankrig, kan nævnes Spritfabrikationen.

De herværende Roesukkerfabriker afgive som Biprodukt Malas, der ypperlig egner sig til deraf at frembringe Sprit; og saavel i teknisk som i økonomisk Henseende egner Spritfabrikationen sig særdeles vel til at drives i Forening med Roesukkerfabrikationen. I Udlandet er en Forening af disse to Industrigrene derfor almindelig; men her i Landet lod den sig ikke iværksætte, fordi dansk Sprit i Frankrig, hvilket Land er Hovedmarkedet for Roesprit, maa betale en Told af 31,20 frcs. pr. Hectol., medens Sprit fra andre europæiske Lande kun betaler 15 frcs. i Told, og som Følge heraf antages det, at de danske Spritfabriker ikke vilde kunne konkurrere med de fremmede. Da man saaledes maatte opgive selv at uddrage Spritten af Roemalassen, forsøgte man at udføre denne som Raaprodukt til de franske Spritfabriker, men her mødte man den Vanskelighed, at Roemalas til Spritbrænding, som indføres fra Danmark, betaler en Told af 3 frcs. pr. 100 Kil., medens Roemalas fra andre Lande er toldfri; man har derfor maattet vælge den Udvej at lade

Roemalassen udføre til Belgien, hvorfra den da som belgisk Produkt indføres til Frankrig. Hvis Danmark var ligestillet med andre Lande i Frankrig, vilde man have kunnet drive Spritfabrikation i Forbindelse med Roesukkerproduktionen, og Fordelen herved vilde ikke alene være det direkte pekuniære Udbytte af Bedriften, og at mange Mennesker herved kunde faa en lønnende Beskæftigelse, men der vilde tillige opnaaes, at Affaldet af Fabrikationen, der er af Betydning for Landbruget baade som Foderstof og som frugtbargjørende Stoffer, forblev i Landet, medens den nuværende Ordning medfører et nationaløkonomisk Tab. Da Roesukkerfabrikationen er en Industri, der synes at være i Fremgang, er den her fremhævede Ulempe af ikke ringe Vigtighed, og at den omhandlede Artikel ogsaa i ren kvantitativ Henseende er ret anselig, turde fremgaa deraf, at den nuværende Udførsel af Roemalas beløber sig til henved et Par Mill. \mathcal{R} , og at den ved Anlægget af den projekterede Roesukkerfabrik ved Nakskov vil stige til omtrent det Dobbelte. I Forbindelse med Spørgsmaalet om Spritfabrikation af indenlandsk Roemalas kan her nævnes, at et Projekt, der gik ud paa her i Landet at anlægge en Fabrik for Rektifikation af russisk Sprit, og som efter Sagkyndiges Mening iøvrigt tegnede godt, har maattet opgives af samme Grund som Spritfabrikationen, nemlig fordi Hovedmarkedet for Sprit, Frankrig, er lukket for vor Udførsel.

Da man sidst forhandlede med Frankrig om en Handels-traktat, i 1866, var der Ingen, der tænkte paa, at en Roesukkerindustri skulde opkomme her i Landet, og at Manglen af en saadan Traktat skulde være til Skade for denne. Paa lignende Maade kan det gaa i Fremtiden.

Vor Industri er i Udvikling, og man kan endnu ikke vide, i hvilke Retninger den fornemlig vil vende sig. Det er Statens Pligt saavidt mulig at fjerne alle Hindringer for dens Fremvæxt og arbejde paa at skaffe dens Produkter Ligestillethed med dens Konkurrenter i Udlandet, og om end vor Udførsel til Frankrig endnu kun har liden Betydning, maa det dog ikke glemmes, at dette Land er et af Verdens største og rigeste Markeder.

Aam. For Fuldstændighedens Skyld bør maaske endnu bemærkes, at der i Frankrig foruden den ordinære Toldafgift findes forskellige Surtaxer nemlig paa Indførsel af ikke-europæiske Produkter importerede fra europæiske Lande, og paa Produkter, der indføres fra andre Lande end Produktionsstedet. Ogsaa ved disse Surtaxer ere Konventionsmagterne ofte stillede gunstigere end de Stater, der ikke have Traktat. Nogen stor Betydning have disse Surtaxer dog neppe.

Spørgsmaalet om de franske Toldafgifter og deres Betydning for os synes nu at være i Færd med at antage en anden Skikkelse end tidligere, idet man i Frankrig for Tiden forhandler om en temmelig indgribende Revision af tarif général. Saavidt man kan dømme efter de hidtil faldne Afstemninger vil der blive vedtaget en ny tarif général, der er mere frisindet end den nuværende og navnlig hæver saa sodt som alle Indførsels-Forbudene i denne, men som dog vedvarende beholder meget høje Toldsatser og en høj Beskyttelse for den udenlandske Produktion. Saasart denne nye tarif général er vedtagen, og der er Sandsynlighed for, at dette vil finde Sted i Løbet af et Aarstid, ville alle Frankrigs nyere Handelstraktater blive opsagte, og netop med denne Eventualitet for Øje har Frankrig i de senere Aar kun fornyet sine Traktater for korte Tidsrum (i Almindelighed højst for 1 Aar) ad Gangen. Naar paa denne Maade alle Traktater

ere blevne opsagte, ville alle Nationer blive ligestillede, og alle komme til at betale Told efter den nye tarif général. Denne Situation, der jo er særdeles gunstig for os, da vi derved uden Ulejlighed eller Offer opnaa Ligestillet-hed med andre, vil dog maaske ikke vare længe; thi Frankrig vil strax begynde at forhandle med de andre Magter om Afsluttelsen af nye Handelstraktater paa Basis af den nye tarif général. Tildels ere disse Forhandlinger allerede paabegyndte, og det synes, at den nuværende engelske Premierminister, Gladstone, paa dette Punkt viser sig imødekommende overfor Frankrig. Hvis det lykkes at faa afsluttet en ny Handelstraktat mellem Frankrig og England, ville de Privilegier, som Frankrig ved denne Traktat maatte tilstaa England, tillige nødvendigvis blive tilstaaet Tyskland; thi i Fredstraktaten mellem disse to Lande er det vedtaget, at de gjensidig skulle behandle hinanden lige med de mest begunstigede Nationer. Naar der paa denne Maade maatte opstaa en ny tarif conventionel i Frankrig til Gunst for England og Tyskland, er det sandsynligt, at Forholdene snart ville udvikle sig paa samme Maade som efter 1860, og at der ved Siden af den ny tarif général danner sig en ny tarif conventionel til Gunst for de fleste europæiske Stater. Derved vilde vi atter falde tilbage i den samme Situation, som vi nu befinde os i, idet vi komme til at betale mere i Told i Frankrig end de fleste andre Nationer, ja Situationen vilde endog muligvis blive betydelig forværret, thi i Forslaget til den ny franske Toldlov findes der en §, der gaar ud paa at bemyndige Regjeringen til at forhøje alle Afgifter med 20 pCt. for Varer, der indføres fra Lande, som lægge en højere Afgift paa franske Artikler end 20 pCt. af deres Værdi. Hvis denne Bestemmelse skulde blive anvendt

paa os, hvad den efter sit Indhold og Formaal meget godt kunde, saa vilde derved vor Udførsel til Frankrig blive endnu vanskeligere stillet end den nu er, thi denne Surtaxe vilde ikke alene ramme de Artikler, som ere optagne i Handelstraktaterne, men alle afgiftspligtige Artikler, deriblandt ogsaa saadanne som Korn, Heste m. fl., som nu ikke ere underkastede nogen Differentialtold, og som vi udføre til Frankrig i ikke ringe Mængde. Foruden en saadan Surtaxe har der i Frankrig tillige været Tale om at indføre en Additional-Afgift, der skulde paalægges Indførselen fra de Lande, som ikke ville afslutte Handels-traktat med Frankrig; der har gjentagne Gange været forelagt Forslag herom ogsaa fra Regjeringens Side; men det synes, som om Stemningen i de franske Kamre for Tiden er imod denne Tillægs-Afgift, og det af Deputeret-Kamret nedsatte Udvalg har udtalt sig imod den.

Hvis det ikke lykkes Frankrig at forny sine Handels-traktater, er der heller ingen Fare for, at nogen Straffe- eller Surtaxe skal blive anvendt paa os, og vi ville da rimeligvis i alt Væsentligt komme til at staa lige med de andre europæiske Nationer. Men hvis det hele nuværende Traktatsystem skulde blive fornyet paa Basis af den ny tarif général, vilde Stillingen sandsynligvis blive højst ubehagelig for Danmark. Om Traktaterne blive fornyede eller ikke, vil, som alt berørt, vistnok nærmest komme til at bero paa, om de nuværende Underhandlinger mellem England og Frankrig lykkes og føre til Afsluttelsen af en Traktat, hvorved Frankrig tilstaar Toldlettelser af nogen Betydning til England. Der er derfor al Anledning for os til at følge disse Forhandlinger med Opmærksomhed.

I det Foregaaende er kun omhandlet de franske Toldafgifter og den Indflydelse, som de antages at udøve paa vore Forhold, endnu staar tilbage at omtale **de franske Skibsafgifter**, men jeg kan med Hensyn til dem fatte mig i Korthed.

Angaaende Skibsafgifterne bestemmer Traktaten mellem Danmark og Frankrig af 9. Febr. 1842, Art. 2, at «danske Skibe i Frankrigs Havne og franske Skibe i Danmarks Havne skulle hverken ved deres Ankomst eller Bortgang erlægge andre eller højere Lastepenge og Skibsafgifter end de, der erlægges af danske Skibe i danske Havne; begge Staters Skibe skulle forøvrigt i de respektive Havne sættes paa lige Fod med de nationale Skibe i Henseende til Lods og Maalepenge samt Mægler og Quarantainegebyrer eller andre Afgifter af samme Natur, og det hvorfra de end komme og hvorhen de end ere bestemte i Overensstemmelse med Aanden i Traktaten af 1742. Det vil blive overdraget til de Commissærer, der skulle udnævnes af de respektive Regjeringer, at udfinde Middelstørrelsen af de forskellige Afgifter, der hæves i Danmark af det danske Flag og der svare til dem, der i Frankrig ere indbefattede i Lastepengene (*droit de tonnage*) for derefter at bestemme Størrelsen af den enkelte Afgift, som det danske Flag vil have at erlægge i de franske Havne overensstemmende med det Reciprocitetsprincip, der er etableret ved nærværende Artikel.»

I Henhold til denne Artikel blev det ved en Overenskomst af 20. Maj 1864 bestemt, «at i Betragtning af den ved Lov 4. Juli 1863 stedfundne Nedsættelse af Skibsafgifterne af franske Skibe i danske Havne samt i Betragtning af L. 31. Marts 1864 om Havneafgifter i Kjøben-

havns Havn, skulde det danske Flag i franske Havne for Fremtiden kun have at erlægge 1 frc. (i Stedet for 2 fr. 10 c.) pr. tonneau, og beregnes 2,20 tonneaux som lige med en dansk Commercelæst.» Nu for Tiden er den Afgift, som danske Skibe betale i franske Havne endnu lavere, thi ved den franske Lov af 30. Jan. 1872 Art. 6 blev Skibsafgiften i Frankrig, den saakaldte Droit de quai, fastsat til 0,50 fres. pr. Ton for alle saavel franske som fremmede Skibe, uden Hensyn til Flaget, der ankomme ladede helt eller delvis fra europæiske Havne eller Middelhavet og til 1 frc. pr. Ton, naar de ankomme fra andre Lande; Skibe i Ballast samt Kystfarere ere fri for Afgiften. I Følge denne Ordning ere altsaa danske Skibe i franske Havne hvad Skibsafgifterne angaar ligestillede med alle andre Nationers Skibe, og desuden ere de franske Skibsafgifter mindre end de danske; paa dette Omraade have vi altsaa intet at klage over.

I Løbet af indeværende Aar har man i Frankrig ivrigt drøftet den franske Skibsfarts Stilling og overvejet, hvad der kunde gjøres for at ophjælpe denne. Det har nemlig vist sig, at efter at der ved Ophævelsen af «Surtaxe de pavillon» i 1866 var tilvejebragt Lighed i Afgiften paa franske og fremmede Skibe, er den franske Skibsfart gaaet en Del tilbage, og et Forsøg paa Gjenindførelsen af en Surtaxe de pavillon, som foretoges i 1872, maatte kort efter opgives paa Grund af Traktaterne og de Repressalier, som toges navnlig fra Nordamerikas Side; da man saaledes ikke kunde komme nogen Vej med at lægge en Tillægsafgift paa de fremmede Skibe, saa tænker man nu paa at gaa den omvendte Vej, og Deputeret-Kamret har for omtrent en Maaned siden med Regjeringens Samstemning besluttet, at der skal udbetales Præmier til de franske

Skibsbyggerier og den franske oversøiske Skibsfart. Den direkte Betydning for Danmark af en saadan Foranstaltning er kun ringe, men den vil muligvis indirekte kunne faa stor Betydning for os, da den berører andre Nationers, deriblandt særlig Englands og Norge-Sverigs, Interesser og derved vil gjøre disse Nationer mindre tilbøjelige til at forny deres Handelstraktater med Frankrig og derved atter vanskeliggjøre Reconstructionen af det hele Traktatsystem, som er saa farligt for vore Interesser.

I det Foregaaende er det udviklet, hvorledes vor nuværende Stilling i Henseende til Told og Skibsafgifter er overfor Frankrig og paavist, hvilke Ulemper det medfører for vor Handel, at vi ikke i Lighed med de andre europæiske Magter have indgaaet en nyere Handelstraktat med Frankrig og som Følge deraf maa betale Told efter den høje «tarif général». Tilbage staar endnu at tilføje nogle Bemærkninger om, hvilke Udsigter vi have til at formaa Frankrig til at tilstaa os en ny Handelstraktat og derved Ret til at behandles lige med den mest begunstigede Nation.

Traktaten af 1842 har som ovenfor anført med Hensyn til Skibsafgifterne fastsat en Art Gjensidighedsforhold mellem Danmark og Frankrig, saa at danske Skibe ikke skulle erlægge højere Skibsafgifter i franske Havne end danske og franske Skibe erlægge i danske Havne. Hvis man nu her i Danmark vilde ophæve vor Skibsafgift og altsaa lade saavel danske som franske Skibe indgaa i danske Havne uden at svare nogensomhelst Skibsafgift, saa vilde vi i Henhold til Traktaten af 1842 og i Konsekvens af Overenskomsten af 1864 kunne forlange, at danske Skibe skulle indgaa i

franske Havne uden at svare Droit de quai. Hvis Frankrig indrømmede denne Fordring, vilde det i Henhold til sine Traktater blive nødt til at indrømme den samme Ret til de fleste andre europæiske Magter og derved faktisk komme til at ophæve sin Droit de quai. Nu er man ganske vist i Frankrig betænkt paa at ophæve denne Afgift, fordi man erkjender, at Skibsafgifterne ere skadelige for Landets egen Handel; men selv om Frankrig saaledes er tilbøjelig til ved given Lejlighed og af egen Drift at ophæve Afgiften, saa følger deraf ingenlunde, at det vilde være det belejligt eller behageligt, at den ophæves paa Forlangende af en lille fremmed Magt og paa et andet Tidspunkt, end det selv havde valgt. Danmark vilde altsaa være kommen i en saadan Stilling, at man kunde vente, at Frankrig vilde tilstaa os et eller Vederlag for at opgive vor traktatmæssige Ret at til forlange Droit de quai hævet for danske Skibes Vedkommende. Det Vederlag, vi i saa Tilfælde burde forlange, var at blive ligestillet med andre Nationer i Frankrig i Henseende til Toldafgifter og i det Hele taget at faa Retten til at behandles lige med den mest begunstigede Nation. At opgive Fordringen om at faa Droit de quai hævet for vort Vedkommende vilde ikke være noget Offer, thi naar blot andre Nationers Skibe ikke ere stillede bedre end os, kan det være os temmelig ligegyldigt, hvilke Afgifterne ere i franske Havne. Noget andet vilde det være, om man kunde opnaa, at danske Skibe blev fri for Droit de quai, medens andre Nationers Skibe vedblivende betalte denne Afgift, men paa Grund af Frankrigs Traktater med andre Lande kan dette ikke finde Sted.

Man kunde maaske indvende mod det her Udviklede, at Opgivelsen af vor Skibsafgift vilde være et altfor stort Offer fra vor Side for at opnaa en Handelstraktat med Frankrig;

thi Afgiften indbringer den danske Statskasse c. 700,000 Kr. aarlig, hvilket er langt mere end de private Borgeres Tab ved ikke at have en saadan Traktat. Dette er fuldkommen rigtigt, hvis der ikke var andre Grunde til at ophæve vor Skibsafgift; men denne Afgift er, som det tidligere er bleven paavist her i Tidsskriftet, og som det nu efterhaanden er bleven indrømmet fra næsten alle Sider, saa skadelig og uhensigtsmæssig, at det vilde være en stor Fordel for Landet at faa den ophævet, selv om man ikke kunde faa et lille Ækvivalent herfor i en ny Traktat med Frankrig. Forholdet til Frankrig bør ikke være eneste Motiv til at ophæve Skibsafgiften, det er kun et nyt lille Argument foruden alle de tidligere fremhævede langt vægtigere Argumenter for denne Afgifts Ophævelse.

Hvis det imidlertid ikke skulde lykkes os paa denne Maade at vinde Ligeberrettigelse med andre Nationer i Henseende til Toldafgifterne i Frankrig, saa er der ogsaa en anden Bestemmelse i Traktaten af 1842, som kunde gjøres gjældende i dette Øjemed. Det hedder nemlig i Traktatens Art. 4: «I Henseende til Alt, hvad der angaar Told- og Skibsafgifter, love begge de kontraherende Magter hverandre gjensidigen, at de ikke ville indrømme nogen anden Stat nogen Begunstigelse, Privilegium eller Immunitet, uden at samme ligeledes og ufortøvet skal blive udvidet til deres gjensidige Undersaatter, uden Godtgjørelse, saafremt Indrømmelsen til Fordel for den anden Stat er uden Vederlag, og mod at erlægge den samme Godtgjørelse eller Equivalant derfor, dersom Indrømmelsen har været betinget». Indtil 1874 havde denne Bestemmelse, saavidt jeg har kunnet se, ingen praktisk Betydning for os, da Frankrig ved de tidligere Traktater erholdt betydelige Indrømmelser af sine Kontrahenter, men i det angivne Aar blev der, muligvis tildels af politiske Hensyn,

tilstaaet Rusland Ret til i Frankrig at behandles lige med den mest begunstigede Nation, uden at Rusland som Gjengjæld herfor tilstod noget Vederlag af Betydning udover, hvad vi have tilstaaet Frankrig. Vi kunne altsaa nu gjøre gjældende overfor Frankrig, at vi ville have de samme Rettigheder, som der er tilstaaet Rusland, mod til Gjengjæld at tilstaa det samme forholdsvis ubetydelige Vederlag, som Rusland i sin Tid indrømmede.

Muligen kunde man endelig ogsaa gjøre gjældende overfor Frankrig, at naar dette Land i de seneste Aar har opgivet sin tidligere Handelspolitik, der var baseret paa, at Retten til i Frankrig at behandles efter tarif conventionel kun maatte tilstaaes, naar man til Gjengjæld erholdt specielle Begunstigelser i vedkommende fremmede Land, og som Følge heraf har indrømmet den omhandlede Ret til flere Nationer kun mod som Vederlag at erholde Ret til at behandles som den mest begunstigede Nation men iøvrigt uden at erholde specielle Begunstigelser, saa kan Danmark ogsaa fordre Ret til at toldbehandles efter tarif conventionel mod at tilstaa Frankrig den samme almindelige Ret til i Danmark at behandles som den mest begunstigede Nation.

Det er jo ganske vist saa, at i det internationale Forhold og navnlig overfor en Stormagt som Frankrig kan det være vanskeligt at faa en Rettighed anerkjendt selv om den er hjemlet ved Traktat, men paa den anden Side maa det dog erkjendes, at det vi forlange af Frankrig ikke længere har nogensomhelst reel Betydning for dette Land. Da der sidst førtes Underhandlinger mellem Frankrig og Danmark stillede Sagen sig anderledes, da var Retten til at toldbehandles i Frankrig efter tarif conventionel et virkeligt Privilegium, som kun var tilstaaet enkelte Magter; det var derfor naturligt, at Frankrig for-

angte Indrømmelser til Gjengjæld herfor, og saadanne bleve ogsaa tilstaaede det af de andre Magter, det forhandlede med. Men nu er jo Stillingen den, at saa godt som alle andre europæiske Stater have faaet disse Privilegier; og et Privilegium, som er tilstaaet alle, er ikke længere et Privilegium, men det, ikke at nyde det, er en Straf. Der kunde være Grund for Frankrig til ikke at tilstaa os et Privilegium, men der er ingen Grund for det til at straffe os, og det saameget mindre, som vi have traktatmæssig Ret til at forlange Privilegiet. Ogsaa nu udføre vi vore Produkter til Frankrig, Forholdet er kun det, at vi udføre dem over Tyskland eller Belgien og gennem fremmede Handelshuse. Hvad Interesse har det for Frankrig, om vore Varer komme direkte eller indirekte til det? Og desuden er jo vor Indførsel til Frankrig saa ubetydelig, at den er aldeles umærkelig i Sammenligning med Indførselen fra andre Lande.

Det maa imidlertid erkjendes, at det nuværende Tidspunkt, hvor Frankrig er i Færd med at omordne sine Toldforhold og sine traktatmæssige Forbindelser med andre Lande, er mindre heldigt til at møde frem med Ønsket om den attraaede Ligestillethed for den danske Handel; men naar de franske Toldforhandlinger ere rykkede mere frem, saa at det kan overskues, hvorledes Resultatet vil blive, turde maaske Situationen stille sig gunstigere. I ethvert Tilfælde er det af Interesse for os med Opmærksomhed at følge Udviklingen af Frankrigs Told- og Handelstraktat-Forhold i den nærmeste Fremtid.

Anm. Nærværende Afhandling er skreven i August d. A., og Fremstillingen refererer sig altsaa til dette Tidspunkt, men der er siden da ikke foregaaet nogen væsentlig Forandring i Situationen.

Irland.

Forbitrelsen i Irland mod England og Godsejervæsenet er i uafbrudt Stigen. De agrariske Forbrydelser tage stadigt til, og med hver Dag synes Situationen at blive mere faretruende. En Katastrofe er maaske overhængende, vil maaske kun kunne forebygges ved energiske Foranstaltninger fra Regeringens Side, eller vil maaske netop fremskyndes derved. Hvorfor have Forholdene udviklet sig saaledes? Hvad er der at gøre? Det er naturligt, at den engelske Presse i det sidste Aarstid har været ivrigt sysselsat med disse brændende Spørgsmaal. I Novemberheftet af Jahrb. f. Nationalökonomie u. Statistik gjør v. Ochenkowski Rede for en Del af den herhen hørende Literatur, og behandler særligt det irske Agrarspørgsmaal. Det følgende er en noget forkortet Gjengivelse af hans Artikel.

«Mere end syv Aarhundreder ere henrundne, siden Englænderne tog Irland i Besiddelse, og alligevel er det irske Spørgsmaal fremdeles et af Spørgsmaalene paa vor indre Politiks Dagsorden.» Saaledes begynder Rev. Malcolm Macoll en Artikel om det irske Spørgsmaal i «Contemporary Review» (Fbr. 1880), og udgaaende fra denne Betragtning giver han sig til at undersøge Spørgs-

maalet fra et noget andet Synspunkt end de fleste andre Forfattere, der have behandlet det. I Modsætning til disse retter han sit Blik mod Fortiden, og i den historiske Udvikling af Forholdene søger han et Moment til Bedømmelsen af de Midler, om hvis Anvendelse der kan blive Tale. Midlerne mod det tilstedeværende Onde maa gjøre godt, hvad Fortiden har syndet. Det er Kjernen i hans Opfattelse, — og det er ganske sikkert ogsaa den rigtige Vej til Forstaaelsen af det irske Spørgsmaal.

Macoll viser, at Irlænderne besidde de nødvendige Betingelser for en Kulturudvikling, og at Betegnelsen af dem som en «lavere Race» ikke holder Stik; — men deres gode Egenskaber ere ikke blevne udviklede. Paa at assimilere Nationaliteterne har man ikke tænkt; man har tværtimod lagt Hindringer i Vejen herfor. I denne Henseende viser intet højere politisk Synspunkt sig, og til Ret og Retfærdighed finder man intet Spor. De underkuede Irlænderes Tilstand var værre end Slavernes. Saa-danne vare Forholdene før Reformationen; men Reformationen gjød Olje i Ilden. Nu først begyndte man for Alvor at udrydde de Indfødte, i Ordets bogstavelige Betydning. Hungersnøden betragtedes og hilsedes som Sværdets trofaste Forbundsfælle. Sir Arthur Chichester, der under Jacob I sendtes til Ulster, fandt efter sine egne Beretninger denne Provins rig og befolket; — han efterlod den øde, Befolkningen paa Flugt, fristende Tilværelsen ved Tyveri. I et Tidsrum af kun elleve Aar efter Opstanden i 1641 gik en Tredjedel af Befolkningen til Grunde. Man saa Folk, der levede af Aadsler. Sulten lod ikke engang de Dødes Grave i Fred.

Med Vilhelm III's Regering begynder en ny Forfølgelses-Periode. Tidligere havde Forfølgelsen ikke rigtigt

været sat i System. Raahed, Grusomhed, Plumphed vare Kjendetegnene for den tidligere Fremgangsmaade. Men efter Besejringen af Irlænderne, der havde sluttet sig til Jakob II, traadte Straffelovene, «the penal laws» i Kraft. De ere tilvisse ikke optraadte med ét Slag, men ere i Tidernes Løb blevne fuldstændiggjorte. Først under Georg II ender Arbejdet. Disse Love syntes udtænkte for at undertrykke, fornede og forarme Befolkningen, og intet Middel kunde bedre end de tjene til at nedværdige Menneskenaturen. De lod ikke en Udvej aaben. De forulempede Irlænderen i Ejendoms- og Erhvervsforhold. Med Hensyn til Opdragelse og Opfyldelsen af de religiøse Pligter lodes han heller ikke fri. Tvedragtens Sæd kastedes ind i Familierne. Sønnen begunstigedes i Formueforhold paa Faderens Bekostning, hvis han gik over fra Katholicismen til Protestantismen. Embeder turde Katholiker ikke beklæde; Valgret havde de heller ikke. Ved en Række af Love søgtes den irske Produktion ødelagt, saasnart den syntes at true de engelske Interesser med Konkurrence. Neppe dukkede en Industrigren op i Irland, før man i England raabte Vagt i Gevær, og Undertrykkelsen lod ikke vente paa sig. Kun Jorden lodes Irlænderne tilbage; — men saa opstod Spørgsmaalet om Benyttelsesretten over den. Man efterse den historiske Fremstilling hos Macoll.

Agrarspørgsmaalet fik den mest afgjørende Betydning for det hele irske Spørgsmaal. Forstaaelsen af dette forudsætter først og fremmest Kjendskab til de irske Landboforhold.

Erobringen og senere Undertrykkelsen af Opstandene havde i Reglen Formuekonfiskationer til Følge. En Del af Jorden kom paa den Maade i Hænderne paa engelske

Stormænd; en anden Del tilfaldt de mindre Landejendomsbesiddere, der dannede den engelsk-irske Gentry. Stormændene, Favoriterne osv., der kom i Besiddelse af store Godser i Irland, opholdt sig i England, ikke i Irland. De besøgte knapt nok deres irske Godser; langt mindre tænkte de paa at opholde sig der i længere Tid. Saaledes udviklede «Absenteismen» sig, med dens Ligegyldighed for Bøndernes Kaar og Lod, og det fuldstændigt fremmede Forhold mellem to Klasser, der burde være nøje forbundne. Og paa Grund af Godsejernes Fraværelse uddannede der sig en Klasse af Mellemmænd, «middlemen», der paatog sig at inddrive Indtægterne for de fraværende Ejere. Men ofte vare disse Mellemmænd kun Spekulanter, der overlod Forretningerne til andre Entreprenører, saa at først disse traadte i umiddelbar Berøring med Fæsterne. A. Young giver i sin «A Tour in Ireland» (1780) en alt andet end smigrende Beskrivelse af disse Mellemmænd. De høre — siger han — til den værste Art af Tyranner; de ødelægge Landet og udsuge Bønderne paa den mest hensynsløse Maade; de ere lidenskabelige Jægere, og de mest udholdende Tilhængere af Bægeret; paa Forbedringer af Jorden indlade de sig ikke.

Alligevel begyndte Saarene at læges. Befolkningen voxede, og da Tilgangen til andre Næringsveje var spærret, strømmede ny Arbejdskraft til Agerbruget. Af Land var der endnu nok; man behøvede blot at forvandle ukultiveret Jord til kultiveret. Paa Steder, hvor man mere helligede sig Kvægafledning end Kornavl, fandt man endog velhavende Forpagtere, og selv blandt den undertrykte irske Befolkning have hist og her flere ved udholdende Flid og Sparsommelighed arbejdet sig op af Elendigheden. Landet antog et livligere Udseende. Ogsaa Linnedindu-

strien i de nordlige Egne bidrog hertil. Forandringen til det bedre begynder med det 18. Aarhundredes anden Halvdel langsomt at gøre sig bemærket. Tydeligere viser den sig i Aarhundredets sidste Fjerdedel. Og de politiske Forhold førte det med sig, at England maatte bekvemme sig til at gjøre Irland forskjellige Indrømmelser.

De friere og bedre Forhold havde til Følge, at Jorden blev bedre dyrket; men de havde ogsaa den Følge, at den blev mere udstykket. Denne Tendens saa Godsejerne gjerne. Store Strækninger af den brak liggende Jord bedækkedes med Hytter og smaa Kartoffelmarker, af hvilke der betaltes en forholdsvis høj Forpagtningsafgift, fordi Konkurrencen steg, og den fattige Landbefolkning allerede var tilfreds, naar Kartoffelhøsten lige gjorde den det muligt at friste Tilværelsen. Ogsaa politiske Forhold virkede med til at fremme Udstykningen; Godsejerne ønskede mange Fæstere for at vinde større politisk Indflydelse; men de politiske Interesser, der en Tid sammenknyttede Godsejerne med deres stemmeberettigede Fæstebønder, slog snart om i sin Modsætning: de irske Bønder understøttede O'Connel og hans Agitation, og fra at have været en politisk Støtte for Godsejeren blev de hans politiske Fjender. Forholdet til Godsejerne forværrede sig, og i ingen anden Retning forbedrede de irske Forpagteres Kaar sig. Tværtimod! Befolkningen tog stedse meget hurtigt til: fra 5,575,000 i 1806 steg den til 8,250,000 i 1846, og Jorden var fremdeles denne Befolknings Existensgrundlag. Forholdene var rigtignok ikke gunstige for en Forhøjelse af Forpagtningsafgifterne, da Priserne paa Landbrugsprodukter sank betydeligt efter de napoleonske Krige; men Godsejerne vare vante til høje Afgifter og et ødselt Liv og viste ingen Lyst til at ned-

sætte Afgifterne. Landbefolkningens indbyrdes Konkurrence bevirkede tværtimod en Forhøjelse. Ofte tilbød Bønderne Afgifter, der vare ligefrem uoverkommelige. Det, det for dem kom an paa, var at komme i Besiddelse af lidt Jord, hvor de kunde lægge en Smule Kartofler; ellers havde de, da enhver anden Erhverkskilde manglede, ingen anden Udvej end at tiltigge sig Føden. Elendighed, Sygdom, Død udbredte sig overalt. Over to Millioner Mennesker var stedse Hungersdøden nær. En organiseret Fattigpleje indførtes først i 1838 efter engelsk Mønster, men led i sin Anvendelse paa de irske Forhold af betydelige Mangler. Rigtigt galt blev det dog først i 1846, da Kartoffelmisvæksten kom til. Tidligere kæmpede man med Døden; nu «døde man uden at kæmpe», siger et Øjensvidne. Millioner af Mennesker vare henviste til at leve af Kartofler; — en Gang slog de fejl, og Døden rev Hundredetusinder bort.

Dette Hungersaar er Begyndelsen til en ny Periode i Irlands økonomiske Historie. Ved Død og Udvandring formindskedes Befolkningstallet betydeligt. Overbefolkning tyngede ikke mere. Indførelsen af «the Incumbered Estate Court» i 1839 bragte mange forgjældede Godser ud af de tidligere Ejeres svage Hænder og over til driftige, kapitalrige Folk, der energisk tog fat paa Driftens Forbedring. Men i Forholdet til Fæsterne indtraadte der ingen Forbedring. Vi se, at Fæstekontrakter paa et Aar tage Overhaand; ja endog Kontrakter, der giver Gods-ejeren Ret til til en hvilkenksomhelst Tid at opsiges Fæsteren, høre ikke til Sjeldenhederne. Godsejeren kunde saa skrue Afgifterne i Vejret eller jage Forpagteren paa Porten, saasnt han fandt en, han syntes bedre om. Udjagning (ejectment) og Arrondering og Nedlægning af Forpagter-

gaarde (clearing) staa paa Dagsordenen under hele denne Periode. Efter Hungersaaet blev Forholdet snarere endnu værre; thi Salget af mange forgjældede Godser, der da fandt Sted i stort Omfang, bringer Jorden i Hænderne paa ny Folk, der kun spørge om, hvad der betaler sig bedst. De kjende ikke Landets Forhold og bekymre sig ikke derom; det økonomiske Formaal er for dem det ene fornødne. Bividtheden af Pligter ved Siden af Rettigheder synes herefter kun undtagelsesvis at findes hos de irske Godsejere. Forholdet mellem de to Klasser er blevet saa meget bitrere, fordi Godsejerne ikke ville anerkjende det, som Fæsterne betragte som deres gode Ret, men ville gjøre deres Kontrakt gjældende. Men naar den gjøres gjældende uden Hensyn til Fæsternes Paastand paa Ret til Jorden, se disse heri en Voldshandling. Denne Modsætning i Retsopfattelsen bevirker, at Retten kun ved Hjælp af Tvangsforholdsregler kan komme til Anvendelse, og at Irland stedse befinder sig i en revolutionær Tilstand. Men hvorfor denne Modsætning i Retsopfattelsen? Fordi den positive Ret og Sædvaneretten staa fjendtligt lige overfor hinanden. Fæsterne holde paa Sædvaneretten, der blandt dem har slaaet saa dybe Rødder, at den hidtil ikke har kunnet ladet sig rive op; — Godsejerne holde paa den positive Ret, der indtil 1870 i store Dele af Irland anerkjendtes som den ene gyldige.

Ifølge Sædvaneretten har Fæsteren en aldeles bestemt uantastelig Ret over den Jord, han har i Fæste, den saakaldte «tenant right». Han er ifølge den ikke Ejer af Jorden; men han er Ejer af Forpagtningen og kan disponere over den til sine Arvinger. Konsekvensen er, at Jord-ejeren ikke uden Videre kan fordrive Bonden fra hans Gaard; han kan gjøre sine Fordringer gjældende ligeoverfor

ham, men han maa ikke krænke hans Rettigheder! Fæsterens Ret er altsaa ved Siden af Grundejerens af stor Betydning, og hvorledes denne Retsopfattelse er gaaet over i Sprogbrugen, ses f. Ex. af Udtrykket: *to own a farm* (at eje en Forpagtergaard).

Forpagtningsretten involverer, at Ejeren skal lade Forpagteren i uforstyrret Besiddelse af Forpagtningsgaarden. Han maa ikke sige ham op, saalænge Afgiften betales: *«the fixity of tenure»* skal respekteres. En Betingelse, der staar i Forbindelse hermed, er det, at Afgiften skal være nogenlunde moderat. I ethvert Fald maa Afgiften ikke hurtig skrues i Vejret. I Ulster, det typiske Land for *«the tenant right»*, ere Afgifterne derfor altid moderate, ihvorvel ikke stabile. Dette Forhold medfører da, at Godsejeren ikke har nogen absolut Ejendomsret, men i Hovedsagen kun Krav paa Afgifter, der, bortset fra Vilkaarligheder, i Grunden ere bestemte. Paa den anden Side har Fæsteren, saalænge han svarer Afgifterne, Ret til at beholde Jorden til Brug. Men de engelske Godsejere satte Vilkaarligheden i Stedet for Retten. Dog kunde de ny Forhold ikke ganske tilintetgjøre den rodfæstede Retsfølelse. Hvad der under det engelske Herredømme væsentligt virkede med til at befæste Sædvaneretten, var, tro vi, den Omstændighed, at Jordens Kultur alene skyldtes Fæsterne. Af et øde, ofte moradsagtigt og stenet Land have de med Møje skabt frugtbare Agre. Bygningerne og overhovedet alt hvad der hører sammen med Driften, var deres Værk. I Almindelighed ydede Godsejerne slet intet i saa Henseende. Under saadanne Omstændigheder synes det at være ikke andet end billigt, at der sikredes Fæsterne bestemte Rettigheder. Lignende Forhold virkede uden Tvivl med ved Udviklingen af *«Ulster tenant-right»*.

I Ulster overlod Jakob I saakaldte «undertakers» øde Land med Forpligtelse til at kolonisere det. Disse Kolonister, mest skotske Presbyterianere, skulde bringe Landet i en Kulturtilstand. Kongen fastsatte lave Afgifter og «the fixity of tenure», littede dem desuden Forholdene paa anden Maade. Vel manglede det heller ikke her paa Forsøg paa at exploitere Fæsterne; men det mere anerkjendte Retsgrundlag og den presbyterianske Energi gjorde dem mere skikkede til at gjøre Modstand. Men lige til 1870 var «the tenant right» ogsaa i Ulster kun en Sædvaneret; den anerkjendtes imidlertid af Godsejerne og kom saaledes til Gyldighed. Positive Retsnormer med Hensyn til Afgiftens Højde og andre Forhold eksisterede ikke; alt dette ordnedes ifølge Sædvane.

Forandrede Forhold førte det med sig, at Godsejerne ikke respekterede Brugsretten (undtagen i Ulster, og selv dér ikke altid). De kastede Fæsterne ud, enten naar der af andre tilbødes dem højere Afgifter, eller fordi de ikke mere vilde finde sig i de smaa ynkelige Brug og i deres Sted vilde indføre en mere rationel Drift. De opfattede Forholdet, som om det udelukkende hvilede paa en Kontrakt mellem dem og Fæsterne. De ansaa det som deres Ret at tiltvinge sig korte Kontrakter, at sige Fæsteren op, at skrue Afgifterne i Vejret og uden Videre at kaste Fæsteren paa Porten, saasnart han ikke opfyldte et eller andet Punkt i Kontrakten. Den positive engelske Ret havde de ogsaa for sig. Sagen blev dreven med stor Hensynsløshed, og ogsaa Fæstere, der med store Bekostninger havde udført betydelige Forbedringer i Tillid til Godsejernes Løfter, kunde risikere at blive jagede bort og med ét Slag forvandles fra velhavende Folk til Tiggere. Dommerne, der skulde fælde Kjendelsen, opfordrede ind-

trængende den Part, der saa strængt vilde gjøre sin Ret gjældende, til at afstaa fra sit Forehavende; de udtalte ofte deres Beklagelse af, at Loven bød dem godkjende Paastande, der stod i Strid med, hvad der maatte anses som ret og billigt. Under saadanne Forhold frygte Fæsterne at forbedre deres Jord. Saasnart Gaarden er bragt saa vidt, at den lige gjør det muligt at betale Afgiften og at friste Livet, undgaas omhyggelig enhver yderligere Forbedring, af Frygt for, at Følgen skulde blive en Afgiftsforhøjelse. Fæsteren, berettes der, undgaar alt hvad der kunde tyde paa Velstand: i sin Hyttes, sin Kone og Børns, sine Pjalters Ynkelihood ser han sin Sikkerhed. Og selv naar han ikke svarer sine Afgifter, kan han ikke forstaa Godsejerens strænge Forholdsregler, at han siger ham op eller jager ham bort. Den Bevidsthed, at alt hvad der giver Jorden Værdi, skyldes Fæsternes Kraft og Virken, har sat sig fast i deres Hjerne. Derfor gjør de Modstand, aabenlyst eller hemmeligt, og vige ikke tilbage for «agrарiske Mord».

Den agrарiske Konspiration er i det Hele godt organiseret i Irland. Konspiratorerne have deres Love, holde Møder, afsige Domme og lade dem exekvere. For denne Virksomhed har Terrainet været godt forberedt. Allerede i forrige Aarhundrede finde vi konspirerende Foreninger i Irland. Fra den nyere Tid kjender man navnlig «the Ribonmen» eller «Whiteboys». De nuværende Konspiratorers Formaal ere væsenlig af social-agrarisk Natur. Politiken ligger dem i det hele fjernt, uagtet den agrарiske Konspiration under de givne Forhold kan støtte Fenierne, der paa deres Side atter væsenlig forfølge politiske Formaal. Her er en gjensidig Understøttelse, og selv blandt de protestantiske Bønder i Ulster mødte Fenierne

ingen Uvilje, fordi man haaber, at naar de naa deres Formaal, ville Forholdene forbedre sig for alle.

Et alvorligt Forsøg paa at løse det irske Spørgsmaal gjorde egentlig først Gladstone. I 1869 vedtoges den Lov, der ophævede den anglikanske Kirkes privilegerede Stilling. I 1870 fulgte en ny Lov med det Formaal at ordne Agrarforholdene, «An Act to amend the Law relating to the Occupation and Ownership of Land in Ireland». «The Ulster tenant-right» erklæres her som lovligt bestaaende (§ 1). Lader det sig godtgjøre, at der ogsaa i andre Provinser findes Bønder, der i Kraft af en lignende Sædvaneret som i Ulster ere i Besiddelse af Jorden, saa skal the tenant-right ogsaa her erkjendes som lovligt bestaaende (§ 2). Ogsaa andre Forpagtere, der ikke have deres Forpagtning ifølge §§ 1 og 2, have Krav paa Skadeserstatning af Godsejeren, naar han forstyrrer dem i deres Besiddelse (§ 3). Domstolene bestemme Skadeserstatning; men Loven indeholder Maximumsgrænser herfor. Den fratrædende Forpagter har ogsaa Krav paa Godtgjørelse for alle varige Forbedringer (§ 4). Men Godsejeren slipper for at betale, naar han tillader den fratrædende Forpagter at sælge sin Ret til den ny. Alle Kontrakter, der give Afkald paa de i §§ 3 og 4 omhandlede Rettigheder, ere ugyldige. Det skal ikke betragtes som «ejectment», at en Forpagter fjernes, naar han ikke har betalt sine Afgifter, eller naar han handler mod bestemte Betingelser (§ 9). Nogle følgende Paragrafer, der skyldes John Brights Indflydelse, og derfor kaldes «Bright's Clauses», omhandle Salg til Fæsterne af Jorden, Forskud til dem og forskellige Lettelser for dem ved Kjøb af Jorden.

Men denne Lov har rigtignok paa ingen Maade løst

det irske Landbospørgsmaal. De agrariske Forbrydelser vidne noksom herom. Allerede ifjor noteredes 977 agrariske Forbrydelser, og iaar er det jo blevet endnu værre. Loven har endnu mange Huller, og er tildels forblevet et dødt Bogstav. Herom kan man finde Oplysninger i Artikler af Hancock (i Fortn. Review, Jan. 1880) og Parnell (North Amer. Rev., Apr. 1880). «The Ulster tenant-right» har ikke bredet sig over hele Irland, og med Salg af Gaardene til Fæsterne er det kun gaaet yderst smaat. Selv en Forfatter, der er saa lidet tilbøjelig til at gaa ind paa de irske Fordringer som Hyndman (Fortn. Rev., Fbr. 1880) raader at begynde med en Slags Tvangssalg af de «fraværende» Godsejeres Godser.

Med en Ordning af Landboforholdene ville de irske Reformere imidlertid langt fra være udtømte. Landbospørgsmaalet er vel det dominerende; men det irske Spørgsmaal er dog langt mere forgrenet. Hancock viser os i den citerede Artikel, hvormange Skavanker der er tilbage fra gammel Tid. Katholiker og Protestanter staa endnu ikke lige; i den kommunale Forvaltning tilsidesættes Katholikerne. Folkeskolevæsenet, Fattigvæsenet, Kommunalforvaltningen osv. er ganske anderledes forsømt i Irland end i England. Noget lignende gjælder om Valgretten, hvad Dawson viser i Fortn. Review, Fbr. 1880.

Og foruden alle disse Enkeltheder, hvor en Reform er fornøden, er der det store politiske Spørgsmaal, Irlands Avtonomi. «Home-Rulerne» have en faktisk Betydning, der ikke maa undervurderes. Deres Program er vel ikke ordentligt udarbejdet (jfr. Hyndman l. c.), og der kan være Tvivl om, hvilken Skikkelse Avtonomien skal antage, og hvor vidt den skal gaa; men den synes dog ikke at mangle sin Berettigelse. Forbindelsen med Storbritan-

nien skal ikke løses; men «Imperialismen», d. v. s. Afhængigheden af det fælles Parlament forlanges ophævet. Home-Rulerne forlange et eget Parlament for Irland; men Englændernes Mistro stiller sig stadigt hindrende i Vejen. De Følelser, Englændere og Irlændere for Tiden nære for hverandre, ere saadanne, at naar der tales om Irlands Avtonomi, frygte Englænderne strax den grønne Øs Løsrivelse. Den demonstrative Maade, hvorpaa en saa udpræget Avtonomist som Parnell blev modtaget af den nordamerikanske Kongres, de irsk-amerikanske Sympathier, Feniernes Støtte i Amerika, ere Kjendsgjerninger, som Englænderne ikke synes om. Det irske Spørgsmaal rækker en Arm over Oceanet. Den anden strækkes ud mod England. To Millioner Irer bo i England. Denne Indvandring til England, hvor Irlænderne holde sammen i sluttet Trop, og hvor ogsaa Modsætningen mellem de to Nationer træder skarpt frem, findes skildret af O'Connor Power i Fortn. Review, Marts 1880.

A
ma
er
Sp
lig
ind
hør
det
paa

ude
Lej
den
Bur
dett
ind
igje
Pub

Industristatistik.

Af Aleksis Petersen.

Allerede et Par Gange tidligere have vi berørt Spørgsmaalet om Tilvejebringelsen af en Industristatistik.*) Der er imidlertid al Grund til at komme tilbage til dette Spørgsmaal, der fortjener mere end de faa Ord, vi tidligere have skænket det. Fra Udlandet kommer det ene industristatistiske Bidrag efter det andet. Kun fra Danmark høres Intet. Det kongelige Bureau sidder tavst, og lader det ene Aar gaa hen efter det andet, uden at tage fat paa Industristatistiken. Er dette rigtigt?

Naar vi i det Følgende skulle omtale nogle nyere udenlandske Bidrag til Industristatistiken, ville vi benytte Lejligheden til at udtale en almindelig Anerkjendelse af den betydelige Virksomhed, det italienske statistiske Bureau udfolder. Under Luigi Bodios Ledelse har dette Bureau arbejdet sig op til en anset Stilling. Det indskrænker sig ikke til Udgivelsen af Tabelværker; men igjennem sit Tidsskrift arbejder det baade paa at give Publikum statistiske Oplysninger af mindre Omfang, og

*) Nationalekonomisk Tidsskrift XI, 367 og XIII, 107.

paa at vejlede Publikum med Hensyn til Statistikens Theori og Teknik, den sammenlignende Statistik, Statistikens Fremskridt i Udlandet, ny udkommen statistisk Literatur o. s. v. Udgivelsen af et statistisk Tidsskrift ved statistisk Bureau har ofte staaet for os som noget Ønskeligt. Vi indse naturligvis, at vort Bureau ikke kunde (og heller ikke burde) udgive et Tidsskrift som det italienske; men paa andre Steder i Udlandet udkommer der officielle statistiske Tidsskrifter, af hvilken man ogsaa i Danmark vilde kunne se, hvorledes Sagen kan gribes an. Dog — herom en anden Gang. Det var en lille Digression, vi her gjorde os skyldige i; ved en Ideassociation, blev vi ført bort fra Bureauet i Rom. Vi vilde med Hensyn til dette endnu fremhæve, foruden dets Arbejdssomhed og Dygtighed, den rundhaandede Liberalitet, hvorved det tilstiller ikke alene andre statistiske Bureauer men ogsaa private Videnskabsmænd rundt om i Udlandet sine Offenliggjørelser. Vi have nydt Godt heraf, og udtale vor Tak.

Iblandt de Tilsendelser, som vi i den seneste Tid have faaet fra det italienske Bureau findes et Bind «*Annali di Statistica*»*), der indeholder først et statistisk Arbejde om de vigtigste italienske Industrigrene ved Vittorio Ellena, dernæst en udførlig Fremstilling af den tyske Industritælling ved Ugo Tarussio, Sekretær i det statistiske Bureau. Vi ville først omtale denne sidste Afhandling.

*) Ministero d'agricoltura, industria e commercio, Direzione di statistica: *Annali di statistica*. Serie 2^a, Vol. 13. 1880. Roma, tip. Eredi Botta.

Ugo Tarussios Afhandling er for Størstedelen en Redegjørelse for, hvad der indeholdes i de voluminøse officielle Bind vedrørende det tyske Riges, Preussens, Bayerns og Sachsens Industristatistik. Redegjørelsen er nyttig, allerede fordi yderst Faa ville have Lejlighed til at gjenneemgaa de officielle Offenliggjørelser eller til at samle sig et Indtryk ved Læsningen af de detaillerede Værker; den indeholder imidlertid ogsaa selvstændige Bemærkninger. I sine Indledningsord fremhæver Hr. Tarussio Vanskelighederne ved at faa paalidelige Oplysninger om den industrielle Produktion, — Oplysninger, der vilde være i højeste Grad ønskelige. Meget rigtigt! men der kan faas statistiske Oplysninger om andre Industriforhold end netop Produktionens Størrelse, og Noget er bedre end Intet. Han peger endvidere paa de to for den sidste tyske Industritælling ejendommelige Ting: Industritællingens Forening med Folketællingen, og Adskillelsen mellem den «store Industri» \circ : den med over 5 Medhjælpere, og den «lille» \circ : den med 5 eller under 5 Medhjælpere. Oprindelig havde man foreslaaet, at Grænsen skulde sættes ved 2 Medhjælpere; tilsidst enedes man om 5, uagtet Meget lader sig anføre til Forsvar for 2. Naturligvis er Grænsetallet rent vilkaarligt. Medhjælper-tallet er tilvisse intet afgjørende Kriterium og i de forskellige Industrigrene faar det en ganske forskjellig Betydning: et Urmagerværksted med fem Medhjælpere kan for Exempel langt snarere end et Jernstøberi med samme Arbejdertal betragtes som en «stor» Forretning. Den amerikanske Industristatistik har søgt at benytte Produktionens Størrelse som Skjelnemærket mellem Stor- og Lilleindustri. Men om der end klæber nok saa mange Mangler ved at holde sig til Medhjælper-tallet, saa have

praktiske Hensyn dog anbefalet Tyskerne at benytte dette Skjelnemærke. Ogsaa imod den Klassifikation af Industrigrenene, man har benyttet i Tyskland, kan der gjøres Indvendinger. Dette Spørgsmaal om, hvorledes Industrigrenene bedst klassificeres, have Statistikere, Teknikere, Toldmænd o. A. søgt at besvare paa utallige Maader. Endnu er det ikke løst; thi den tyske Industrietælling har aabenbart i den Henseende ikke sagt det sidste Ord.

Vittorio Ellena offentliggjorde i 1878 paa det italienske Handelsministeriums Bekostning et Kvart-Bind betitlet «Notizie statistiche sopra alcune industrie» (Roma, tipografia Eredi Botta). Dette Værk har han nu i de ovennævnte «Annaler» forsynet med udførlige Kommentarer. Ogsaa han fremhæver først Vanskelighederne og det, «at de fleste Landes Industristatistik er langt tilbage eller mangler helt. Dog omtaler han med Anerkjendelse den franske og den engelske Fabrikstatistik og den tyske Industrietælling. I Italien forsøgte i sin Tid den ansete statistiske Bureauchef Dr. Maestri at faa en Industristatistik tilvejebragt, — men uden Held. Advaret af de Erfaringer, Maestri gjorde, har Ellena klogelig givet sin Opgave beskedne Grænser. Han har for Størstedelen indskrænket sig til at søge Oplysning om de Maskiner, de forskellige Fabriker anvende, deres Styrke, Dampkraft eller Vandkraft, Antal paa Arbejderne, deres Køn og Alder. At faa Oplysning om Produktionens Størrelse har kun undtagelsesvis været muligt, men Oplysningerne om de anvendte Maskiners Art, Kraft og Antal give altid nogle Vink. Endvidere mangle Oplysninger om forskellige Arbejderforhold, om Arbejdsdagens Antal og Længde saavelsom andre Ting, hvorom man ganske vist maatte have Besked, naar man

vilde have et fuldstændigt Billede af Industriens Forhold, »paa samme Maade som det ikke er tilstrækkeligt at vide, hvormange Soldater en Hær tæller, og hvormange Vaaben den har, for at kunne bedømme dens Styrke.» Trods alle Vanskeligheder har V. Ellena set sig i Stand til at offentliggjøre et Værk, der indeholder meget Værdifuldt og i ethvert Fald er mange Gange bedre end — slet Intet. Han giver en kort Udsigt over Italiens industrielle Stilling i Almindelighed og gjennemgaar de enkelte Industriegrene, Silkeindustrien, Bomulds-, Uld-, Hørindustrien etc. etc., hver for sig. —

Langt mere omfattende, og af en ganske anden Karakter end det forannævnte Værk er dog den Haandbog i den tyske Industristatistik, som Tysklands Berømthed, Dr. Engel, nylig har offentliggjort.*) Bogen indeholder kun Tabeller (men let overskuelige Tabeller), og vil maaske derfor finde færre Læsere end ellers; men af de Forhold, den behandler, giver den et saa klart og skarpt Tal-Billede, som med Rimelighed kan forlanges. Hvilke Forhold, den behandler, fremgaar af følgende Indholds-oversigt:

Den første (og langt største) Tabel giver Oplysning om hver enkelt Industriegrens Personale og motoriske Kræfter og meddeler for hver af det tyske Riges Stater: Tallet paa Forretninger, Tallet paa Smaa-Forretninger og paa Stor-Forretninger, Forretningernes Personale, hvormange der deraf beskæftiges i Smaa-Forretningerne og hvormange i Stor-Forretningerne, hvormange motoriske

*) Die deutsche Industri 1875 und 1861. Statistische Darstellung der Verbreitung ihrer Zweige über die einzelnen Staaten des Deutschen Reichs, mit Hervorhebung Preussens. Von Dr. Engel. Berlin, 1880. Verlag d. kgl. stat. Bureaus (Dr. Engel). (224 S.)

Kræfter, angivne i Hestekraft, der anvendes i Stor-Forretningerne, og hvilken Rolle specielt Dampen spiller her. Hvad de tyske Industritællinger forstaa ved »Industri« vil ses, naar vi her meddele de 19 Grupper, i hvilke de forskellige Industrigrene ere indordnede:

Gruppe	beskæftigede Personer	pCt.
I. Kunst- og Handelsgartneri	25,464	0,39
II. Fiskeri	19,626	0,30
III. Bjergværk, Hütten- og Salinen-Værk	433,066	6,69
IV. Sten- og Jordindustri	265,555	4,10
V. Metalbearbejdelse	419,752	6,49
VI. Maskin-, Værktøjs- og Instrumentindustri .	322,029	4,98
VII. Kemisk Industri	51,698	0,80
VIII. Belysnings- og Brændselsindustri	42,647	0,66
IX. Textilindustri	926,767	14,32
X. Papir- og Læderindustri	187,285	2,90
XI. Træindustri	464,068	7,17
XII. Nærings- og Nydelsesmidler	692,600	10,70
XIII. Beklædnings- og Renselsesindustri	1,053,142	16,28
XIV. Bygningsindustri	467,309	7,22
XV. Polygrafisk Industri	55,719	0,86
XVI. Kunstneriske Industrigrene	13,400	0,21
XVII. Handelsnæring	661,496	10,22
XVIII. Transportindustri	134,330	2,08
XIX. Herbergering og Beværtning	234,697	3,63
Sum 6,470,630		100,00

Udelukkede fra Undersøgelsen var, foruden Land- og Skovbruget, Militær- og Marineforvaltningens industrielle Arbejder, Jernbane-, Post- og Telegrafvæsen, Forsikringsvæsen, Hospitalerne, Læge- og Jordemodernæring, Musik og Theaterindustri, Bissekramnæring, Industrierbejderne i Fængslerne, og den Industri, hvis Produkter kun ere bestemte for Forbrug i Ens eget Hjem. Men selv med disse Indskrænkninger er Begrebet »Industri« opfattet paa en ret omfattende Maade, idet f. Ex. Handelsnæringen og Fiskeri er taget med. Og det siger ikke saa lidt,

eftersom der paa Handelsnæringen falder over 10 pCt. af de Næringsdrivendes Tal. Man vil i ovenstaaende Tabel bemærke, hvilken fremragende Plads Textilindustrien indtager i Tyskland. Transportindustrien viser sig i Tabellen ikke i sin sande Størrelse, da, som nævnt, Jernbaner, Post og Telegraf ere udelukkede. De ovennævnte 19 «Grupper» ere atter delte i «Klasser», og «Klasserne» i Underklasser eller «Ordner». Ialt findes der 95 «Klasser» og «203» Underklasser, «Ordner». Textilindustrien, Næringsmiddel-Industrien, Metalindustrien m. fl. have særligt mange Underafdelinger. Det er, som man ser, en vidt gennemført Klassificering, og den er gennemført med stor Omhu; men naturligvis kan der være Tvivl, om det Rette altid er blevet truffet. «Menneskenes Erhvervsvirksomhed er, som Enhver véd, overordenlig forskellig og mangeartet. Men blandt denne Mangfoldighed gives der en Mængde Virksomheder, der ere mere eller mindre beslægtede med hverandre. Slægtskabet kan dog ligesaa vel bero paa Ligheden i det anvendte Raamateriale, i de fremstillede Produkter, som i Brugen af lignende Værktøj og Hjælpemidler og i Anvendelsen af lignende Produktionsmetoder. Efter Industriegrenenes indbyrdes Slægtskab plejer man at klassificere dem, at inddele dem i Grupper, Klasser, Ordner, Species. Tallet paa Species gaar op i Tusinder, Tallet paa Ordner, ja selv paa Klasser er mange hundrede, og først Grupperne svinde sammen til maaske et kvart Hundrede.» (Engel). For Sammenligningens Skyld er denne Inddeling nødvendig; men at der maa knytte sig de største Tvivl til den, forstaar sig af sig selv.

Den første Tabel, der er 145 Sider stor, afsluttes med en Sammenstilling af Hovedtallene. Herefter var

der i hele det tyske Rige 2,927,955 Industriforretninger; men af dem havde kun 69,550 over fem Medhjælpere, medens 2,858,405 havde fem eller under fem Medhjælpere; det er, som tidligere fremhævet, et Udtryk for, at Industriens Tyngdepunkt fremdeles ligger i Lilleindustrien. I de «store» Forretninger beskæftiges 2,311,399 Personer, i de «små» 4,159,231, tilsammen altsaa 6,470,630. Hvorledes dette Personale er fordelt mellem de 19 Grupper, og hvilken Procent hver Gruppe tager af det hele Personale, ses af ovenstaaende Tabel.

Bogens anden Tabel giver Oplysning om de i de forskellige Industrigræne anvendte karakteristiske Maskiner og Apparater. Det maa dog bemærkes, at disse Oplysninger kun gjælde Forretninger med over fem Medhjælpere, og da der ogsaa i mange Haandværk og Smaaforretninger (Mølleindustrien, for Exempel!) anvendes mange Maskiner, bliver Billedet noget ufuldstændigt. Forøvrigt er det givet i ret fine Træk. Man se f. Ex. «Textilindustrien» efter, og man vil bemærke, om hvilken Masse af forskelligtartede Maskiner, Indretninger og Apparater Tabellen giver Oplysning for denne Gruppens Vedkommende. Ogsaa for andre Industrigræne ere Oplysningerne om Maskinerne meget detaillerede. Hvad der af den tyske Industristatistik er bragt frem om Anvendelsen af Maskinkraft i Industrien, fortjener overhovedet den største Opmærksomhed.

Tredje og fjerde Tabel indeholde summariske Oversigter over Anvendelsen af motoriske Kræfter i de forskellige Industrigrupper og det tyske Riges forskellige Stater.

Bogens øvrige Tabeller foretage en Sammenligning mellem Toldforeningens Industri i 1861 og det tyske

Riges i 1875. I Forordet berøres de særdeles store Vanskeligheder, hvormed en saadan Sammenligning er forbunden. Man har imidlertid efter Evne bestræbt sig for at udfinde de Tal, der overhovedet kunne sammenlignes, og Resultatet af Sammenligningen bliver i ethvert Fald, at Tyskland i Løbet af de fjorten Aar 1861—75 stedse mere har arbejdet sig op til at blive en Industri-stat. Nogle faa Tal anføre vi som Exempler: Af 10,000 Beboere vare i 1861 i Toldforeningen 1333 «Erwerbthätige»; men i det tyske Rige steg dette Forholdstal i 1875 til 1514. Blandt de fem største Stater er det jo navnlig Sachsen, der er det egenlige Industriland; men ogsaa i de fire andre har Fremgangen været stærk; thi af 10,000 Beboere vare i

Preussen . . .	{	1861	1233 «Erwerbthätige»	
		1875	1409	—
Bayern	{	1861	1256	—
		1875	1409	—
Sachsen . . .	{	1861	2181	—
		1875	2291	—
Württemberg.	{	1861	1496	—
		1875	1531	—
Baden	{	1861	1330	—
		1875	1582	—

Man vil bemærke baade Sachsens fremtrædende Betydning og alle fem Staters stærke Fremgang. Ogsaa i de øvrige Stater har i det Hele og Store Fremgangen været betydelig. Der findes dog Undtagelser fra denne Regel. Lad os betragte Textilindustrien, omtrent Tysklands vigtigste Industrigren: Af 10,000 Beboere var beskæftigede i Textilindustrigruppens forskellige Afdelinger i

Preussen	{	1861 175
	{	1875 172
Bayern	{	1861 159
	{	1875 151
Sachsen	{	1861 803
	{	1875 738
Württemberg . .	{	1861 245
	{	1875 210
Baden	{	1861 254
	{	1875 183

Opmærksomheden vil atter her fæste sig ved Sachsens deciderede Overvægt. For denne Gruppens Vedkommende har der været Tilbagekridt; men det opvejes af Fremgangen i Bjergværksvirksomheden, Maskinfabrikationen, den kemiske Industri, Papir-, Træ-, Beklædnings-Industrien, og adskillige andre Virksomhedsgrene, Handelsnæringen f. Ex. For Handelsnæringen stiller Forholdet sig nemlig saaledes: Af 10,000 Beboere vare i denne Næring beskjæftiget i

Preussen	{	1861 83
	{	1875 146
Bayern	{	1861 61
	{	1875 135
Sachsen	{	1861 131
	{	1875 206
Württemberg . .	{	1861 52
	{	1875 119
Baden	{	1861 102
	{	1875 140

Atter her Sachsen! Men i Hansestæderne er Forholdstallet i Handelsnæringen naturligvis langt højere, nemlig i Lübeck 563, i Bremen 682 og i Hamborg endog 729!

Ogsaa for de øvrige Branchers Vedkommende kunde det være interessant at efterse, baade hvorledes Forholdet har forandret sig fra 1861 til 1875, og hvorledes de optræde forskjelligt i de forskjellige Stater. Tabellerne give tydelig og klar Oplysning herom.

Dette den tyske Industritælling i 1875. For 1880 havde Dr. Engel — men forgjæves — foreslaaet, at Industritællingen paa den Maade skulde bringes i Forbindelse med Folketællingen, at det overordenligt store Tal af Næringsdrivende, der arbejde uden Medhjælp og uden Maskiner, kun skulde rammes af Folketællingen den 1. December d. A., medens de Næringsdrivende, der arbejde med Medhjælpere eller Maskiner, skulde underkastes en særlig Industritælling fjorten Dage senere. Endvidere skulde denne Tælling tage nogle flere Ting med end den forrige, navnlig Oplysninger om Arbejdsløn og Produkternes Værdi. Tællingen skulde give Oplysning om: Tallet paa Forretninger; om disse drives af Enkeltpersoner, af Korporationer, Aktieselskaber, Kommuner, Amter, Staten o. s. v.; Tallet paa Forretningschefer, Tilsynsmænd og Arbejdere, der vare i Tjenesten d. 15. December, samt Arbejderpersonalets gennemsnitlige Tal i Aarets Løb; Arbejdsløn; Maskiner, deres Tal, Styrke og karakteristiske Egenskaber; Produkternes Værdi og Udførselsmængde; Assurancesummerne for Fabriksbygninger, Maskiner, Varer etc. — Nøjagtig Forklaring af alt Dette findes i Dr. Engels Program for Folke-, Industri- og de andre Tællinger i Tyskland i December 1880*), — et Program, som vi maa anbefale vore Statistikere til den alvorligste Eftertanke. Naar man ser, hvad Dr. Engel foreslaar

*) Die Aufgaben des Zählwerks im Deutschen Reiche am Ende des Jahres 1880. Berlin, 1879. Verlag des kgl. statist. Bureaus.

eller blot, hvad han allerede har udrettet, saa vil man vist nok lade være med herefter at paakalde ham som et Vidne om Industristatistikens «Umulighed».

Og om hvad han har magtet at udrette, er det Værk, vi nu gaa over til at omtale, et nyt og et af de mest glimrende Vidnesbyrd.

For omtrent hundrede Aar siden, i 1775, udgik den første Dampmaskine fra Boulton og Watts Værksted. Som et Slags Mindeskrift i Anledning af denne Verdensbegivenheds Hundredaarsjubilæum er Dr. Engels Værk «Dampens Tidsalder» *) at betragte. Det opruller os et storartet Billede, og belærer om, at Dampens Anvendelse som Bevægkraft, hidtil har været i høj Grad undervurderet: endnu i 1874 turde Engel i sit Skrift om Dampmaskine-Statistikken ikke gaa højere end til $14\frac{1}{2}$ Million Damp-Hestekræfter paa hele Jorden; men alene af Jernbaner findes der nu i 1880 omtrent 350,000 Kilometer med mindst 105,000 Lokomotiver, der repræsenterer omtrent 30 Millioner Hestekraft, og de øvrige Dampmaskinens

*) Das Zeitalter des Dampfes in technisch-statistischer Beleuchtung, von Dr. Ernst Engel. Berlin, 1880. Verl. d. kgl. statist. Bureaus (Dr. Engel). (209 dobbeltspaltede Sider in 4to). Værket er dediceret til James Watts og George Stephenson's Manes, hundrede Aar efter Watts og halvtredsindstyve efter Stephenson's Opfindelser. Det bærer følgende Motto:

Bald wird des Dampfes Kraft den flücht'gen Wagen
Die Strass' entlang,
Die träge Barke durch die Wellen tragen
In sichrem Gang,
Ja auf des Windes leichtbewegten Schwingen,
Durch's luft'ge Reich
Ein neu Gefährt zum fernsten Ziele bringen,
Dem Adler gleich.

(Af et i 1788 udkommet Digt, «The botanic Garden», af Erasmus Darwin, en Samtidig og Ven af Boulton og Watt, frit oversat).

Kraft gaa ganske sikkert op over 13 Mill. Hestekræfter, saa at det i 1874 beregnede Tal kun er en Tredje- eller Fjerdedel af det virkelige.

Værket aabnes med en Indledning, i hvilken der gives nogle historiske Notitser om Dampkjedel- og Dampmaskine-Statistiken. Den derefter følgende Del I omhandler de faststaaende Dampkjedler, deres Udbredelse, Bygningsformer, Alder, Drift, Explosioner, Assurance, Kontrol etc. Del II omhandler de faststaaende og bevægelige Dampmaskiner og Dampkjedler, derunder Lokomobiler, Lokomotiver, Dampskibskjedler og -maskiner etc. I de derpaa følgende «Slutningsbetragtninger» resumeres de statistiske Resultater, hvorhos der gives Oplysning om Dampforetagendernes Anlægsomkostninger og om hvorfra Midlerne til dem ere tagne. I en Del Tillæg, der slutte Bogen, findes der Oplysninger om, hvad en Hestekraft koster under forskellige Former, om Verdens Jernbaner, om Dampmaskine-Statistiken i forskellige Lande, om Explosioner etc. etc. Værket indeholder et uhyre Stof, der ikke blot er af Interesse for Nationaløkonomen og Statistikeren, men ogsaa for Teknikeren. Kun en Mand, der saaledes som Engel forstaar Statistiken baade i dens Helhed og i dens mindste Detailler, har et udmærket nationaløkonomisk Blik og er fortrolig ogsaa med de tekniske Enkeltheder, vilde kunne magte paa denne Maade at stille «Dampens Tidsalder» i teknisk-statistisk Belysning.

I første Række har Preussen, i anden og tredje Række det tyske Rige og andre Lande været det Omraade, hvorfra den foreliggende Dampstatistik har hentet sit Materiale. Til Preussens Damp-Foretagender var, efter Dr. Engels Beregninger, ved Udgangen af 1878

medgaaet en Anlægs kapital paa 7415 Millioner M., til hele det tyske Riges over 11,100 Mill. M., og til hele Verdens det Tolvdobbelte heraf, altsaa omtrent 133,000 Millioner M. Naturligvis kan Dr. E. ikke garantere, at denne uhyre Sum ikke er nogle Millioner for lille eller for stor. Men selv om den skulde afvige Hundreder af Millioner fra Virkeligheden, saa vilde den dog være et bestemt Udtryk for et hidtil kun lidet undersøgt og derfor næsten ubekendt Faktum af største Betydning: det Faktum nemlig, at Dampen ikke blot har medført en industriel Omvæltning, — en Omvæltning, der spotter al Beskrivelse —, men at den tillige paa det Dybeste har grebet ind i alle Staters finansielle Forhold.

Det, der i saa forbavsende kort Tid har hjulpet Dampen til en saa uhyre Udbredelse og næsten gjort den til Bærer af den moderne Kultur, vil — som Dr. E. skriver — endnu længe virke videre. Det er ikke blot det, at der med Dampen blev tilført Tekniken en ny Kraft, men det er ogsaa det, at Dampen som Bevægkraft tillader Deling, Summation og Stedforandring ganske anderledes end alle andre Bevægkræfter. Den menneskelige og dyriske Muskelskraft lader sig vanskeligt koncentrere udover en temmelig knebent afstukken Grænse; den trættes hurtigt, og virker derfor uregelmæssigt. Vindkraften er ustadig, og er ofte ubrugelig, enten fordi den er for stærk eller for svag eller helt udebliver; kun den Fordel har den, at den paa et forholdsvis lille Rum lige godt kan drive 1 eller 10 eller 100 Møller; naar den blot er tilstede, faar enhver Mølle nok af den; men den lader sig ikke koncentrere efter Behag. Vandkraften er bunden til Stedet, og er i høj Grad afhængig af Vejrliget. Ganske anderledes med Dampkraften! Fri for enhver

stedlig Lænke, lader den sig frembringe, naar det skal være, og kan standses efter Behag, lader sig koncentrere til de højeste Potenser, og kan virke efter den mindste Maalestok, trættes aldrig, er næsten ganske uafhængig af Vejrliget. Man kan dristigt sige, at om Dampkraften end ikke tilintetgør Afstandene til Lands og til Vands, saa forkorter den dem dog med ni Tiendedele, og sparer i samme Grad Tid og Stof.

Udrustet med saadanne Fortrin maatte Dampkraften nødvendigvis blive den herskende Bevægkraft. Men at den er blevet det i en saa forbavsende kort Tid, er dog vidunderligt, og det mindst Vidunderlige er ikke den Maade, hvorpaa Midlerne til Dampforetagenderne ere blevne skaffede tilveje. I saa Henseende frembyder Verdenshistorien intet Analogon.

En Anlægskapital paa 133,000 Millioner M. stikker i alle Jordens Damp-Foretagender! Den allerstørste Del heraf, maaske 80 pCt., skyldes de sidste 20, 25 Aar. Hvorfra har man taget denne uhyre Sum? Da der bestandig oprettes ny Damp-Foretagender, og da Udgifterne til dem blive stedse større, saa maa den Kilde, hvoraf de øses, flyde uafbrudt; — men hvilken er denne Kilde?

I det enkelte Land findes der ikke flydende Kapitaler til det Beløb, som Landets Dampforetagender repræsentere. Ved Salg af Værdipapirer kunne de ikke skaffes tilveje. Til hvem skulde de sælges? Ved Salg i Landet selv vilde der blot foregaa en Omfordeling af alt tilstedeværende, ikke en Tilførsel af ny Kapitaler. Salg til Udlandet er ligesaa utænkeligt. Fra Landbruget eller fra den faste Ejendom ere Summerne heller ikke tagne; tværtimod staar nu langt større Kapitaler end tidligere i Hypoteker. Det er Anvendelsen af arbejdsbesparende Maskiner, af

Elektricitet og Damp, det er Indførelsen af en Masse ny besparende kemiske Processer, det er den værdifulde Benyttelse af Stoffer, der tidligere kastedes bort som ubrugelige, det er overhovedet de naturvidenskabelige og tekniske Fremskridt, der have afgivet den Kilde, hvoraf de ny Midler ere øste. Dermed har Dr. Engel ganske vist hverken sagt noget Nyt eller Noget, der vil blive modsagt; men hvad han har gjort bedre end Nogen før ham, er at levere et talmæssigt Bevis for Kapitaldannelses-Processen.

I Preussen fandtes der

Aar	Dampmaskiner i Industri og Agerbrug	Lokomotiver	Dampskibe	ialt Maskiner
1837	419	0	4	423
1840	615	13	6	634
1843	862	149	79	1,090
1861	7,000	1,449	198	8,647
1875	28,783	6,606	295	35,684
1878	35,431	6,991	623	43,045.

I 40 Aar er altsaa i Preussen, et forholdsvis fattigt, væsenligt agerdyrkende Land, Dampmaskinernes Tal steget til over det Hundreddobbelte; og da Maskinernes Hestekraft i 1837 kun var 7,513, i 1878 derimod 3,041,838, er dette Tal nu mere end fire hundrede Gange større end dengang.

I Sachsen var der

Aar	Dampmaskiner i Industri og Agerbrug	Lokomotiver	Dampskibe	ialt Maskiner
1846	197	52	3	252
1861	1,003	203	?	?
1878	5,022	714	49	5,782.

I Frankrig var der

Aar	Dampmaskiner i Industri og Agerbrug	Lokomotiver	Dampskibe
1840	2,591	142	211
1860	14,513	3,101	377
1878	38,880	6,667	812.

Men endnu stærkere, langt stærkere har Fremgangen i Maskinernes Hestekraft været.

Udførligt paaviser Dr. E. — efter at have meddelt nogle overordenligt interessante Data om, hvad Dampkraft, levende Hestekraft og Menneskekraft koster og præsterer — Kapitaldannelses-Processen i Jernbanernes Udvikling. Ogsaa om Dampskibene har han leveret et interessant, men kortere Afsnit. Og efter at have gennemgaaet de «stedforandrende» Dampforetagender, belyser han de «formforandrende» Dampforetagenders Udvikling. Her som hist ser man omtrent den samme Kapitaldannelses-Proces: Dampforetagenderne have saa at sige bygget sig selv: de Fordele, de have bragt med sig, have betalt, hvad de have kostet, og desuden givet et Overskud. Takket være en fortræffelig Jernbane-Statistik lader denne Proces sig positivt paavise for Jernbanernes Vedkommende; for de «formforandrende» Foretagenders Vedkommende er Statistiken kun mangelfuld; men ved fingerede Exempler anskueliggjør Dr. E. ogsaa her Kapitaldannelses-Processen.

Statistiken er mangelfuld, og dette giver Dr. E. Anledning til følgende Hjerteudgydelse: «Man har ved Dampmaskine-Statistiken i Almindelighed indskrænket sig til at spørge om Maskinernes Antal og deres Hestekraft. Ved de enkelte kun med lange Mellemrum i den senere Tid optagne Industritællinger blev der ved de industrielle Anlæg ikke skjelnet imellem, om de arbejdede med den ene eller den anden Art motorisk Kraft, om blot med Damp eller ogsaa med anden Kraft. Ligesaa lidt spurgte man om, hvormeget Raa- og Brændstof de forbruge, hvilke Mængder og Salgsværdier af Varer, de frembringe og afsætte, hvilke Anlægskapitaler, der staa i Anlægene

(hvad man med tilstrækkelig Sikkerhed kunde faa at vide, naar Assurancesummerne for Bygninger, Kjedler, Motorer, Maskiner, Værktøj, Apparater etc. blev opgivne). Saadanne Spørgsmaal, der i de Forenede Stater i stedse større Udstrækning stilles ved hver Industritælling, og i flere Stater, Massachusetts, Rhode-Island bl. a., besvares med stedse større Omhu og Paalidelighed, anses hos os for at «trænge ind i Privatforhold» og menes derfor at være utilstedelige. Som om de langt mere specielle Spørgsmaal til Jernbaner, Brænderier, Sukkerroefabriker, Husejere i Anledning af Beskatningsforhold ikke trænge langt dybere ind i Privatforhold! Men medens disse Spørgsmaal tjene aabent udtalte Beskatningsøjemed og fordres af Loven samtidigt med, at falske Opgivelser straffes, tror man at burde undgaa de andre Spørgsmaal om Produktionens Omfang og Fremskridt, fordi de kunde fremkalde Beskatningsfrygt og maaske derfor kunde blive urigtigt besvarede. Det kan hist og her være Tilfældet; — men kunde Besvarelsen af Spørgsmaal, der først og fremmest skulde tjene til at maale Nationalvelstanden, ikke ligeledes anordnes ved Lov? Sligt har man jo dog gjort ved forskellige Separattællinger i de Forenede Stater, ved Tobaksenquêtes i Tyskland. Den berømte belgiske Folke-, Landbrugs- og Industritælling af 1846 kom ligeledes kun i Stand paa Grundlag af en Tællingslov. Spørgsmaal, hvis Besvarelse kun beror paa de Adspurgtes gode Vilje og som i Almindelighed kunne glæde sig over de Adspurgtes gode Vilje, ville dog altid og overalt møde nogle Uvillige, der udtrykkeligt og ved Lov ville tvinges til at svare. Disse Statistikens aabenlyse Fjender (og de ere det i Almindelighed af Privatinteresse) tilhøre erfaringsmæssigt navnlig de højere Samfundskredse; og, hvad

meget maa beklages, de nøje sig sjældent med alene selv at holde sig tilbage, de søge tillige at gjøre Propaganda, idet de beskyldte Statistiken for Ufuldstændighed og Upaalidelighed (hvori de selv ere Skyld!), ja endog for bevidst Usandhed. Naar der søges bødet paa de Huller, der aldrig ganske kunne undgaas, ved Analogisering, naar der efter den deduktive og induktive Forsknings Love drages Slutninger af de fundne Tal, saa udtale hine Fjender af Statistiken deres Misbilligelse, idet de glemme, at ikke blot enhver Statistik, men overhovedet enhver videnskabelig Virksomhed vilde være umulig, uden disse Forskningens Hjælpemidler. Kun de Kortsynede, der ikke se Andet i Statistiken end et Kalkulaturarbejde, kunne frakjende Statistikerens Ret til at prøve de Tal, han har fundet, til at betegne deres Paalideligheds-Grad offentlig og til selv at læse i Tallene. Men forgjæves: den aandeligt uafhængige Forsker lader sig ikke denne Ret berøve af Nogen."

Og hermed forlade vi Dr. Engel. Han har behandlet et Emne af den største Rækkeevne, saa sandt ikke blot vort materielle men vort hele Kulturliv beherskes af Dampen, trods det, at Dampens Herredømme knap er et halvt hundrede Aar gammelt. Han har behandlet det med Mesterhaand og leveret et Arbejde med en Rigdom af Indhold, et Arbejde af første Rang.

Og naar vi saa vende os til Danmark, — hvilken Fattigdom møder os ikke her! Man vil sagtens indvende, at det ikke gaar an at sammenligne Danmark med de mægtige Industristater. Men med Norge da? Lad os se, hvorledes det staar til i Norge. Det norske Bureau har tilvisse ikke præsteret Arbejder som de tyske; men det har dog i ethvert Fald præsteret mere end

det danske. Det har, omend efter en beskeden Maalestok, optaget en Fabrikstatistik*), og det efter følgende Skema:

1. Anlæggets Navn:
2. — Slags, betegnet ved Produkternes Art:
3. Ejerens Navn: 4. Ejerens Hjemsted:
5. Aar, hvori Anlægget oprettedes (sattes i Drift):
6. Anlæggets Drivkraft: 7. Beregn. Antal eft. Hestekræfter:
8. Antal af de ved Anlægget Sysselsatte:
 Bestyrere: Kontorpersonale: Opsynsmænd:
9. a. Det hele Antal ved Anlægget sysselsatte Arbejdere:
9. b. Heraf faste Arbejdere, nemlig:
 Personer af Mandkj. 15 Aar og derover
 — - Kvindekj. — —
 — - Mandkj. under 15 Aar
 — - Kvindekj. — —
9. c. — andre Arbejdere, nemlig:
 Personer af Mandkj. 15 Aar og derover
 — - Kvindekj. — —
 — - Mandkj. under 15 Aar
 — - Kvindekj. — —
10. Antal Uger, hvori Anlægget i 1875 har været i Drift:
11. Art og Antal af Arbejdsmaskiner:
12. Anmærkninger og andre Oplysninger, som findes egnede til
 velvillig Meddelelse:

Om den norske Produktions Størrelse har Bureauet derimod endnu ikke set sig i Stand til at give Oplysning.

Af Tabelværket fremgaar, at der i Norge ved Begyndelsen af 1876 fandtes 2581 Fabrik anlæg. Ved «Fabrik anlæg» forstaas i Reglen de Etablissementer, der ifølge deres Virksomheds Beskaffenhed af den almindelige Opfattelse betegnes som «fabrikmæssige»; og hvad angaar saadanne Industriegrene, der i den almindelige Opfattelse snart henføres til «Fabrik»- snart

*) Norges officielle Statistik, udg. i Aaret 1879. C. Nr. 13. Statistik over Norges Fabrik anlæg ved Udg. af 1875. Udg. af det statist. Centralbureau. Kristiania, 1879. (XI + 67 S. 4to.).

til «Haandværks»-Industrien, alt eftersom Bedriften foregaar i større eller mindre Omfang, har man i Norge som i Tyskland fulgt den Regel at anse som «Haandværk» enhver Bedrift, der ikke sysselsætter mindst 5 Arbejdere, uagtet Grænsen baade er vilkaarlig og ikke ganske korrekt i Principet. Af de 2581 «Fabrikanlæg» faldt 29 pCt. paa Trævare-Tilvirkning (navnlig Savbrug), 27 pCt. paa Tilvirkning af Nærings- og Nydelsesmidler (navnlig Kornmøller), 10 pCt. paa Forædling af Sten og Jord (navnlig Teglværker), 10 pCt. paa Maskin-Industrier (heri Skibsværfter), $5\frac{1}{2}$ pCt. paa kemisk Industri, og paa de øvrige Industrigræne kun færre Procent. Arbejderstyrken kan angives til circa 50,000. Afgjort Flest vare beskæftigede i Træ-Industrien, nemlig c. 13,000 eller næsten 28 pCt.; derefter kom Maskin-Industrien (heri Skibsbyggeriet) med 20 pCt., Nærings- og Nydelsesmiddel-Industrien med 13, Textilindustrien med 11, Jord- og Sten-Industrien med 10 pCt. o. s. v. — Af de nævnte 2581 Fabrikanlæg fandtes 75 pCt. paa Landet og 25 pCt. i Byerne; men i Byerne var Arbejderstyrken forholdsvis stærkere, idet der i Byerne fandtes noget over 19,000 Fabrikarbejdere, eller gennemsnitligt 29 Personer paa hvert Anlæg, paa Landet derimod 27,000 Arbejdere, eller gennemsnitligt kun 14 Mand paa hvert Anlæg. Sammenlignes Antal af Fabrikarbejdere med Folketallet, vil man finde, at det i Landdistrikterne kun udgjorde omtrent 18 af 1000 Indvaanere, medens det i Byerne løber op til 57 (i hele Riget 25). — Af store Fabriker fandtes der ikke mange i Norge, nemlig kun 75 med over 100 Arbejdere. 9 Anlæg havde over 300, 5 over 400 og 2 (Spinderier) over 500 Arbejdere. — Af den samlede Arbejderstyrke var $6\frac{1}{2}$ pCt. Bestyrere, Regnskabsførere, Opsynsmænd eller andre Betjente. Af

Resten, den egenlige Arbejderstok, var 81 pCt. voxne Mænd, 11 pCt. voxne Kvinder og 8 pCt. Børn under 15 Aar. Antallet af Børn og Kvinder i Industriens Tjeneste er i de senere Aar tiltaget ikke ubetydeligt. Over Halvdelen af de kvindelige Arbejdere beskæftiges i Textilindustrien, navnlig ved Spinderier, Væverier og Trikotagefabriker, hvor Kvinderne udgjøre næsten 64 pCt. af den hele Arbejderstok. Forøvrigt arbejde Kvinderne navnlig i Fyrstikfabriker, Tobaksfabriker og Ølbryggerier. Af Børn sysselsættes de fleste i Tobaksfabriker, Savbrug, Fyrstikfabriker, Spinderier og Væverier, Høvlerier og Teglværker. — Af 2541 Anlæg, om hvilke nøjere Oplysning haves, tilhørte omtrent 68 pCt. Enkeltmand, medens 32 pCt. ejedes af Aktieselskaber. — Endvidere give Tabellerne nogle, men utilstrækkelige, Oplysninger om Fabrikernes Anlægstid, den aarlige Driftstids Længde, Anvendelsen af Haand-, Heste-, Vand- eller Dampkraft etc.

Og efter at vi saaledes have set, at man baade Nord og Syd for os har været i Stand til at fremskaffe nogen, omend endnu utilstrækkelig og ufuldkommen, Industristatistik, ligger det nær at spørge: hvorfor skulde det, der er muligt for andre Lande, smaa saavel som store, være umuligt for Danmark? Med Rimelighed kunde man visselig forlange, at der indhentedes og offentliggjordes Oplysninger om

Arbejderstyrken i de forskellige Industrigrene; — Arbejdernes Køn og Alder; det Omfang, hvori de forskellige Virksomhedsgrene bruge ikke blot Børn men ogsaa kvindelig Arbejdskraft; — de forskellige Industriforretningers Størrelse set fra Arbejderstyrkens Synspunkt,

Stor- eller Lilleindustri; — det beskæftigede Personales Karakter som Bestyrere, Kontorpersonale, Opsynsmænd, faste Arbejdere, midlertidige Arbejdere; — Industriforeningernes Ejere, Enkeltmænd eller Korporationer, Aktieselskaber, Stat, Kommune; — Drivkraftens Art og Styrke; — karakteristiske Arbejdsmethoder, Maskiner, Apparater; — Driftens Varighed, den Tid paa Aaret og i Døgnet, da den foregaar; — Assurancesummerne for Bygninger, Maskiner, Varer etc.

Heller ikke tør man betegne det som umuligt, men vel som vanskeligt at skaffe brugbare Oplysninger om Arbejdsløn med flere Arbejderforhold, om Produktionens Værdi etc. etc.

Saaledes som Forholdene nu ere, har den private Forskning indlagt sig større Fortjeneste end det kgl. Bureau af dansk Industristatistik. Det ejendommelige Tilfælde er endog indtruffet, at omtrent i samme Øjeblik, som det statistiske Bureau erklærede sig ude af Stand til at levere en Bogtrykkeristatistik (se: «Statistiske Meddelelser» 10. Bd., S. 281), var en Privat-Mand i Stand til at offentliggjøre en fuldstændig Udsigt over Landets Bogtrykkerier, deres Antal, Arbejdere, Presser o. s. v., — cand. jur. C. Nyrop i «Skandinavisk Bogtrykkertidende» 1872. Overhovedet bør vi, naar vi tale om dansk Industristatistik, ikke undlade at bemærke, at Industriforeningens Sekretær, Hr. C. Nyrop, ved sine flittige og omhyggelige Katalogarbejder i Anledning af forskellige Udstillinger, i sine Bøger og Afhandlinger, «Meddelelser fra Industriens Omraade», «Bidrag til den danske Industris Historie» etc., har leveret særdeles fortjenstfulde industristatistiske Bidrag, der have Krav paa den oprigtigste Paaskjønnelse.

Ogsaa en Afhandling af Docent Aug. Thomsen om Fabrikindustrien i de tre nordiske Riger, i det Letterstedt'ske «Nordisk Tidsskrift» 1880, ville vi ved denne Lejlighed nævne.

Naar Arbejderkommissionen i sin Tid foreslog, at Fabrikinspektørernes Tilsyn skulde udvides til at omfatte alle Fabriker og Værksteder, saa ville ogsaa Industristatistikerne finde dette Forslags Gjennemførelse ønskelig.

Adolf Held.

At den kathedersocialistiske «Forening for Socialpolitik» — «Eisenacher-Foreningen», som man tidligere kaldte den — har haft en meget væsentlig Indflydelse paa Nationaløkonomiens Udvikling, først i Tyskland, dernæst i andre Lande, vil være bekjendt for enhver, der har lidt Kjendskab til vor Videnskabs nyeste Historie. Men af denne Forening har Professor Held, Foreningens nys afdøde Sekretær, ganske særlige Fortjenester, og der er maaske neppe nogen anden, der har øvet en større Indflydelse i den end netop han. Det var derfor naturligt, at Foreningens Bestyrelse besluttede at aabne det Bind, den i disse Dage har udsendt*), med en Nekrolog, en Redegjørelse for Professor Helds videnskabelige Virksomhed. Denne Nekrolog er forfattet af Prof. Dr. Erwin Nasse i Bonn.

I Aaret 1866 offentliggjorde Adolf Held (f. i Würzburg d. 10 Maj 1844; Søn af den ansete Statsretslærer Prof. J. v. Held i Würzburg) sin for Doktorgraden skrevne Afhandling «Careys Sozialwissenschaft und das Merkantil-

*) Schriften des Vereins für Socialpolitik. XIX. Die Haftpflichtfrage. Leipzig, Verlag von Duncker & Humboldt. 1880. (154 S. + XV S. Nekrolog). — Om «die Haftpflichtfrage» skulle vi i et følgende Hefte bringe en Artikel.

system». Skriftet staar utvivlsomt betydeligt over det sædvanlige Niveau for lignende «Erstlingsschriften». «Den ædruelige, klare Prøvelse af Careys store Ord og Talemaader, der have forvirret Hovedet paa saa mangen en Tysker, fortjener al Anerkjendelse,» skriver Nasse. Kort efter traadte Held ind i Engels statistiske Seminarium, der har haft en mægtig Indflydelse paa hans som paa saa mange andre yngre Nationaløkonomers videnskabelige Udvikling. «Han kunde ikke noksom prise den opofrende og venlige Hengivenhed, med hvilken den berømte Statistiker helligede sig Seminariets Medlemmer, og han omtalte gjerne det udviklende Samkvem, der fandt Sted mellem alle Anstaltens Deltagere.» Paa Engels Anbefaling blev Held i Foraaret 1867 (kun 23 Aar gammel) ansat som Docent i Nationaløkonomi ved det landøkonomiske Akademi i Poppelsdorf, og endnu samme Aar blev han knyttet til Universitetet i Bonn. Hans Habilitationsskrift var Afhandlingen «Zur Lehre von der Ueberwälzung der Steuern» (optaget i 24. Bd. af Zeitschr. f. d. ges. Staatsw.). Medens Doktorafhandlingen endnu i Hovedsagen hører til den abstrakte, deduktive Retning, søger Habilitationsskriftet at vise Deduktionernes Værdiløshed. «Med Hensyn til Skatteovervæltningen, der i Reglen ikke sikkert lader sig konstatere ved Iagttagelse, er Resultatet da ogsaa næsten rent negativt. Aabenbart har Opholdet i Berlin ved Engels Seminarium bidraget til at udvikle denne hos tyske Nationaløkonomer almindelige Skepsis. Han har ogsaa senere holdt fast ved den; og om han end undgik de Overdrivelser, som dette første Skrift vel ikke er ganske blottet for, saa havde han dog altid kun liden Sans for en Ricardos, en v. Thünens Methode og Lære. Imod hans praktiske og ethiske Natur stred vel ikke den deduktive Methode

overhovedet men denne Sønderrivning af Mennesket, denne Løsrivelse af de økonomiske Funktioner fra det menneskelige Livs øvrige Sider, som Nationaløkonomiens abstrakte Theoretikere have forsøgt. Det var ham aabenbart ikke let at følge for Exempel en Ricardos Tankegang.»

I Bonn blev Held snart en meget benyttet og meget skattet Universitetslærer. Hans Læregaver skildres som ganske usædvanlige. Særligt viste hans Talent sig ved Ledelsen af de nationaløkonomiske Øvelser, der knyttede sig til Forelæsningerne*). «Han forstod at træde Deltagerne personligt nær, at give de svage Mod og at fremspore mange til Selvvirksomhed.» Og hertil sluttede sig en særdeles betydelig literær Virksomhed. Nasse giver en saavidt muligt fuldstændig Fortegnelse over alle de Afhandlinger, han har offentliggjort i forskellige Tidsskrifter, især i Jenaer Jahrbücher f. Nationalök. u. Statistik, Tübinger Tidsskriftet, Preussische Jahrbücher, Concordia, Tidsskrift for Arbejderspørgsmaalet, Arbeiterfreund, Holtzendorff-Brentanos Jahrbuch, Jenaer Literaturzeitung og den socialpolitiske Forenings Skrifter. Et større Arbejde var hans Bog «Die Einkommensteuer» (Bonn, 1872). Han søgte heri at gribe Beskatningsspørgsmaalet praktisk an og undgik saavidt muligt de rent «akademiske» Kontroverser. I de indledende Afsnit udvikler han, at «de enkeltes Indkomster ere at betragte som Andele i Totalindkomsten, der tilkomme Indkomstmodtagerne ikke ifølge en naturlig Ret men paa Grundlag af Statens positive Retsorden.» Ogsaa drager han her stærkt tilfæls mod «den gamle Opfattelse, at Skatterne ere at fordele i Forhold til de Fordele, Staten sikrer Skatteyderne.»

*) Jfr. Nationaløkonomisk Tidsskrift, XIII, 332.

Held er i de følgende Aar gjentagne Gange kommen tilbage til Skattespørgsmaalene, men i en stigende Grad vendte hans Opmærksomhed sig dog mod det sociale Spørgsmaal i snevrere Forstand. Han skrev i Aarene 1871—76 en Række socialpolitiske Artikler i Bladet «Concordia». Han offentliggjorde i 1873 sin Bog «Die deutsche Arbeiterpresse der Gegenwart.» Han berejste i 1873 de Dele af Kongeriget Sachsen, hvor Socialdemokratiet havde faaet den største Udbredelse, og skrev i «Concordia» flere interessante Beretninger om denne Rejse. Han foresatte sig endelig at gjøre den sociale Bevægelse i England til Gjenstand for et omfangsrigt Værk. Nogle foreløbige Frugter af hans Studier i England ere Artiklerne om de engelske Chartister og Socialdemokrater, om Robert Owen og de kristelige Socialister i England, og om Cobden. Det lykkedes ham ikke at offentliggjøre noget Bind af det paatænkte Hovedværk; men han fik dog første Bind saa vidt færdigt, at det vil kunne udgives.

Af akademiske Arbejder nævne vi hans «Grundriss für Vorlesungen über Nationalökonomie.» Oprindeligt var Grundridset egentlig kun bestemt for hans Tilhørere; men det skulde dog ogsaa «give Fagets Kjendere et Billede af, hvorledes en nationaløkonomisk Docent ved et preussisk Universitet søger samtidigt at afpasse sig efter Examensforskrifterne, d. v. s. Studenternes almindelige Tarv, og efter Videnskabens nuværende Krav.» Det første Oplag, 1876, tryktes som Manuskript, det andet, 1878, udkom i Boghandlen.

Blandt hans seneste Arbejder er hans Artikel om Beskyttelse og Frihandel i Holtzendorff-Brentanos Jahrbuch, 1879. Han indrømmede, at Beskyttelsen kunde være et berettiget Opdragelsesmiddel for Industrien i til-

bageblevne eller unge Lande, der ville arbejde sig op af en overvejende Agrikulturtilstand; men for Lande som Tyskland med udviklet Handelsaand og udviklede Handelsforhold erklærede han Beskyttelsestolden at være «en ligefrem døende Institution, der producerer mere Lidenskab end Kraft, og som ikke lader sig beregne i sine Følger.» Det var derfor heller ikke Bekymringen for, at Beskyttelsespolitiken vedvarende skulde gøre Fremskridt, der fik ham til at gribe Pennen; men det var «det modbydelige Billede af ophidsede Lidenskaber, hvor det ofte ser ud, som om hver enkelt under de slette Forhold i ethvert Fald vil holde sig skadesløs paa sin Nabos Bekostning.» Han beklagede Beskyttelsesagitationens ethiske Virkninger langt mere end dens økonomiske.

Paa en vis Maade midt imellem hans videnskabelige Arbejder og hans Deltagelse i de politiske Partikampe — thi ogsaa i dem tog han flittig Del — staar hans Virksomhed for den socialpolitiske Forening. De Tanker, der i sin Tid førte Foreningens Stiftere sammen i Eisenach, var netop dem, der gennemtrængte Helds hele Virken. Staten satte han overordenligt højt, og næsten paa antik Vis forlangte han, at Individet skulde ofre sig for den. Fædrelandskjærligheden skulde være Samfundets frelsende moralske Kraft. Men ligesaa overbevist var han om, at det gjaldt om at slaa en Bro over den Kløft, der skiller Samfundets lavere Klasser fra dets højere, at de besiddelsesløses økonomiske og moralske Savn maatte afhjælpes, og at de stedse mere maatte gøres delagtige i Kulturens Goder. Derhos var han en afgjort Modstander af de ældre Nationaløkonomers rent deduktive Methode. Allerede inden Eisenacher Forsamlingen traadte sammen i Oktober 1872, forsvarede han den ny Retning i sin Afhandling om den

nationaløkonomiske Principstrid i Preuss. Jahrbücher*). I selve Foreningen var hans Virksomhed ikke saa iøjnefaldende i det første Aar; men efter at han i 1874 havde overtaget Sekretariatet, har ingen anden gjort mere for den eller øvet en større Indflydelse paa den. Derfor have ogsaa de, der vare misfornøjede med dens senere Udvikling, fortrinsvis gjort ham ansvarlig herfor. Dette gjælder navnlig om Adolf Wagner, der i en Efterskrift til sin Afhandling «Die Communalsteuerfrage» rettede et heftigt Angreb paa ham. Men Held gav Svar paa Tiltale i sin Bog «Sozialismus, Sozialdemokratie und Sozialpolitik»**).

I tolv Aar virkede Held som Professor ved Universitetet i Bonn. I Sommeren 1879 overtog han det nationaløkonomiske Professorat ved Universitetet og den landøkonomiske Læreanstalt i Berlin. Men kun kort Tid forundtes det ham at virke her. I August Maaned d. A. forlod han Berlin, tiltraadte med sin Hustru en Sommerrejse til Schweiz, og tog her Ophold i Thun. Om Aftenen den 25. August besluttede Held med Kone og nogle Bekjendte at foretage en lille Sejlads paa Thuner Søen. Selskabet fordelte sig i to Baade. I den første, den største, sad Fru Held med nogle andre; i den anden sad Held, Hr. Dustman fra Wien, Frk. Schmidlin og endnu en ung Dame. Hr. Dustman holdt Roret, Frk. Schmidlin roede først, senere Held. Strømmen var den Dag rivende, og da Baaden kom til det Sted, hvor Aar falder ud i Søen ligeoverfor Schadau, Familien Rougemonts bekjendte Villa, kæntrede Baaden. Den første Baad var kommen betydeligt

*) Jfr. Artiklen «Kathedersocialismen» i Nationaløk. Tidss. 1. Bd., S. 126 fg.

**) Denne Strid og disse to Skrifter ere tidligere udførligt omtalte i Nationaløk. Tidss. XI., 305 fg.

hurtigere frem, og var allerede paa den anden Side af Strømmen. En Baad ilede til Hjælp, men kunde kun frelse Hr. Dustman og Frk. Schmidlin, den sidste i bevidstløs Tilstand. Held og den anden unge Dame reves bort af Strømmen, dukkede endnu to Gange op sammen, forsvandt derpaa for stedse i Bølgerne. Først flere Dage senere fandtes Ligene. Helds førtes til Bonn, hvor Begravelsen fandt Sted d. 8. September.

Saaledes døde Adolf Held, — i sit Livs kraftigste Alder, blandt de yngre Nationaløkonomer en af de bedst begavede og mest virksomme, afholdt af alle.

A. P.

Kjøbstadarbejderes Vilkaar.

Th. Sørensen: Et Bidrag til Belysning af Kjøbstadarbejderes Vilkaar. Kjøbenhavn, i Kommission hos C. A. Reitzel. 1880. (68 S.).

Forf. har forsøgt at give «et Billede af Arbejdernes økonomiske Stilling og Levefod i en mindre Provinskjøbstad». Den By, han har valgt, er Hobro, hvis Forhold han har haft god Lejlighed til at lære at kjende, dels fra sin Virksomhed som Læge, dels fordi han har taget Del i Ledelsen og Ordningen af Arbejderforeningsvæsenet dersteds. Og da det sikkert tør antages, at Forholdene i Hobro ikke ere væsenligt forskellige fra Forholdene i andre danske mindre Provinsbyer, faar hans Skildring af dem en mere almindelig Interesse. Det er Gjennemsnitsarbejderen, «den jevnt dygtige og nogenlunde stræbsomme Arbejder», hvis økonomiske Kaar her skildres. De udmærket dygtige og de daarlige, dovne, letsindige Arbejdere ere holdte ude fra Undersøgelsen. Denne omfatter ogsaa kun de gifte Arbejdere med større Familie, 4 Personer eller derover (indtil 10); «thi naar man véd, hvorledes disse ere stillede, er dermed den Linje given, under hvilken de ugifte eller de med mindre Familie næppe ville komme, medens de som Regel ville befindes at være mere eller mindre over den».

Det Skema, efter hvilket Forf. har indhentet sine Oplysninger, omfatter følgende Spørgsmaal: Familiens Størrelse; dens Medlemmers Alder; Mandens og Konens Karakter og Vandel; Mandens Indtægt (i 1879) ved Hovederhverv, ved Bi-

erhverv, ved Akkordarbejde, ved Dagleje; hans Arbejdstid, Sommer og Vinter; hans Arbejdsløn og Konens Indtægt ved Arbejde for Fremmede, ved Huslid; Børnenes Arbejde; den samlede Indtægt; Gjælden; de Gaver, vedkommende modtager; Udgift, til Husleje (Bopælsens Beskaffenhed), til Føde (dens Beskaffenhed), til Beklædning og Møbement (Beskaffenheden heraf), til Tobak, Brændevin og Fornøjelser, i kommunal Skat, til Skoleløn, til Slid paa Værktøj, til Assurance af Indbo, Syge- og Alderdomsforsikring, til Læge og Medicin; den samlede Udgift; Balance, Overskud eller Underskud. «Det følger af sig selv, at om Størsteparten af disse Forhold kan man Intel faa at vide uden af Arbejderens egen Mund. Jeg har derfor stillet mine Spørgsmaal personlig til hver Enkelt — i flere Tilfælde ogsaa til Hustruen —, og bestræbt mig for at gøre ham klar paa Hensigten med hele Undersøgelsen og paa Meningen af ethvert Spørgsmaal, for at Svarene kunde blive saa præcise som muligt.» Forf.s personlige Forhold have desuden lettet ham Adgangen til Indblik i Arbejdernes Levemaade. Oplysninger fra Arbejdsherren have undertiden hjulpet med til at kontrollere Arbejdernes Opgivelser; men forøvrigt have Arbejderne i det hele hverken manglet Vilje eller Evne til at svare paa-lideligt.

Forf. gennemgaar detailleret de ovennævnte Forhold for 22 Arbejderfamilier, 12 Haandværkssvende og Fabrikarbejdere og 10 Daglejere. Han meddeler først Regnskabet for hver enkelt af de 22 Familier, og giver derefter i Tabel I en Oversigt over den daglige Fortjeneste og Arbejdstiden i Hobro 1879, i Tabel II en Sammenstilling af de 22 Arbejderfamiliers Indtægt og Udgift i 1879, i Tabel III en Sammenstilling af nogle industrielle Arbejders Indtægt i Hobro og Odense, i Tabel IV Ud- drag af 20 Arbejderfamiliers Regnskab, med Udgiften angivet pr. Individ, i Tabel V detaljerede Oplysninger om Arbejdernes ugenlige Udgifter til Føde og i Tabel VI detaljerede Regnskaber over aarlige Udgifter til Beklædning. Derefter følger forskjellige orienterende Bemærkninger til de i det foregaaende med- delte Detailoplysninger.

Hvad den samlede Indtægt angaar, beløb den for 1 af

Forf.s 22 Familier (en Modelsnedker med Kone og sex Børn) 820 à 830 Kr.; en anden Familie (en Fabrikarbejder med Kone og tre Børn) havde 800 Kr. i samlet Aarsindtægt. Disse to Familier stod højest. De 22 Familier, — som sagt Gjennemsnitsarbejder-Familier — havde forøvrigt følgende Aarsindtægt:

2	Familier	mellem	800	og	830	Kr.
5	—	—	700	-	800	-
2	—	—	600	-	700	-
6	—	—	500	-	600	-
5	—	—	400	-	500	-
1	—	c.	368	Kr.		
1	—		290	-		

Men for den sidste Families Vedkommende maa det bemærkes, at Manden (en Arbejdsmand med løst Arbejde) i 8 Maaneder havde fri Kost hos sin Arbejdsgiver.

Bierhverv spillede kun en lille Rolle. Kun i et enkelt Tilfælde bidrog Børnene noget betydeligere til Familiens Underhold; derimod bidrog Konerne oftere noget mere, dog i Almindelighed ikke meget.

Udgiften til Huslejen udgjør for de omhandlede Familier i Almindelighed 60—70 Kr., er dog undertiden endel højere eller lavere. De daarligste Boliger ere ingenlunde altid de billigste. — Til Brændsel gaa oftest 42—60 Kr. — Til Føde (samt Belysning og Vask) gaar mellem 300 og 572 Kr. De meddelte detaillerede Ugeregnskaber vise af hvad Art denne Føde er. — Til Beklædning gaar der mellem 15 og 150 Kr. Endnu stærkere variere Udgifterne til Møblement; i Almindelighed ere de naturligvis kun meget smaa. — En Pægl Brændevin om Dagen er ikke noget ualmindeligt Forbrug, og i de fleste Tilfælde kan den aarlige Udgift hertil maaske sættes til omtrent 30 Kr., i enkelte Tilfælde betydeligt højere, i andre lavere, men gennemsnitligt meget i Forhold til det hele Budget. — Til Tobak gaar 5—10 Kr. — Til Fornøjelser, bortset fra Værtshus-Fornøjelser, gaar der kun yderst beskedne Beløb. — De andre Udgifter ere kun særdeles smaa. — Ikke faa af de

undersøgte Familier kunde ikke faa Indtægten til at dække Udgiften, men havde Deficit paa 20 à 100 Kr. — Nogle enkelte Familier havde nogen Formue, navnlig i Form af et Hus, i hvilket de havde indestaaende Kapitaler paa mellem 400 og 2000 Kr. En enkelt havde et Par Hundrede Kr. i Sparekassen. Men flere havde Gjæld, en enkelt endog til et Beløb af 400 Kr. de andre mellem 20 og 150 Kr.

Exempelvis anføre vi her Forf.s Oplysninger om en Arbejderfamilie med 575 Kr. i aarlig Indtægt:

*1) Snedkersvend, Familie paa 5 Pers. Mand 33 Aar. 3 $\left\{ \begin{array}{l} 5 \text{ Aar} \\ 2 \text{ —} \\ \frac{3}{4} \text{ —} \end{array} \right.$
(Møbel- og Bygningssnedker.) Kone 27 — Børn

Manden er en jevn dygtig og flittig Arbejder, der vilde have større Fortjeneste, hvis han kunde naa at faa Akkordarbejde hele Aaret igjennem. Konen ordenlig og flink.

2) Manden har i 1879 ved sit Hovederhverv haft en Indtægt af 550 à 560 Kr. Han har haft Akkordarbejde en mindre Del af Aaret, i den øvrige Tid har Daglønnen været 2 Kr. om Sommeren og $1\frac{1}{2}$ Kr. om Vinteren. Han har haft Beskæftigelse hele Aaret igjennem. Arbejdsherren har ikke ydet ham andet end Pengelønnen. Intel Bierhverv. Arbejdstiden er om Sommeren 14 Timer (2 Timers Hvil), om Vinteren 13 Timer ($1\frac{1}{2}$ Times Hvil).

3) Konen har i Aarets Løb tjent c. 15 Kr. ved Syning for Fremmede. Hun syr alt Familiens Tøj, undtagen Mandens Yderklæder.

4) Børnene have Intel bidraget til den fælles Indtægt.

5) Den samlede Indtægt har i 1879 været 565 à 575 Kr. Ingen Formue. Manden havde ved sit Giftermaal 150 Kr., som blev anvendt til at sætte Bo for; det meste af Møbementet har han forfærdiget selv.

6) Familien er ikke i Gjæld. Den har ingen Gaver modtaget.

Udgift.

1) I Husleje er der betalt 70 Kr. Til Brændsel medgaaet 42 Kr. Bopælen, der bestaar af 2 Værelser med Køkken, er noget fugtig og mangler Lys.

- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) kan med nogenlunde Sikkerhed angives til 360 Kr. Der nydes daglig 3 Hovedmaaltider, deraf bestaar Middagsmaaltidet af 1, sjelden af 2 Retter varm Mad. Hele Familien faar Paalæg paa den tørre Kost.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der medgaaet 45 Kr. Til Møblement 15 Kr. Familien er net og ordenlig klædt. Møblementet ret godt.
- 4) Manden ryger ikke Tobak og drikker sjelden Brændevin — Udgiften hertil 5—6 Kr. Ingen Udgift til Fornøjelser. Den kommunale Skat er 3 Kr. aarlig. I Skoleløn er Intet betalt. Slid paa Værktøj medfører ingen Udgift for ham.
- 5) Hele Familien er i en Sygekasse; det aarlige Kontingent til denne er 18 Kr. 70 Øre. Indboet er forsikret; der betales i Præmie herfor 2 Kr. 20 Øre aarlig.
- 6) Den samlede Udgift har i Aaret 1879 været c. 561 Kr. Der har været et Overskud af 15 Kr.»

Til at holde Hus for havde Husmoderen i denne Familie knap 7 Kr. ugenlig. De fik den Anvendelse, som nedenstaaende Regnskab over ugenlig Udgift til Føde for en Familie paa 5 Personer med 570 Kr.s Indtægt udviser:

3 Rugbrød	1 Kr. 35 Ø.
1 Pd. Smør	» — 80 -
Flæsk og Kjød (hver 2. Uge Flæsk og hver 2. Uge Kjød)	2 — » -
³ / ₄ Pd. Kaffe	» — 32 -
Cichorie	» — 7 -
¹ / ₄ Pd. Puddersukker	» — 10 -
1 Pd. Bygmel	» — 14 -
1 Pd. Byggryn	» — 15 -
21 Potter Mælk	1 — 5 -
Kaal	» — 10 -
¹ / ₂ Pd. Sæbe	» — 12 -
¹ / ₂ Pd. Soda	» — 4 -
1 Pot Petroleum	» — 24 -
1 Fjerdingkar Kartoffel	» — 20 -
2 Potter Øl	» — 10 -
Salt, Svovlstikker, Kryderi	» — 15 -

6 Kr. 93 Ø.

Ret interessant er det af de meddelte Regnskaber at se, hvorledes de samme Udgiftsbeløb ofte anvendes paa forskjellig Maade, idet nogle Familier mere leve af Melstoffer, Kartofler, andre mere af Kjød, Flæsk, Mælk osv.

Vi anbefale altsaa denne lille Bog til vore Læsere. De ville erkjende, at Forf. med paaskjønnelesværdig Flid har arbejdet paa sin Opgave, og at de forskjellige Bidrag, han meddeler, virkelig tjene til at belyse de Kaar, hvorunder Arbejderne i vore mindre Provinskjøbstæder leve.

A. P.

med
glig
1,
læg

Til
edt.

evin
ser.
ntet
n.
gent
der

Kr.

hille
nde
hille

5 Ø.

0 -

» -

2 -

7 -

0 -

4 -

5 -

5 -

0 -

2 -

4 -

4 -

0 -

0 -

5 -

Ø.

**Den østrigske (galiziske) Aagerlov.
Den østrigske (galiziske) Lov mod Drukkenskab.**

Den tyske Aagerlov af 24. Maj 1880 meddelte vi i forrige Hefte. Her lade vi den østrigske Lov af 19. Juli 1877 følge *in extenso*, som Bilag til Artiklen i forrige Hefte om Aager-spørgsmaal og Aagerliteratur.

Gesetz vom 19. Juli 1877,
betreffend

Abhilfe wider unredliche Vorgänge bei Creditgeschäften.

Wirksam für die Königreiche Galizien, Lodomerien, das Groszherzogthum Krakau und das Herzogthum Bukowina.

(Kundgemacht in dem Reichsgezetzbllatte für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder am 14. August 1877, XXV. Stück, Nr. 66.)

Mit Zustimmung der beiden Häuser des Reichsrathes finde Ich anzuordnen, wie folgt:

§. 1.

Wer bei Gewährung von Credit mit dem Creditnehmer Bedingungen eingeht, von denen er weiss, dass sie durch die Masslosigkeit der dem Creditgeber zugestanden Vorthelle das wirtschaftliche Verderben des Creditnehmers herbeiführen oder befördern müssen und dass diese ihre Beschaffenheit dem Creditnehmer in Folge seiner Verstandesschwäche, Unerfahrenheit oder Gemüthsaufrigung nicht erkennbar ist, macht sich eines Vergehens schuldig und wird mit Arrest von einem bis zu sechs Monaten oder an Geld von 100 bis 1000 Gulden bestraft.

Bei wiederholter Verurtheilung oder wenn Geschäfte dieser Art gewerbsmässig betrieben wurden, kann auf Arrest bis zu zwei Jahren erkannt werden.

Das Gleiche gilt von Demjenigen, welcher Forderungen im eigenen Namen geltend macht oder zwangsweise eintreibt, von denen er weiss, dass sie auf die vorstehend angegebene Art nach Beginn der Wirksamkeit des gegenwärtigen Gesetzes entstanden sind.

§. 2.

Der Strafrichter hat das Geschäft, wegen dessen die Verurtheilung erfolgt, als nichtig zu erklären.

Bei dem Erkenntnisse über die hieraus entspringenden Rechtsfolgen hat er auch dafür zu sorgen, dass dem Creditgeber für die Nachtheile, die ihm durch die Entbehrung des Gebrauches der creditirten Werthe zugehen, eine den Verhältnissen entsprechende billige Vergütung zukomme, dass dieser für das ihm Gebührende die bereits vorhandene Deckung behalte, und insbesondere, dass ein für die ursprüngliche Forderung ihm zustehendes Pfandrecht, auch wenn es grundbücherlich eingetragen ist, für die ihm zuerkannte Vergütung hafte.

Reichen die Ergebnisse des Strafverfahrens zur Fällung des Erkenntnisses über die Rechtsfolgen der Vernichtung des Geschäftes nicht aus, so erfolgt unter Aufrechthaltung der bestehenden Deckungen die Verweisung auf den Civilrechtsweg, welcher in diesem Falle sowohl dem Privatbetheiligten, als dem Angeklagten offen steht.

§. 3.

Im Falle der Verweisung auf den Civilrechtsweg, sowie dann, wenn der Privatbetheiligte auf Grund des §. 372 der Strafprocessordnung den Civilrechtsweg betritt, hat der Civilrichter über die Rechtsfolgen der Vernichtung des Geschäftes gleichfalls nach den im §. 2, Absatz 2, bezeichneten Grundsätzen zu entscheiden.

In solchen Fällen ist für beide Theile dasjenige Civilgericht am Orte des erkennenden Strafgerichtes zuständig, welches in Streitsachen dieser Art die Gerichtsbarkeit ausübt.

§. 4.

Kann eine Verfolgung und Verurtheilung durch den Straf-richter selbst auf dem Wege der Subsidiaranklage aus einem anderen Grunde nicht erfolgen, als wegen mangelnden Thatbestandes oder wegen Unzulänglichkeit der Verdachtsgründe, so hat der Civilrichter, wenn in Streitsachen festgestellt ist, dass die Voraussetzungen des §. 1 vorhanden sind, selbst das Geschäft als nichtig zu erklären und in Betreff der Entscheidung über die Rechtsfolgen nach den im §. 2, Absatz 2 bezeichneten Grundsätzen vorzugehen.

§. 5.

Auf Ersuchen des Strafgerichtes, bei welchem eine Strafverhandlung wegen des im §. 1 erwähnten Vergehens anhängig ist, hat der Civilrichter jederzeit mit dem Verfahren behufs Geltendmachung oder zwangsweiser Eintreibung der den Gegenstand der Untersuchung bildenden Forderung innezuhalten.

In den Fällen des §. 4 hat der Civilrichter selbst über die Frage zu entscheiden, inwieweit mit der zwangsweisen Eintreibung der Forderung ganz innezuhalten, oder ob blos die Execution bis zur Sicherstellung zu bewilligen sei.

§. 6.

Bei Entscheidungen, welche der Civilrichter nach den §§. 3, 4 und 5 zu fällen hat, ist derselbe an gesetzliche Beweisregeln nicht gebunden; er hat nach seiner freien, auf Grund der gewissenhaften Prüfung der vorgebrachten Beweismittel gewonnenen Ueberzeugung zu entscheiden.

§. 7.

Auf Handelsgeschäfte, bei welchen der Creditnehmer im Sinne der Artikel 4, 5 und 6 des Handelsgesetzbuches vom 17. December 1862 (R. G. Bl. Nr. 1 anno 1863) als Kaufmann anzusehen oder einem solchen gleichzuachten ist, findet dieses Gesetz keine Anwendung.

§. 8.

Mit dem Vollzuge dieses Gesetzes ist der Justizminister beauftragt.

Laxenburg, am 19. Juli 1877.

Franz Joseph m. p.

Auersperg m. p.

Glaser m. p.

Dr. Josef Kaserer har udgivet denne Lov med Materialier under Titelen: «Das Gesetz v. 19. Juli 1877 zur Abhilfe wider unredliche Vorgänge bei Creditgeschäften (Wuchergesetz), mit Materialien herausgegeben von Dr. Josef Kaserer, Wien 1877, A. Hölder.» (181 S.). Materialierne bestaa i de Motiver, hvormed Loven forelagdes, Udvalgsbetænkninger og de tildels meget interessante Forhandlinger i det østrigske Rigsraads Deputeretkammer og Herrehus, i stenografisk Referat.

Tildels i Forbindelse med Aagerloven staar en under samme Dato udkommen Lov, der lyder saaledes:

Gesetz vom 19. Juli 1877,
womit

Bestimmungen zur Hintanhaltung der Trunkenheit getroffen werden.

Wirksam für die Königreiche Galizien und Lodomerien sammt dem Grossherzogthum Krakau und für das Herzogthum Bukowina.

(Kundgemacht im dem Reichsgesetzblatte für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder am 14. August 1877, XXV. Stück, Nr. 67.)

Mit Zustimmung der beiden Häuser des Reichsrathes finde Ich anzuordnen, wie folgt:

§. 1.

Wer sich in Gast- oder Schankräumlichkeiten, auf der Strasse oder an sonstigen öffentlichen Orten im Zustande offener, Aergerniss erregender Trunkenheit befindet, oder wer an solchen Orten einen Anderen absichtlich in den Zustand der Trunkenheit versetzt, wird mit Arrest bis zu einem Monat oder an Geld bis zu 50 fl. bestraft.

Dieselbe Strafe trifft Inhaber von Gast- oder Schankräumlichkeiten oder deren Beauftragte, welche an Gäste, die betrunken sind, oder ausser dem Falle des Bedürfnisses an offenbar Unmündige, die nicht in Begleitung älterer Personen erscheinen, geistige Getränke verabreichen oder verabreichen lassen.

§. 2.

Forderungen an Gäste für die Verabreichung geistiger

Getränke in Gast- oder Schankräumlichkeiten sind nicht klagbar, wenn der Creditnehmer zur Zeit der Verabreichung eine frühere Schuld gleicher Art an denselben Gläubiger noch nicht bezahlt hat.

Solche Forderungen eignen sich auch nicht zur Compensation mit anderen Forderungen des Creditnehmers.

§. 3.

Pfand- und Bürgschaftsverträge, welche zur Befestigung von Forderungen abgeschlossen werden, denen im vorhergehenden Paragraphe das Klagerecht entzogen ist, sind ungiltig.

§. 4.

Auf Forderungen an in Gasthäusern beherbergte Fremde finden die Bestimmungen der §§. 2 und 3 des gegenwärtigen Gesetzes keine Anwendung.

§. 5.

Wer die Bestimmung der §§. 2 und 3 dieses Gesetzes durch ein Scheingeschäft oder dadurch zu umgehen sucht, dass er sich eine Urkunde, insbesondere eine Wechselerklärung ausstellen lässt, wird mit Arrest von einer Woche bis zu zwei Monaten oder an Geld bis zu 200 Gulden bestraft.

§. 6.

Wer während eines Jahres dreimal wegen Trunkenheit gestraft wird, dem kann von der politischen Bezirksbehörde bis zur Dauer eines Jahres der Besuch der Gast- oder Schankräumlichkeiten seines Wohnzites und der nächsten Umgebung untersagt werden.

Die Uebertretung dieses Verbotes wird mit Arrest bis zu einem Monate oder an Geld bis zu 50 Gulden bestraft.

§. 7.

Inhabern von Gast- oder Schankräumlichkeiten, bei denen sich vorausgegangene wiederholte Abstrafungen wegen der im zweiten Absatze des §. 1 und im §. 5 bezeichneten Uebertretungen als fruchtlos erwiesen haben, kann die Berechtigung zum Betriebe eines Gast- oder Schankgeschäftes von der politischen Bezirksbehörde für eine bestimmte Zeit oder auf immer entzogen werden.

§. 8.

Der Wortlaut dieses Gesetzes ist in ortsüblicher Weise in den Gemeinden des Landes zu veröffentlichen.

Dieser Wortlaut ist in allen Gast- oder Schankräumlichkeiten an einer in die Augen fallenden, Jedermann zugänglichen Stelle in den landesüblichen Sprachen anzuschlagen und in leserlichem Stande zu erhalten. Die Uebertretung dieser Vorschrift ist an dem Inhaber der Räumlichkeit an Geld bis zu 50 Gulden zu bestrafen.

§. 9.

Die Untersuchung und Bestrafung der Uebertretungen dieses Gesetzes kommt den Bezirksgerichten zu.

§. 10.

Mit dem Vollzuge dieses Gesetzes sind die Minister der Justiz, des Innern und des Handels beauftragt.

Laxenburg, am 19. Juli 1877.

Franz Joseph m. p.

Auersperg m. p. Lasser m. p. Glaser m. p. Chlumecky m. p.

Ogsaa denne Lov har Dr. Kaserer udgivet med Materialier under Titelen: »Das Gesetz v. 19. Juli 1877 zur Hintanhaltung der Trunkenheit etc., Wien, 1877, Hölder.« (40 S.). Ogsaa her bestaa Materialierne i Aftryk af Motiver, Udvalgsbetænkning og Rigsraadsforhandling.

Bibliografi.

- Abzac** (Paul d'). La Question sociale. Un projet de réforme. Guillaumin. 3 fr.
- Guyot** (Yves). Études sur les doctrines sociales du christianisme. 2e ed., revue et augmentée. Marpon et Flammarion. 3 fr. 50
- Haupt** (Ottomar). Arbitrages et parités. Traité pratique des opérations d'arbitrages sur lettres de change, fonds publics et matières d'or et d'argent, avec les principales places de l'étranger. 4e ed. Lecuir. 10 fr.
- Emminghaus**. Mittheilungen aus der Geschäfts- u. Sterblichkeits-Statistik der Lebensversicherungsbank f. Deutschland zu Gotha f. die fünfzig Jahre von 1829 bis 1878. Imp.-4. (88 u. Tab. 107 S.). Weimar, Böhlau. 20 M.
- Hertzka**. Die Gesetze der Handels- u. Socialpolitik. 1. Bd. Die Gesetze der Handelspolitik. (1. Hft. 113 S.). Leipzig, Duncker & Humboldt. 3 M.
- Hübbe-Schleiden**. Überseeische Politik, e. culturwissenschaftl. Studie m. Zahlenbildern. (257 S.). Hamburg, Friederichsen & Co. 5 M.
- Lazâr**. Das Judenthum in seiner Vergangenheit u. Gegenwart. Mit besond. Hinblick auf Ungarn. (2. Aufl. 127 S.) Berlin, Hentze. 2 M.
- Sammlung nationalökonomischer u. statistischer Abhandlungen d. staatswissenschaftlichen Seminars zu Halle a. d. S., hrsg. v. Prof. Dr. Joh. Conrad**. 2. Bd. 6. Hft. Jena, Fischer. 1 M. 80
Inhalt: Die amtliche Statistik Preussens im vorigen Jahrhundert. Von Dr. Hugo Klinekmüller. (54 S.).
- Schriften d. Vereins f. Socialpolitik**. XIX. Leipzig, Duncker & Humboldt. 4 M. 20
Inhalt: Die Haftpflichtfrage. Gutachten u. Berichte, veröffentlicht vom Verein f. Socialpolitik. (154 S.).

Rettelse.

S. 277, L. 8: 603,600 rettes til 605,600.

e.
fr.
a-
n-
50
les
ics
ees
fr.
ts-
zu
-4.
M.
Bd.
zig,
M.
en-
urg,
5 M.
art.
rlin,
M.
ngen
rsg.
1.80
ahr-
er &
. 20
ver-